

Nemzeti Művelődési Intézet

KULTURÁLIS SZEMLE

IX. évfolyam, 2022. évi 2. szám

A Nemzeti Művelődési Intézet interdiszciplináris online folyóirata

Tartalomjegyzék

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS	3
Juhász Erika: Közművelődés és tudomány.....	4
NEMZETKÖZI KITEKINTÉS	7
Márkus Edina – Herczegh Judit – Miklósi Márta: A kulturális fogyasztás elméleti megközelítései és vizsgálati tanulságai Kelet-Közép Európában.....	8
HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY	17
Konczné Tegzes Erika: A helyi értéktárak és a kulturális örökség szerepe a közművelődésben és a közösségépítésben Borsod-Abaúj-Zemplén megyében.....	18
Minorics Tünde – Nemes Krisztina – Várnagy Péter – Vikár Csaba: A történeti Baranya településeinek értékválasztási gyakorlata 2012-től 2021-ig.....	44
Szabóné Tóth Judit: A helyi kultúra centralizálása – a II. világháborút követő időszak a rendszerváltásig a közösségi művelődés tükrében egy hajdú településen	83
Szilvia Simándi – Adrienn Tengely – Márta Rakusz – Tímea Oszlanczi – Rita Acsán: Catholic Small Communities and community education and culture	84
Tengely Adrienn: Az iskolán kívüli népművelés kérdése az egyházmegyei zsinatokon a Horthy-korszakban.....	94
Zsuzsa Koltai – Terézia Reisz – Mihály Kocsis: Civil organizations in Baranya county in the service of community organization and supporting cultural activities of nationalities.....	111
JUNIOR KUTATÓMŰHELY	145
Hadházi Rita: Az egész életen át tartó tanulás gyakorlatának megvalósulása Hajdú-Bihar megyében	146
Majoros Ágnes – Varga Balázs: A közművelődési intézményekben végbement működési forma megváltozásának hatásai az intézményekben zajló kulturális tevékenységekre	157
KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ	167
Fekete Rita: Rend a rendezvényben: Recenzió Kerülő Judit – Csatlósne Komáromi Katalin: Községi események menedzsmentje című művéről. Tudástár a közösségi művelődésben, III. kötet.....	168
Miklósi Márta: Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában.....	172
TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI	179
Juhász Erika – Szabó-Nagy Csilla: Oktatás egy változó világban – Kutatás, innováció, fejlesztés	180
FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA	183
IMPRESSZUM	185

FŐSZERKESZTŐI AJÁNLÁS

Juhász Erika:

Közművelődés és tudomány

A Kulturális Szemle küldetése, hogy a kultúra széles spektrumán, de elsősorban a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban bemutassa a tudományos relevanciával bíró fontos kutatásokat, tanulmányokat, köteteket és konferenciákat. A Kulturális Szemle témái és szerzői nem csak Magyarország határain belül alkotó szakemberek, mivel a Kulturális Szemle alapítói célul tűzik ki egy Kárpát-medencei magyar Kulturális Szemle működtetését. Ez az interdiszciplináris online tudományos folyóirat így a Kárpát-medence magyar kulturális szakembereinek egy olyan hálózatát kívánja összefogni, akik hisznek a kultúra fontosságában, a kulturális közösségi kezdeményezésekben, és ezt az eszmét szeretnék hosszútávon terjeszteni és fenntartani. Ennek érdekében végeznek elméleti és empirikus kutatásokat, amelyekkel célul tűzik ki a kulturális tevékenységek, intézmények és lehetőségek folyamatos fejlesztését. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával egyaránt publikálhatnak egyetemi oktatók, doktoranduszok, felsőoktatási hallgatók, kutatók, és természetesen a kulturális színtereken dolgozó szakemberek. A kiadás első éveiben elsősorban magyar nyelvű írásokat várunk, a későbbiek folyamán angol nyelvű publikálásra, esetenként angol nyelvű különszámra is lehetőséget kívánunk teremteni, hogy a kultúrával kapcsolatos kutatási eredményeket minél szélesebb körben, nemzetközi viszonylatokban is terjeszteni tudjuk. Ennek a célnak az eléréséért választottuk az online formát is: az elektronikus eszközök segítségével ezek az írások sokkal szélesebb körben el tudnak jutni az érdeklődőkhöz.

A 2020. évi számoktól kezdve a folyóiratban a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési tevékenységében erősödő kutatási, tudományos vonal egyre inkább érvényesül. 2019. szeptemberétől indult el az első Közművelődési Tudományos Kutatási Program, amely egy éves kutatási támogatást nyújt közművelődési témájú kutatásokhoz. A Program keretében évente 10 fő egyéni hallgatói pályázatot támogatunk: közösségsszervezés alapszakos, kulturális mediáció mesterszakos és közösségi művelődés osztatlan tanárszakos hallgatók kutatásait; valamint évente három komplex kutatócsoport pályázatát támogatjuk: a kutatócsoportban egyetemi oktatók, hallgatók és a közművelődésben dolgozó szakemberek végzik közösen a kutatómunkájukat. 2020-ban támogatott kutatócsoportok közül közölük a Pécsi Tudományegyetem csoportjának cikkét. A 2021-ben támogatott kutatócsoportok közül bemutatkozik jelen lapszámunkban a Pécsi Tudományegyetem és az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem kutatócsoportja, utóbbi két cikkel. Továbbá két egyéni kutató is bemutatkozik a lapszámunkban a 2021-es nyertes egyéni kutatók közül. A Kulturális Szemle folyóirat teret ad alap- és mesterszakos közművelődési témájú szakdolgozatok kutatási eredményeinek bemutatására is.

Jelen lapszámunkban a *Nemzetközi kitekintés* rovatban **Márkus Edina, Herczegh Judit és Miklósi Márta** cikke olvasható, amiben a szabadidő és kulturális fogyasztás elméleti vonatkozásait mutatják be Kelet-Közép Európában, Magyarországra és a visegrádi országokra fókuszálva.

A *Hazai tudományos műhelyben* az ország különböző pontjain működő felsőoktatási intézmények oktatói, kutatói, valamint kulturális szakemberek publikálnak.

Konczné Tegzes Erika, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa a helyi értéktárak és a kulturális örökség közművelődésben és közösségépítésben betöltött szerepét kutatja. Vizsgálata célpontja Borsod-Abaúj-Zemplén megye. **Minorics Tünde**, **Nemes Krisztina**, **Várnagy Péter** és **Vikár Csaba** a Pécsi Tudományegyetem 2020. évi kutatócsoportjaként írtak a baranyai települések helyi értékeinek kiválasztási gyakorlatáról a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény kihirdetése óta eltelt időszakot vizsgálva. **Szabóné Tóth Judit**, a Debreceni Egyetem Doktori Iskolájának doktorandusza háromrészes cikksorozatának második cikkében a civil közösségek és a közösségi művelődés sorsát mutatja be a második világháborútól a rendszerváltásig tartó korszakban Hajdúnánás közösségi művelődési folyamatain keresztül.

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem kutatócsoportjaként **Simándi Szilvia**, **Tengely Adrienn**, **Rakusz Márta**, **Oszlanczi Tímea** és **Acsán Rita** angol nyelvű cikkükben a katolikus egyház rendszerváltást követő megújulását, közösségi kezdeményezéseinek újjáélesztését és a kisközösségekben megvalósuló művelődési tevékenységet vizsgálják. Szintén az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem kutatócsoportjának tagja **Tengely Adrienn**, aki az iskolán kívüli népművelés kérdését vizsgálja a Horty korszakban az egyházmegyei zsinatokon.

A Pécsi Tudományegyetem 2021. évi kutatócsoportjához kapcsolódó másik cikket **Koltai Zsuzsanna**, **Reisz Terézia** és **Kocsis Mihály** írták. Ők angol nyelvű tanulmányukban a Baranya megyei egyesületek nemzetiségi közösségszervezésben és kultúraközvetítésben betöltött szerepét, valamint tevékenységük jellemzőit vizsgálják.

A folyóirat *Junior kutatóműhely* rovatában fiatal kutatók munkáját ismerhetik meg az olvasók, mint például **Hadházi Ritát**, aki a Debreceni Egyetem hallgatója, és publikációjában az egész életén át tartó tanulás gyakorlatának megvalósulását vizsgálja Hajdú-Bihar megyében. **Majoros Ágens** és **Varga Balázs**, a Széchenyi István Egyetem hallgatója és oktatója közös cikkükben a közművelődési intézmények működéséhez kapcsolódó fontosabb fogalmakat, illetve a témakörbe tartozó folyamatok elméleti alapjait igyekeznek bemutatni, továbbá a közművelődésben a közelmúltban végbement strukturális változások hatásait vizsgálják.

Könyvajánlatként **Fekete Rita**, a Nemzeti Művelődési Intézet munkatársa *Rend a rendezvényben: Recenzió Kerülő Judit – Csatlósné Komáromi Katalin: Közösségi események menedzsmentje* című művéről címmel mutatja be a Nemzeti Művelődési Intézet *Tudástár a közösségi művelődésben* című kötetsorozatának III. kötetét. **Miklósi Márta**, a Debreceni Egyetem munkatársa pedig az *Acta Andragogiae et Culturae* sorozat 29. köteteként megjelent *Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában* című könyvet ismerteti meg az olvasókkal.

A *Tudományos konferenciák hírei* rovat keretében **Juhász Erika**, a Nemzeti Művelődési Intézet szakmafejlesztési igazgatója és **Szabó-Nagy Csilla**, az Igazgatóság munkatársa ír a Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete (Hungarian Educational Research Association – HERA) által 2022. május 26-27. között *Oktatás egy változó világban – Kutatás, innováció, fejlesztés* címmel megrendezett konferenciáról, ezen belül kiemelten a kultúra, közművelődés, közösségépítés témakörével kapcsolatos előadásokról.

A kulturális szakma alapítója, Durkó Mátyás professzor úr is gyakorta mondta a fontos eszmék terjesztése kapcsán az örök igazságot: „Aki felteszi a kolompot, az rázza is!” A kulturális szakma megerősítéséhez szükség van olyan tudományos folyóírra, amely küldetéséhez illeszkedően a Kárpát-medence számos kutatóját tudja egyesíteni, és folyamatos kutatásra, és kutatási eredményei publikálására buzdítani. Ezt a célt már a szerkesztőbizottság összeállításánál és későbbi bővítésének lehetősége kapcsán is szem előtt tartottuk. Ezáltal érhetjük el azt, hogy ez a folyóirat ne egy-egy szűkebb kutatócsoport nyilvánossági fóruma legyen, hanem egy minél tágabb tudományos-szakmai kör szellemi támogatását élvezze.

Hívjuk tehát szerzőként mindazokat, akik úgy érzik, hogy szeretnének és tudnának hozzátenni ehhez a vállaláshoz maguk is. És hívjuk olvasóként mindazokat, akik hasonlóan gondolkodnak, és fontosnak tartják a kultúrát, a kultúra továbbadását, mint egyetemes értéket. Gondolkodjunk közösen, őrizzük közösen a magyar kultúra értékeit Magyarországon és a Kárpát-medencében egyaránt!

Hasznos olvasmányélményeket kívánunk!

dr. Juhász Erika
főszerkesztő

NEMZETKÖZI KITEKINTÉS

Márkus Edina – Herczegh Judit – Miklósi Márta:

A kulturális fogyasztás elméleti megközelítései és vizsgálati tanulságai Kelet-Közép Európában

Absztrakt: Sági (2010) megállapítása szerint a kulturális fogyasztás témaköre az elmúlt időszakban kiemelkedő szerepet kapott. A témában végzett kutatások a társadalmi osztályok és státuscsoportok, valamint a kulturális fogyasztás, illetve viselkedés közötti kapcsolat elemzésére összpontosítottak. E témakörben (a kulturális fogyasztás, ízlés, a kulturális aktivitás) három fő elméleti megközelítés versenyez egymással: (1) a homológiákat feltételező, (2) az individualizáció-elméleti és (3) az „omnivore-univore” modell (Sági 2010:288). A homológiákat feltételező, Pierre Bourdieu elmélete, az individualizációra hangsúlyt helyező, az individualizáció posztmodern elmélete (Beck, 2003; Giddens, 1991; Bauman, 2002), a kulturális sokoldalúság/mindenevesség (omnivore-unimore) ellentétre épülő, a két másik elmélet egységbe foglalásának is tekinthető (Peterson-Kern, 1996, Peterson, 2005; Mrva-Beke 2022). Tanulmányunkban áttekintjük a szabadidő és kulturális fogyasztás elméleti vonatkozásait elméleteit, valamint bemutatjuk az ehhez kapcsolódó kutatások eredményeit Magyarországra és a visegrádi országokra fókuszálva.

Abstract: The topic of cultural consumption has played a prominent role in the recent period. Research on the subject has focused on analyzing the relationship between social classes and status groups and cultural consumption and behavior. In this topic (cultural consumption, taste, cultural activity), three main theoretical approaches compete with each other: (1) the one assuming homologies, (2) the individualization-theoretical and (3) the "omnivore-univore" model. The first, already classic, is Pierre Bourdieu's theory of homology, the second is the postmodern theory of individualization (Beck, 2003; Giddens, 1991; Bauman, 2002), and the third can be seen as a synthesis of the first two, its central element being cultural versatility/omnivory (omnivore-unimore) is possible (Peterson-Kern, 1996, Peterson, 2005). In our study, we review the theories of the theoretical aspects of leisure and cultural consumption, as well as present the results of related research focusing on Hungary and the Visegrád countries.

Bevezetés

Sági (2010) megállapítása szerint a kulturális fogyasztás témaköre az elmúlt időszakban kiemelkedő szerepet kapott. A témában végzett kutatások a társadalmi osztályok és státuscsoportok, valamint a kulturális fogyasztás, illetve viselkedés közötti kapcsolat elemzésére összpontosítottak. E témakörben (a kulturális fogyasztás, ízlés, a kulturális aktivitás) három fő elméleti megközelítés versenyez egymással: (1) a homológiákat feltételező, (2) az individualizáció-elméleti és (3) az „omnivore-univore” modell (Sági 2010:288). A homológiákat feltételező, Pierre Bourdieu elmélete, az individualizációra hangsúlyt helyező, az individualizáció posztmodern elmélete (Beck, 2003; Giddens, 1991; Bauman, 2002), a kulturális sokoldalúság/mindenevesség (omnivore-unimore) ellentétre épülő,

a két másik elmélet egységbe foglalásának is tekinthető (Peterson-Kern, 1996, Peterson, 2005; Mrva-Beke 2022).

Tanulmányunkban körbejárjuk a kulturális fogyasztás meghatározó elméleteit, valamint bemutatjuk az ehhez kapcsolódó kutatások eredményeit Magyarországra és a visegrádi országokra fókuszálva.

A kulturális fogyasztás elméleti megközelítései

A bennünket körülvevő világ értelmezési kényszere alapvető antropológiai sajátosság. Az egyén identitását csak a rá jellemző szubjektív idő és a közösségi történelmi idő metszetében alakítja ki (Herczegh 2013). Az életmód és életstílus társadalmi vetületei szorosan összefonódnak a szabadidőeltöltés és a fogyasztási döntések kereteivel egy olyan társadalmi formációban, amelyet áthat és irányít a technológiai közvetítettség. A kialakuló egyéni és csoportos mintázatok a fogyasztási választások köré szerveződnek. Az életstílus szempontjából meghatározó kulturális fogyasztás vizsgálata és mérése minden társadalmi csoportban hangsúlyos, ugyanakkor mintaadó magatartásukból következő az oktatási rendszer különböző szintjein foglalkoztatottak kulturális fogyasztási szokásainak mérése az adott társadalom érték és normarendszerének és ebből kiindulva trendszerű magatartásainak mutatói is.

A továbbiakban a szabadidő és a kulturális fogyasztás társadalmi jelenlétéhez kapcsolódó elméleti megközelítéseket mutatjuk be, amelyek elvezettek bennünket empirikus kutatásunk konceptualizálásához.

A szabadidő a társadalom szférájában az egyén önálló útkeresése, ugyanakkor áthatja a mindenkor érték és normarendszer amit a társadalomnak az a szelete képvisel, amelybe beleszületett, vagy amelyet választott magának.

A szabadidő hiába modern társadalmi vívmány, ugyanakkor a munka és a biológiai szükségletkielégítés mellett egy civilizált formája az emberiség ösztönkövető magatartásának. Az ember az ősi gyűjtögető-vadászó múltját játssza újra a tudomány és a jelenkor technológiai, társadalmi és kulturális vívmányainak beépülésével (Elias 2000).

A szabadidő olyan társadalmi tevékenységek együttese, amelyeket a modern társadalomnak az egyén által elfogadott értékei és normái irányítanak. Ily módon a szabadidő társadalmilag meghatározott magatartás (Bassand – D'épinay 1976).

Roberts szerint az érték és normahordozáson túl a szabadidő további funkciója, hogy konszolidálja a társadalom rendszerét, mintegy feszültség oldóként működve hozzájárul a szélesebb társadalmi rendszer stressz-mentesítéséhez és a csoportok közötti vagy az egyénen belüli konfrontáció elkerüléséhez (Roberts 1999).

A szabadidő központi szerepet játszik az érték és norma hordozás mellett a társadalom fenntartásában, ugyanis a szabadidős interakciók képezik a társadalmi szolidaritás alapját, hozzájárulnak a társadalmi identifikációhoz és kohézióhoz. A szabadidő eltöltésekor ápoljuk baráti kapcsolatainkat, élünk családi életet, gyakoroljuk a szülői szerepkört, valamint közösségi interakciókat élünk át. Ezen helyzetek megélése korántsem független a társadalmi és környezeti kontextustól (Kelly 1994).

Az 1960-as évek óta a társadalomtudományi gondolkodás a szabadidőeltöltés társadalmiasult formáit hangsúlyosan vizsgálja, hiszen az életstílus meghatározó elemei a kulturális fogyasztási mintázatok és referenciacsoportok, amelyek egyrészt az életminőség szubjektív oldalát tárják fel, másrészt szociális, gazdasági és kulturális kapcsolati mintákat épít az egyén köré, amelyek transzformálható javakban materializálódnak.

A szocializációs szempontból lényeges társadalmi szerveződések, csoportok az egyén társadalomba történő beillesztése mellett egy rendkívül fontos szerepet is ellátnak, a különböző, egyénhez kapcsolódó hozadékok, tőkék átörökítését (Bourdieu 1977; Coleman 1990; Herczegh 2013).

A személyes kapcsolati háló kialakításának ideális színterének tekinthetjük az oktatási intézményeket, különösen a felsőfokú végzettséghez juttató egyetemeket, főiskolákat. Az egyén által birtokolt társadalmi tőke nagysága egyrészt azon kapcsolatok hálójának kiterjedésétől függ, amelyet ténylegesen mozgósítani tud, másrészt azon tőke nagyságától, amelyet azok birtokolnak, akikkel kapcsolatban áll (Bourdieu 1977; Herczegh 2013). A társadalmi tőke átörökítéséről akkor beszélhetünk, amikor az emberek közötti viszonyrendszer a cselekvés elősegítésére jön létre. Ennek a folyamatnak a legfontosabb alapja és kiinduló pontja az információ (Coleman 1990). Bourdieu szerint a tőke az objektív és szubjektív struktúrákban rejlő erő, ami ugyanakkor a társadalmi világ belső szabályszerűségeinek alapvető elve is (Bourdieu 1977, Herczegh 2013).

A kulturális tőke jellemzői a leginkább relevánsak tekinthetőek, hiszen ezek azok a társadalmi erőforrások, amelyek szocializációs szegmenseket is tartalmaznak. A kulturális tőkének Bourdieu három formáját különbözteti meg: a bensővé tett, inkorporált tőkét, amely a szervezet tartós készségének formája, majd a tárgyiasult állapotú kulturális javakban megjelenő tőkét, mint pl. képek, könyvek, lexikonok, eszközök, gépek, végül pedig az intézményesült állapotban megjelenő kulturális tőkét, amely sajátos tulajdonságokat kölcsönöz a tőkének (Bourdieu 1977; Herczegh 2013).

A kulturális tőke elemei elsősorban a szabadidő eltöltésében és a hozzá kapcsolódó fogyasztási döntésekben mutatkozik meg.

Bourdieu tőke meghatározása mellett Parsons modellje szintén szegmensekre bontja a társadalomban az erőforrások típusait. Ebben a meghatározásban a társadalom négy elsődleges alrendszerre osztható fel, amelyeknek funkcionális elvárásoknak kell megfelelniük ahhoz, hogy a társadalom működőképes legyen. Az első az adaptív alrendszer, amely a gazdasággal és rajta keresztül a fizikai világhoz fűző viszonyokkal foglalkozik, a következő a célelérési rendszer, azaz a politikai alrendszer, amely a tagok személyiségéhez fűződő viszonyokkal, míg az integrációs alrendszer felelős a társadalmi kohézióért, a szabadidős és kulturálisszerveződésért, végül a mintafenntartó alrendszernek szocializációs funkciója van, a társadalmat a kultúra rendszeréhez és ezen keresztül a végső valósághoz kapcsolja (Parsons 1983).

A kulturális tőke birtoklása, hozzá kapcsolódóan a fogyasztás mintázatai ugyanakkor láthatóan nem függetlenek az egyén mindenkorai társadalmi helyzetétől, valamint az adott társadalmi korszaktól sem, amelybe illesztve működik.

A modern társadalmak működésében a szabadidős fogyasztási mintázatokat alapvetően meghatározza a munka világa. Egyrésztől globális folyamatként értelmezhető, hogy a modern társadalmi viszonyrendszerekben a munkavégzés és a szabadidőeltöltés összemosódik, hiszen sokszor történik ebben az időszakban valamilyen autonóm tanulási folyamat, információ szerzés vagy olyan kulturális mintázat kialakítása, amely kiegészíti a kereső tevékenységet.

Parker a munka és szabadidő kapcsolatának vizsgálatában egyrészt a fúziót emeli ki, mely szerint a munkaidőre és a szabadidőre pont a fent említett okok miatt nem lehet elkülönülő alrendszerként tekinteni, másrészt figyelembe kell venni a szabadidő egyénre szabott mintázatait is, amelyet viszont befolyásol a munka, így a szabadidő és munkaidő kapcsolatának másik meghatározó eleme a polaritás. A feltételezésből kialakított modell szerint három alapvető szabadidős mintázatot lehet azonosítani a társadalom működésében.

Az első a kiterjesztett minta, amely szerint a mintacsoportba tartozó egyének tulajdonképpen a munkájukat folytatják a szabadidejükben. A második a szembeszálló minta, amely mintacsoport tagjai a szabadidejüket olyan tevékenységgel töltik, amely teljes mértékben ellentétes a munkájukkal. Az utolsó a közömbös minta, ahol a mintacsoportba tartozók passzívak a munkájukban, valamint közömbösséget és érdektelenséget mutatnak a szabadidős tevékenységek iránt is (Parker 1976).

Az egyéni mintázatok mellett, ahogyan említettük a nagy társadalmi áramlatok szintűgy meghatározók a szabadidő és kulturális fogyasztási tevékenységek szintjén. Az információs társadalomban az internet, mint médium nem csupán kulturális értékek és mintázatok elsajátítására hivatott, hanem képes közösségformálóként, akár társadalmi hagyomány teremtként is fellépni, valamint képes a társadalmi-gazdasági változások erőteljes motorjaként funkcionálni. A kultúra, a tudás és az információ teret hódít az élet minden területén. A létrejövő sajátos kulturális közeg a mindennapi élet részévé válik. Ez a sajátos, folyamatosan változó és alulról szerveződő közeg kihat az emberek értékvilágára is az adott társadalmi kereteken belül. A kultúra döntő mértékben befolyásolja az emberek, a közösségek és a nemzet önbecsülésén és önazonosságán át az életminőséget. Századunk tudásalapú társadalmában a tudásteremtő kultúra szerepe szükségképpen felértékelődik. A valósághoz, a tényekhez és a normálishoz fűződő viszonyunk átalakul. Az elektronikus média viselkedési minták, divatok, értékek sokaságát kínálja a fogyasztónak, miközben megkérdőjelezi a lokális tradíciók magától értetődőségét. Ugyanakkor a média maga is teremthet tradíciót, létrehozhat élményközösséget (Dessewffy 2004; Herczegh 2013).

Az információs korban robbanásszerűen megnőtt az egyénre záporozó információk mennyisége. Ebben az információs áradatban az eredetiség és individuum jelentése és lehetőségei átalakulnak, ahogyan átalakulnak a tömegkultúra és elit értelmezései is. Az információs társadalom korában tömeges tartalmak válnak elérhetővé széles társadalmi rétegek számára. A kulturális értékek és normák, a kultúra termékei szabadon értelmezhetővé és újraértelmezhetővé válnak. A hálózatra felkerülve a kulturális értékek formálhatóak, alakíthatóak, az egyének döntenek arról, hogy mit tekintenek a tömegkultúra és mit az elit részének. Az internet egy olyan új tömegkommunikációs médiumként jelenik meg ebben a térben, ahol felületet nyer és újraértelmeződik a többi médium is. Azt mondhatjuk, hogy az információs kor kultúrájának két alapvető tulajdonsága a mediatizáltság (média által közvetített és meghatározott) és a globalitás (az adott médiatartalmak a világ bármely részén felbukkanhatnak) (Dessewffy 2004; Herczegh 2013).

Az információs társadalmakat a csökkenő munkaidő, a bővülő fogyasztási lehetőségek jellemzik, a szabadidő szférájában a klasszikus fogyasztási mintázatokat új modellek írják felül. Gondoljunk például arra, hogy a férfiak és nők szabadidős lehetőségeit és fogyasztását a fokozatosan csökkenő különbségek kísérik (Gerschun 2000).

Az egyéni szabadidőeltöltésben hangsúlyossá válik az egyéniség megjelenése, az önálló életutak keresése, amelyet az információs társadalom a maga eszközeivel méginkább képes támogatni. Az egyén, mint fogyasztó megjelenik a kultúra, a kommunikáció a csoportképzés területén is. Az egyén életének meghatározó szervezője és elsődleges csoportképzője az életstílusa, amely elsődlegesen a fogyasztási szokásokon és fogyasztói választásokon alapszik (Castells 1996; Herczegh 2013). Az életstílus az individualizációnak köszönhetően felül írja az életmód rétegtképzési struktúráit. Az információval való gazdálkodás, az önálló döntések, életvezetési stratégiák, az egyén elsőbbsége a csoporttal szemben az információs társadalom alapvető szocializációs sztenderndjei közé tartozik.

Kulturális fogyasztási kutatások, különös tekintettel a visegrádi országokra

A kulturális fogyasztásra vonatkozó kutatások nem ritkák, az elmúlt években számos elemzés jelent meg. Többek között Hek – Kraaykamp 2013-as kutatásában a 2007-es Eurobarometer vizsgálat adatait elemezte, amely reprezentatív felmérés keretében térképezte fel 29 európai ország 26 746 állampolgárának kultúrafogyasztási szokásait. Összehasonlító kutatásukban a társadalmi egyenlőtlenségek és a kultúrafogyasztási szokások közötti összefüggéseket vizsgálták. Megállapították, hogy az egyes tagállamok kultúrpolitikája és a tagállam gazdasági helyzete nagymértékben befolyásolja a kultúrafogyasztási szokásokat, így jelentős különbségek fedezhetők fel a szegényebb és a gazdagabb államok polgárai között ebben a tekintetben.

A szerzők arra is felhívták a figyelmet, hogy az egyes európai tagállamok állampolgárainak kultúrafogyasztási szokásait jelentősen befolyásolja az a körülmény, hogy az adott államban a társadalmi mobilitás mértéke alacsonyabb vagy magasabb, a magasabb társadalmi mobilitású országokban magasabb arányú az állampolgárok kulturális részvétele. A tanulmány kitért továbbá arra, hogy a gazdagabb tagállamok esetében kisebb mértékű az eltérés a magasabban képzett, illetve jobb anyagi körülmények között élő állampolgárok, illetve az alacsonyabb végzettségű, kevésbé tehető állampolgárok kulturális fogyasztása között. (Hek – Kraaykamp 2013, 323)

Bukodi Magyarországon explicit módon vizsgálta a kulturális aktivitás „omnivore-univore” megközelítésmódjának érvényességét a Központi Statisztikai Hivatal Társadalomstatistikai Főosztály által 1999/2000-ben lebonyolított Életmód és időmérleg-vizsgálat adatait elemezve. (Sági 2010) Munkájában a „mindenevő”, „egyféléket fogyasztó” megkülönböztetés mellett feltárta, hogy milyen kapcsolat fedezhető fel a kulturális fogyasztás és az osztályhelyzet, a szülő és az egyén kulturális fogyasztása között. (Bukodi 2007; Bukodi 2010). Munkájában három területet vizsgált, ezek a következők voltak: zene, színház és mozi, valamint képzőművészet. A kulturális fogyasztást vizsgálva négy kategóriát különített el, kutatási eredményei alapján megkülönböztette a „mindenevőket” (omnivores), az egyféléket fogyasztókat (univores), az exkluzív kulturális fogyasztókat, és az inaktívakat. (Sági 2010) Bukodi eredményei szerint szoros kapcsolat fedezhető fel a társadalmi rétegződésben elfoglalt pozíció (és különösen az iskolai végzettség), valamint a kulturális fogyasztás között. Kutatásában arra a megállapításra jutott, hogy „a legmagasabb iskolai végzettségűek lényegesen nagyobb valószínűséggel tartoznak a „mindenevők” közé, mint akár az exkluzív kulturális fogyasztók, akár pedig az egyféle kulturális aktivitást mutatók közé”. (Sági 2010, 293) Vizsgálatának eredményei azt mutatták, hogy az exkluzív kulturális fogyasztók aránya többé-kevésbé lineárisan nőtt a státusz emelkedésével, de a „mindenevők” esetében ez az emelkedés jóval meredekebb volt. (Bukodi 2007) Meglátása szerint ugyanakkor mégsem állítható az, hogy a rétegződésben elfoglalt hely és a kulturális fogyasztás közötti kapcsolat törvényszerű lenne. Vizsgálta, hogy milyen összefüggés fedezhető fel a szülő – gyermek kulturális fogyasztásának vonatkozásában. Megállapította, hogy minél magasabb az apa társadalmi státusza, annál nagyobb eséllyel aktív az egyén kulturális fogyasztás tekintetében, mint inaktív, továbbá annál valószínűbb, hogy „mindenevő” lesz és nem egyféléket fogyasztó vagy exkluzív kulturális fogyasztó. (Bukodi 2007) Emellett nagyon érdekes eredménye annak megállapítása, hogy az egyén társadalmi fogyasztására leginkább meghatározó erővel a gyermekkori fogyasztása bír. Azoknak az egyéneknek ugyanis, akiknek a társadalmi rétegződésben elfoglalt pozíciója eltér a szüleik társadalmi státuszától, a kulturális viselkedését leginkább az a közeg befolyásolja, amelyben gyerekkorukban szocializálódtak. (Sági 2010) Bukodi kutatásában arra a megállapításra jutott, hogy eredményei szerint megkérdőjelezhető a homológiai és az individualizációs megközelítés,

továbbá nem lehet határozottan megerősíteni az „univore-omnivore” elmélet érvényességét sem. (Bukodi 2007; Sági 2010)

Šebová és Révészová 2020-as tanulmányának célja a kulturális fogyasztás és a szociálökonomiai jellemzők közötti kapcsolat elemzése Szlovákiában a 2007-es és 2013-as Eurobarometer vizsgálatok alapján (1000 szlovák állampolgár megkérdezésével), tehát munkájuk adatok másodelemzésére épül. Ezt a területet már számos nyugat-európai kutatás vizsgálta nemzetközi tanulmányokban, de ilyen átfogó elemzésre eddig Szlovákiában nem került sor.

A klaszteranalízis során a szlovák kultúra-fogyasztók 4 típusa körvonalazódott ki:

1. örökség-látogatók: ritkán látogatnak el kulturális programokra, ha mégis, akkor kulturális örökség helyszíneit, múzeumokat, könyvtárakat preferálnak. (2007-ben a válaszadók 27%-a, 2013-ban 24%-a)
2. inaktívak csoportja: alig látogatnak el kulturális eseményekre, ha mégis, akkor történelmi jelentőségű helyszíneket keresnek fel, legkisebb arányban ők néznek televíziót. (2007-ben a válaszadók 26%-a, 2013-ban 32%-a)
3. mindenevők: gyakran látogatnak el értelmiségiek számára szervezett, magaskultúra területéhez kapcsolódó kulturális programokra, így színházba, koncertre, balettelőadásra, múzeumba, galériába. Nyitottak az amatőr színjátszás felé, gyakran használják az internetet is kulturális célokra és évente legalább 2 könyvet elolvasnak. (2007-ben a válaszadók 25%-a, 2013-ban 24%-a)
4. népszerű műfajok kedvelői: kevésbé nyitottak magas kultúrához kapcsolódó programokra, nem látogatnak el operába, nem néznek meg egy balett-előadást, ritkábban járnak színházba, galériába, inkább moziba, könnyűzenei koncertekre járnak, átlagosan egy könyvet olvasnak el egy évben. (2007-ben a válaszadók 23%-a, 2013-ban 20%-a) (Šebová – Révészová 2020, 9-10).

Tajtáková 2019-es tanulmányában a gazdasági válság idején megjelenő kulturális fogyasztási szokások változását vizsgálta, a „rúzs-elmélet” („Lipstick effect”) fényében. Kétlépcsős kutatásban tárta fel, hogyan változott meg a szlovák állampolgárok részvétele kulturális aktivitásokon (mozi, színház, opera, kiállítások látogatása stb.) a gazdasági válság előtt és után. A kiindulópont a gazdasági válság előtti kérdőíves kutatás volt, 2006-2007-ben került lekérdezésre Szlovákia felnőtt lakossága körében. Ugyanazt a kérdőívet másodjára 2009-2010-ben kérdezték le, a válság időszakában. Összesen 1468-an töltötték ki mindkét kérdőívet, a minta reprezentálta a teljes szlovák felnőtt lakosságot 18 és 76 év között. A vizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a kulturális fogyasztás nem csökkent jelentős mértékben a gazdasági válság hatására. Éppen ellenkezőleg, a recessziós periódusban fennmaradt, sőt még fokozódott is a kulturális fogyasztás, ami a pszichológiai faktor elsődlegességét mutatja a gazdasági mozgatóerők előtt. Tajtáková kutatása kimutatta, hogy a „rúzs effektus” működött Szlovákiában a gazdasági válság idején. (Tajtáková 2019, 607)

Šafr 2004-ben vizsgálta a cseh lakosság kultúrafogyasztási szokásait (Market & Media & Lifestyle TGI MEDIAN adatgyűjtése alapján). 14 778 fő (19 és 79 év között) válaszát elemezte kvóta alapján történő mintavétel (nem, életkor, településméret, régió) mentén, amely reprezentatívnak tekinthető a cseh lakosság szempontjából.

Két kérdéskört vizsgált Šafr. Az egyik vizsgált terület a szocioökonomiai státusz és a magaskultúra fogyasztás közötti kapcsolat vizsgálata volt, ezen a területen összefüggést fedezett fel a két változó között. A másik terület a kulturális „mindenevők” kultúrafogyasztási szokásaira vonatkozott, amely az elit társadalmi réteghez köthetően jelenik meg

Csehországban. Kulturális „mindenevők” nagyobb arányban jelennek meg a cseh elit körében, magasabb végzettségi és jövedelmi szinttel. Kiemeli ugyanakkor kutatásban, hogy Csehország ebben a vonatkozásban még mindig erős lemaradással küzd az OECD államokhoz képest, osztva ebben Matějů és Kreidl véleményét (Matějů and Kreidl 2001). Megállapítja, hogy ebben a tekintetben a kulturális „mindenevő” jellegzetesség talán az egyenlőtlenségek generációk közötti újratermelődésével is kapcsolatba hozható (Šafr 2006, 33).

Grzeškowiak tanulmányában az Eurobarometer 2007-es és 2013-as adatait vetette össze, részletesen vizsgálva a lengyelek kulturális fogyasztását. Megállapította, hogy a lengyelek kulturális fogyasztása elmarad a többi európai országtól és az egyik legalacsonyabbnak tekinthető egész Európában. A lengyelek kulturális részvételét vizsgálva eltérések fedezhetők fel a szociálökonomiai sajátosságok, jellemzők mentén, főleg attól függően, milyen településen (kistelepülés/város/nagyváros) él az illető és milyen korosztályba tartozik. Figyelemfelkeltő ugyanakkor az előregedő társadalmak korában az a tény, hogy nem/alacsony részvétellel találkozunk az 55 év feletti korosztály esetében. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy mindenképpen lépéseket kell tenni annak érdekében, hogy vonzóvá tegyék a kulturális fogyasztást az idősebb korosztály esetében is. (Grzeškowiak 2006, 20)

Grzeškowiak három klasztert hozott létre az eredmények alapján:

1. klaszter: színházba, operába járó kultúrafogyasztók, akik kedvelik a balett- és táncelőadásokat is.
2. klaszter: könnyűzenei koncerteket, történelmi emlékhelyeket, múzeumokat, galériákat látogató közönség
3. klaszter: nyilvános könyvtárakat látogatnak, kulturális programokat néznek a televízióban/hallgatnak a rádióban, könyvet olvasnak. (Grzeškowiak 2016, 22-23)

Összegzés

Munkánkban a kulturális fogyasztás jellemzőit vizsgáltuk a releváns elméletek bemutatásán túl, a visegrádi országok főbb kutatási eredményein keresztül.

A korábbi, 1989-1990 előtti európai kultúra-fogyasztási kutatások a nyugat-európai országok lakosságát vizsgálták, a vizsgált államok körében nem jelentek meg a volt szocialista országok (Katz-Gerro 2011). A rendszerváltás ebben változást hozott, 1989 után számos kutató vizsgálta a kelet-közép európai országok lakosságának kultúrafogyasztási szokásait, így például De Graaf (1991), Kraaykamp and Nieuwbeerta (2000). Šebová és Révészová 2020-as tanulmányában megállapítja, hogy az elmúlt években a poszt szocialista országok kultúrafogyasztási szokásait vizsgálandó mind a mai napig nem született összehasonlító tanulmány a V4 országok vonatkozásában (Šebová – Révészová 2020, 2). Itt sem beszélhetünk összehasonlításról, mert az adatfelvételek különbözőek voltak, de az egyes vizsgálatok áttekintése révén megállapíthatjuk, van hasonlóság a visegrádi országok esetében, a kelet-közép-európai országok számos tekintetben azonos képet nyújtanak.

A tanulmány „A sport és a testmozgás szerepének vizsgálata az egészséges és biztonságos társadalomért a munkaképesség, valamint a munka- és életminőség egyéni és társadalmi fenntarthatóságáért (multidiszciplináris kutatási program)” című projekt támogatásával készült.

Felhasznált irodalom:

- BASSAND, M. - D'EPINAY, L. Ch. (1976): Szabadidő és térbeli mobilitás. In: FALUSSY B. (szerk.) A szabadidő szociológiája. Budapest: Gondolat Kiadó. pp.232-263.
- BAUMAN, Z. (2002): Society Under Siege. Cambridge, Polity Press
- BECK, U. (2003): A kockázattársadalom. Út egy másik modernitásba. Budapest, Századvég Kiadó
- BOURDIEU, P. (1977): Reproduction in Education, Society and Culture, New York, Sage Publishing
- BUKODI, E (2007): Social Stratification and Cultural Participation in Hungary: A Post-Communist Pattern of Consumption? EUI Working Papers. Italy: European University Institute, ISSN 1830-7728.
- BUKODI, E. (2010): Social stratification and cultural participation in Hungary: a post-communist pattern of consumption? In: CHAN, T.W. (ed.): Social status and cultural consumption. Oxford, University of Oxford
- CASTELLS, M. (1996): The Rise of the Network Society, The Information Age: Economy, Society and Culture Vol. I. Cambridge, Massachusetts; Oxford, UK: Blackwell
- COLEMAN, J. S. (1990): Foundations of social Theory. Cambridge, Oxford University Press
- DE GRAAF, N. D. (1991): Distinction by Consumption in Czechoslovakia, Hungary and the Netherlands. European Sociological Review 7: 267–90.
- DESSEWFFY, T. (2004): Bevezetés a jelenbe. . Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó
- ELIAS, N. (2000): The Civilizing Process. Sociogenetic and Psychogenetic Investigations. Revised edition of 1994. Oxford: Basil Blackwell
- GERSHUNY, J. (2000): Changing Times: Work and Leisure in Post-industrial Societies. Oxford, Oxford University Press
- GERSHUNY, J. (2002): Social Leisure and Home IT: A Panel Time-Diary Approach. In: IT&Society 2002. Vol.1. (1). pp.54-72.
- GIDDENS, A. (1991): Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age. Cambridge, Polity Press
- GRZEŚKOWIAK, A. (2016): Assessment of Participation in Cultural Activities in Poland by Selected Multivariate Methods. In: European Journal of Social Sciences Education and Research 3(1): 18-26.
- HEK, M. - KRAAYKAMP, G.(2013): Cultural consumption across countries: A multi-level analysis of social inequality in highbrow culture in Europe. In: Poetics 41(4):323–341. DOI:10.1016/j.poetic.2013.05.001
https://www.researchgate.net/publication/257147742_Cultural_consumption_across_countries_A_multi-level_analysis_of_social_inequality_in_highbrow_culture_in_Europe
- HERCZEGH, J (2013): Internethasználat és elektronikus kommunikáció a Debreceni Egyetem tanár szakos hallgatói körében.
 - <https://dea.lib.unideb.hu/server/api/core/bitstreams/47ccf092-598c-4783-b497-960979c7d844/content>
- KATZ-GERRO, T. (2011): Cross-National Cultural Consumption Research: Inspirations and Disillusions. Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie 51: 339–60.
- KELLY, J. R. (1994): Multiple dimensions of meaning in the domains of work, family, and leisure. In: Journal of Leisure Research. Vol.26 (3). pp.250-274.

- KRAAYKAMP, G. - NIEUWBEERTA, P. (2000): Parental Background and Lifestyle Differentiation in Eastern Europe: Social, Political, and Cultural Intergenerational Transmission in Five Former Socialist Societies. *Social Science Research* 29: 92–122.
- MATĚJŮ, P. – KREIDL, M. (2001): “Rebuilding Status Consistency in a Post-Communist Society. The Czech Republic, 1991–1997.” *Innovation* 14 (1): 17-34
- MRVA, M. – BEKE, Zs. (2022): A kulturális ízlés társadalmi összefüggései a szlovákiai magyarok körében. *REGIO*, 30. 1. 94 – 110.
- PARKER, S. (1976): *The Sociology of Leisure*. London, George Allen and Unwin
- PARSONS, T. (1983): *The Structure and Change of the Social System* Edited by Washio Kurata
- PETERSON, R. A. – KERN, R. M. (1996): Changing Highbrow Taste: From Snob to Omnivore. *American Sociological Review*, Volume 61. 5. 900–907.
- PETERSON, Richard A. (2005): Problems in Comparative Research: The Example of Omnivorosity. *Poetics*, Volume 33. 5–6. 257–282.
- ROBERTS, K. (1999): *Leisure in Contemporary Society*. Wallingford, Oxon, U.K. New York, CABI Publication
- ROBERTS, Kenneth (1999): *Leisure in Contemporary Society*. Wallingford, Oxon, U.K. New York, CABI Publication.
- ŠAFR, J. (2006): *Social Standing and Lifestyle in Czech Society*. Prague: Institute of Sociology of Czech Academy of Sciences
- SÁGI, M. (2010) Kulturális szegmentáció: „mindenevők”, „válogatósak”, „egysíkúak” és „nélkülözők”? Az „omnivore-univore” modell alkalmazhatósága Magyarországon. In: KOLOSI T. - TÓTH I. Gy. (szerk.): *Társadalmi Riport 2010*. 288-311. p. ISSN 1216-6561 Elérhető: Microsoft Word - 13_Sagi_003.doc (tarsadalomkutatas.hu)
- ŠEBOVÁ, M. – RÉVÉSZOVÁ, Z. (2020): Unveiling Trends in Cultural Participation: The Case of Slovakia. In: *Social Sciences* 9:19, 1-14.
- TAJTÁKOVÁ, M. (2019). The lipstick effect and outdoor cultural consumption in Slovakia in times of crisis. In: <http://hdl.handle.net/11159/4226>

HAZAI TUDOMÁNYOS MŰHELY

Konczné Tegzes Erika:

***A helyi értéktárak és a kulturális örökség szerepe a
közművelődésben és a közösségépítésben Borsod-Abaúj-Zemplén
megyében***

Absztrakt: A vizsgálat alapja az értéktárak működésének jelentősége, a nemzeti értékek és a kulturális örökség szerepe a közművelődésben a közösségépítés szempontjából. A tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen hatása van a helyi értéktárak létrehozásának a helyi közösségek fejlesztésére a kutatott megyében. Kitér az értéktárak kialakulásának módszertani folyamatára. Vizsgálja az értéktárak működését, az értékfeltárásban alkalmazott módszereket, a nemzeti értékeket. Az empirikus kutatás módszere kérdőíves kutatás, kiegészítve dokumentumelemzéssel.

A kérdőíves kutatással arra szeretnék választ kapni, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén megyében található települések szakemberei felismerték-e az értéktárak kiemelkedő jelentőségét, ha igen, hány településnek van helyi értéktára, hány bejegyzett helyi és megyei érték található. Ha nem, hajlandók-e értéktár bizottságot létrehozni. Ezenkívül, az értéktár bizottságban résztvevők milyen hatással vannak a közösségi életre, szoktak-e eseményeken részt venni. A kutatási kérdőívet a vizsgált megye 175 településén töltötték ki közművelődési munkatársak, így sikerült viszonylag átfogó képet kapni a témáról. A módszertani anyag elemzése rámutat, hogyan kell működtetni egy értéktárat.

Összességében elmondható, hogy bár számosságát tekintve kevés települési értéktár működik a vizsgált megyében, a megkérdezett települések többsége hajlandóságot mutat értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, a megyei értéktárba való felterjesztésre. A kutatás elemzésével szeretnék választ kapni arra a kérdésre, hogy miért sikeresebbek azok a települések, ahol a múlt őrzésén túl közösségek bevonásával élővé teszik településük életét.

Abstract: The following study is based on the importance of the functioning of the repositories, the role of national values, and cultural heritage in public culture from the point of view of community building. The study seeks to answer the question of the impact of the creation of local heritage libraries on the development of local communities in the county under study. The methodological process of developing local heritage libraries is discussed, respectively. I am examining the functioning of the value repositories, the methods used in value discovery and national values. The empirical research method is questionnaire research, supplemented by documentary analysis. With the questionnaire research, I would like to find out whether the experts of the municipalities in Borsod-Abaúj-Zemplén county have recognized the outstanding importance of the value libraries. If so, how many municipalities have local value libraries, how many registered local and county values are there. If not, are they willing to set up a committee. Apart from that, what is the impact of those taking part in the committee, on community life. Do they attend events. The research questionnaire was completed by public heritage staff in 175 municipalities in the county surveyed, which provided a relatively comprehensive picture of the issue. This analysis of the methodological material shows how to run a library of values. On the whole, although, the number of municipal treasures in the

county is low, the majority of the municipalities surveyed showed a willingness to search for their values, collect and maintain them, and submit them to the county treasury. By analyzing the research, I intend to find answers to the question of why municipalities are more successful when they go beyond preserving the past and involve communities in making their communities more vibrant.

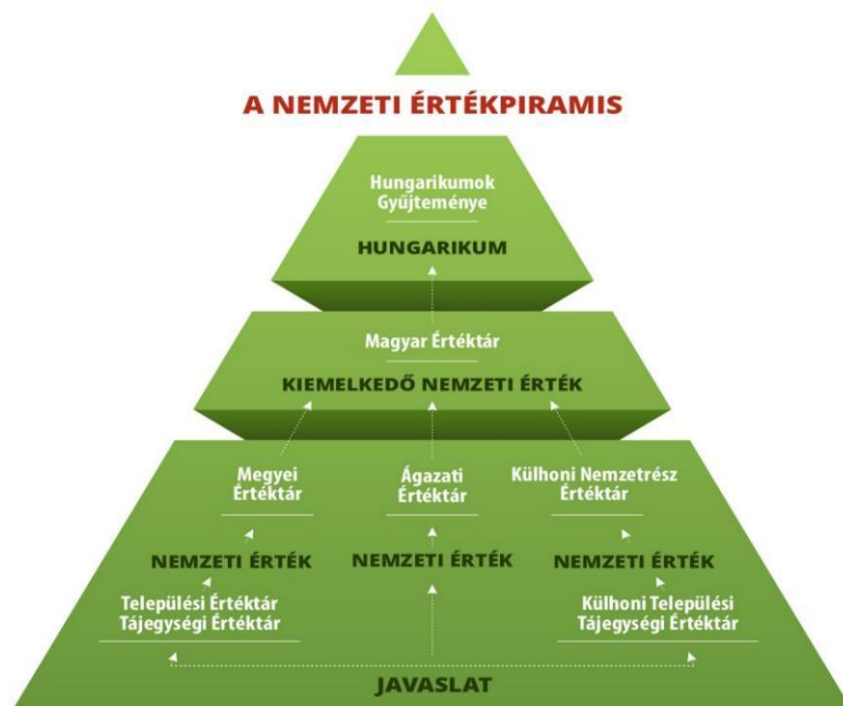
I. A nemzeti értékgyűjtés szerepe a közművelődésben

Ahhoz, hogy a nemzeti értékgyűjtést részletesen taglaljuk, tisztázni kell a nemzeti érték fogalmát.

„Nemzeti érték: a magyarság és a magyarországi államalkotó nemzetiségek tevékenységéhez, termelési kultúrájához, tudásához, hagyományaihoz, a magyar tájhoz és élővilághoz kapcsolódó, nemzetünk történelme, valamint a közelmúlt során felhalmozott és megőrzött minden szellemi és anyagi, természeti közösségi érték vagy termék, illetve a tájhoz és élővilághoz kapcsolódó materiális vagy immateriális javakat magába foglaló tájérték, amely tanúskodik egy emberi közösség és az adott terület történelmi kapcsolatáról.” (2012. XXX.tv. 1.§ (1) m) A törvény második fejezetében található a nemzeti értékpiramis, amelybe az értékeket rendszerezik.

A Nemzeti Művelődési Intézet (2016) A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve, Értékekre hangolódva című kiadványa részletesen taglalja a nemzeti értékgyűjtés folyamatát. „Nemzeti értékeink azonosítása, rendszerezése és védelme a Nemzeti Értékek úgynevezett értékpiramisának alulról felfelé építkező rendszerében történik. E piramis alapján találhatóak a helyi értékfeltáró gyűjtésen alapuló, települési, tájegységi vagy külhoni értéktárak.” A piramis elmélet kidolgozása után dőlt el a jogi szabályozás kialakításának iránya. (Nemzeti Művelődési Intézet 2016:26 p.) Az alábbi ábra szemlélteti a nemzeti értékpiramist.

1. ábra: Nemzeti Értékpiramis
(Forrás: Nemzeti Művelődési Intézet, 2016)

A nemzeti értékpiramis felfelé építkező rendszere alapján a „települési és a külhoni települési értéktárak helyezkednek el. Itt kívánom megjegyezni, hogy az értékek azonosítása Kárpát-medencei szintű, tehát a törvény értelmében nemcsak Magyarország területére vonatkozik. Ez fontos szempont a magyarság hagyományainak és a történelmi értékek azonosítása érdekében. A törvény az önkormányzatoknak ad felhatalmazást települési értéktárak létrehozására. A közművelődési intézményeket, közösségi szintereket, ahol az alkotó, művelődő közösségek találkoznak, az önkormányzat működteti - főként a kis településeken-. Az a felvetés, miszerint a települések értéktárak létrehozásával hozzájárulnak közművelődési intézményeik, közösségi szintereik művelődő közösségeinek sikeres működéséhez, ezen a ponton nyer bizonyítást. A települési értéktárak adják az alapot a hungarikum - piramis számára. Az értéktárbizottságok feladata a helyi értékek megnevezése, nyilvántartásba vétele, gondozása. A helyi érték is nemzeti értéknek számít. A 114/2013. (IV.16.) Kormányrendelet értelmében bárki javasolhat nemzeti érték felvételét az értéktárba. Az értéktár bizottság az adott javaslat alapján dönt a felterjesztett érték felvételéről. A Megyei Értéktár a piramis következő szintje. Vele azonos szinten található az Ágazati Értéktár és a Külhoni Nemzetresz Értéktár. A Megyei Értéktár Bizottságokat a megyei önkormányzatok hozzák létre. A bizottságok meglétét és jogköreit az értékek felvételével kapcsolatban a törvény szintén előírja. A bizottsági tagok döntése alapján dől el az értékek felvétele a megyei értéktárba. Sem a törvényben, sem a rendeletben nincs pontos állásfoglalás arra vonatkozóan, hogy milyen szempontok alapján választható települési érték megyei értéknek. Ha abból indulunk ki, hogy mi az érték, akkor valóban nem lehet egységes szempontrendszer kialakítani, hiszen minden érték egyedi egy-egy közösség számára. Ilyen aspektusból az értékek nem összehasonlíthatók. A piramis következő szintje a Magyar Értéktár. Ebben az

értéktárban történik a nemzeti értékek gondozása és nyilvántartása. A Hungarikumok Gyűjteménye az értéktár piramis csúcsa. (Nemzeti Művelődési Intézet, 2016:8. p.)

II. A Kulturális örökség szerepe a közművelődésben

Az 1997. évi CXL. tv. kimondja, hogy „A kulturális örökséghez tartozó javak múltunk és jelenünk megismerésének pótolhatatlan forrásai, a nemzeti és az egyetemes kulturális örökség egészének elválaszthatatlan összetevői; szellemi birtokbavételük minden ember alapvető joga. Az e fogalomkörbe tartozó értékek különös védelme, megőrzése és fenntartása, valamint a nyilvánosság számára történő széles körű és egyenlő hozzáférhetővé tétele a mindenkori társadalom kötelezettsége.” (1997. évi CXL. tv.)

A törvényi megfogalmazásból kiindulva azt látom, hogy a kulturális örökség fogalma fokozatosan alakult ki. A múlt és a jelen kulturális forrásait tartalmazza. Kialakulásában tehát a történelemnek döntő szerepe van. Ezáltal a legkisebb falusi közösségtől az emberiség egészéig értelmezhető. A kulturális örökség helyi szintjén az értékek védelmét és megőrzését, nyilvánossá tételét meg kell, hogy előzze az értékfeltárás, majd az értékek települési értéktárakba való felvétele. A települési értékek települési önkormányzat területén találhatóak, a helyi értéktár a helyben lelt nemzeti értékek adatait tartalmazza. Az értékek gyűjtése, feltárása, dokumentálása, közzététele egyfajta lehetőség a helyben élők közösségépítő tevékenységének megvalósulására. A helyi értékek feltárása, összegyűjtése nem végső cél, csupán egy eszköz arra vonatkozóan, hogy a helyben lezajló folyamatok elindulhassanak, megvalósulhassanak. Települési, tájegységi, megyei értéktárakat az önkormányzatok hozhatnak létre, szabad elhatározás alapján.” Ha a települési önkormányzat nem hoz létre Települési, illetve Tájegységi Értéktár Bizottságot vagy nem bíz meg a Magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény (a továbbiakban: Htv.) 3. § (4) bekezdése szerinti települési szervezetet, akkor a településhez, illetve tájegységhez kapcsolódó érték nemzeti értéként történő felvétele a Megyei Értéktár Bizottságnál kezdeményezhető.” (324/2020. (VII. 1.) Korm. rendelet).

Arra a következtetésre juthatunk tehát, hogy az értékfeltárás, mint folyamat és az értéktár, mint forma, meghatározó szerepet játszanak az értékek átörökítésében, a helyi identitástudat erősítésében.

Ahhoz, hogy kutatásom másik hipotézise, - miszerint a kulturális örökség védelme erősíti a helyi identitástudatot, a helyi közösségek fejlődését - bizonyítást nyerjen, meg kell vizsgálnom az értékfeltárás módszereit, mint közösségépítő folyamatot.

III. Az értékfeltárás módszerei

Az értékfeltárás mára már egy kialakult rendszer, bár ahogy a kulturális örökségvédelem és az átörökítés is változik, úgy változik és fejlődik az értékfeltárás is. A kultúrákövetítés fontos elemei a társadalmi összefogás és a nyilvánosság. Az értékek gyűjtése, rendszerezése, nyilvántartása, védelme, nyilvánossá tétele, nem valósulhat meg társadalmi összefogás nélkül. Szükség van a helyi közösségek együttműködésére, közös döntésére és felelősségvállalására. Az értékek feltárása és megőrzése érdekében a rendszer minden résztvevőjének felelőssége van, ugyanúgy a helyi kis közösségeknek, mint a döntéshozóknak. (Farkas 2019).

Az értéktárak megalakulásának üteme a Hungarikum törvény megjelenését követő években volt a leggyorsabb, a települések ekkor voltak a legaktívabbak. A mai napig sok teendő van ezen a területen, hiszen a 3155 településből 1060 településen működik csak értéktár, amely az összes településnek a 34 %-a országos szinten. A vizsgált megyében 358 településen 63 értéktár működik, amely 17,6 %. Az értékek feltárása egy folyamat, melynek megvannak azok a pontjai, amelyeket a Htv. és a hozzá kapcsolódó rendelet szabályoz és vannak lépései, amelyek nem megkerülhetők.

Az első és legfontosabb lépés a települési értéktárak megalakítása, amelyet megelőz egy helyi közös akarat az értékek feltárása érdekében. Az a szerencsés helyzet egy település életében, ha ezen döntés élvezzi a helyi döntéshozók támogatását is. Ezen a ponton kapcsolódik az alulról építkezés és a jogi szabályozás folyamata.

A helyi értéktárak kialakításánál az egyik kulcsfontosságú kérdés a helyi hagyományok ismerete, ápolása. Ennél a lépésnél kiemelt figyelmet kell fordítani a lakosság bevonására. (Nemzeti Művelődési Intézet 2016: 29)

A települési értéktárak kialakítása az alábbi módszertani folyamaton keresztül figyelhető meg:

- egyeztetés a helyi döntéshozókkal,
- a településen élő, az értékek iránt elkötelezett aktív polgárok bevonása,
- a helyi intézmények bevonása,
- felkészítő képzések szervezése a közösségi értékfeltáráshoz,
- személyes interjúk a lakosság körében az értékek feltérképezésére,
- közösségi beszélgetések szervezése a lakosság körében,
- településfeltáró kérdőíves vizsgálatok,
- az értékeket feltáró csoport megalakítása,
- rendezvények, közösségi alkalmak, ahol az értékek bemutatásra kerülnek,
- a települési értéktár megalakítása,
- az értékek felvétele az értéktárba.”

(Nemzeti Művelődési Intézet, 2016: 29)

Az értéktárak létrehozása nem kötelező. Nem közigazgatási és nem is adminisztrációs eljárás. Nincsenek jogvesztő határidők sem. Egyfajta lehetőség és felelősség tehát. Tudni kell, hogy a legkisebb közösségnek is vannak értékei. Az elindulás jelmondata lehet: minden közösségnek vannak értékei. És csakis a közösség dönthet arról, hogy mi kerül az értéktárba: épített örökség, természeti érték, helyi jellegzetességek, étel, ital, híres ember életútja, hagyományőrző közösség több évtizedes tevékenysége. Tehát minden, amiről a közösség úgy dönt. Ami összeköti a múltat a jelen közösség igényeivel a fennmaradás érdekében. A legfontosabb tehát az első közösen meghozott döntés.

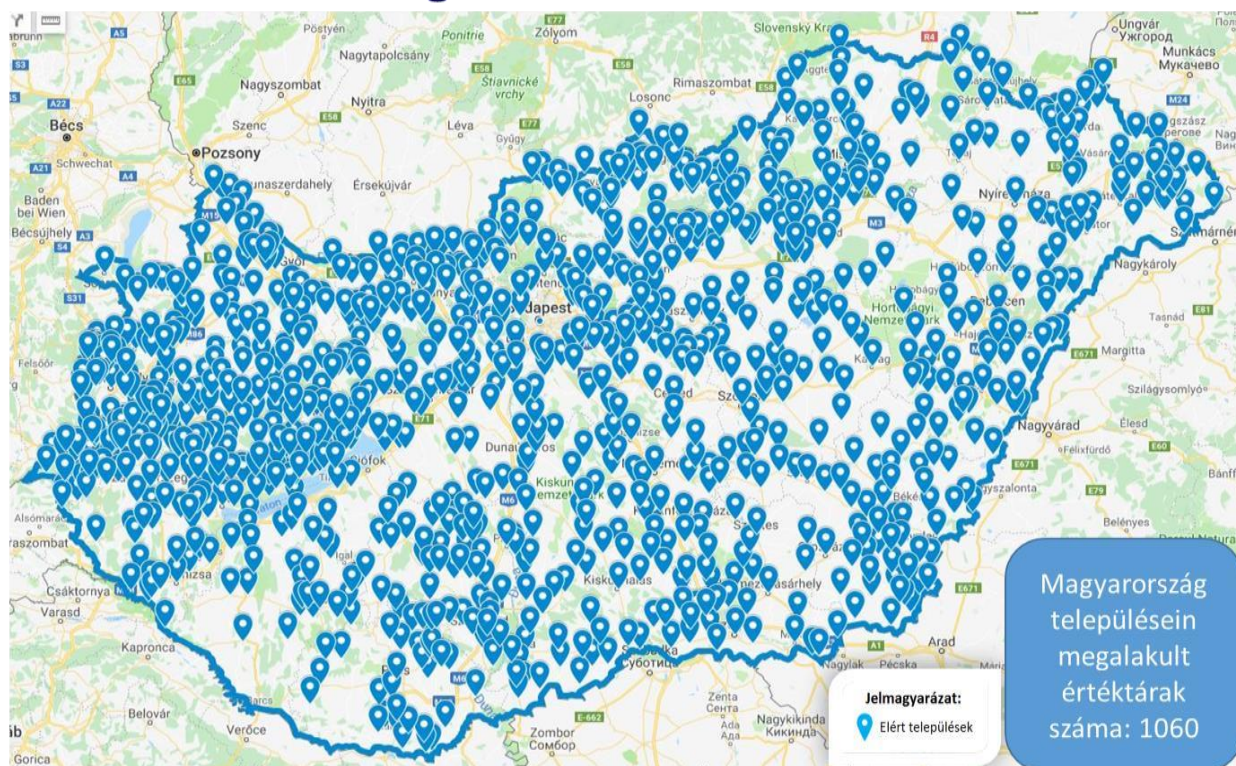
Az első döntés, hogy legyen értéktár. Második kérdés, ki legyen az értéktár gazdája. Harmadik kérdés: vagy Települési Értéktár Bizottság, vagy már meglévő bizottság kapja a feladatot. Vagy egy működő intézmény, egyesület, alapítvány lesz az értéktár gazdája.

Az általában 3-4 fős értéktár bizottság megalakulását helyi képviselő-testületi határozatban erősítik meg a döntéshozók. A megalakult bizottság minden esetben javaslattevő úrlapon rögzíti, mely értéket kívánnak felvenni a helyi értéktár bizottságba. Teendők a települési értéktárba került értékekkel: a megye felé információt adni, a honlapon közzétenni. De legfőképpen Éltetni. Hiszen a helyi értékek gyűjtése, gyarapítása erősíti a helyi identitástudatot, erősíti az együtt tevékenykedő közösséget. Ha nincs múlt, nem lesz jövő. A településeken élők csak úgy tudnak kiteljesedni, ha feltárják múltjuk kincseit és tovább éltetik azt a jövő nemzedék számára. A ma is aktuális jelmondat: minden értéknek legyen közössége. (NMI Művelődési Intézet 2018: 7. p.)

A hazai szabályozás másik nagy üzenete az alulról építkezés, a valódi társadalmi bázis kiépítése és megvalósítása. Az alulról jövő kezdeményezések elve alapján az értékfeltárás, mint közművelődési tevékenység, közösségépítő hatású. (Nemzeti Művelődési Intézet 2016:39)

2. ábra: Magyarországon megalakult értéktárak
(Forrás: Nemzeti Művelődési Intézet 2019.)

Megalakult értéktárak

IV. Hungarikumok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

A közösségek sikeres működésének további bizonyítéka a 6 megyei hungarikum. A mezőkövesdi matyó népművészet, a tokaji történelmi borkultúra, a vizsolyi biblia, a hollóházi porcelán, az aggteleki karszt és a Bükkaljai kőkultúra.

Kulturális örökség kategória:

3. ábra: Cultural Heritage / kategóriába tartozik a mezőkövesdi matyó népművészet és a Matyó örökség.

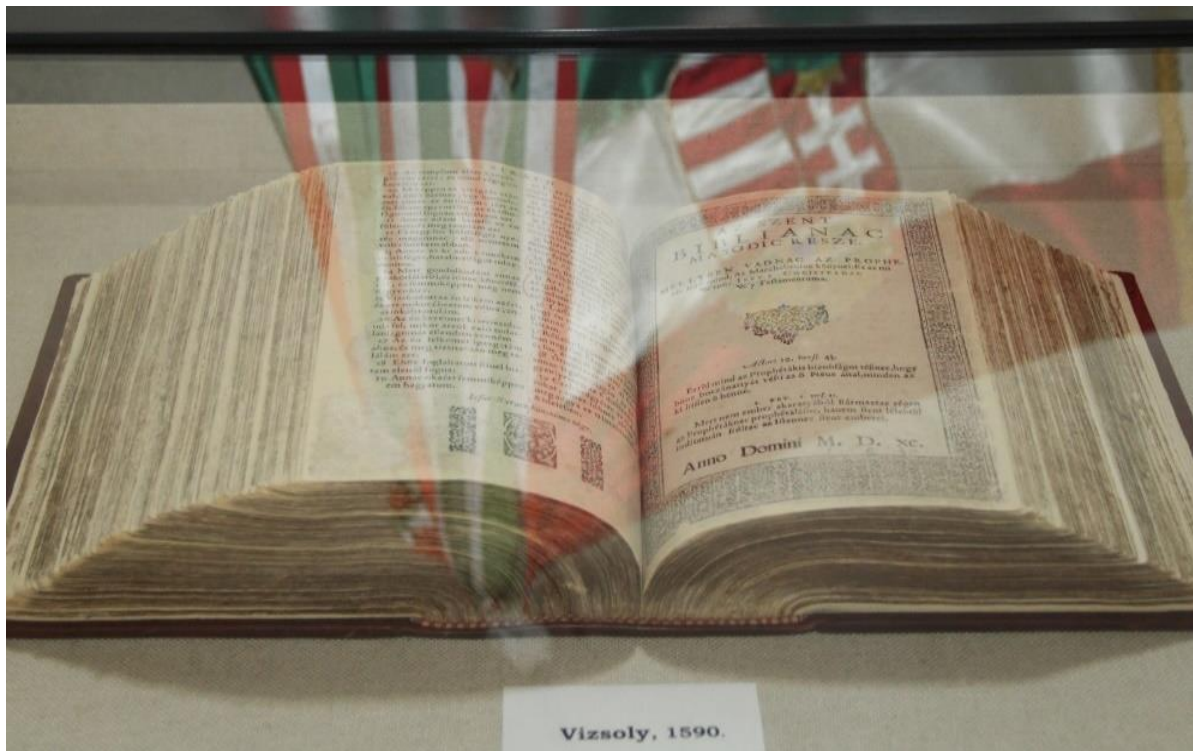
(Forrás: A matyó népművészet – egy hagyományos közösség hímzéskultúrája Matyó örökség / Matyó folk art – The embroidery culture of a traditional community)

4. ábra: Kulturális örökség / Cultural Heritage/ kategóriába tartozik a Tokaji történelmi borvidék kultúrája.
(Forrás: www.hungarikum.hu)

5. ábra: Kulturális örökség / Cultural Heritage/ kategóriába tartozik a Vizsolyi biblia
(Forrás: www.hungarikum.hu)

6. ábra: Kulturális örökség / Cultural Heritage/ kategóriába tartozik a Hollóházi porcelán.
(Forrás: www.hungarikum.hu)

7. ábra: Természeti környezet / Natural environment kategóriába tartozik az Aggteleki karszt.
Aggteleki karszt és a Szlovák-karszt barlangjai / Caves of Aggtelek karst and Slovak karst

(Forrás: www.hungarikum.hu)

8. ábra: Természeti környezet / Natural environment kategóriába tartozik a
Kaptárkövek és a Bükkaljai kőkultúra

(Forrás: www.hungarikum.hu)

A megyei hungarikumok elérhetősége: ([Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár](#))

V. Települési értékek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében

Borsod-Abaúj-Zemplén megye mintegy 358 településsel rendelkezik, amelyből ez idáig 63 településen működik helyi értéktár: Abaújszántó, Arnót, Bánréve, Bódvaszilas, Bogács, Boldva, Borsodszentgyörgy, Borsodszirák, Böcs, Bükkábrány, Bükkaranyos, Bükkszentkereszt, Cigánd, Cserépfalu, Csernely, Edelény, Emőd, Encs, Erdőbénye, Felsődobsza, Fony, Füzer, Gibárt, Gömörszőlős, Háromhuta, Harsány, Hollóháza, Imola, Karcsa, Kazincbarcika, Kisgyőr, Kistokaj, Kovácsvágás, Lak, Mályi, Mezőcsát, Mezőkeresztes, Mezőkövesd, Miskolc, Muhi, Nagybarca, Nyékládháza, Onga, Parasznya, Putnok, Sajósenye, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Szalonna, Szendrő, Szentistván, Szikszó, Szirmabesenyő, Szomolya, Szögliget, Taktaharkány, Telkibánya, Tibolddaróc, Tiszaújváros, Tokaj, Tolcsva, Tornabarakony és Trizs településeken.

Ezenkívül 156 megyei értékkel, két tájegységi; a Bükkaljai Tájegységi, valamint az Abaúji Tájegységi Értéktárral rendelkezik. Továbbá 6 bejegyzett Hungarikuma van. 156 megyei érték található a https://baz.hu/megyei_ertektar Borsod-Abaúj-Zemplén megyei honlapon.

Az értéktárak kialakításához a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága az országos hálózat részeként folyamatos szakmai módszertani segítséget nyújt a települések részére. Partnerkapcsolatai révén a kulturális szakmai együttműködések kezdeményezője helyi, megyei és országos szinteken egyaránt. Fontos megemlíteni a megyei önkormányzattal való jó kapcsolatát. A 2012. évi XXX. törvény, a Hungarikum törvény megjelenését követően a megyei iroda szakmai munkatársai módszertani tanácsokkal, pályázati lehetőségekkel, valamint az értéktár felállítását megismertetésével segítik a településeket. A Megyei Önkormányzat Értéktár Bizottságának munkájában a Nemzeti Művelődési Intézet Megyei Igazgatósága 2013 óta vesz részt tanácsadó szakmai szervezetként. Ugyanebben az évben dolgozta ki a települési értéktárak mentorálásával kapcsolatos programját, amelyet évről-évre újabb települések bevonásával alkalmaz. Az értéktár felállításának munkája tehát folyamatos. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021:39)

A kutatott megyében is egyik kiemelt feladata a települési értéktár bizottságoknak, hogy mindenkivel megismertessék a településükön fellelhető értékeket, büszkéik legyenek rá, őrizzék meg a jövő nemzedék számára.

Ezeket az alulról jövő kezdeményezéseket segíti módszertani segítségnyújtással a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága.

Az Intézet (2021) Érték körkép című kiadványa az értéktár feladatellátást vizsgálja 2015-2020 között. Betekintést nyújt az országos hálózat - ezen belül Borsod-Abaúj-Zemplén megye értéktári munkájába. 2015-ben a megyei módszertani iroda két sikeres szakmai projektet hozott létre:

az „Értékkörzés útján haladva” elnevezésű és a „Velünk élő értékek gyűjteménye” című programokat. Előbbi kialakításánál fontos volt, hogy a helyi közösségek tagjai aktívan részt vegyenek az értéktár felállításában, majd az értékek rendszerének kialakításában, amelyhez szükséges az értéktár bizottság felállítása. A közös gondolkodás erősítette a közösségek alakulását és a meglévők összetartását. A programban hat településen - Bánhorváti, Bodrogkeresztúr, Borsodszirák, Erdőbénye, Forró és Vadna - sikerült megvalósítani az értéktár felállítását a helyi jellegzetességekre fókuszálva. A program során elfelejtett mesterségeket, szellemi-, épített és természeti örökségeket, hagyományokat, gasztronómiai különlegességeket ismertek meg a résztvevők, továbbá a helyben élő tehetséges alkotók számára bemutatkozási lehetőséget biztosított, ezáltal erősítette a településen élők identitástudatát.

A „Velünk élő értékek gyűjteménye” program Jósvalő, Perkupa, Ragály, Szinpetri, Tornabarakony és Trizs községek csatlakozásával valósult meg. Ezeken a településeken már elkezdtek az értékfeltárást, volt, ahol már az értéktár bizottság is megalakult, ám még a rendszerben látás és gondolkodás segítségre várt. Olyan módszereket kellett alkalmazni, amelyek a településen élőkben kialakították azt az igényt, hogy maguk fedezzék fel a körülöttük lévő értékeket. Az értékőrzéssel foglalkozó közösségek számára bemutatkozási lehetőséget biztosítottak a megye más pontjain is: a tehetséges művészeti-irodalmi-, zenei csoportok méltó körülmények között mutatták be helységük feldolgozott örökségét. A projektben résztvevő települések látóutakat szerveztek egymáshoz, amelynek ötletét a Trizsben működő értéktár által szervezett „Tele kamra ünnep” meglátogatása adta. Szinpetri községben színvonalas tárlatot rendeztek be látványosságuk, a világ legnagyobb könyve népszerűsítése céljából.

A kutatott megyében 2016-ban a „Rejtett értékeink” című projekt indult el. A rejtett értékeket három településen: Felsődobszán, Hejőkürtön és Kissikátorban tárták fel. A jól kidolgozott program során sikerült felfedezni a helyiekkel együttműködve a rejtett helyi értékeket, a térséghez köthető ismert embereket, hagyományokat, legendákat, gasztronómiai különlegességeket. Több sikeres gasztronómiai alkalmat szerveztek a helyi ételek elkészítése kapcsán. Mindvégig arra törekedtek, hogy átadják a fiatalabb generáció számára a praktikákat. A helyi hagyományőrző csoportok mellett a fiatal tehetségek is kaptak bemutatkozási lehetőséget és fellépéseikkel színesítették a találkozót. A megvalósítási folyamat eredményeképpen helyi értékőrző klubok alakultak, amely közösségek részesei lettek az értékek gyűjtésének.

2017-ben az „Értékeink, büszkeségeink Borsod-Abaúj-Zemplén megyében” elnevezésű projekt égisze alatt valósult meg az első települési értéknapi. A helyi termékeket felvonultató Tele Kamra ünnephez csatlakozva a gömői térség kincseit népszerűsítették. A trizsi jó gyakorlat inspirálta a megye többi települését is az értékfeltáró munka folytatásához vagy elkezdéséhez. Az értéknapi érkező vendégtelepülések is bemutatták értékeiket, valamint a résztvevők megismerkedtek az eddig feltárt helyi értékekkel, hagyományokkal, természeti-, és épített örökségekkel.

Lehetőséget kaptak a példaértékű értékfeltárással kapcsolatos közösségi kezdeményezések megismerésére: hagyományőrző csoportok, régi mesterségek - kádár, bútorfestő, mézes kalács készítő - mutatkoztak be. Az értéknapi látogatók megkóstolták a cigándi kásás káposztát és apróbélest, a borsodnádasdi molnárkalácsot, valamint a trizsi különlegességeket. A trizsi nevezetességekre kíváncsi, helyi értékeket megismerni vágyók szervezett falusétán vettek részt.

A Hungarikum Műhelyre 2018 évben összesen 12 alkalommal került sor Sárospatakon. A műhelyfoglalkozások értékfeltáró és ismeretterjesztő előadássorozatainak helyszínéül A Művelődés Háza és Könyvtára szolgált. A Hungarikum műhelyt az értékfeltárás iránt érdeklődő környező megyei települések közösségeinek rendezték. A résztvevők megismerték a Hungarikum törvényt és a hozzá tartozó 114/2013. évi kormányrendeletet. Megismerkedtek a regionális értéként ismert Tokaj-Hegyaljával, az élő néphagyományokkal, az értékfeltárás jó gyakorlataival, módszereivel. Az előadások segítettek a résztvevőket abban, hogy az értékeket, Hungarikumokat a nemzeti és helyi identitás erősítésének eszközeként tekintsék. A program tartalmazott egy látóutat Bodrogkeresztúrra, ahol a Borecet Manufaktúrát és a Hegyi Pincészetet látogatták meg, végül részt vettek egy táncbútor mulatságban, a Bodrog Néptáncgyűttes közreműködésével.

2019-ben az ifjúság figyelmét irányította az értékek megismerésére a megyei iroda a Fiatalok Dél-Borsod kincsei nyomában "Ifjúsági Értéktör Napok" programjával. Az igazgatóság módszertani javaslatokat dolgozott ki arra vonatkozóan, hogy a dél-borsodi települések hogyan őrizték meg a fontos értékeket, hogyan ismertessék meg azokat a településükön élőkkel, és hogyan keltsék fel a fiatalok érdeklődését az örökségként becsben tartott értékek iránt. A találkozóra Tibolddaróc településen került sor Bükkábrány, Bogács, Kács, Mezőkeresztes, Mezőnagymihály, Mezőnyárad, Tiszakeszi településekről érkező ifjú értéktörök és őket kísérő értéktörző felnőttek részvételével. A három napos műhelymunka során a fiatalok megismerkedtek a Hungarikum mozgalommal és az Értéktör programmal, Baranyi Ákos ifjú grafikus képeiből készült kiállítás megnyitóján, majd Hungarikum Játsházában vettek részt. Megtekintették Tibolddaróc gazdag építészeti és kulturális értékeit: a Panorámás pincerendszert a barlanglakásokkal, a Halassy-kúriát, a Bottlik-kastélyt, Pesti Patikus Pincéjét, a Szabor-házat. A második napon zajló értéktör foglalkozáson a résztvevő települések bemutatták helyi értékeit, majd kirándulás keretében látogatást tettek Cserépfaluba a Kaptárkövekhez, Kácsra a Vízimalomhoz, a Bencés kolostorhoz, végül a Zsendice barlangba. Az utolsó napon „Régi mesterségek felelevenítése” címmel interaktív módon ismerték meg a kovácmesterség, a nemezelés fortélyait. Az ifjúsági értéktörök zárásképpen lovagolni tanultak a közeli lovagló pályán.

2020 évben Gömörszőlös településen a környező falvak értéktörői cserélték ki tapasztalataikat, bemutatták jó gyakorlataikat. Felsőtelekes, Szendrő, Szuhogy, Putnok, Dubicsány, Trizs, Szuhafő, Zádorfalva, Ragály, Kelemér, Dövény, Serényfalva, Bánhorváti. Gömörszőlös Község Önkormányzat közbenjárásával az Ökológiai Intézetben tervezték.

2021 évben Ózd környéki települések szerettek volna értéktörző jó gyakorlatokat megosztani. Sajnos a pandémia időszakában ez utóbbi alkalmak elmaradtak. Remélhetőleg lesz folytatás. Mivel a megyében fellelhető 63 település rendelkezik csupán értéktör bizottsággal - a 358 település 17, 6 %-a, így sok feladat vár még mind a települések közösségeire, mind a megyei közművelődési szakemberekre.

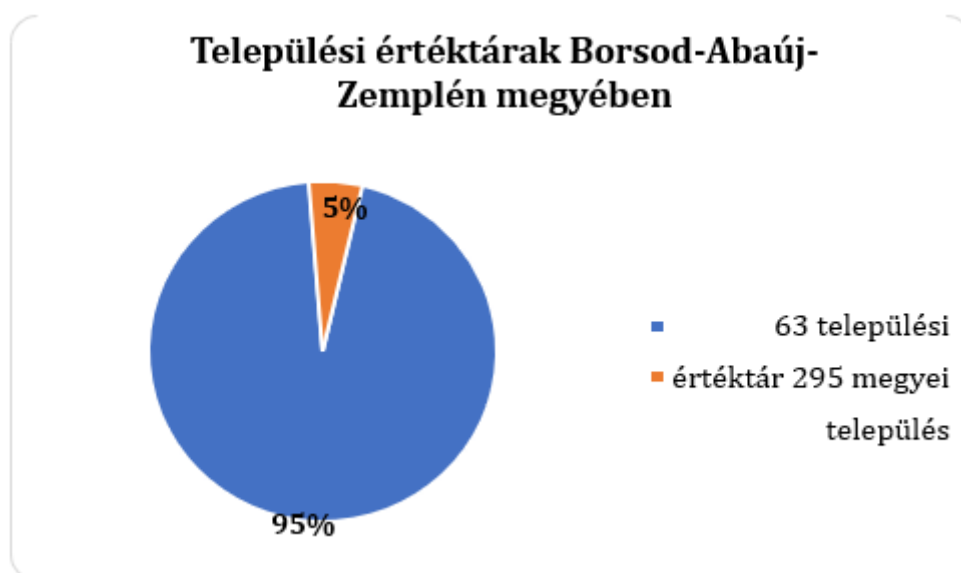
2022 évben a Pajtaszínházi program megvalósulásával Karcsa település alátámasztja a helyi érték közösségépítő hatását. A „Karcsai lakodalmas”, mint helyi érték feldolgozása, színpadra vitele és előadása a Nemzeti Színházban, hozzájárult a közösségük sikeres működéséhez, a településük jó hírének öregbítéséhez, a településük életének élővé tételéhez. Ez esetben is elmondható, hogy maga az érték, mint fogalom, az egész társadalom megbecsülését jelzi. A speciális kulturális jellemzőkhöz tartoznak a Megyei Értéknapok. Az értéknapokat az aktív települések részvételével a Borsod Abaúj-Zemplén Megyei Értéktör bizottság és a Nemzeti Művelődési Intézet megyei irodája rendezi. Ezeken az alkalmakon a módszertani iroda főként operatív munkálatokban vesz részt, továbbá a marketing, a tájékoztatás-nyújtás, az információ minél teljesebb átadása a feladat. Segítségnyújtás arra vonatkozóan, hogyan kezdjenek hozzá a települések a saját helyi értéktáruk létrehozásához és hogyan gondozzák azt.

A megyenapok céljai között szerepel, hogy a mindenkori házigazda település lehetőséget kapjon a minél teljesebb bemutatkozásra. A saját „helyi hungarikumának” népszerűsítésére, ezáltal erősítve a településen élő emberekben az identitástudatot. Mindemellett felvonulnak az értéktárakkal rendelkező vendégtelepülések, gasztronómiai különlegességeket felsorakoztató partnerek.

A „Nemzeti Művelődési Intézet munkatársai minden megyenapon értékpiramissal, országos értékeket ábrázoló kirakókockával, óriás puzzle-lel, érték kvízzel, színezővel érzékenyítették és csalogatták be a kicsiket és a nagyobbakat a helyi, nemzeti értékek, valamint a hungarikumok világába. Az esemény minden alkalommal kiváló lehetőséget biztosított a települések polgármestereivel való találkozásra, rövid eszmecserékre, kapcsolatépítésre, egy-egy gasztronómiai különlegesség megkóstolására, a megye eltérő ízeinek megismerésére, valamint a megyei értéktár bizottsággal való szorosabb együttműködés kialakítására”. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021:39-56)

Az értékörző programok eredményeképpen új értéktárak alakultak a megyében Hejőkürtön, Imolán, Kismaroson, Kurtyánban, Mezőnyáradon, Múcsonyban, Nekézsenyben, Ózdon, Répáshután és Sátán. Érdekességgént egy „ritka, védett állatfaj is bekerült a Mezőnyárádi Települési Értéktárba, nevezetesen az Eurázsiai hód, amely a település határában építette fel a várát”. (Nemzeti Művelődési Intézet 2021)

9. ábra: Települési értéktár bizottságok alakulása 2015-2022 között.
(Forrás: saját szerkesztés)

Fent nevezett települések felismerték, hogy közösségeik sikeres működéséhez, településük életének élővé tételéhez szükség van értékeik felkutatására. Az értékörző, értéktárító tevékenység közben szükség van szakmai módszertani segítségre, helyszín biztosítására a települések közművelődési intézményeiben, közösségi szintereiben. Bár számosságát tekintve kevés települési értéktár működik - 17% a vizsgált megyében -, a megkérdezett települések többsége hajlandóságot mutat értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, az értéktárak számának növelésére.

Empirikus kutatásom során kérdőívet készítettem, amellyel azt mérem fel, hogy teljesül-e és ha igen, milyen mértékben valósul meg a megye településein a közművelődési intézményekben és közösségi szintereken a települési értéktár bizottságok működése. Továbbá mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, települési értékeik megyei értéktárba való felterjesztésére. A kutatási kérdőív kitöltésére a településeken foglalkoztatott szakmai

munkatársak tudtak legfőképpen válaszolni. A célom az volt, hogy a megyében található települések (358) legalább feléről érkezzen be válasz. Végül 175 település töltötte ki a kérdőívet, így a megye 48,8 %-át sikerült lekérdeznem. A Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatóságának köszönhetően sikerült megvalósítani a kutatásomat, mert általuk elérhető a megye minden települése. A kérdőívet a Google Forms felületen küldték vissza a lekérdezettek, mivel a járvány időszakában nem volt más mód a személyes lekérdezésre. Így sokkal könnyebben és egyszerűbben tudtak válaszolni a kérdésekre a szakmai munkatársak. A válaszadás többük számára nem okozott gondot.

10. ábra: A lekérdezett települések járás szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

A lekérdezett települések járás szerint			
Járás neve	Települések (db)	Kitöltők (db)	Lefedettség (%)
Cigándi járás	15	9	60,00
Edelényi járás	45	23	62,22
Encsi járás	29	16	55,17
Gönci járás	30	15	50,00
Kazincbarcikai járás	22	6	27,27
Mezőcsáti járás	8	6	75,00
Mezőkövesdi járás	23	13	56,52
Miskolci járás	39	15	38,46
Ózdi járás	17	9	52,94
Putnoki járás	26	17	65,38
Sárospataki járás	16	10	62,50
Sátoraljaújhelyi járás	21	14	66,67
Szerencsi járás	16	6	37,50
Szikszoói járás	24	6	25,00
Tiszaújvárosi járás	16	7	43,75
Tokaji járás	11	3	27,27
Összesen	358	175	48,88

Ennek megfelelően a kérdőívem négy főbb szakaszból tevődött össze:

1. teljesül-e a települési értéktár bizottságok működése
2. és ha igen, hány településnek van értéktára, szoktak-e közösségi eseményeken részt venni

3. mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására
4. részt vennének-e a megyében működő Települési Értéktárak bemutatását célzó Látóutakon, a Nemzeti Művelődési Intézet által rendezett szakmai napokon, előadásokon

A megye 16 járásának mindegyikéből küldtek vissza kitöltött kérdőívet. A Mezőcsáti, Sátoraljaújhelyi járásból például majdnem minden település visszaküldte. De jó arányban érkeztek válaszok a Cigándi, Edelényi, Putnoki, Sárospataki járásokból. Azonban a Kazincbarcikai és Tokaji járásból kevesebb válasz érkezett. A megkérdezettek válaszadói többnyire a Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Program résztvevői voltak.

11. ábra: A lekérdezett települések lakosságának szám szerint
(Forrás: saját szerkesztés)

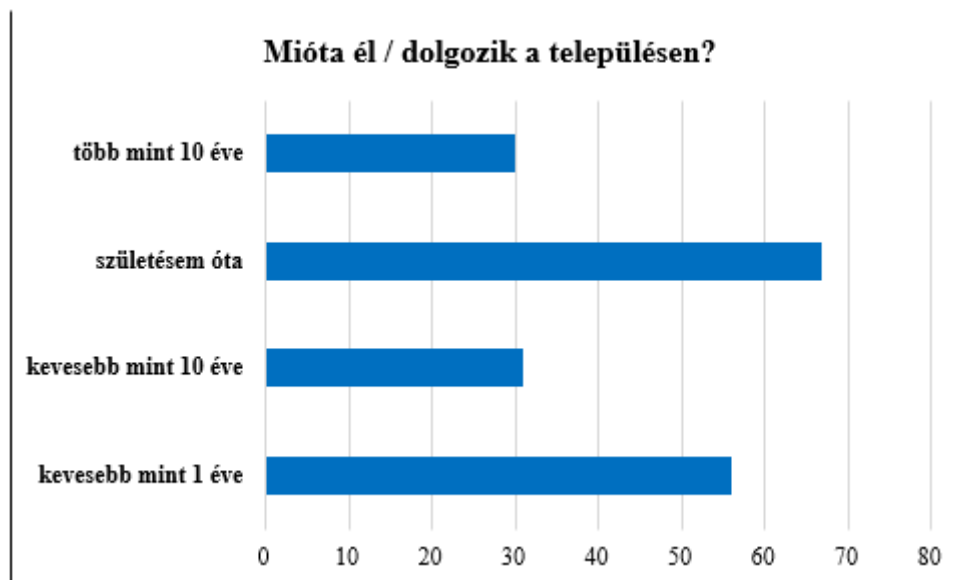

A települések lakosságát illetően elmondható, hogy a válaszadás arányosan illeszkedik a megyére jellemző kis létszámú települések tendenciájához.

A lekérdezettek közel fele (42,45 %) 100-200 fős kis lakosságú településen látja el a közművelődési szakmai tevékenységét. Ezt követi 25,28 %-kal az 500-1.000 fő között élők, majd 21,78 %-kal az 1.001-5.000 fő lakost számláló települések. Kevés az 5.000 fő feletti lakosságszámmal rendelkező város. Így a kutatás megfelelően mutatja a megye településszerkezetét. (TeIR, 2021)

Az egész megyére jellemző, hogy kis létszámú településekből áll. 1 megyei jogú városa, kevés nagyvárosa, illetve több kisebb városa van. A lekérdezett 175 település több mint felének (55,98 %) csökkent a lakossága az elmúlt 5 évben. Ez az adat illeszkedik a megyei átlaghoz. A megkérdezettek 24,46 %-nak nem változott a lakossága, 19,57 %-nál pedig növekedés tapasztalható a lakosságszámot illetően. 67 településről érkezett az a válasz, hogy előregedő a község, többnyire idősek élnek ott. A többi településen körülbelül egyenlő arányban vannak fiatalok, középkorúak, vagy épp a középkorú korosztály jelenléte dominál.

12. ábra: Mióta él / dolgozik a településen
(Forrás: saját szerkesztés)

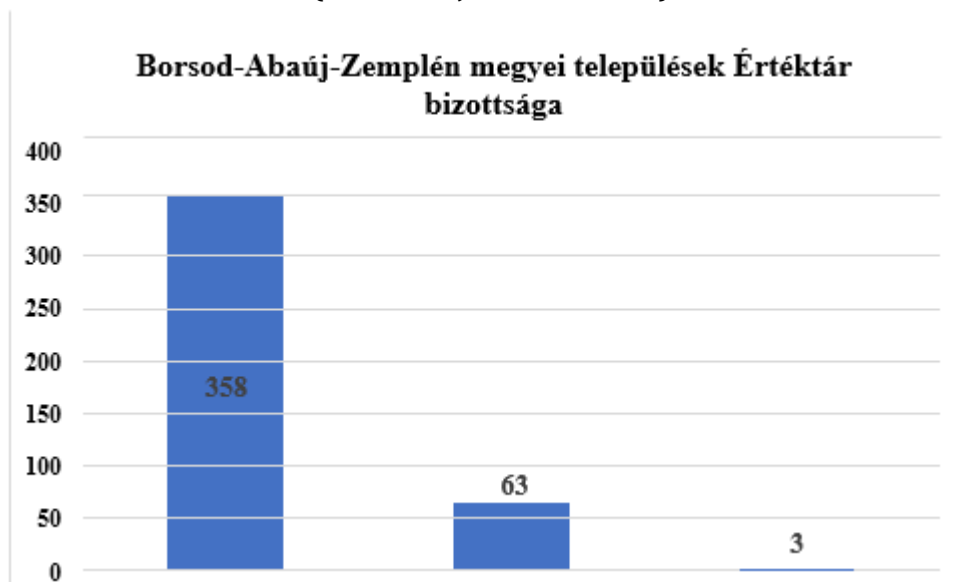

A kérdés fontos, hiszen az, hogy ki mikortól él a településén, az befolyásolja, hogy mennyire ismeri és mennyire van széleskörű rálátása az adott közművelődési feladatra. Így vélhetően hiteles válaszokat tud adni.

A megkérdezettek több mint fele (52,71 %) születése óta él és dolgozik a falujában/városában/vagy legalább 10 éve. További 16,84 % pedig 1-10 éve él és/vagy dolgozik a lekérdezett településen. Közel egyharmaduk (30,43 %) kevesebb, mint egy éve. A megkérdezettek mindegyike közművelődési intézményben vagy közösségi színtérben dolgozik. A 175 megkérdezett településen a válaszadók elmondása szerint összesen 187 közművelődéshez köthető közművelődési intézmény, közösségi színtér működik.

A meglévő értéktárakra vonatkozó kérdések:

13. ábra: Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települések Értéktár bizottsága
(Forrás: saját szerkesztés)

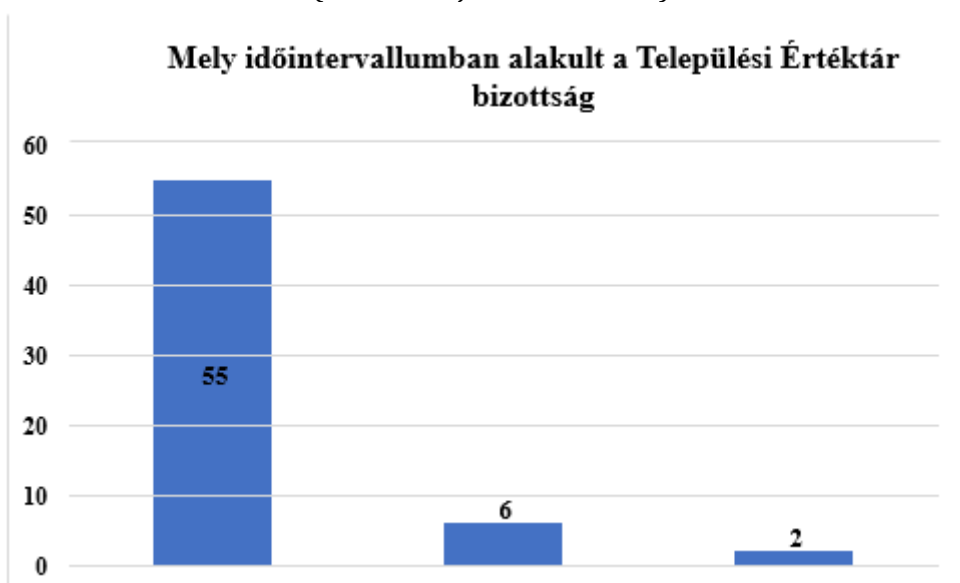

Kategória 1: 358 Borsod-Abaúj Zemplén megye települései

Kategória 2: 63 települési értéktár alakult a megyében

Kategória 3: 3 nem működő települési értéktárat jelöltek a kérdések alapján.

14. ábra: Megalakult Települési Értéktár bizottságok
(Forrás: saját szerkesztés)

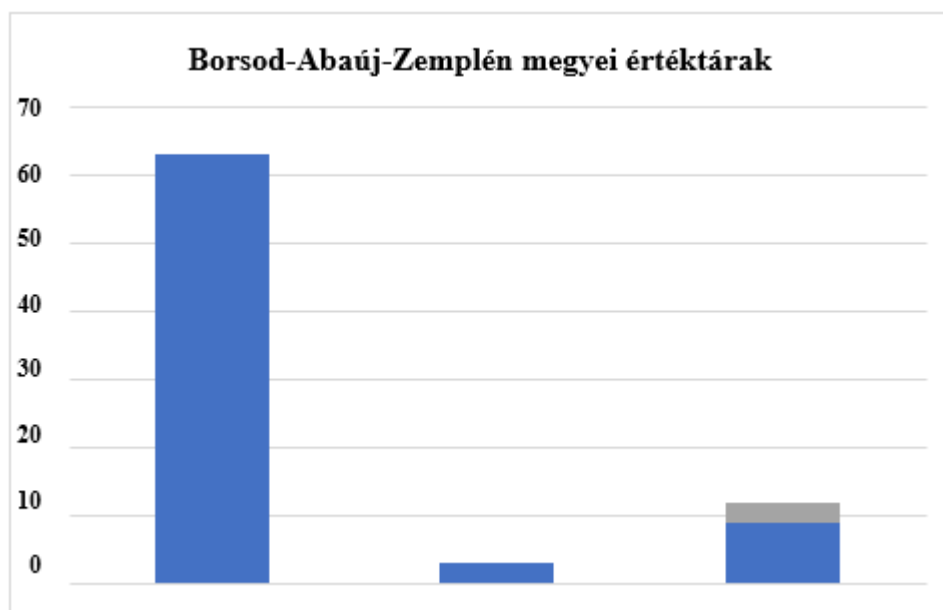
Kategória 1: 2013-2016 között a legtöbb – 55 Értéktár bizottság alakult

Kategória 2: 2017-2018 között csak 6 Értéktár bizottság alakult

Kategória 3: 2019-2020-ban 2 Értéktár bizottság alakult

Érzékelhető a 2019-2020 évi mutatók alapján a pandémia hatása. A közösségek alakulásának ártott ez az időszak. Természetesen online közösségek létrehozására volt lehetőség.

15. ábra: megalakult Megyei Értéktárak
(Forrás: saját szerkesztés)

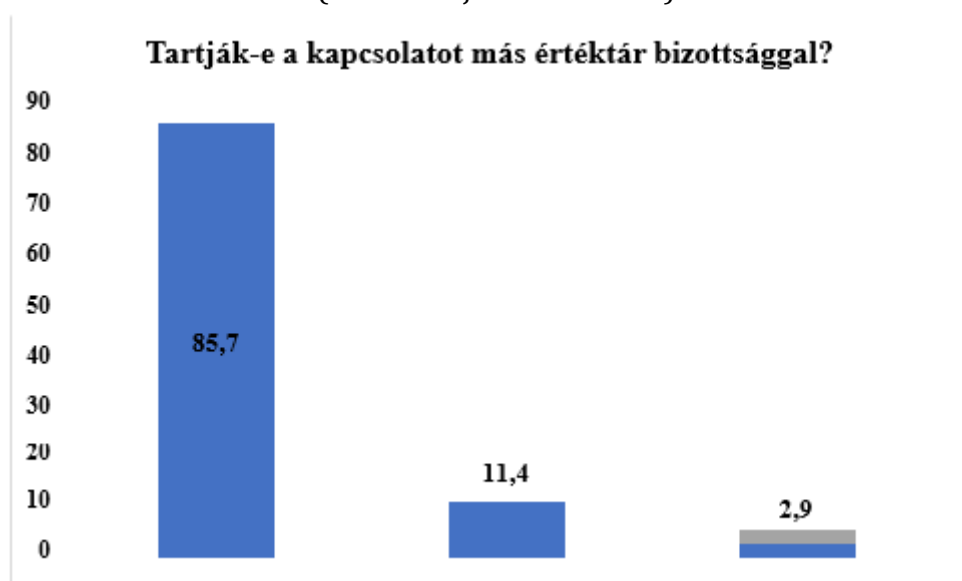
A válaszok a jelenlegi állapotot tükrözik. A megalakult Értéktárak 2022. évben értendők.

Kategória 1: 63 települési értéktár alakult 2022-ig

Kategória 2: Nem működik: 3 települési értéktár

Kategória 3: 9 települési értéktárnak szándékában áll 2022 évben helyi értéktár alakítása,

16. ábra: tartják-e a kapcsolatot más értéktár bizottsággal
(Forrás: saját szerkesztés)

Kategória 1: 63 település 85. 7 %-a tartja a kapcsolatot más értéktárral, a válaszadók legfőképpen Karcsa, Tiszaújváros településeket nevezték meg.

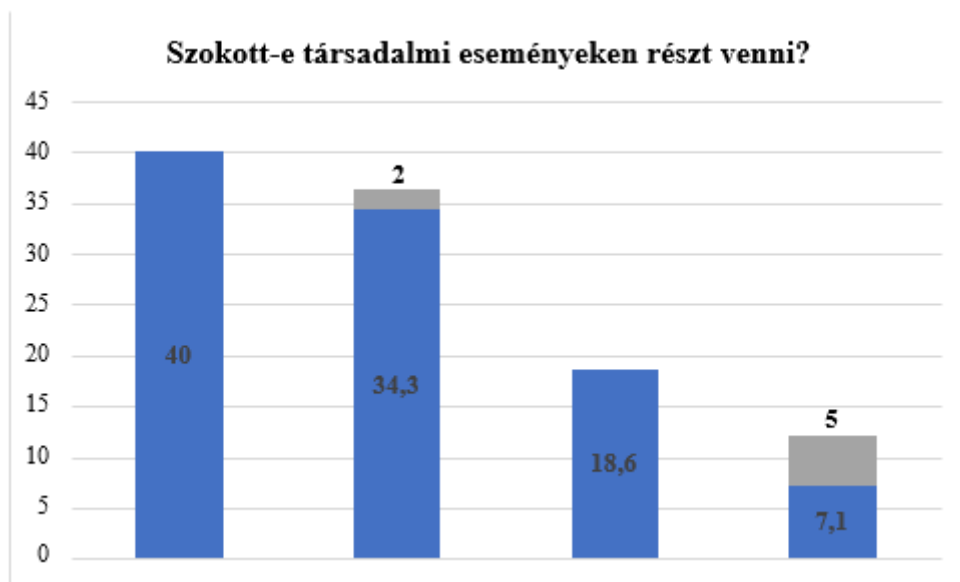
Kategória 2: 11, 4 % nem tartja a kapcsolatot más értéktárral

Kategória 3: 2, 9 % a szomszédos településsel tartja a kapcsolatot, 3% tervezi a kapcsolatfelvételt.

Kikkel tartják a kapcsolatot: a válaszadók közül a legtöbben

- Karcsa településsel tartják a kapcsolatot, majd a
- Tiszaújvárosi Települési Értéktárral,
- Legtöbben a szomszédos települések értéktáiraival tartják a kapcsolatot; a Bódva-völgyi tájegységi értéktárnak nagy a vonzáskörzete

17. ábra: a helyi értéktár bizottság szokott-e eseményeken részt venni
(Forrás: saját szerkesztés)

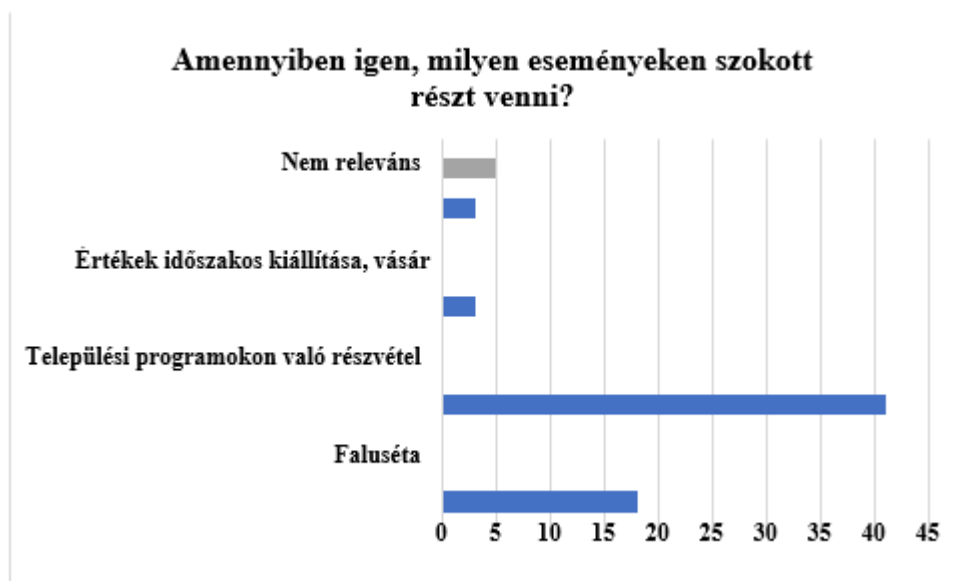
Kategória 1: a válaszadók 40 %-a szokott eseményeket szervezni.

Kategória 2: 34,3 % szokott eseményeken részt venni, társszervezőként, 1,7 % fő szervező és társszervező egyaránt.

Kategória 3: 18,6 % saját szervezésű eseményeken vesz részt.

Kategória 4: 7,1 % nem vesz részt helyi közösségi programokon, 5% alakulása óta nem volt lehetősége.

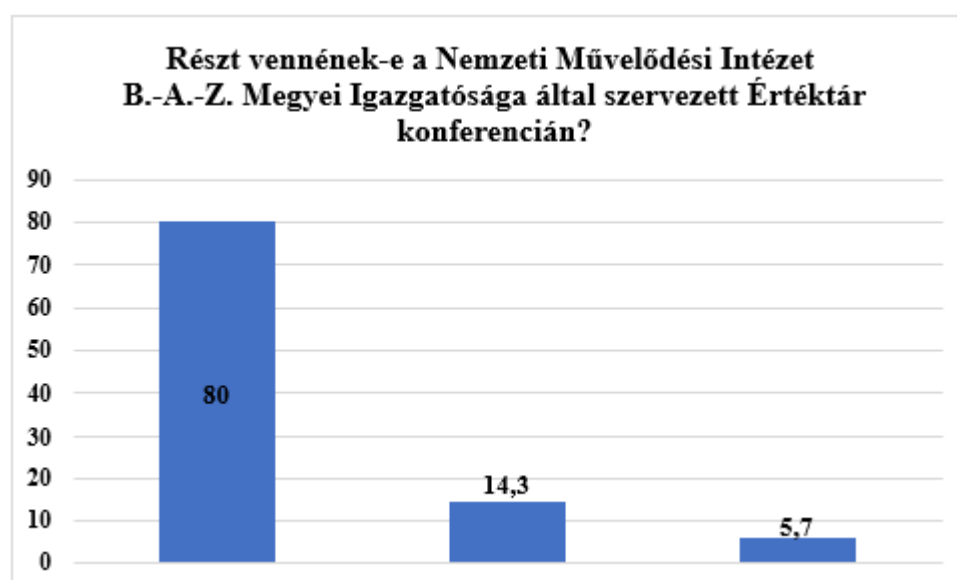
18. ábra: Milyen eseményeken szokott részt venni
(Forrás: saját szerkesztés)

A válaszadók 28, 57 %-a Faluséta eseményen szokott részt venni – 18 esemény (28,57%)
Települési programokon való részvétel – 42 települési programon vettek részt (66,66%)
Értékek időszakos kiállítása, vásár – 3 alkalommal vettek részt kiállításon, illetve vásáron (4,76%)
Nem releváns – 3 (4,76%)

Közösségfejlesztésre vonatkozó kérdések:

19. ábra: részt vennének-e a Nemzeti Művelődési Intézet Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Igazgatósága által szervezett Értéktár konferencián
(Forrás: saját szerkesztés)

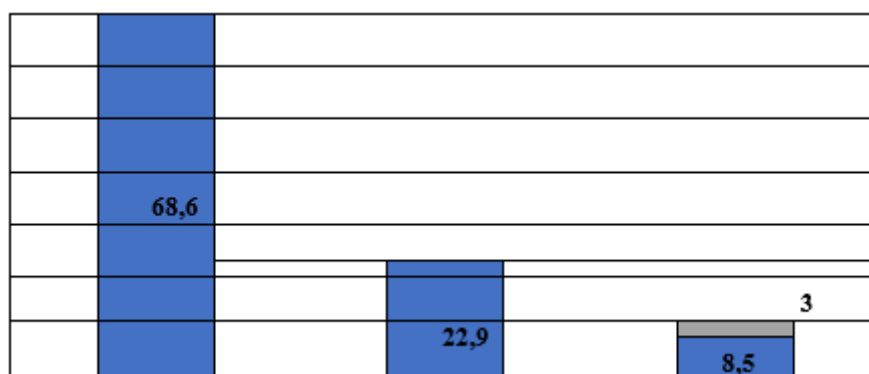

Kategória 1: a válaszadók 80 %-a részt venne a NMI által szervezett Értéktár konferencián

Kategória 2: 14,3 % társszervezőként hajlandó részt venni a NMI által szervezett Értéktár konferencián

Kategória 3: 5,7 % saját szervezésű eseményeken vesz részt.

20. ábra: a helyi értékekre alapozva Ön szerint lehetséges-e új közösségeket létrehozni a településén
(forrás: saját szerkesztés)

Kategória 1: a válaszadók 68,8%-a szerint lehetséges új közösségek létrehozása

Kategória 2: 22,9 % szerint társszervezőként lehetséges új közösségek létrehozása

Kategória 3: 8,5 % szerint nem lehetséges új közösségek létrehozása.

A 175 megkérdezett településen a válaszadók elmondása alapján 68,8% szerint lehetséges új közösség létrehozása, 22,9 % szerint társszervezőként elképzelhetőnek tartja új közösségek létrehozását. Tehát összességében a válaszadók 89,8 % -a gondolja úgy, hogy a helyi értékek gyűjtése, átöröklése kapcsán létrejönnek új közösségek.

Arra a kérdésre, hogy mutatkozik-e hajlandóság a települési értékek felkutatására, települési értéktár létrehozására, pozitív válaszok születtek.

21. ábra: mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására
(Forrás: saját szerkesztés)

Kategória 1: 169 válaszadó hajlandó értéktár létrehozására (96,57 %)

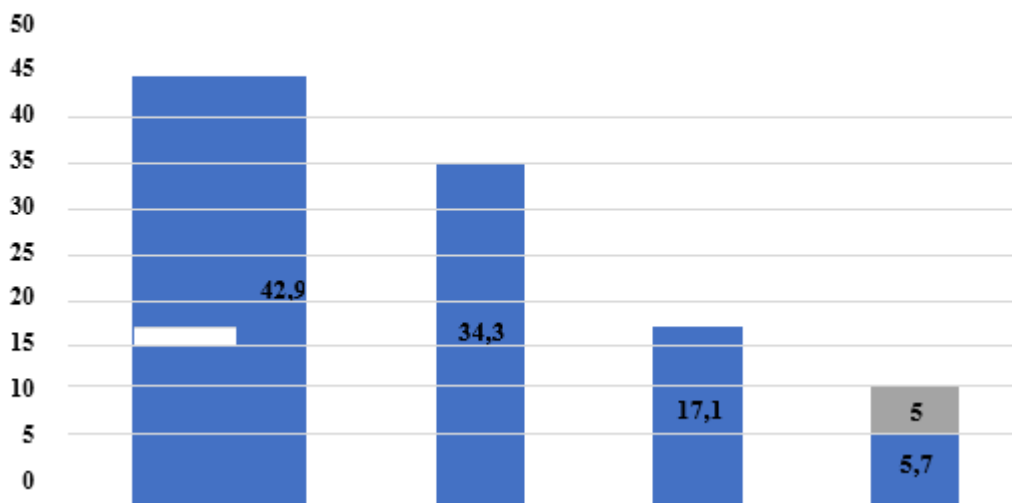
Kategória 2: 6 válaszadó nem kíván települési értéktárat létrehozni (3,42%)

A 175 megkérdezett településen a válaszadók közel 96 %-a hajlandó települési értéktárat létrehozni. Csupán 3,4 % mutat érdektelenséget települési értéktár létrehozásával kapcsolatban.

Arra a kérdésre, hogy részt vennének-e Látóutakon Borsod megyén belül, megnyugtató válaszok születtek. A megkérdezettek jelentős része szívesen látogatna el a kijelölt településekre. A 175 megkérdezett településen a válaszadók elmondása alapján 42,9 % szeretne részt venni Látóutakon, illetve 34,3% szervezőként is társulna. Összesen tehát 77,2 % megszólítható Látóutak kapcsán.

22. ábra: részt vennének-e a megyében Látóutakon?

Részt vennének-e a megyében Látóutakon?

VI. Összegzés

A bemutatott források alapján elmondható, hogy a helyi értéktárak létrehozása hatással van a helyi közösségek fejlesztésére. A kutatásom egyik hipotézise, hogy a települések értéktárak létrehozásával hozzájárulnak közművelődési intézményeik, közösségi színtereik művelődő közösségeinek sikeres működéséhez, településük életének élővé tételéhez, beigazolódott. Fent nevezett Borsod-Abaúj-Zemplén megyei települési értéktárral rendelkező települések felismerték, hogy közösségeik sikeres működéséhez, településük életének élővé tételéhez szükség van értékeik felkutatására. Az értékörző, értékfeltáró tevékenység közben szükség van szakmai módszertani segítségre, helyszín biztosítására a települések közművelődési intézményeiben, közösségi színtereiben. A kutatásom másik hipotézise az, hogy a helyi értéktárak létrehozása hatással van a helyi közösségek fejlődésére, hiszen a kulturális örökség védelme erősíti a helyi identitástudatot, a bemutatott dokumentumelemzések során szintén bizonyítást nyert. Ha nincs múlt, nem lesz jövő. Ezáltal a településeken élők csak úgy tudnak kiteljesedni, ha feltárják múltjuk kincseit és tovább éltetik azt. Ezeken a sikeres helyeken a kulturális örökség újrafelfedezésének szereplői a helyi művelődő közösségek Véleményem szerint ebben a térségben hatványozottan indokolt művelődő közösségek alakítása, a meglévő közösségek fejlesztése az értékörzés, értékteremtés útját járva.

Összességében arra a kérdésre, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében teljesül-e a települési értéktár bizottságok működése, mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására, települési értékeik megyei értéktárba való felterjesztésére, a válasz igen. Teljesül a települési értéktár bizottságok működése, mutatkozik-e hajlandóság értékeik felkutatására, gyűjtésére, gondozására. Ahol létrejöttek az értéktárak, ott az értékfeltárás módszereiben ismertetett módszertani folyamat szerencsés együttállása jól megfigyelhető. A kudarcot vallott települések többnyire nem is próbálkoztak értéktárak létrehozásával. Hipotézisem részben beigazolódott. Kevés településnek van értéktára, (17%) ez még megoldandó feladat a továbbiakban. Azonban, akiknek van, azok szoktak közösségi eseményeken részt venni. A válaszok alapján mutatkozik

hajlandóság értékeik felkutatására, az értékek gyűjtésére, gondozására. A válaszadók jelentős része szívesen vesz részt a megyében működő Települési Értéktárak bemutatását célzó Látóutakon. Fontos feladat kultúránk megőrzése, hagyományainak bemutatása, nemzeti azonosságunk közös megélése. (Hungarikum tv.)

Ehhez nyújt segítséget az értéktárak létrejötte, települési, tájegységi, megyei, ágazati, és külhoni szinten. Ezért tartjuk kiemelt feladatnak évről-évre újabb települések bevonását az értékek felkutatásába, az értéktárak módszereinek terjesztését a megyében.

Felhasznált irodalom:

- 114/2013. (IV.16.) Kormányrendelet a magyar nemzeti értékek és hungarikumok gondozásáról. Elérhető: <https://elelmiszerlanc.kormany.hu/a-114-2013-iv-16-kormanyrendelet-a-magyar-nemzeti-ertekek-es-hungarikumok-gondozasarol>
- 20/2018. EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=209324.356513
- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről. Elérhető: http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=30818.376702
- 2012. évi XXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról. Elérhető: www.hungarikum.hu/hu
- 2015. évi LXXX. törvény a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény módosításáról Elérhető: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1500080.TV>
- (324/2020. (VII. 1.) Korm. rendelet)
- FARKAS Éva (2020): Az értéktárak működésnek jogi szabályozása, szerepük az átörökítésben és a közösségépítésben. 76-78. p. Kulturális Szemle – A Nemzeti Művelődési Intézet Interdiszciplináris online folyóirata. <http://www.kulturalisszemle.hu/12-szam/junior-kutatoj-muhely/farkas-eva-az-ertektarak-mukodesnek-jogi-szabalyozasa-szerepuk-az-atorokitesben-es-a-kozossegepitesben-2020-09-22>
- Nemzeti Művelődési Intézet (2016): A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. Elérhető: <https://nmi.hu/wp-content/uploads/2019/10/E%CC%81rte%CC%81kekre-hangolo%CC%81dva-egyben.pdf>

Minorics Tünde – Nemes Krisztina – Várnagy Péter – Vikár Csaba:

A történeti Baranya településeinek értékválasztási gyakorlata 2012-től 2021-ig

Absztrakt: A történeti Baranya helyi értékei a jelenkori helyi közösségi tudásban című kutatást a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Programja támogatta 2020 szeptemberétől 2021 augusztusáig. A kutatás a baranyai települések helyi értékeinek kiválasztási gyakorlatát vizsgálta. A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény egyik legfontosabb szerepe, hogy felhívja a helyi közösségek figyelmét a még meglévő, vagy már elvesztett helyi értékeikre. A törvény lehetővé teszi, hogy a települések önkormányzatai települési értéktár bizottságot hozzanak létre, helyben azonosítsák az értékeket, majd azokat települési értéktárban nevezzék meg. A települések közösségeinek érdeklődése, értékeihez való kötődése, helyi identitása azonban rendkívül változatos mélységű, a közösségek olykor identitásukat veszítették, vagy hiányzik az érdekérvényesítő képességük. A kutatás a törvény kihirdetése óta eltelt időszak értékválasztásának folyamatát, a közösségi hozzáférést, a helyi tudás átadásának lehetőségeit vizsgálja.

Abstract: The Act No. XXX of 2012 concerning Hungarian National Values and Hungarikums has called upon local municipalities and their resident communities to take actions for safeguarding their existing and disappearing local values. The incoming legislation has contributed a lot to the protection of local heritage properties, as it presented an opportunity to set up local committees for the role of identifying local values and creating inventories out of them for the sake of increased local recognition and public use. Local communities are considered to be the key stakeholders in value assessment, in the process of selecting what properties they feel primarily worthy, really belonging to them, vitally important for representing their local identity. Local communities, local settlements display a wide variety of diversity regarding the level and nature of local identity, there are numerous ones rather shaken in this respect, showing decay and disintegration, others don't really find the influential power to represent their community interest and become visible. The research project on the theme of Manifesting Local Values in the area of the Historic Baranya County within the scope of the Current Community Knowledge has aimed at capturing the social processes since the inception of the 2012 ACT and their impacts, with special emphasis on local participation and community engagement practices used for transmitting traditional patterns of knowledge.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Bevezetés

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény lehetővé tette, hogy a települések önkormányzatai települési értéktárat és települési értéktár

bizottságot hozhatnak létre a helyben fellelhető nemzeti értékek azonosításának szervezése, gyűjtemény létrehozása, azok megyei értéktárba történő megküldése céljából. A kihirdetés óta Baranya megye 301 települése számára nyílt lehetőség élni a törvény adta lehetőséggel. Az egyes települések érdeklődése, értékeihez való kötődése, rendkívül változatos, számos település érdektelen, hiányzik az érdekérvényesítő energiája, társadalmi/közületi és szakmai szempontból, valamint értékválasztási módszereik tekintetében is rendkívül változatos képet mutatnak.

A Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézetének Kulturális Örökség Kutatócsoportja 2020-ban megkezdett ÉRTÉKTÉRKÉP és TUDÁSTÉR - A történeti Baranya helyi értékei a jelenkori helyi közösségi tudásban című kutatásának témaválasztását a 2012. évi törvény kihirdetése óta eltelt időszak tapasztalatai indokolták. A kutatás támogatását a Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. szakmai kapcsolatépítést és az utánpótlás biztosítását célzó Közművelődési Tudományos Kutatási Programja keretében meghirdetett pályázatán nyerte el. (nmi.hu/szolgáltatások/osztondijprogram/) A kutatócsoport tagjainak aktív kapcsolata van a Nemzeti Művelődési Intézet baranyai munkatársaival, többek között a kutatási témához is kapcsolódó konferenciák, műhelybeszélgetések és képzések szervezésében, szakmai gyakorlatok kialakításában. A közös kutatási koncepció kidolgozásához az intézet munkatársainak megyei kapcsolatrendszere, a települések értéktáró tevékenységében való szakmai és közvetítői szerepe is jelentős tapasztalatot és egyben adatbázist jelentett.

A kutatás céljáról

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény legfontosabb szerepe, hogy felhívja a helyi közösségek figyelmét a még meglévő, vagy akár elveszített értékeikre. Az értékválasztással lehetőséget teremt azok felmutatására, illetve megalapozhatja azok újraértelmezését, helyi hasznosítását. A nemzeti „értékpíramis” alapját a települési értéktárak adják, majd ezekre épülnek a tájegységi, megyei, ágazati (és külhoni magyar) értéktárak, így az értékekhez legközelebb állók azonosíthatják be saját értékeiket.

A települések értékválasztási gyakorlatának különbözőségéből következett a kutatás céljának meghatározása; megvizsgálni a települési értéktárak és kiválasztás folyamatát, az értéktár bizottságok összetételét, az értékválasztási metódust, a helyi közösségekkel való együttműködésének mibenlétét, a helyi értékek „birtoklásának” formáit, mindezek megjelenését a települési közművelődési feladatellátásban, különös tekintettel a jogszabályi környezetre. A kutatás további célja az eredmények közzététele online felületen, illetve a hosszútávú együttműködés új lehetőségeinek megyei szintű inspirálása, ami a hozzáférést, a tanulmányozhatóságot, azaz a társadalmi hasznosulást kívánja szolgálni.

A kutatás kiterjesztését a történeti Baranya területére több szempont is indokolta. A magyarság értéktára csakis a külhoni értékekkel lehet teljes, így a baranyai értékek esetében a kultúrtáji/regionális egység is megkívánja a határon túli területek bevonását a kutatásba. A táji, történeti és kulturális szempontból is egységet képező kultúrtájak csak kivételesen esnek egybe etnikai vagy politikai/közigazgatási határokkal, és csak ritkán éles határuak. A magyar nyelvterület, a magyar kultúra esetében ez különösen így van, hiszen azokat a trianoni békediktátum óta választja szét határvonal, amire a mentális örökség és a kollektív emlékezet sajátosan reflektál. „Újkori térfelfogásban a tér maga a közeg, határok nélkül, s belső dimenzióit a tartalom elemei szabják meg.” (A. GERGELY 2001) Jelen kutatás tekintetében a

Drávaszög horvátországi folytatása, a horvátországi Baranya-háromszög (Baranja) kulturális értékei természetes kapcsolódásúak a magyarországi Baranyával.

A kutatott területre vonatkozó jogszabályok formailag szinte teljes egészében megszülettek, de hatékony érvényesülésük és végrehajtásuk érdekében még sok a tennivaló. Jelen kutatási koncepció keretei között megjelenő jogszabályi környezetet egyrészt „statikusan”, az adott hatályos jogszabályi környezetre vonatkozóan, másrészt annak „dinamikájában”, jogszabályok érvényesítésülésének lehetőségeire, illetve az esetlegesen a helyi közösségekben meglévő gátló tényezőkre vonatkozóan szükséges vizsgálni. A kutatásban az elsődleges „metszéspont” az érintett települések vonatkozásában a Települési Értéktár Bizottság szervezeti keretei, a döntésről szóló önkormányzati határozat, az alapító okirata és/vagy szervezeti és működési szabályzat, a rendelkezésre álló és szükséges pénzügyi, tárgyi és ügyviteli feltételek, a település közművelődési rendelete. További lehetséges „metszéspont” a tartalmi vizsgálat. Találkozik-e a települési önkormányzat közművelődési feladatainak ellátása a helyi értékmegőrzéssel? Milyen közművelődési intézmények, szervezetek vagy közösségek, egyének segítik elő az értékek, hagyományok és a helyi örökség megővését a településen?

Eltérő tapasztalatok vannak abban a tekintetben is, hogy milyen arányban vesznek részt a feladatellátásban a települési önkormányzat által megbízott, a település területén működő, már korábban is nemzeti értékek azonosítását, gondozását végző állami, települési önkormányzati, egyházi vagy társadalmi szervezet által fenntartott intézmények, szervezetek vagy azok szervezeti egységei, vagy a településfejlesztésben tevékenykedő külső területfejlesztési, vidékfejlesztési szervezetek. Szintén eltérő arányokat mutat a közművelődési alapszolgáltatás keretében meglévő együttműködés, kapcsolódás az értékfeltárásban a települési értéktár bizottságokkal, illetve az értékek megőrzésének, hozzáférhetőségének biztosításában.

A helyi értéktárhoz való hozzáférés mutatója a helyi tudás megszerzésének gyakorlata, pl. intézményi vagy közösségi keretek között, esetleg helyi események, gyűjtemények, kiadványok formájában, amelyek hozzájárulnak a helyi értékek közvetítéséhez, „felmutatásához”. A kutatás a helyi tudáshoz való hozzáférés jó gyakorlataiból és példáiból következő ajánlások megfogalmazását is megkísérli.

A kutatás módszerei

A kutatás egyik célja az volt, hogy megvizsgáljuk, milyen mértékben nőtt az értéktárakat létrehozó települések száma, ezért a kutatási téma szakirodalmának megismerése és feldolgozása után a baranyai települések adatbázisának létrehozása következett, amely a kutatás során folyamatosan bővült. A településekre vonatkozó adatok gyűjtésének forrásai szintén bővültek. A kutatás időszakában a kutatócsoport korábbi, meglévő adatainak a kutatás szempontjainak figyelembevételével történt az (ellenőrzött) adatok csoportosítása, táblázatba szerkesztése, majd ezek elemző feldolgozása. Kiindulópont a Hungarikumok Gyűjteménye honlap (hungarikum.hu), valamint a Baranya Megyei Értéktárban nyilvántartott nemzeti értékek voltak. Sajnos mindkét oldal adatai hiányosak, az értéktárak tekintetében 2016 utáni adatokat nem tartalmaznak. További információkat a Nemzeti Művelődési Intézet baranyai munkatársainak adatbázisa jelentett, amely már 2019. évi adatokat is tartalmazott. A kezdetben még hiányos, alig több mint 40 települési adat rendszerezése a települési értéktár bizottságok, az értéktárak, azok elemei, és a bizottságok elérhetőségeivel indult, majd a települési önkormányzatok, kutatások, publikációk, sajtóhírek gyűjtése zajlott.

Kérdőíves felmérésre két alkalommal került sor. Első alkalommal 2020. januárjában, majd 2020. júliusában. A két kérdőív azonos formában lett kiküldve az adatok ellenőrzése érdekében. A Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programja keretében Baranya megyében foglalkoztatottak számára. A kérdőív az értéktár bizottság létrehozására, idejére, kezdeményezőjére, tagokra és elérhetőségekre, az értéktár elemeire, illetve a közművelődési foglalkoztatottak közreműködési szerepére, szándékaira vonatkozott. Első körben 201 kitöltött kérdőív érkezett be, a második ellenőrző körben 109, mivel ahol nem történt változás, onnan nem feltétlenül tartották szükségesnek a visszaküldést.

A kérdőíves felmérést strukturált interjú kérdéssor követte. Három célcsoport számára készült interjú. A 69 megalakult értéktár bizottsággal rendelkező településen a közművelődési foglalkoztatottak és a bizottsági elnökök számára, valamint a megyei közművelődési szakemberek számára. A kérdéssorok részben eltérőek voltak, amelynek célja egyrészt további adatgyűjtés volt, ugyanakkor mindhárom szemszögből (önkormányzat/bizottság, helyi szakemberek, megyei szakemberek) láttatni a megyében zajló értékőrző folyamatokat: hogyan élnek az érintettek a törvény biztosította lehetőségekkel, milyen módon működnek együtt a közművelődési intézményekkel, szakemberekkel, illetve vannak-e követhető jó példák, gyakorlatok. Hogyan látják ezeket a fő kérdéseket a bizottság tagjai, a közművelődés települési és megyei szakemberei. Mindez a gyűjtött adatokkal együttesen alakította ki összképet a megyei értéktárak tevékenységéről.

A közösségi értékek társadalmi beágyazottsága, közösségi tudásátadás gyakorlatának megfigyeléseire (helyi rendezvényeken, eseményeken való részvétel) sajnos a pandémia miatt nem került sor, elmaradtak a járási szakmai napok. Mindezek részbeni pótlása érdekében az interjúkérdések kibővültek a helyi gyakorlatra vonatkozó kérdésekkel.

Információkkal szolgált a Hungarikum Bizottság által kiírt pályázatok eredményességének vizsgálata is a baranyai településekre vonatkozóan. A kutatás összegzéséhez elvégeztük a kapott adatok elemzését a települési értékválasztás ágazati besorolása alapján is, ami szintén összehasonlítható adat az egyes települések térbeli elhelyezkedése, nagyságrendje tekintetében. Az így kibővült települési elérhetőségi listára került bizottságokhoz a korábbi adatokra épülő kérdőív lett eljuttatva, annak érdekében, hogy a kutatási időszak végéig pontosításuk az adatokat.

A társadalmi beágyazottság és közösségi tudásátadás gyakorlatának vizsgálata a különböző online elérésű források alapján történő beazonosítást jelentette. Az Értéktár Bizottsággal rendelkező települések adatfelvételi lapjai az önkormányzati honlapok, helyi szervezetek és intézmények honlapjainak és közösségi oldalainak áttekintésével készültek el a hozzáférés tartalmi adataira vonatkoztatva: Értéktár Bizottság célja, tagjai, az értéktárba történő jelölés/javaslat módja, a Települési Értéktár elemei, az egyes értékek ágazati besorolása, illetve mely értékeket tartanak számon az adott településen, amelyek nincsenek értéktárba sorolva, de mégis értékként jelennek meg (pl. helyi látványosságok, turisztikai vonzerők, műemlékek, természeti vagy épített örökség, hagyomány vagy esemény, emberek vagy közösségek, akikre büszkék, jöhet a múltból, lehet a jelenben, tehát bármi, amit kiemelnek, amire büszkék, amit fontosnak éreznek láttatni).

Az adatgyűjtés Baranya megye települései mellett kiterjed a horvátországi Baranya magyarok lakta területén zajló értéktári kiválasztási folyamatra is. A kutatás területi kiterjesztésének indoklására a bevezetőben kitértünk. A történeti Baranya területén élő emberek kulturális sajátosságait, táji identitását, a különféle néprajzi csoportok kialakulását évszázadokon át közös, illetve egymáshoz kapcsolódó, egymásra is ható táji, társadalmi, illetve történelmi adottságok befolyásolták. A földrajzi környezet meghatározta az egy-egy tájegységen belül

élők foglalkozását, életmódját, kultúráját. A Duna és a Dráva határolta térségből Belső-Drávaszöget, más néven Baranya-háromszöget, a trianoni békeszerződést követően elcsatolták Magyarországtól, de a magyar népcsoport egykor egységes néprajzi jellege az országhatár ellenére bizonyos vonásokban mégis megmaradt. E vonások hasonló és eltérő jellege a külhoni értéktárak elemeinek sajátosságaiban is érzékelhető.

Feltérképeztük a meglévő kapcsolatokat, együttműködéseknek annak érdekében, hogy javaslatot fogalmazzunk meg a hálózat fejlesztésére. A kapott adatok és források megjelenítése a Pécsi Tudományegyetem honlapján, a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézet Kulturális Örökség Kutatócsoportja gondozásában történik. A települések számára gyakorlati hasznosítás céljából ajánlást fogalmazzunk meg.

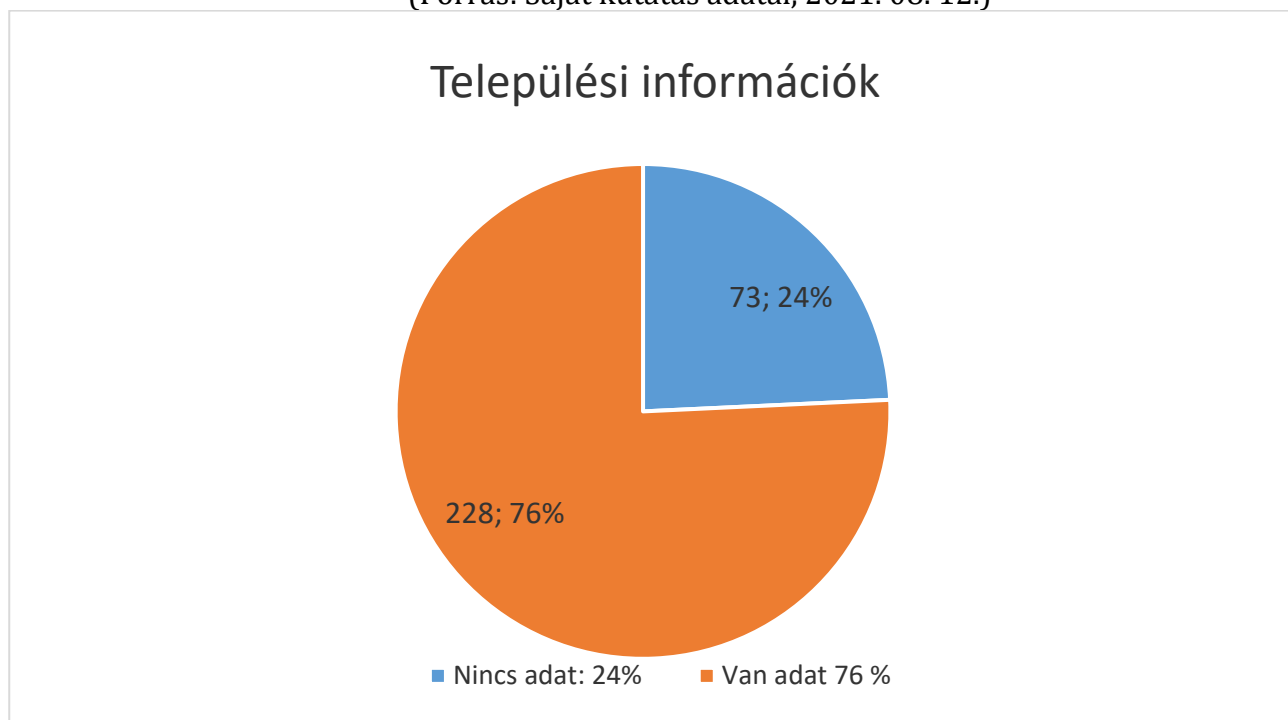
A létrejövő online adatbázis elemei: baranyai értéktárakban szereplő értékek, azok bemutatása, a helyi tudás gyűjtői, közvetítői, a helyi értékeket kutató személyek és munkásságuk, helyi és más vonatkozó kutatások és publikációk, módszertani ajánlás, amelyek további kutatások forrásai. Az online információs tér alkalmas lesz egy nyilvános formában elérhető és folyamatosan bővülő adatbázis kialakítására, megteremtve a baranyai érintettek, információhordozók hálózatosodásának lehetőségét is. Ezzel lehetővé válik a kutatás eredményeinek hozzáférhetősége, mind tudományos, mind helyi közösségi hasznosulása.

Települési értéktárak sajátosságainak felmérése

A települési honlapok, médiában közölt információk, a megyei Értéktár Bizottságtól és a Nemzeti Művelődési Intézet (NMI) baranyai irodája munkatársaitól kapott és leellenőrzött, egyeztetett adatok, majd a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programjának munkatársai (280 fő) számára kiküldött online kérdőívek válaszai alapján pontosíthattuk az adatokat, és olyan információkhoz is hozzájutottunk, hogy mely településen van folyamatban, vagy tervezés alatt bizottság létrehozás, illetve értékek kiválasztása.

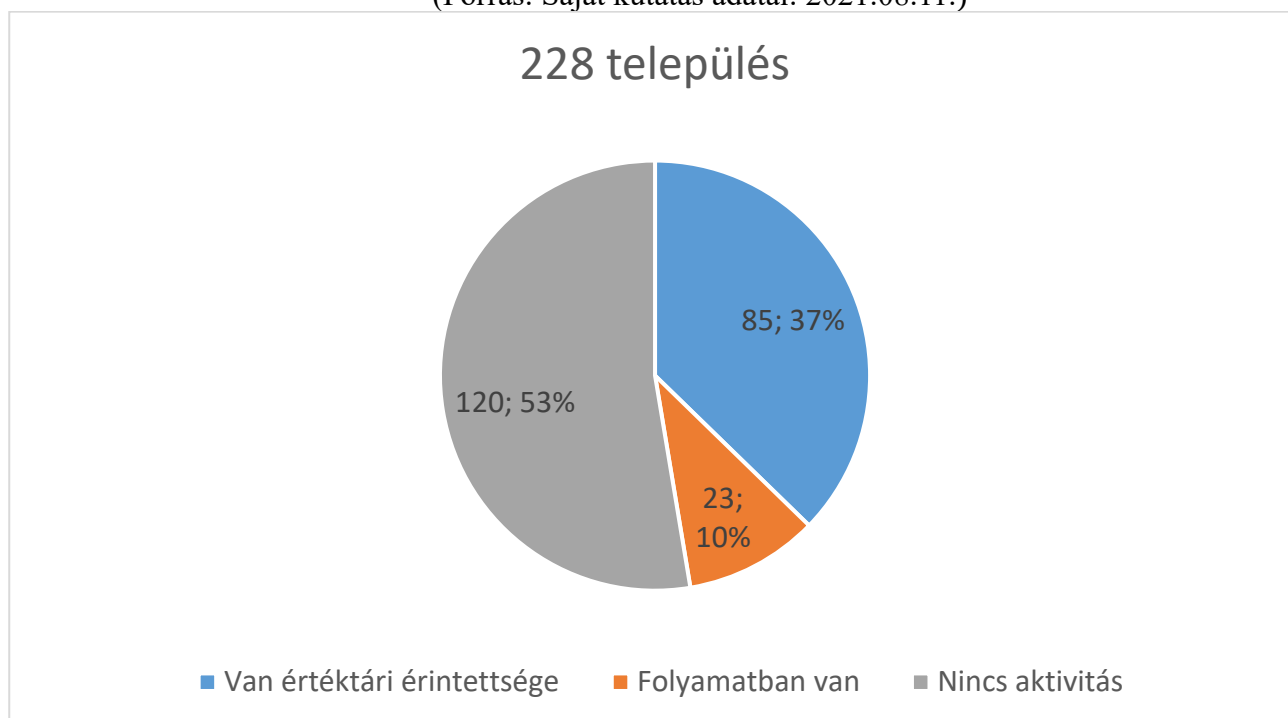
1. ábra: Baranya megye összes települése vonatkozásában a rendelkezésre álló adatok aránya.

(Forrás: Saját kutatás adatai, 2021. 08. 12.)

A települések 76 %-áról rendelkezésre álló adatok alapján az települési értéktárral bíró települések száma a 69-ra bővült. Ezen kívül még 23 település esetében beszélhetünk helyi települési értéktár folyamatban lévő megalakulásáról. Továbbra is magas azon települések száma (120), ahol még nem élnek a törvény adta lehetőséggel. Ugyanakkor a következőkben részletezett vizsgálat azt mutatja, hogy egyes települések nem csak települési értéktárban, hanem tájegységi, megyei vagy nemzeti szintű értéktárban is érintettek. Ezért a települések érintettségét vizsgálva valamennyi értéktári érintettséget figyelembe véve tekintünk egy-egy települést érintettnek, illetve aktívnak. Az alábbi ábra az érintett települések nagyságrendjét mutatja.

2. ábra: Baranya megyei települések értéktári érintettségi adatai.
(Forrás: Saját kutatás adatai: 2021.08.11.)

Mint látjuk, a 228 település között 85 rendelkezik már valamely szintű értéktári elemmel, 23 településen már tervezik vagy folyamatban van a kiválasztási folyamat, 120 település esetében nem tapasztaltunk aktivitást.

A következő ábra a 2012 és 2021 között létrejött bizottságok évenkénti megoszlását mutatja.

3. ábra: Létrejött települési értéktár bizottságok évenkénti száma.
(Forrás: Saját kutatás adatai. 2021. 08. 12.)

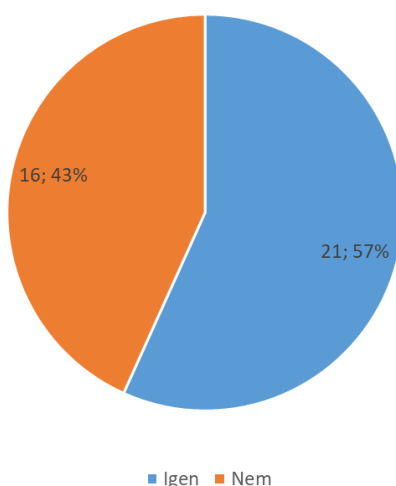
Az értéktárak létrehozásának időpontjára vonatkozó kérdésre kapott válaszok alapján megfigyelhető, hogy a 2012-es törvény hirdetése utáni 3 év aktivitását követő két évben nincs adat.

A kutatás során feltárt információk alapján arra lehet következtetni, hogy a törvény megjelenése a hagyományok őrzésében egyébként is aktív településeket inspirálta, ugyanakkor a Baranya Megyei Önkormányzat akkori elnöke, aki egyben a Baranya Megyei Értéktárat is létrehozta, majd elnöke lett, intenzív kampányt folytatott a megyében. 2015 júniusában 41 települési értéktárra hivatkozik (<https://www.bama.hu/kozelet/a-kincses-baranya-projekt-hazhoz-megy-613745/>), majd a következő hónapokban járási kampányba kezd, amelynek eredményeképpen ez a szám 48-ra nő. Ezzel párhuzamosan a megyei értéktárba is bekerül 41 elem, és azokat a Kincses Baranya elnevezésű honlapon meg is jelenítik. Az ezt követő években elnökváltás történik és az adatok a nyilvánosság felé nem változnak. A jelenlegi és egyben 2021-ben választott új bizottsági elnök a korábbi adatok elvesztése után adatgyűjtésbe kezd. A honlap adatai jelenleg is a 2016-os adatokat tartalmazzák, de rendelkezésre bocsátotta a mára 72 elemre bővült megyei értéktári listát. A megye településeinek nyilvántartása viszont elveszett, jelenleg erősen hiányos.

Az értéktárat megalakító településekre vonatkozó online tájékoztatás vizsgálata csupán 37 településre vonatkozóan áll rendelkezésre, de a nyilvánossá tétel tekintetében jól mutatja az információk megosztásának aktivitását.

4. ábra: A nyilvánosság tájékoztatásának arányai.
(Forrás: Saját kutatás adatai 2021. 02. 25.)

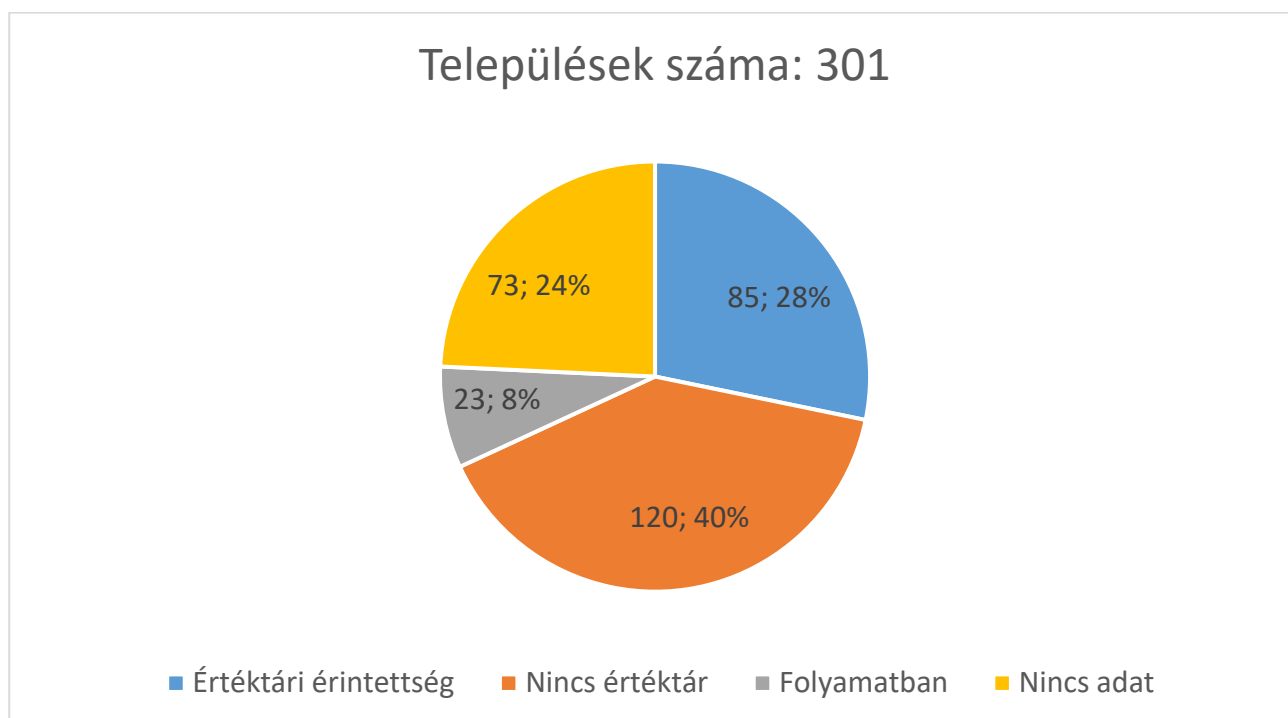
Nyilvánosság tájékoztatása

Visszaulva a 3. ábra grafikonjára, látható, hogy a gyenge (2016-17) éveket lassú növekedés követi (2018-19) amely 2020 és 2021 során hirtelen emelkedést mutat. Feltételezésünk szerint a növekedés jelentős részben a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programja keretében 2020 decemberében felvett közel háromszáz fő képzésén történt felkészítésnek köszönhető. Hatására a későbbiekben még visszautalunk. A foglalkoztatottak aktivitása azonban mindenképpen megállapítható, valamint a jelenlegi megyei bizottsági elnökkel történt interjú során kiderült, hogy ő maga is kampányba kezdett a megye településein. Mint szentlőrinci lakos, ott is kezdeményezte a települési értéktári bizottság létrehozását.

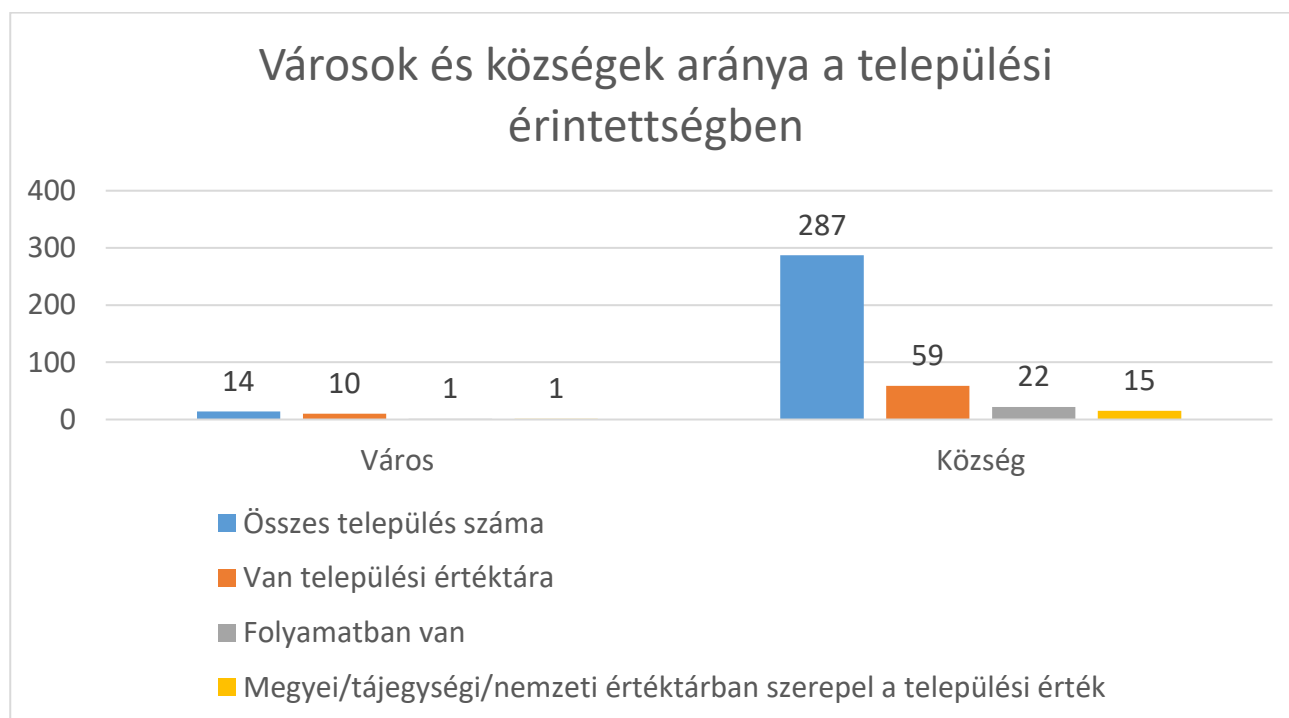
A kutatás során összegyűjtött adataink a következő tendenciát mutatják a települések értéktárakban való érintettsége vonatkozásában.

5. ábra: Baranya megye összes (301) településének érintettsége.
(Forrás: Saját kutatás adatai: 2021.08.11.)

A következő ábra a városok és községek arányát mutatja a települési érintettségben. Baranya megyében összesen 14 város található. Két városban nincs aktivitás, de 10 városnak van települési értéktára, 1 városban most alakul, míg 1 városnak nincs települési értéktára, de van magasabb (területi) szintű értéktárban értéke. A községek esetében a 287 településből 59-nek van bizottsága, 22 településen most van alakulóban, míg 15 községben nincs települési értéktár, ugyanakkor van valamely magasabb (területi) szintű értéktárban értéke.

6. ábra: A városok és községek érintettségének arányai.
(Forrás: Saját kutatás adatai. 2021. 08. 02.)

Az alábbi táblázat részletesen bemutatja a települések érintettségét. A 85 település 117 értéktárban (települési, tájegységi, megyei, nemzeti) érintett. A 85 településből 58 csak egy értéktárban, 22 település 2 értéktárban, 5 pedig 3 értéktárban is érintett. Figyelembe véve, hogy a 85 érintett település mellett 23 mutat aktivitást, azaz tervezi vagy már folyamatban van bizottság létrehozása, összesen 108 település nevezhető aktívknak. ha ehhez hozzáadjuk a későbbiekben részletezett horvátországi Külhoni Értéktár által érintett településeket, akkor a történeti Baranyára vetíthető településszám összesen 117-re emelkedik.

Mivel a kutatás során kapott és ellenőrzött adatok mellett még nem ellenőrzött információk utalnak arra, hogy a létrejött 3 tájegységi értéktárban ismert települések mellett továbbiak is érintettek, ez a szám valószínűsíthető, hogy magasabb.

A három baranyai tájegységi értéktár és az érintett települések:

1. Északi Hegyhát tájegységi (2017), Települései: Alsómocsolád, Bikal, Mágocs, Mekényes, Nagyhajmás
2. Kelet-Mecsek Tájegységi (2019): 13 község, köztük: Hosszúhetény, Kárász, Magyaregregy, Máza, Szászvár, Vékény
3. Ormánsági Tájegységi Értéktár (2020), Megalakító települései: Csányoszró, Vajszló és Vejti.

A kapott adatok tehát a megye településeinek több mint egyharmadában mutatnak aktivitást az értékek felkutatásában és azok törvény szerinti értéktárba sorolásában.

1. táblázat: A települések érintettségének részletes bemutatása.
(Forrás: Saját kutatás adatai. 2021. 08. 02.)

Települések érintettsége	Települési	Tájegységi	Megyei	Nemzeti/hungarikum	
Összes értéktári érintettség	69	18	25	5	117
2 értéktárban érintett					22
3 értéktárban érintett					5
4 értéktárban érintett					0
Egy szinten érintett települések száma	45	6	7	0	58
Több szinten érintett települések száma	x	x			9
	x	x	x		2
	x	x	x	x	0
	x		x		10
	x		x	x	3
	x			x	0
		x	x		1
		x	x	x	0
		x		x	0
			x	x	2
				x	0
Összes Baranya megyei érintett település száma					85
Megalakulás folyamatában érintett települések száma					23
Összes aktív település száma					108
bm					9
Történeti Branya érintett településeinek száma					117

A települések értékválasztásának jogszabályi környezete

Az átlátható jogi háttér elengedhetetlen a magyar nemzeti értékek védelme érdekében, amely egyben az európai kulturális örökség része is. Bár az e területre vonatkozó jogszabályok formailag szinte teljes egészében megszülettek, hatékonyabb érvényesülésük és végrehajtásuk érdekében, úgy tűnik, hogy még sok a tennivaló.

Az előbbiek által motiválva – jelen kutatási koncepció keretei között – a megjelölt jogszabályi környezet vizsgálatát egyrészt „statikusan” (az adott hatályos jogszabályi környezet), másrészt annak „dinamikájában” (jogszabályok érvényesítésülésének lehetőségei, illetve az ezt esetlegesen gátló tényezők, elsősorban a helyi közösségekben) próbáltuk feltárni.

Közismert, hogy Magyarország Alaptörvényének P) cikke szerint „a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik”. Az említett cikk alapján az Országgyűlés 2012-ben törvényt fogadott el a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról (2012. évi XXX. törvény). Ez a törvény és annak végrehajtásáról szóló rendeletei – előbb 114/2013. (IV. 16.) Korm. rendelet, majd a 324/2020. (IV. 16.) Korm. rendelet – mellett, amelyek a kutatásunk középpontjában állnak, számos más törvény is fontos szerepet játszik a nemzeti értékek és kulturális örökségünk megóvása érdekében: pl. a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény; a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény stb. Az előbbiekből egyértelműen kivilágó „metszéspontok” helyi szinten való megvalósulására összpontosítottunk. Négy olyan törvény néhány kiragadott – elsősorban a kutatási téma szempontjából – releváns rendelkezéseit vetettük össze a nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló törvény helyi szintre vonatkozó szabályozásával és céljaival, amelyek között szinergikus hatásokat feltételezhetünk.

Nevezetesen:

- 2011. évi CLXXXIX. törvény Magyarország helyi önkormányzatairól
- 1991. évi XX. törvény a helyi önkormányzatok és szerveik, a köztársasági megbízottak, valamint egyes centrális alárendeltségű szervek feladat- és hatásköreiről
- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 2011. évi CLXXV. törvény az egyesülési jogról, a közhasznú jogállásról, valamint a civil szervezetek működéséről és támogatásáról

A kutatásunkban az elsődleges „metszéspontokra” koncentráltunk, és a helyzetfelmérésben az online hozzáférhető forrásokra, továbbá a kiküldött kérdőívekre, interjú kérdéssorokra adott válaszokra hagyatkoztunk, tekintettel arra, hogy mozgásterünket erősen érintette a pandémiás helyzet. Ennek javulását követően néhány személyes interjú elkészítésére is lehetőség nyílt, amelyek szintén forrásul szolgáltak megállapításainkhoz.

A magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. törvény – többek között – megteremti annak lehetőségét, hogy települési önkormányzatok települési értéktárakat hozhatnak létre. E fakultatív feladat megvalósítása szintézisbe hozható olyan további helyi szinten az önkormányzatok által ellátandó kötelező (pl. a közművelődési alapszolgáltatások megszervezése) vagy önként (pl. a közösségi kulturális hagyományok és értékek ápolásának, a művelődésre, társaséletre szerveződő közösségek tevékenységének, a lakosság életmódja javítását szolgáló kulturális célok megvalósításának támogatása) vállalt teendőkkel, amelyekbe a civil szervezetek is hatékonyan közreműködhetnek. A korábbiakban hivatkozott jogszabályokban ennek elvi opciója benne rejlik, sőt feltételezésünk szerint az egyes törvények preambulumban meghatározott célok egy része hatékonyabban realizálható.

A fennálló jogi környezet statikus vizsgálata alapján eredetileg felállított kérdéseink korlátozása mutatkozott szükségesnek a kutatásunk első fázisában tapasztaltak alapján. Ennek oka, hogy míg az online források bizonyos köre könnyen hozzáférhető és jelentős adatmennyiséget, dokumentumokat tartalmazó adatbázisokból (pl. önkormányzati rendeletek, civilszervezetek névjegyzéke) beszerezhető, addig más, a világhálón hozzáférhető információk nagyon szűkösek voltak. Többek között ezeket kívántuk pótolni a második kérdőívben megfogalmazott jogi környezetre vonatkozó kérdésekkel, de a feldolgozáskor szembesültünk azzal, hogy nagyon sok esetben a kitöltőknek értelmezési problémáik lehettek, azaz nevezett kérdéskörre adandó válaszok elmaradtak, amelyek a valid kiértékelést ellehetetlenítették. Ezeket csak részben pótolta a néhány interjú, amelyek az Értéktár Bizottság elnökeivel készültek. Adataink tehát csak tendenciák megállapítására alkalmasak.

A fentiek tükrében, végül a következő alapvető kérdésekre kívántuk választ kapni:

1. Milyen szervezeti keretek között működnek Baranya megyében a Települési Értéktár Bizottságok?
2. Az Értéktár Bizottságot működtető Baranya megyei települések rendelkeznek-e a hatályos jogszabályoknak megfelelő közművelődési rendelettel?
3. Melyek azok települések, amelyek közművelődési alapszolgáltatásaik között a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítását vállalják?

4. Az Értéktár Bizottságot működtető Baranya megyei településeken milyen civil szervezetek (elsősorban egyesület és alapítvány) működnek? Megjelenik-e céljaik között a helyi érték, a kulturális örökség megóvása?

Az előbbi kérdések összefüggésrendszerében (helyi értékmegőrzés – közművelődési tevékenység – civil szervezetek) és a korábban említett források bősége, illetve ínsége miatt még további distinkciókat is felállítottunk. Egyrészt abból kifolyólag, hogy a 1997. évi CXL. törvény 76.§-a differenciáltan előírja közművelődési alapszolgáltatások megszervezését, kutatásunk az 1000 fő lakosságszám feletti településekre (kivéve Pécs megyei jogú várost) fókuszált, amelyeknél akár megjelenhetnek a további kötelezően ellátandó egy vagy kettő alapszolgáltatás között „a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása”, és ezzel együtt még a közművelődési rendelet is rögzíti. (Ez nem zárja ki azt, hogy az előzőekben említett alapszolgáltatás a fakultatív feladatok között ne szerepelhetne egy 1000 fő lakosságszám alatti településnél.)

Másrészt úgy gondoltuk, hogy az általunk behatárolt településeknél nagyobb eséllyel találunk olyan civil szervezeteket, amelyeknek a céljaik között megjelenik a helyi érték, a kulturális örökség megóvása valamilyen formában. (Ez szintén nem jelenti azt, hogy kisebb községekben nem találkozhatnánk olyan egyesületekkel, amelyek a fenti célt ne tűzhetnék zászlójukra.)

Baranya 301 településéből 37 meghaladja az 1000 főt, de nem éri el az 5000 lélekszámot (6 város, 3 nagyközség és 28 község). Hét település van, ahol ennél többen laknak, és még Pécs megyei jogú város. Az előbbi körben 11 településen, míg az utóbbi 5000 fő lakosságszámot meghaladó városokban – egy kivétellel – mindegyikben működik Értéktár Bizottság.

2. táblázat: Települési értéktár bizottsággal rendelkező 1000 fő feletti lélekszámú baranyai községek, városok.
(Forrás: Saját kutatás adatai. 2021. 08. 11.)

Név	Település	Lakosságszám
Orfű	község	1 153
Máza	község	1 247
Nagyharsány	község	1 464
Villány	város	2 237
Mágocs	város	2 270
Szászvár	nagyközség	2 339
Beremend	nagyközség	2 389
Sellye	város	2 651
Sásd	város	3 084
Hosszúhetény	község	3 501
Pécsvárad	város	3 987
Harkány	város	5 158
Szentlőrinc	város	6 420
Siklós	város	9 538
Szigetvár	város	10 208
Mohács	város	18 543
Komló	város	24 337

Az első alapvető kérdés kapcsán az állapítható meg, hogy jellemzően egy teljesen új bizottságot hoznak létre, az adott település értéktár bizottságát, benne képviselőkkel, és ha ez lehetséges, külső szakértőkkel; vagy külön szakmai testület keretei között működő önálló értéktár bizottságok jönnek létre. Az előbbitől eltérő egy-egy kivétellel csak nagyon ritkán találkozhatunk, mint például Komló esetében, ahol már egy meglévő önkormányzati bizottságra (Gazdasági és településfejlesztési); vagy Mohács vonatkozásában, amikor kimondottan egy civil szervezetre bízta a feladatot. Továbbá a helyi intézmények esetleges közreműködése sem érhető tetten markánsan. Sajnálatos, hogy legtöbb esetben a szervezeti működés alul dokumentált vagy legalábbis a nyilvánosság számára sok esetben nem átlátható. A második kérdésre vonatkozóan megállapítható, hogy az általunk vizsgált 45 (37+7+1) településből kilencnek nincs közművelődési rendelete vagy online formában nem hozzáférhető, holott a Nemzeti Jogszabálytárról szóló 338/2011. (XII. 29.) Korm. rendelet 4. §-a alapján a Nemzeti Jogszabálytár internetes felületén ezt közzé kellene tenniük. A valós helyzet ettől eltérhet, de ha nem, akkor a vizsgált települések 20%-a mulasztásos jogszabálysértést valósít meg. Három település közművelődési rendeletét nem igazította a 2017. évi CLXXX. törvény által bevezetett módosításokhoz, amelyek 2018. január 1-jén léptek hatályba, így közművelődési alapszolgáltatásokra vonatkozó szabályozás tartalmi megjelenése esetleges a helyi jogszabályokban, és a formális követelményeknek biztosan nem felelnek meg.

7. ábra. Új önkormányzati rendeletek elfogadása vagy módosítása a helyi közművelődési feladatok ellátásáról.

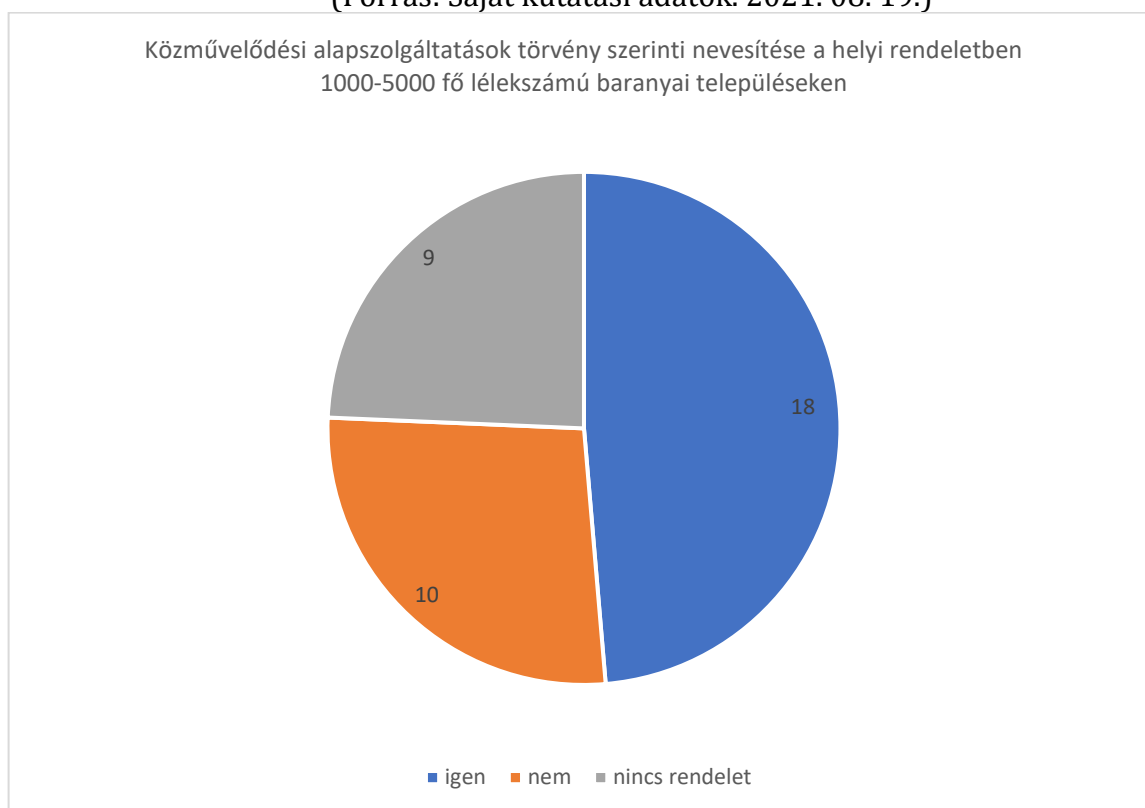
(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 08. 19.)

Ennek az ellenkezője is megfigyelhető több esetben, amikor módosítás történt vagy új rendeletet fogadott el a képviselő testület, de ezek a korábbi szabályozás tartalmára épülnek továbbra is, azaz a közművelődési alapszolgáltatás kifejezés nem is szerepel a normaszövegben. Ez nem jelenti feltétlenül azt, hogy tartalmi szempontból ne lennének relevánsak ezek a rendeletek.

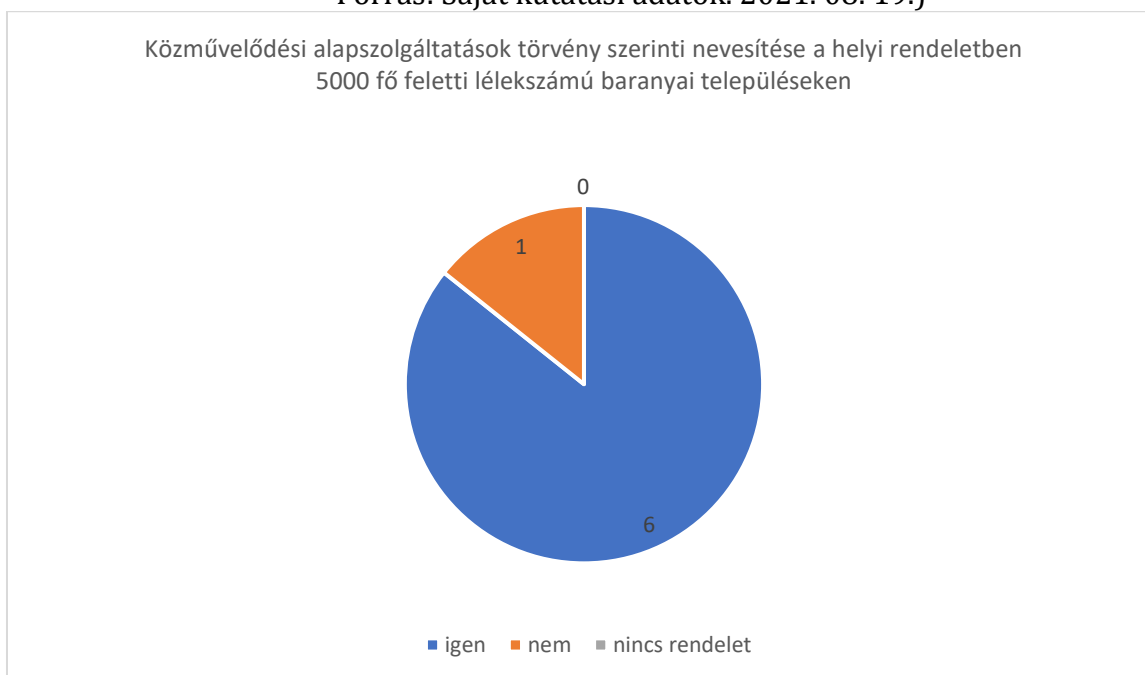
8. ábra: Közművelődési alapszolgáltatások törvény szerinti nevesítése a helyi rendeletben 1000 fő feletti településeken.

(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 08. 19.)

9. ábra: Közművelődési alapszolgáltatások törvény szerinti nevesítése a helyi rendeletben 5000 fő feletti településeken.

Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 08. 19.)

Ennek továbbgondolása már átvezet minket a harmadik kérdésünkhöz, ugyanis a korábban meghatározott fókuszunk alapján azt is megállapítottuk, hogy csak nagyon kisszámú az a település, amely kötelező feladatként explicit nevesíti a kötelezően ellátandó közművelődési alapszolgáltatásai között „a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása tevékenységét”, ráadásul ezek mind olyan helységek, amelyekben jelenleg nem működik helyi értéktár bizottság. Ez persze nem jelenti azt, hogy más települések rendeleteiben implicit módon ne fogalmazódnának meg az előzőekben hivatkozott törvényi szövegnek tartalmilag megfelelő törekvések. A jelenleg értéktár bizottsággal rendelkező települések többségére is ez utóbbi a jellemző.

10. ábra: A hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása. 1000 fő feletti települések.

(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 08. 19.)

Ez a párhuzam felveti egyrészt annak felkutatását, hogy az értéktárral bíró települések az általunk kiemelt alapszolgáltatás [1997. évi CXL. tv., 76.§ (3) bek. d) pont] megvalósításába – a közművelődési feladatellátásban hivatásszerűen résztvevőkön kívül – bevonják-e (mennyire és hogyan) a helyi lakosok szervezett közösségeit, elsősorban a civil szervezeteket (főleg az egyesületeket és alapítványokat). Másrészt ugyanez még inkább aktuális lehet a helyi értéktár bizottsággal nem rendelkező olyan helységekben, amelyekben léteznek érték megőrzéssel, hagyományápolással stb. foglalkozó civil szervezetek, hiszen őket is meg lehet bízni a feladat ellátásával.

Támaszkodva civil szervezetek bírósági névjegyzékének közhiteles nyilvántartására a negyedik kérdés vonatkozásában azt láttuk, hogy az érintett települések közül nincs olyan, amelyhez ne lehetne kötni legalább néhány civil szervezetet. Számuk általában annak függvényében magasabb vagy alacsonyabb, hogy mennyire népes az adott település. Az is megállapítható, hogy azok a szervezetek, amelyek a létesítő okiratuk szerint szűkebb vagy tágabb értelemben foglalkoznak értékek átörökítésével is, jellemzően jelen vannak a

településeken. Ilyen szervezetekkel az 1000-5000 fő lakosú településeknél minden esetben legalább egy, de volt, ahol akár tíz is előfordult, míg az 5000 főt meghaladó lélekszámú városokban ennél magasabb értékekkel is találkoztunk. A helyhatóságok ennek ellenére sem – egy kivételtől eltekintve – választják a civil szervezeti kereteket, amely egy alternatívája lehet a magyar nemzeti értékekről és a hungarikumokról szóló 2012. évi XXX. kerettörvényben rejlő lehetőségek kiaknázására, főleg, ha az önkormányzat a közművelődési alapszolgáltatások között amúgy is vállalta kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítását, a kulturális örökség helyi védelmét.

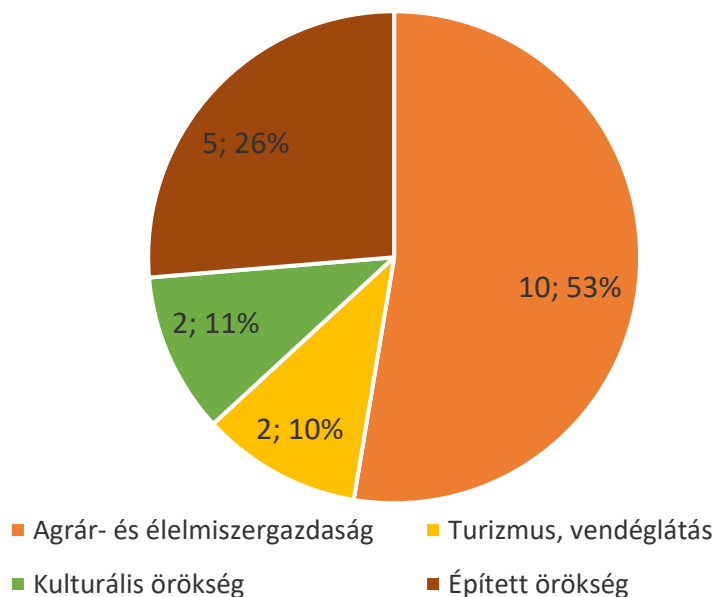
Az eddigiek alapján most csak a legfontosabb alapvető összefüggéseket emeltük ki. Megállapítható, hogy a kutatásunk időkeretei között jelentős változások következtek be az érintett települések (pl. új helyi önkormányzati rendeletek elfogadása vagy módosítása a helyi közművelődési feladatok ellátásáról; új helyi értéktárak létrejötte) életében. Az összegyűjtött jelentős mennyiségű dokumentumok és információk teljeskörű feldolgozása még további munkát igényel. A báziskérdésekben rejlő további lehetőségek kiaknázáshoz, mélységi megismeréséhez, az ok-okozati összefüggések feltárásához, illetve bizonyos vélelmek verifikálásához további, korlátok nélküli jelenléti „terepmunka” szükséges.

A történeti Baranya településeinek értékválasztási tendenciái

A települési, a megyei és a külhoni értékválasztás összehasonlítása ágazati besorolás szerinti eltéréseket mutat. A baranyai településekről a Baranya Megyei Értéktárba javasolt és elfogadott értékek közül az ágazati besorolás szerint leggyakoribb a kulturális örökség kategóriába javasolt érték. A települések esetében ezt a helyi építészeti örökség követi, ami a megyei listán viszont az ötödik helyet foglalja el. Fordított a sorrend az egészség és életmód kategória esetében. Az egyes kategóriák közötti sorrendben a köztes helyet foglal el az agrár- és élelmiszergazdasági, valamint a turizmus és vendéglátás kategória. A természeti környezet jelentős arányú a települések esetében, míg a megyei értéktárban nem szerepel ez a kategória. Ugyancsak hiányzik a természeti környezet a drávaszögi értékek között, viszont itt az agrár- és élelmiszergazdasági kategória vezeti a listát. Ezt követi az épített örökség, majd a kisszámú kulturális örökség és a turizmus, vendéglátás kategória. Míg a hazai (baranyai) értéktárakban a kulturális örökségek, a jelenkori közösségek életében identitásukat meghatározó, közösen birtokolt, aktualizált értékek száma dominál, addig a horvátországi értéktárban jelentősebb a magyarság letelepedésére, a magyarsággal közös múlt, az emlékezésre, az egykor Magyarországhoz tartozó területiségre, néprajzi elemekre utaló értékek választása.

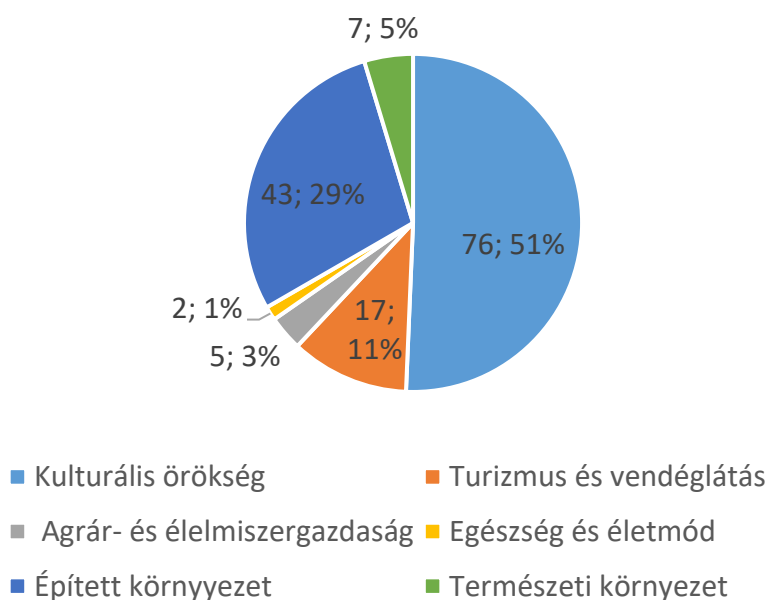
11. ábra: Külhoni Magyar Értéktár – Horvátország, Ágazati besorolás jellemzői.
(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 02. 11.)

Az értéktár elemeinek száma: 22

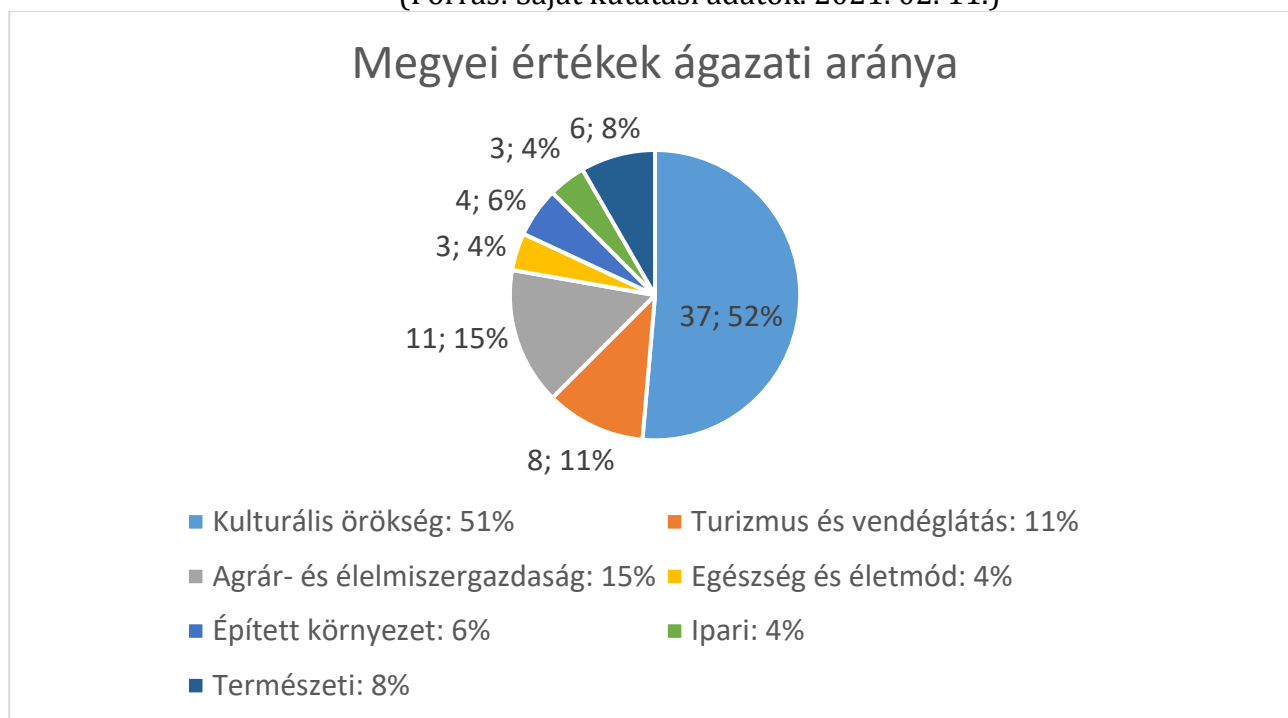

12. ábra: Baranya megyei települési értékek ágazati aránya.
(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 02. 11.)

Települési értékek aránya

13. ábra: Baranya megyei Értéktárban szereplő értékek ágazati besorolása.
(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 02. 11.)

14. ábra: Értékválasztási tendenciák összehasonlítása.
(Forrás: Saját kutatási adatok. 2021. 08. 19.)

Baranya megyei települések értékei	Baranya Megyei Értéktár értékei	Drávaszög (horvátországi Baranya)
1. Kulturális örökség	1. Kulturális örökség	1. Agrár- és élelmiszergazd
2. Épített örökség	2. Agrár- és élelmiszergazd.	2. Épített örökség
3. Turizmus és vendéglátás	3. Turizmus és vendéglátás	3. Kulturális örökség
4. Természeti környezet	4. Természeti környezet	4. Turizmus és vendéglátás
5. Agrár- és élelmiszergazd.	5. Egészség és életmód	
6. Egészség és életmód	6. Épített örökség	
	7. Ipari érték	

A helyi tudás átadásának lehetőségei

Az aktív településeknek kiküldött interjúk kérdései a helyi értékek tudatosítására, népszerűsítésére vonatkozó tevékenységek sajátosságaira is rákérdeztek; Az Értéktár Bizottság végez-e az értékfeltárással kapcsolatos tájékoztató, népszerűsítő, kezdeményező tevékenységet a településen? Valamennyi vizsgált településen vannak rendezvények, amelyeknek a helyi értékek őrzése a célja. Sok esetben maga a rendezvény a helyi érték, mint például a mozsgói Kakasütés. Arra is van példa, hogy a helyi értékek védelme, bemutatása

nem direkt, hanem közvetett módon történik, a többnyire szabadtéri rendezvények helyszínéeként. Ilyen az évente megrendezésre kerülő Ördögkatlan fesztivál célja sem közvetlenül a helyi értékek megőrzése, viszont a rendezvényhelyszínek kijelölése révén mind a helyi lakosnak, mind a turistának lehetősége adódik megismerni és megszeretni Villány és a környező települések helyi értékeit. A helyi értékek bemutatása, azok népszerűsítése, ezen kívül új értékek feltárása, azok felterjesztése témájú tartalmakat a legtöbb esetben honlapon, hírlevélben, illetve lakossági Facebook oldalon osztanak meg információkat, illetve kampányolnak az értéktárak bővítése érdekében. Gyakori a lakossági felhívás, fórum, közösségi beszélgetés, de ritka esetekben helyi tévében vagy rádióban is megjelennek hírek.

A nyilvánosság biztosítása szintén fenti felületeken történik, de néhány településen ügyfélszolgálatot működtetnek a helyi teleházban, közművelődési intézményben. Gyakori a települések nevelési és oktatási intézményeiben zajló értékőrző tevékenység, különösen a helyi óvodákban és az általános iskolák alsó tagozatán.

Az értéktár feltáró közösségek létrehozása kevésbé jellemző, mivel a települések civil szervezetei gyakran épp azok a szervezetek, akik kezdeményezők az értéktár létrehozásának, illetve maguk is alapértéknek és védendőnek tekintik a helyi értékeket. Az aktív civil szervezetek tevékenysége kiterjed dokumentumok, tárgyak gyűjtésére, feldolgozására, programok, konferenciák, előadások szervezésére. Különösen akkor jellemzőek ezek a tevékenységek, ha a civil szervezet célja eleve a helyi értékek megőrzése, ápolása, a hagyományok tovább örökítése.

Néhány kivételtől eltekintve nem zajlik olyan gazdasági tevékenység, ami helyi értékre épül. E kivételek elsősorban turisztikai szolgáltatások, mint például Alsómocsolád esetében, vagy Villányban, ahol a helyi értéket képező pincesor épületeinek jelentős része borospinceként, boridegenforgalmi vendéglátóhelyként működik.

Képzés vagy tréning, ami az értéktár feltárára készítene fel, 1-2 esetben jelenik meg válaszként, ugyanígy kevésbé jellemző a közösségi szintű értéktár feltárás megszervezése sem. Kivételek Siklós és Szigetvár példái, ahol a Pannon Ifjúsági Értékőr Hálózattal szerveztek workshopokat és amelynek eredményeként értékkel gazdagodott értéktáruk, és további értékek jelölését készítik elő.

A helyi közművelődési intézményekkel vagy szakemberekkel való együttműködés nem általános. A leggyakoribb az önkormányzattal történő rendezvényszervezés, különösen a kulturális hagyományokat ápoló rendezvények közös szervezése, helyszín biztosítása értékekre épülő szakkörök, klubok, szervezetek működésére.

A horvátországi Baranya területén élő magyar lakosság értékválasztó gyakorlata

A történeti Baranya ma horvátországi területén élő magyar lakosságának jelenlegi hagyományőrző és értékválasztó gyakorlatának megismeréséhez elengedhetetlen a háború utáni helyzet feltárása. Horvátországban a hét évig tartó honvédő háború óriási károkat okozott. Az anyagi veszteség mellett jóvátehetetlen csapás érte a családokat, közösségeket. Intézmények, szervezetek tevékenysége, érdekképviselések szűntek meg, amelyek különösen a nemzetiségek, így a horvátországi magyarság életében is nélkülözhetetlenek voltak. Átalakultak az életkörülmények, az emberek közötti viszonyok, módosultak a társas érintkezések formái, új szokások is meghonosodtak, némelyek végképp eltűntek, de feledésbe merült régiak is feltámadtak. Homályosan lehet látni, hogy a kisebbségben élő magyarság

életében, javaiban, kultúrájában okozott veszteségnek mekkora hányadát fedezni majd a talpra állás. (LÁBADI 2008:1)

Hogyan lehet pótolni az odavesztett értékeket? A válasz a gazdasági körülmények újbóli visszaállítása, amelyek segítik a fizikai megélhetést és a megmaradást. Ennek alapfeltétele a kulturális és társadalmi élet újbóli megszervezése, a nemzetiségi intézmények folyamatos munkája. Ha lesznek újra kis falusi gyűjtemények, még ha megfogyatkozott tárgyakkal is, talán enyhülhet a reményvesztettség. „Mert minden gyűjteményt azzal a céllal hoztak létre, hogy igazolják: az elődök gazdagon megrakott kaptárakat hagytak utódaikra, s a bennük rejtkező múlt tisztelete erőt és kitartást adhat az újrakezdéshez és talpraálláshoz.” (LÁBADI 2008:51)

2004 óta a településeken újra megjelentek a közösséget összekovácsoló kezdeményezések. Rendezvényeket (május elseje megünneplése, falunapok, főzőversenyek, közös disznótor, halász napok, locsolkodás, Luca nap stb.) szerveznek, hagyományőrző egyesületek jönnek létre, olyan mozgalmak jelennek meg, amelyek ráirányítják a lakosság figyelmét a táj- és környezetvédelem fontosságára. Helyi termékeket készítenek, amelyek utalnak a település sajátosságaira. Újra tartanak keresztelőket, lakodalmakat, névnapokat. Megünneplik a farsangot, aratást, újra van báli mulatozás, szüreti mulatság. A helyi közösségek hagyományos életmódját, gasztronómiáját elevenítik fel; mint a kopácsi halásznapi, a halpaprikásfőző verseny, vagy a sepeői pacalfőző verseny. Egy háború után természetszerűen megnövekszik a halottak emlékének ápolása is, az elődök tisztelete, munkásságuk példaként állítása, amire a horvátországi külhoni értéktár elemei is példák.

Horvátországban 2015-ben jött létre a Külhoni Nemzeti Értéktár. A bizottság tagjaival történt interjúk szerint települési és tájegységi bizottság nem létesült, nem vállalják a helyi közösségek a települési értéktár létrehozását. Ennek okát abban látják, hogy a magyarság aránya egyre kisebb a településeken, ami egyre jobban csökkenti a magyar közösségek érdekérvényesítő képességét. Így azonban az értékválasztási metódus hierarchizált, kevésbé támaszkodik a közösségek véleményére, azaz elfogadottak a delegált személyek kiválasztási szempontjai. További nehézség a megfogyatkozott humán (szakmai) erőforrás, amelynek következtében a nemzeti értékek megőrzése céljára nyert pályázati támogatást kénytelenek voltak visszautalni. A helyi értékek népszerűsítését szolgáló tervek, pl. mobil kiállítás létrehozása, oktatási intézményekben való szervezése, az értékeket népszerűsítő játékok tervezése, gyártása sajnos egyelőre nem valósulhatott meg.

A hazai Baranya megyei és a horvátországi Baranya területén megnevezett nemzeti értékek választása és ágazati besorolása miközben több ponton, főleg a történeti szempontból közös múlt, közös kulturális gyökerek folytán hasonlóságot mutat, ugyanakkor az eltérő társadalmi közegből és politikai viszonyokból adódóan különbségekre is utal. A történeti Baranyára, mint táplálkozási tájra jellemző, hogy kisebb, de szomszédos táplálkozási tájak találkozási tere, így táplálkozási szokásai általában nem éles határuak, széles átmeneti övekkel jellemezhetőek, sőt, a táplálkozási szokások változásával párhuzamosan a táplálkozási tájak elrendeződése is folyamatosan változik, ritkán esnek egybe etnikus vagy politikai határokkal. Ennek egyik szembetűnő mutatója a történeti Baranya területén jellemző gasztronómiai örökség, az ezekhez kapcsolódó értékválasztás (pl. hal- és babételek, hurka). A gasztronómiai értékek választásában jelen van a nemzetiségek találkozási szokásaiból adódó átadás átvétel is, mint pl. a mohácsi sokácok cserepes bab étele és a csúzai hegyibab. A hal fogyasztása és annak változatos elkészítése a természeti, a folyókkal határolt terület adottságaira adott válasz az ott élő emberek életmódjában. A hazaitól eltérően hangsúlyos a már nem, vagy nem jellemzően használt halászati eszközök választása, ami szintén a folyómenti életformából adódik. Horvátországban, ahol a magyarság a fennmaradásért küzd és kulturális gyökereit tanúsító tárgyainak nagy részét elveszítette a háborúban, jelentősége van a már eltűnő, használatban

nem lévő, de még megmaradt emlékeknek, amelyek a magyarság vízhez kötődő életformájának hosszú időkre visszavezethető bizonyítékai. Ugyancsak érdekes, hogy a szokáshagyományok (májusfakitáncolás, kakasütés) nem kulturális örökség kategóriába kerültek, hanem turizmus és vendéglátás kategóriába. A helyi közösségek számára ezek az ünnepek a közösséget összekovácsoló események, ahol kiemelkedő szerepe van egymás vendégül látásának, és egyben az érdeklődők, a turisták megvendéglésének. Kulturális kategóriába ugyancsak már használaton kívüli, viszont egyedi, csakis az adott településre jellemző tárgyak kerültek, amelyek egyértelmű jelei a mentális emlékezésnek, így a múlthoz, a magyar kultúrához való tartozás jelentőségének. Az épített örökségbe sorolt helyek, mint pl. a templomok, a szakrális objektumok, a vallásgyakorlat helyei a magyarság letelepedésének jelentőségét, míg a síremlékek a jelenben élőknek az elődökre való emlékezésének jelentőségét hangsúlyozza. A drávaszögi magyarság értékválasztása egyrészt a magyar közösség identitásának erősítését, másrészt a magyar közösségnek a horvát társadalomban való reprezentációját fejezi ki.

A települési értékek helyi védelmének szerepe és jó gyakorlatai

A helyi élő tudás felmutatja az adott hely legnemesebb értékeihez való igazodás minőségét, a helyiek törekvését az adott táj és az ott élő emberek hagyományos kultúrájának jellemző, természetes tevékenységeire. A közös tudás lehetővé teszi a tér és az idő, a múlt és a jelen, a modern és hagyományos, azaz ősök és utódok egymásra találását. Ha a helyi értékek közös birtoklása közös tudássá, majd közös célokká alakítható, akkor az értékek a település közösségét, a település fenntartható fejlődését szolgálhatják. A közös tudás alapozhatja meg a „mi” tudatot, stabilizálhatja az egyént, fenntarthatja a helyi társadalomhoz való tartozás érzését. A közös értékek tudatosításával megőrződik a közös információ, tehát újra és újra lehetővé teszi annak újratanulását, átadását a közösségen belül. A helyi értékek ismerete mozgósíthatja a lakosságot annak hasznosításában, a gazdasági lehetőségek kamatoztatásában. Szerepe lehet a hétköznapi életélhetőbbé tételében, de a hétköznapi megszakításában is, amikor az értékek ünnepi felmutatása a figyelemfelkeltést szolgálja.

A helyi érték a munkahelyteremtés, a munkahely megtartásának, a hagyományok megőrzésének és újjászületésének, a kulturális identitás kifejeződésének, az élhető vidék megteremtésének és fenntartásának, a turisztikai kínálat színesítésének és egyedivé tételének feltételeit adhatja.

Mohács város értéktára és értékszemlélete

Mohács országosan is kiemelkedő a helyi értékek felkutatásában, összegyűjtésében, életben tartásában. A soknemzetiségű város értékválasztása jól mutatja a helyi közösségek aktivitását, értékeik sokféleségében megmutatkozó színes kultúráját. Települési értéktárában 13 szellemi kulturális érték van (Busójárás, Mohácsi Nemzetközi Néptáncfesztivál, Dunai Mosás, Mohácsi Tamburafesztivál, Arató nap, Mohácsi Csata Emlékünnepsége, Mohácsi Szüreti-Borfesztivál, Mohácsi Sokacok Babfőzőfesztiválja, Nepomuki Szent János Ünnepe, Mohácsi Tamburaiskola, Sokacbab, Mohácsi Halászlé, Mohácsi Feketekerámia), amelyek közül a szellemi kulturális örökség Nemzeti Jegyzékében is szerepel, illetve érintett Mohács, az UNESCO listás Busójárás, a Táncházmozgalom, valamint Népművészet Mestereinek tudása

(számos mohácsi mesterrel). A település értéktárában megyei értékek is szerepelnek, így a Busójárás, Mohácsi Sokacok Babfőző fesztiválja, Mohácsi Nemzetközi Néptáncfesztivál, Mohácsi Halászlé, Nepomuki Szent János Ünnepség, Mohácsi Feketekerámia. Számos épített értéket is jegyez az értéktár, benne 16 műemlék épület, 80 védett épület, 39 védett épületrész, 25 szobor és emléktábla, városi útkeresztek.

Mindez olyan kiemelkedő helyi polgároknak köszönhető, mint a Mohácsi Városvédő és Városszépítő Egyesület tagjai, közülük is az elnökének M. Bugarszki Norbertnek és a Podmaniczki díjas Mórócz Sándornak. A (korábban) Bartók Béla Művelődési Központ egykori munkatársai is kivették részüket, a helyi értékek újra felfedezésében, újrarendezésében és közösségteremtő szerepet is játszottak. Ilyen volt a Busójárás megújítása, a Nepomuki Ünnepség felújítása, a Néptáncfesztivál és a tamburaiskola elindítása.

A helyi közművelődési szakemberek közösségteremtő szerepét több civil szervezet létrejötte is igazolja, amelyek szintén aktívan szorgalmazták és segítették többek között busócsoporthoz alakítását, maszkfaragó szakkör indítását (Kalkán Mátyás, Englert Antal, Reiter József, Antal Zoltán).

A Busójárás mára megkerülhetetlen, egész évben összefügg a helyi zenei, tánc és közösségi eseményekkel. Helyi maszkfaragók 2008-ban a Hagyományok Házával kialakítottak egy zsűrizési szempont rendszert, amit el is fogadtattak a többi helyi faragókkal. Egyre többen akartak zsűriztetni, megmutatni mit tudnak. Mára 14 Népi Iparművész maszkfaragó 2 babakészítő, 1 busókellék készítő és 1 fazekas Népi Iparművész tevékenykedik Mohácson. A meglévő Népi Iparművészek mellett további 8 faragó, valamint 7 viseletkészítő jár még zsűriztetésre. A busómaszkok gyűjtése is már-már helyi hagyomány. A múzeumon kívül Antal Zoltán, Bubreg István, Dénisch Zoltán, Englert Antal, Harmatos Zoltán, Prókai György, Rosta Endre, Vikár Csaba, magángyűjtők is rendelkeznek maszkokkal, akik a régi maszkokat felvásároltak vagy mentettek meg az enyészettől. Büszkéek a gyűjteményükre és szívesen mutatják másoknak, mintát szolgáltatva akár a kezdő maszkfaragóknak. Ugyanilyen fontos tárgyi gyűjtemények a babfőzőedények; Lakatos László, Trunk János, Vikár Csaba, vagy a viseleti gyűjtemények; Orosz Olga, Szajcsán Anna, Pecsuvác Mária, Szajcsán Júlia, Jaksity György, Darazsacsi István, Vikár Csaba. A gyűjteményeknek a darabja egytől egyig eredeti viseletek, amelyről nyomon követhető a viselet helyi változásai, de egyben minták is, hogy az eredetivel megegyező viselet- és ruhadarabok készüljenek és kerüljenek busójáráskor az utcákra. Ezek a viseleti vagy egyéb tárgyi gyűjtemények egyfajta közösségi kontrollt biztosítanak, az eredeti elfogadott tárgyak mintát adnak az újonnan való elkészítéshez.

Közösségi értékvédelem a Mohácsi Tamburaiskola intézménye is. 1995-ben a roma önkormányzat kezdeményezésére a Bartók Béla Művelődési Központ berkein belül megalakult a Mohácsi Tamburaiskola. Az eltelt 26 évben több zenekar alakult, az iskola volt diákjai visszajárnak és egy-egy fellépés alkalmával kísérik az új tanulók bemutatkozásait. Ehhez egy kiváló pedagógiai érzékkel megáldott zenész is kellett, Versendi Kovács József a Népművészet Mestere. A képzett zenészek (zenekarok) fellépésekre járnak, tánccsoportokat, illetve busócsoporthoz kísérik, csoportok találkozóin szerepelnek. Az iskola rendezvényein vagy a tamburafesztiválon szinte mindig összejön a teljes csapat (régiek és új diákok). Közös a zenélés, a gyerekek elkezdnek valamit és a „nagyok” beszállnak. Ilyenkor tőlük lesnek el egy-két fogást, amivel színesebbé teszik a muzsikájukat.

A harmadik nagyszámú örökségvédő közösség a táncosok. Nem tánccsoportokról van szó, hiszen a három mohácsi tánccsoporton kívül is nagyon sokan vannak, akik csak táncba járnak, mert nincs idejük az állandó próbákra, vagy nem akarnak kötelezettségeket, vagy egyszerűen csak szeretnek táncolni. Mohácson több mint harminc éve működik délszláv

táncház. Több esetben még a szülő vitte el a gyermekét a táncházba, de a tánc csoportoknál egy-egy hagyományőrző tánc bemutatásakor is akár 3 generáció áll a színpadon.

Az általános iskolai oktatásba is beépült a táncoktatás. Vikár Csaba (Boldog Gizella Katolikus Általános Iskola 7. osztály) alapszintű társastánc tanulás mellett az alapvető mohácsi sokác táncokat is tanítja. Azokat a fiatalokat, akik kedvelik és alkalmasak is, tovább küldi a tánc csoportokba. A másik példa a busók tánc tanulása. Minden olyan iskoláskorú, aki a busójárásakor igazolást kér az iskolában, annak kötelezően részt kell venni minimum 3 tánc foglalkozáson. A Sokackörben a gyerekeket (óvodás és kisiskolás korúak) kezdték el tanítani. A szülők elkísérték őket, anyukák a gyerekekkel, apukák a biliárdasztal mellett ismerkedtek össze és közben annyira megtetszett mindenkinek a zene és a tánc, hogy ők is meg akarták tanulni, később nyelvtanfolyamot is indítottak nekik, majd busó csoportot alakítottak. Sokác identitást szereztek, a sokackör aktív tagjai lettek, pedig többségük nem sokác származású.

A Busójárás egy élő néphagyomány, amely apáról fiúra száll. Volt idő, amikor sokan „gyökértelenül” öltöztek be, csak a divat kedvéért, vagy a verseny miatt, vagy később a bor meg a pénz miatt. Az 1980-as évekig 1-2 generáció kimaradt a közvetlen oktatásból, és kimaradt az apáról fiúra történő átadás is. A 80-as évek végétől a volt Művelődési Központ munkatársainak köszönhetően kezdett megújulni a Busójárás. 1988-ban az első busók tánca a színpadon, busóknak szervezett tánc tanulások, busó csoportok megalakításának szorgalmazása. Ma már elérték, hogy újra apáról fiúra száll a hagyomány, még ha nem is 100 %-ban, hiszen minden évben vannak fiatalok, akiknek nincs családi kötődésük a busójáráshoz, de a kíváncsiság vagy az osztálytársak miatt ők is megpróbálják. A sokácok is egyre büszkébbek hagyományukra és folyamatosan felszólalnak a védelmében. Az önkormányzatnak, a közművelődési szakembereknek a kapcsolata a busó csoport vezetőikkel 1989 óta folyamatosan erősödik, évente több alkalommal találkoznak, megbeszélik ki, mit szeretne, hogyan lehetne megvalósítani. A sokác identitás megerősödött a városban.

A csoportok, amelyek kezdetben (régén) családi kapcsolatokra épültek, ma már 1-2 kivételtől eltekintve laza baráti kapcsolatokra épülnek, többségük egész évben összejárnak, közösen vesznek részt magánjellegű és városi eseményeken.

A Sokackör mellett a horvát önkormányzatnak, a Mohácsi Szerb Önkormányzatnak, a Német Önkormányzatnak, és a Mohácsi Polgárok Olvasóköreinek is meghatározó közösségi tevékenysége van, amelyek nagyon fontosak az örökségvédelemmel kapcsolatban. Dunai Mosás, Arató nap, Dunamenti halfesztivál, Antal napi búcsú stb. (halfőzés, disznóvágás, Sibare - vesszőzés, Vincze napi szőlő szentelés).

A Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti jegyzékén szereplő 42 „elem” (+ 8 jó megőrzési gyakorlat) is évente minimum két országos rendezvényen találkozik. Pünkösdkor a Skanzenben, illetve a Szellemi Kulturális Örökség Napok keretében szeptember 3. hétvégéjén az ország egy-egy településén. 2010-óta a folyamatos jó hangulatú találkozóknak köszönhetően barátságok is szövődnek. A találkozókon megismerik egymás értékeit, tapasztalatot cserélnek, így egy újabb közösséget épülnek fel.

Értéktár bizottságok, közművelődési szakemberek és civil szervezetek együttműködése

A gyűjtött adatok, a kérdőíves felmérés, az interjúk kérdései többek között arra is keresték a választ, hogyan látják az értéktár bizottságok tevékenységét a bizottság tagjai, a helyi és a

megyei közművelődési szakemberek, illetve, hogy meglátásaikat hogyan támasztják alá a gyűjtött információk.

Baranya Megyei Önkormányzat elnöke, Nagy Csaba, Vörös Sára a megyei bizottság elnöke (változások), Pécsi tudományegyetem kutatócsoportja, a Nemzeti Művelődési Intézet baranyai igazgatósága, a települések önkormányzatai, közművelődési szakemberei, civil szervezetei és helyi aktív lakosok.

Fenti módszerekkel összegyűjtött adatok alapján a bizottságot alakított település közül 24 település bizonyult aktívnek. A 24 településből 12 város, 12 község. Az aktivitást a következő tevékenységek jelezték: pályázatírás, együttműködés az önkormányzat, a közművelődési szakemberek és a civilek között, események szervezése, gyűjtés, illetve gyűjtemények kialakítása, kiadvány megjelenése.

A közművelődési szakemberek és a helyi foglalkoztatottak véleménye szerint azokon a településeken jellemző az aktivitás, ahol az önkormányzat együttműködik a civilekkel és a közművelődési szakemberekkel a lényegi feladatokban, az értéktárakban, a felterjesztésben, valamint az értékekre alapozott rendezvények szervezésében. Jellemző az aktivitás azokon a településeken is, ahol az értéktár bizottság létrehozását civil szervezetek kezdeményezték és alakították ki.

A helyi értéktári értékekre épülő rendezvények, események létrehozásában nagy eltérések tapasztalhatók a településeken. Az értéktárral rendelkező települések sem feltétlenül építenek a helyi értékekre a rendezvényi kínálatban. Ahol aktívan működik a bizottság, azokon a településeken rendszeresen szervezik az értékekre alapozva programjaikat, de arra is van példa, hogy egy-egy rendezvényüket emelték be az értéktárba. Egyes településeken, ahol rendezvény lett települési érték, sajnos arra is van példa, hogy ezen kívül semmilyen aktív tevékenység nincs, a bizottság pedig teljesen inaktívvá vált. Ilyen esetekben az értéktár és mentő tevékenységek nem, vagy csak kevésbé valósulnak meg. A rendezvények szervezésében a közművelődési szakemberekkel való együttműködés a jellemző, ritkább esetekben kizárólag az önkormányzat a szervező.

Megyei közművelődési szakemberek segítségét rendszeresen kérik a települések, gyakori a megkeresés, de a megkeresések kisszámú településről érkeznek, jellemzően kistérségekről. A Közművelődési Foglalkoztatottak Képzési Programja (KFKP) kapcsán elért települések érzékenyítése folyamatosan történik. Az alakuló értéktárak és valamennyi folyamatban lévő értéktári bizottságnál egyértelmű a képzés hatása. A képzésen résztvevő asszisztensek jelenléte a településeken aktívabb bizottsági munkát is eredményezett.

A 2020. és 2021. évi kimagasló adatai jól mutatják, hogy a helyi értéktárak létrejöttéhez vagy tervezéséhez a KFKP program óriási lendületet adott. A képzések során több téma is foglalkozik az értékekkel, a hagyományokkal, különböző nézőpontokból elemzik és tipizálják egy-egy település értékeit. Az érték felismerésének képessége kulcskérdés a helyi tudatosítás folyamatában is, hiszen sok esetben a helyiek nincsenek tisztában saját településük emblemikus különlegességeivel. Ahogy a képzés jelentős segítséget nyújtott, úgy a külső szakemberek bevonásával, megtervezett segítségével, hatékonyabb lehet a helyi tudatosítás, a helyi értékek felmutatása, népszerűsítése.

A közművelődési foglalkoztatottak körében végzett felmérés eredményei azt mutatják, hogy a foglalkoztatottak többsége, közel háromnegyede vállalna szívesen feladatot helyi értéktári bizottság munkájában.

15. ábra: Vállalna-e feladatot a helyi közművelődési foglalkoztatott a helyi bizottsági munkában.

(Forrás: Saját kutatások. 2021. 03. 25.)

Arra a kérdésre, hogy „Mely feladatokat tartja fontosnak a saját településén?” kapott válaszok mennyisége alapján a következő ragsor állítható fel:

1. értéktár bizottság létrehozása
2. települési értékek kiválasztása
3. a helyi értékekre való figyelem felkeltése
4. értékőrző közösségek szervezése
5. a helyi értékeken alapuló rendezvények szervezése
6. a helyi lakosok és közösségek bevonása az értékek kiválasztásába
7. a helyi értékekre vonatkozó tudás terjesztése a lakosság körében
8. a helyi értékek helyi tananyagként való tanítása a településen
9. a helyi értékeken alapuló helyi gazdasági tevékenység

A válaszokat természetesen befolyásolta, hogy az adott településen hol tartanak a folyamatok, mennyire aktív a helyi bizottság, illetve az érintettek. A szakmai érdeklődés, a hozzáállás, a személyes indíttatás minősége azonban érzékelhető. E számok azt mutatják, hogy a közművelődési szakma képviselőivel való aktív kapcsolat hatékonyan segíthetné a helyi értékek felkutatását, népszerűsítését, tudatosítását.

Következtetések és javaslatok

A kutatás tapasztalatai a települési értékválasztási folyamat, az értékekhez való online hozzáférés, az információk megosztása tekintetében szerény eredményt mutatnak. A vizsgált települések önkormányzati honlapjain általában nehezen lehet tájékozódni, nincs beépítve kulcsszavas kereső, ami lassítja a kutatási folyamatot. Gyakori a honlapokon az elavult információ, ami ritkán változó tartalmak esetén nem jelent gondot, viszont a gyakoribb frissítés hozzájárulna az oldalt látogatók elégedettségének növekedéséhez. A problémák tehát könnyen kiküszöbölhetőek lennének a látogatói felület használatának korszerűsítésével, egyértelműsítésével, valamint a honlap rendszeres frissítésével.

Az értéktár bizottságok munkájáról, a helyi értéktárról folyamatosan kellene információt közölni. A gyakorlat azt mutatja, hogy többségében, ha van is külön oldala az értéktárnak,

legfeljebb a törvény szövege vagy az értékek felsorolása található meg. Ha van közoktatási intézmény a településen, ott a helyi foglalkozási tervbe, vagy tantervbe be lehet építeni a település értékeinek bemutatását. Az Ifjú értékőr programot érdemes lenne alkalmazni a településeken, amivel kapcsolatban szintén információra, közvetítésre van szükség a települések számára.

Hasznos lehetne a közművelődési szakemberek számára tematikus továbbképzést tartani annak érdekében, hogy átlássák a teljes folyamatot a bizottságok megalakításától, az értéktárak létrehozástól, az értékfeltáráson át az értékek tudatosításáig, megőrzéséig. Az információátadás, szakmai módszertani segítség, jó gyakorlatok bemutatásának kiváló lehetősége a hálózatosodás, a hálózati támogatás. Sajnos erre jelenleg csekély példa van. A hálózatba szerveződésnek egyik fontos előképe, formája, a három baranyai tájegységi értéktár létrehozása, amelyek a települések összefogására, az erőforrások egyesítésére törekednek. Ahogy a tájegységi értéktárak esetében a közös táji/szomszédsági sajátosságok alapozzák meg az összefogást, egy megyei hálózat kialakításánál több szempont mentén érvényesülhet a kapcsolatok kialakítása, pl. földrajzi, kulturális, gazdasági, társadalmi, nemzetiségi, ágazati, lakosságszám szerinti szempontok alapján.

A kialakítandó együttműködés módszerei: a települések érintettjeinek (önkormányzat, közművelődési szakemberek, civilek) tréning jellegű képzése, tanácsadás, ajánlás, folyamatos kapcsolat, hálózat kialakítása, természetes kapcsolódások segítése (tájegységi értékek kiválasztása, ágazati hasonlóságok, tevékenységtípusok módszertani kapcsolatai, nyilvánosság biztosítása stb.). Közösségfejlesztő hallgatók szakmai gyakorlatának közös szervezése (megyénél, településeken), együttműködési szándéknyilatkozat, adatgyűjtés egyeztetése, kölcsönös rendelkezésre bocsátása.

A kutatás során zajló vizsgálatok tapasztalatai a kölcsönös érdekek mentén több lehetőséget is felszínre hoztak. A települési önkormányzat Települési Értéktár Bizottságot hozhat létre, azonosítja a településen fellelhető nemzeti értékeket, létrehozza a települési értéktárat és nyilvántartás céljából megküldi azt a Megyei Értéktár Bizottság részére. A Baranya Megyei Értéktár Bizottság az elmúlt években jelentős mennyiségű adatot vesztett el, amelynek pótlására kényszerül. Az bizottság tagjaival történt interjúk során megfogalmazódott a kölcsönös támogatás igénye mind a bizottság, mind a kutatócsoport részéről. Az adatok és információk cseréjén túl közösségsszervező hallgatók bevonására kerülhet sor szakmai gyakorlat keretében. A rendszeres és folyamatos, ugyanakkor aktuális tájékozottság érdekében megkerülhetetlen partnerek a NMI Baranya Megyei Igazgatóságának munkatársai. A hálózatba kapcsolt valamennyi Baranya megyei települési önkormányzat, érintett civil szervezet és települési intézmény teheti teljessé a kapcsolatrendszert, kiegészítve helyi aktív lakosokkal, gazdasági szereplőkkel.

A kutatás során összegyűjtésre kerülő adatok elemzését a folyamatot elindító 2012. évi törvény szándéka is nehezítette. A kerettörvény egyfajta szabályozási rendszer, amely a nemzeti értékek és hungarikumok körét alkotó fogalmak mellett a gyűjtőmunka lépéseit is meghatározza, egyfajta támpontot nyújtva a végrehajtóknak. Nem határozza meg az értéktárak tartalmát, azaz megadja az önkéntes és önálló döntés lehetőségét a helyi közösségeknek az értékek kiválasztásához és az értéktárak létrehozásához. Tulajdonképpen nem kötelezi a településeket, hogy nyilvántartásba vetessék a megyei bizottságoknál. Csupán útmutatást biztosít. Megadja az ágazati besorolás lehetőségét, de nem szabja meg, hogy mely értékeket tartalmazzák az egyes kategóriák. Így nem csupán az érték kiválasztása, hanem a besorolása is az érintettek értelmezési keretében zajlik, ami szintén a helyi szempontok, a helyi sajátosságok érvényesülését teszi lehetővé.

Valamennyi település számára adott a lehetőség, hogy helyi értékeit, helyi örökségét a helyi közösségek hasznosítsák, de hangsúlyozni szükséges, hogy ehhez nélkülözhetetlen a helyi tudáshoz való hozzáférés biztosítása, a helyi közösségek érdekeltté tétele, bevonása az értékek kiválasztásába, az értékek birtoklásába. A közösségi identitás stabilizálásának feltétele a közösségi egyeztetés, a közösségek véleménynyilvánítása és részvétele, mert enélkül sikertelenek lehetnek a helyi kezdeményezések és fejlesztések.

A hálózatosodás inspirálása a helyi szervezetek, intézmények, egyének és közösségek bevonásával módszertani segítséget nyújthat a települési értéktár bizottságok és más helyi aktorok számára. A kutatás eredményeihez való online hozzáférés remélhetőleg növelni fogja a társadalmi hasznosíthatóság lehetőségét, segítséget nyújthat további települési értéktárak alapításában, működtetésében, társadalmi és gazdasági hasznosulásában, a jövő kutatói számára pedig információforrást és a további kutatási lehetőségeket nyújthat.

Felhasznált irodalom:

- A. Gergely András (2001): Tér, idő, határ és átmenet. Politikai antropológiai esettanulmányok. MTA PTI Etnoregionális Kutatóközpont, Munkafüzetek 86. MTA Politikai Tudományok Intézete Etnoregionális Kutatóközpont, Budapest.
- BERGHAUER, S. – SASS, E. – TARPAL J. – TÓTH A. (2020): A helyi termékekben rejlő turisztikai erőforrások Kárpátalján. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 5: 3 pp. 57-73.
- Csepeli György (2001): Szociálpszichológia. Osiris Kiadó, Budapest https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_szocialpszichologia/ch04s06.html (Utolsó letöltés: 2021. 05. 14.)
- Erdősi Péter. (2000): A kulturális örökség meghatározásának kísérletei Magyarországon. In: Regio - Kisebbség, politika, társadalom 11.évf. 4.sz. pp. 26-44.
- Értékekre hangolódva. A nemzeti értékgyűjtés módszertani kézikönyve. (2016) Nemzeti Művelődési Intézet, Budapest. 122 p.
- Farkas Zoltán (2008): Az egyéni és kulturális érték fogalma és típusai. Jel-Kép, 2007. 4. sz. – 2008. 1. sz. pp. 67-86.
- Gonda Tibor – Angler Kinga – Csóka László (2021): The role of local products in tourism. European Countryside, 3:1 pp. 91-107. 17 p.
- Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.) (2016): Érték és közösség. A hagyomány és az örökség szerepe a változó lokális regiszterekben. Kriza Könyvek, 39. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár. 40 p.
- Lábadi Károly (2008): Élet a háború után. Etnikai, néprajzi és kulturális jelenségek a horvátországi magyarság körében az 1991-es déli szláv háború után. = Ethnic, ethnological and cultural phenomena among Hungarians in Croatia after the war in 1991. Munkabeszámoló. OTKA. http://real.mtak.hu/1349/1/46235_ZJ1.pdf (Utolsó letöltés: 2021. 02. 16.)
- Marton Gergely – Raffay Zoltán - Prisztóka Gyöngyvér - Raffay Ágnes - Kiss Róbert (2016): A Dráva-mente, mint határmenti, periférikus tér turizmusfejlesztésének problémái. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 1: 2 pp. 34-48.
- Minden értéknek legyen közössége! Értékfeltáró jó gyakorlatok. (2018) NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft., Budapest. 212 p.

- Nagyné Dr. Babics Éva (2016): Az értékközvetítés és az értékrend változása. 109-111. portal.zmne.hu/download/bjkmk (Utolsó letöltés: 2021. 02. 19.)
- Paládi-Kovács Attila (2014) A nemzeti kulturális örökség fogalma, tárgya. In: Örökség, hagyomány, néprajz. Újra Ózdért Közhasznú Egyesület, Ózd, pp. 33-45.
- Sipos Norbert – Pap Norbert - Keresnyi János. – Jarjabka Ákos (2020): A Szigetvári Szulejmán Türbe Kulturális-Turisztikai Központ Projekt turisztikai megvalósíthatósági kockázatai. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 5: 3 pp. 4-21.
- Sipos Norbert – Pap Norbert – Gonda Tibor – Jarjabka Ákos (2021): Feasibility and Sustainability Challenges of the Süleyman's Türbe Cultural-Tourism Centre Project in Szigetvár, Hungary Sustainability 13 Paper: 5337, 20 p.
- Sonkoly Gábor (2000): A kulturális örökség fogalmának értelmezési és alkalmazási szintjei In: Regio - Kisebbség, politika, társadalom 11.évf. 4.sz. pp. 45-66.
- A horvátországi magyarok nemzeti értéktárának elemei. Kézikönyv. (2015) Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége, Bellye, 24 p.
- Szeidl Klaudia – Aubert Antal (2019): The German Ethnicity in the Cultural Tourism Market of Hungary/ South Transdanubia. In: Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok 4: 1-2 pp. 49-59.
- Tóth Pál Péter (2004): Értékkörzés, értékteremtés. In: Szociológiai Szemle, 4.sz. pp 142-144.
- Varga Károly (2003): Értékek fénykörében. Akadémiai Kiadó Zrt., Budapest, 487 p.

Egyéb források

- Hatályos Jogszabályok Gyűjteménye <https://net.jogtar.hu/> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 12.)
- Hungarikumok Gyűjteménye – Magyar Értéktár <http://www.hungarikum.hu/hu/> (Utolsó letöltés: 2021. 02. 19.)
- A Kincses Baranya projekt házhoz megy. <https://www.bama.hu/kozelet/a-kincses-baranya-projekt-hazhoz-megy-613745/> (Utolsó letöltés: 2021. 08. 22.)
- Ösztöndíjprogram. Közművelődési Tudományos Kutatási Program 2020. <https://nmi.hu/szolgaltatasok/osztondijprogram/> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 16.)
- <https://birosag.hu/civil-szervezetek-nevjegyzeke> (Utolsó letöltés: 2021. 05. 16.)
- <https://njt.hu/> (Utolsó letöltés: 2021. 08. 16.)
- <https://nyilvantarto.hu/hu/statisztikak?stat=kozerdeku> (Utolsó letöltés: 2021. 08. 16.)
- <https://or.njt.hu/> (Utolsó letöltés: 2021. 08. 16.)

A PTE BTK Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézet kutatócsoport tagjai az ÉRTÉKTÉRKÉP és TUDÁSTÉR - A történeti Baranya helyi értékei a jelenkori helyi közösségi tudásban című kutatás a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Programja keretében:

- Cserép Vivien, Közösségszervező szakos hallgató, PTE BTK HFMI
- Illés Emma, Közösségszervező szakos hallgató, PTE BTK HFMI
- Marks Levente, Kulturális mediátor szakos hallgató PTE BTK HFMI, közművelődési szakember, NMI Baranya Megyei Igazgatóság

- dr. Minorics Tünde PhD, kutatásvezető, egyetemi adjunktus, PTE BTK HFMI
- Nagy Andrea, közművelődési szakember, NMI Baranya Megyei Igazgatóság
- Nemes Krisztina, igazgató, Nemzeti Művelődési Intézet Baranya Megyei Igazgatósága
- dr. habil Várnagy Péter, egyetemi docens, PTE BTK HFMI
- Vikár Csaba, közművelődési szakember, kulturális referens, Mohács

Szabóné Tóth Judit:

A helyi kultúra centralizálása – a II. világháborút követő időszak a rendszerváltásig a közösségi művelődés tükrében egy hajdú településen

Absztrakt: Hazánkban már a 19. század közepétől aktívan jelen vannak a lakosság által kezdeményezett és megalapított civil közösségek. Működésük a második világháborúig töretlen volt, majd onnantól a rendszerváltásig egy újabb korszak következett, amelyet átszőtt a politikai propaganda. Tanulmányomban ezt a rendszerváltásig tartó korszakot ismertetem – egy hajdúsági település – Hajdúnánás közösségi művelődési folyamatain keresztül.

Abstract: Since the mid-19th century, the civil societies initiated and founded by the inhabitants have been actively present in the cultural life of Hungary. Their functioning had been continuous until the World War II, then until the change of regime there was another era which was soaked with political propaganda. In my study I describe this period until the change of regime, through the community cultural processes of a settlement in Hajdúság which name is Hajdúnánás.

1. Magyarország közösségi és kulturális élete a II. világháború után a rendszerváltásig

A második világháborút követő évtizedekben jellemző mind a közoktatásra, mind a kulturális életre az állami irányítás és centralizáció. 1945-ben a közművelődésben megkezdtek a szabadművelődés¹ szervezetének kialakítását (Juhász 2016:45). Ez a két világháború közötti, főként állami befolyás alatt álló népművelést volt hivatott felváltani. Jellemzője, hogy állami intézmények és szervezetek mellett társadalmi intézményrendszere is volt, maga a szabadművelődési tevékenység a pártoktól az egyházi és civil szervezetekig terjedően rendkívül szerteágazó intézményrendszerben valósult meg (Drabancz – Fónay 2005:98).

1945-ben létrehozták az Országos Szabadművelődési Tanácsot (OSZT), amely kettős feladatot látott el: egyrészt összefogta az iskolán kívüli művelődéssel és felnőttoktatással foglalkozó szervezeteket, másrészt a minisztérium tanácsadó szerveként funkcionált. Az alulról szerveződő civil közösségeket felszámolták, vagyonukat államosították. Az olvasóköri könyvgyűjteményéből könyvtárak lettek, a helytörténeti gyűjtemény anyagából, például múzeum alakult. Létrejöttek a népi kollégiumok, amelyek az alsóbb néprétegekből származó fiatalokat kívánták támogatni, illetve egy, a szocialista társadalomnak elkötelezett értelmiségi réteget akartak kinevelni. A kollégiumokat a Magyar Kommunista Párt és a Nemzeti Parasztpárt vezető ideológusainak elképzelései alapján szervezték meg. 1949-ben adminisztratív úton felszámolták a szervezetet. Nagy figyelmet fordítottak az emberek szórakoztatására és művelésére is. A távoli településeket művelődési autók járták előadókkal, könyvtárral, rádióval felszerelve. Népszerű volt a színjátszás, a néptánc és a kórusművészet. Kiépült a művelődési otthonok, közkönyvtárak rendszere, fellendült a könyvkiadás. A nép- és

¹ szabadművelődés korszaka 1945-1948

közművelődési könyvtárak felügyeletének és irányításának ellátására Népkönyvtári Központot szerveztek, majd az 1940-es évek végén az állam fokozatosan átvette a könyvkiadás irányítását is. A könyvkiadást államosították, öt nagy könyvkiadó vállalat jött létre. (Juhász 2016:38-41)

1956-ban elindul a népművelési szakemberek egyetemi képzése először Debrecenben Durkó Mátyás kezdeményezésére. A művelődési intézmények államosításával a kulturális tevékenység elsősorban ideológiai alapokra helyeződött, de teret nyertek az alulról építkező kulturális kezdeményezések is (klubok, közművelődési társulások). A közösségi térként is funkcionáló művelődési házak otthont adtak a civil szervezeteknek, szerveződéseknek, illetve generálták is azok létrejöttét. (Juhász 2016:45)

2. A helyi kultúra centralizálása Hajdúnánáson a II. világháborút követő időszakról a rendszerváltásig

Hajdúnánás a Hajdúság egyik települése, mely a hajdúk letelepítése és Bocskai István fejedelem kiváltságlevele óta 1605. december 12-től viseli a városi rangot. Lakói – az országos tendenciákhoz hasonlóan – már a 19. századtól gazdag közösségi életet éltek, számos olvasókört, dalárdát, vagy éppen kaszinót alapítottak. Az első világháborút még, ha nehezen is, de átvészelték a megalakult közösségek, viszont a II. világháború időszaka már jóval nagyobb törést okozott, amit a legtöbb civil kezdeményezés nem élt túl. Ezt követően egy újabb korszak vette kezdetét egészen a rendszerváltásig. A korábbi gyakorlattól eltérően, ekkor a közösségeket jellemzően nem az alulról jövő kezdeményezések éltették, hanem sokkal inkább a politikai propaganda.

2.1 Szabadművelődés, államosítás és zsugorodó tanyavilág

Hajdúnánáson a második világháborút követően 1945 és 1948 között megjelent a szabadművelődés mozgalma, mely a város kulturális életének demokratikus átalakításában jelentős szerepet játszott. Az országos hálózattal rendelkező mozgalom 1946 decemberében alakította meg hajdúnánási szervezetét a Szabadművelődési Tanácsot, aminek hatására megélenkült a népművelési tevékenység. A város kulturális élete színesebbé vált, irodalmi előadássorozat indult, népfőiskolát szerveztek, énekkari versenyeket rendeztek és a könyvtári kultúra is egyre nagyobb szerepet kapott. Bár könyvtára ekkor még nem volt a városnak, de az olvasókörök tevékenysége és az 1165 kötettel rendelkező gimnázium tanári és ifjúsági könyvtár jelentősen hozzájárult a könyvkultúra terjesztéséhez (Papp 2003:218).

Ebben az időszakban kezdett ugyan újra feléledni a helyi kulturális élet, de itt is egyre inkább érezhetővé vált, hogy az alulról szerveződő kezdeményezések helyét átveszik a központilag, felülről szervezett, politikai ideológiát elültetni célzó intézkedések, mozgalmak (pl.: úttörő mozgalom). Ebben az iskolák államosítása is jelentős szerepet töltött be, nemcsak a városban, hanem a tanyákon is. A tanyasi tanítók bíztak az államosítás pozitív hatásában és segítették a kultúra és a politikai ideológia terjesztését is a körzetben. Az ő közreműködésükkel valósultak meg előbb a szabadművelődési, majd népművelési előadások, politikai tájékoztatók, színjátszó és bábelőadások, és a közös rádióhallgatás. Azonban a mezőgazdaság szocialista átszervezése után megnövekedett az a tendencia, hogy az emberek elhagyták a tanyavilágot és beköltöztek a városba, ami szépen lassan a tanyasi iskolák átszervezését majd megszűnését is jelentette (Bakó 1973:434).

A második világháború után megszűnt a Hajdúnánási Kaszinó is, melyet az akkori belügyminisztérium feloszlott, ahogy a többi olvasókört is, vagyonukat – épületeikkel együtt – pedig államosította (Bakó 1973:438).

Ugyanez a sors várt a gimnáziumban működő Hajdú Múzeum számára felajánlott épületre. A tulajdonos annak idején azzal a feltétellel ajánlotta fel a közösség számára, hogy a nevelt lányának építtetett házzal egy telken lévő ingatlan területét osszák meg. A telekmegosztás bürokratikus akadályokba ütközött, majd a háború idején egyáltalán nem foglalkoztak vele, illetve a város birtokba vette és szolgálati lakásként használta, majd 1950-ben államosították és az eredeti tulajdonost, még a neki épült házból is kiköltöztették (Buczkó 2019:64). Az épületet lelakták, a telket építési törmelékek tárolásra használták, az eredeti tulajdonos muzeális gyűjteménye a szocializmusban kézen-közön eltűnt, majd a 60-as években le is bontották az akkorra romossá váló házat. A múlt értékeit nem becsülő, sőt inkább eltörölni igyekvő szocializmus idején a gimnáziumból is száműzték a múzeumi gyűjteményt. 1952-ben még Városi Múzeum néven életre kelt, de mivel nem volt szakember, aki összetartotta és gondozta volna a gyűjteményt, az végül szétszóródott és más múzeumok anyagába került. A gyűjtőmunka majd csak a 80-as években kezdődött újra. 1980-ban létrejött a Szülőföldi Gyűjtemény, majd 1984-ben a Tájház (Buckó 2018:99-102).

2.2 Bevétel és tömegesítés - A hajdúnánási mozi és a művelődési otthon kulturális szerepe az 50-es években

A hajdúnánási Uránia Mozit 1948-ban államosították, melyről a tulajdonos a Nánási Szabadság című lap 1948. július 9-én megjelent számában tájékoztatta a közönséget. Másnap a mozi Mafirt Uránia Filmszínház néven folytatta a vetítéseket és megnőtt az orosz, vagy szovjet, illetve francia filmek és híradók száma. Közben 1949-ben a helyi lapot beszüntették, a mozit pedig 1950-ben az akkori helyéről el kellett az egykori Leventeházba költöztetni (ahol további 8 évig működött) (Szólláth 2016:223), ugyanis a Hajdú-Bihar Megye Tanácsa Bizottságának 1950. február 17-én kelt leirata a város tulajdonát képező Bocskai-szálló épületét – ami a mozinak addig otthont adott – javasolja kultúrpalota céljára kijelölni (Bakó 1973:438). Egyébként mind a mai napig ez az épület ad otthon a művelődési központnak, amit akkor még Kultúrotthonnak hívtak. Feladata volt, hogy gondoskodjon a városban az iskolán kívüli művelődésről, emellett jelentős bevételi tervet is teljesítenie kellett (Bakó 1973:438). Ennek érdekében, minden lehetséges alkalommal bálakat szerveztek, ami előtt szokás volt, hogy egy színdarabot is bemutattak. Jellemző volt az ismeretterjesztő előadások tartása, viszont arról, hogy ezek milyen témájú előadások voltak, kik és milyen színvonalon tartották ezeket, arról nincs információ. Működtek különböző szakkörök is, főként politikai, irodalmi, kézimunka- és bábszakkör. Ezek a korabeli jelentések szerint 15-40 fős csoportok voltak. A kultúrát ekkor Magyarországon a politika szolgálólányának tekintették, a cél a tömegesítés volt, a minőségre nem fektettek hangsúlyt (Bakó 1973:439). Ezt jól példázza a Művelődési Otthon 1953-as munkatervéből kiragadott részlet: „Harmadik negyedévi munkánk előkészítését és továbbvitelét úgy állítjuk be, hogy városunk szocialista átszervezését mindenben elősegítse. A Művelődési Otthon vezetősége a Tanáccsal és a pártszervezettel megbeszélve a soron levő mezőgazdasági munkálatok határidőre való befejezését a kultúr agitációs brigádok számát huszonkettőről harmincötre emeljük, kétszáz egyénileg dolgozó paraszt házi agitációját vettük tervbe és állandóan felszínen tartjuk a versenyszellem kiszélesítését (Gut 1982:233).” A kulturális munka legfőbb jellemzője az öntevékenység volt, de mivel ezek a helyi csoportok nem elégítették ki a közönség szórakozási, művészeti igényeit, így gyakran megfordultak a városban különböző színházak és együttesek (pl. a Csokonai

Színház, a Dongó Színpad, a Cirkusz és Varieté Vállalat csoportjai, esztrádegységek, bár utóbbiakat úgy értékelték, hogy művészeti szempontból értéktelenek voltak). 1953 után a Kultúrotthon tevékenységében csökkent ugyan a helyi politika közvetlen szolgálata, de nem szűnt meg. Nehézséget jelentett a működésben a megfelelő technikai háttér és a profiljukat sem tudták kitalálni. Feladata volt a helyi sportkultúra fejlesztése is, ez viszont kimerült a Traktor nevű sportegyesület szakkörként történő működtetésében. Probléma volt az is, hogy a bevételekre vonatkozó irányzatokat teljesíteni kellett, amelyek elé különböző akadályokat is gördítettek. „Így például a kultúrotthon igazgató azzal indokolja az 1955. évi tervteljesítés elmaradását, hogy felsőbb rendelkezésre, a kultúrotthon saját rendezvényének bevételeit át kellett engedni a helyi MSZT-nek, Vöröskeresztnek stb.” (Bakó 1973:439). További problémát jelentett a nagy bevételi elvárásokon túl, a megfelelő munkaerő hiánya, így nagy volt a fluktuáció is a vezetők körében. „A fluktuáció magyarázataként a következők hozhatók fel: nem voltak munkatársak, adminisztrátorok, magas volt a bevételi terv minden évben, mostohák voltak a körülmények (Gut 1982:232).” 1956 után új, a technika felhasználásával mezőgazdasági, modellező és fotó szakkörök jelentek meg és felvetődött az igény a klubéletre. Elkezdtek kihelyezni a kulturális munkát a munkahelyekre, üzemekbe, termelőszövetkezetekbe. 1958-ban az akkori kultúrotthon igazgató egy bizottsági ülésen azt is felvetette, hogy igény van a város különböző részein és a tanyavilágokban a filmvetítésekre. A Megyei Tanács és a Megyei Moziüzemi Vállalat segítségével aggregátort szereztek, ettől kezdve a mozivetítések megszervezése is a művelődési otthon feladata lett (Bakó 1973:439). Vetítettek filmeket az épület nagytermében, de vándormoziként is a város több pontján kellett filmvetítéseket tartani, főként TSZ központokban és szociális otthonokban, később a tanyavilágban. A filmek jellegét tekintve voltak népszerű magyar alkotások, de gyakori volt az ismeretterjesztő előadás, főleg a mezőgazdasági termelésről (Szólláth 2016:223-225). 1959 mozgalmas év volt a város művelődésében. A kultúrotthon megkapta a Művelődési Ház nevet, ami létszámnövekedést is hozott, így a művelődési ház alkalmazásában állt egy művészeti előadó, adminisztrátor és egy technikai feladatokat is ellátó gondok (Gut 1982:232). Ekkor vetődött fel először a Nánási Híradó című tájékoztató közlöny kiadása (Bakó 1973:439), illetve 1959-ben megépült a város történetének negyedik mozija, a Bocskai Filmszínház, ami a mai napig – hosszabb-rövidebb kihagyásokkal, – de működik. A filmvetítések száma és az előadások látogatottsága alapján a 80-as évekig töretlen volt népszerűsége (Szólláth 2016:226).

2.3. Kisközösségek és szakkörök – Új lendület a 60-as évek kulturális életében

A 60-as években fordulat következett be a művelődési szemléletben. A nagy, tömeges rendezvények mellett keresik azokat a művelődési formákat, amelyekkel kisebb közösségeket tudnak formálni. Ismeretterjesztésben megjelennek a termelést nem közvetlen módon segítő formák, a természettudományi, jogi és közgazdasági szemlélet alakítása (Bakó 1973:442). Fellendül a szakköri tevékenység, például fotó, rádió, báb, helytörténeti, tánc tematikával. Ez utóbbi kettő célja, feldolgozni a „nánási lakodalmas” történetét. Kezdeményeztek továbbá országjáró túrákat és kirándulásokat is (Gut 1982:234). Az öntevékeny mozgalom, azonban a televízió megjelenésére csökkent, majd a hatvanas évek közepétől kap újult erőre. 1964-ben a város fiataljaiból és gimnáziumi tanulókból megalakult a Városi Irodalmi Színpad, melyet a művelődési ház akkori igazgatója – a széleslátókörű, rugalmas és sok ötlettel rendelkező – Czeglédi Lajos szervezett meg. 1969-ben a csoport „Péntek 19” nevű előadásukkal aranyérmet nyert Sárospatakon a Diáknapokon. A 30-35 főből álló színjátszó csoport ezután még számos díjat zsebelt be, de 1971-ben feloszlott (Bakó 1973:442). 1969-ben az előző évben jelentős

felújítási- és átépítési munkálatokon átesett Művelődési Házat átnevezik és innentől kezdve, mint Városi Művelődési Központ működik tovább. Szintén ebben az évben szervezték meg először Hajdúnánáson a Művésztelepet Bíró Lajos festőművész vezetésével. Résztvevői a megye legjobb rajztanárai, szakkörvezetői és képzőművészeti körök tagjai voltak (Bakó 1973:442). Czeglédi Lajosnak sikerült egy tömegbázist kiépítenie úgy, hogy együttműködési megállapodásokat kötött két középiskolával, termelőszövetkezetekkel és üzemekkel. Kiépített egy kultúrfelelősi és aktívahálózatot, koordinált volt a város közművelődése, mert a havi kulturális tervek biztosították, hogy ne legyen átfedés és egymásra szerezés a műsorok és rendezvények vonatkozásában (Gut 1982: 232). Ebben az időszakban sokoldalú volt az intézmény tevékenysége, komplex és nagyrendezvények váltották egymást, például Tudományos Előadássorozat, Egészségügyi Hét, Nők Fóruma, Amatőr Képzőművészeti Tábor. Újdonság volt az irodalmi estek tartása, ahol az ország legkiválóbb művészei is felléptek, a Tavaszi Művészeti Hetek programban a komolyzene is helyet kapott. A szakköri és klubmunka új formát és új tartalmat nyert (Gut 1982:235).

2.4. Zene, tánc, szórakozás – a 70-es 80-as évek

A 70-es években főleg zenés, táncos szórakoztató rendezvényeket, bálakat rendezek, de jelentős számú ismeretterjesztő előadáson is részt vehetett a lakosság. A megkezdett hatékony munkát az akkori vezetés tovább tudta vinni, de a szakmai munkát megnehezítette az épület állagának jelentős romlása. Nagyobb hangsúlyt kaptak ebben az időszakban az üzemekbe, termelőszövetkezetekbe és a szabadterre szervezett programok. Az egyik ilyen szabadtéri rendezvény volt az először 1978-ban megrendezett „Nánási vásártéren” elnevezésű népművészeti vásár, amelyet Patai István akkori igazgató hívott életre és a módszertani és gyakorlati pályázaton nívódíjat kapott érte. A város főterén a rendezvény alkalmával komédiázás folyt, neves művészek és helyi csoportok bevonásával. Eközben a felállított sátrakban és standokon a képzőművészek, iparművészek és népművészek árulták termékeiket (Gut 1982:232-236).

A 80-as években népszerű volt a külön helyiségben megrendezett videómozi, amely az egyik első volt a vidéki települések között. Három helyen (Sörbár, Bagolyvár, Szeleczi mozi) tartottak ekkor videofilm-vetítéseket. Nagyon népszerű volt a fiatalok körében a video-diszkó, melyet a művelődési központban és a Fa-Fém KTSZ-ben rendeztek (Szólláth 2016:226).

A művelődési központot 1986-tól 1988-ig bővítették, ennek eredményeként egy új, 379 férőhelyes színháztermet avattak, mely lehetőséget nyújtott a programok kiszélesítésére.

A kultúra finanszírozása ekkor egyrészt intézményesített keretek közt központilag támogatott volt, másrészt pedig megmaradtak, vagy újraszerveződtek az alulról jövő kezdeményezések.

2.5. A városi könyvtár helyzete az 50-es évektől a 80-as évekig

1951-ben alapították meg a Hajdúnánási Városi Könyvtárat, melynek az akkor újonnan megalapított Kultúrotthon épülete biztosított egy 70 m² -es helyiséget, ami közel sem volt ideális, mert nem voltak meg a megfelelő tárgyi feltételek és a költségvetés felhasználásába sem szólhatott bele. A könyvtár állománya ekkor 1500 kötet volt, olvasói létszáma 568 fő, akik főként tanulók voltak. A Városi Könyvtárnak más problémával is szembe kellett néznie a helyhiányon túl, ugyanis az olvasókörök tagságának hosszú ideig tartott míg hozzászokott az új intézményhez. Ennek érdekében használtak reklám eszközöket, melyeken szerepelt, hogy hol és milyen kölcsönzési időben érhetik el az olvasók a könyvtár szolgáltatásait, hogy az minél hamarabb tudja betölteni a funkcióját (Papp 2003:2018-2019). 1952-ben megjelent a

2042-13/1952 Minisztertanácsi határozat, mely szükségessé tette a könyvtárak munkájának alapvető javítását és továbbfejlesztését. Eszerint például az illetékes helyi tanácsok kötelesek ellenőrizni, támogatni a könyvtár munkáját, gondoskodni a megfelelő szakmai személyzetről és infrastrukturális körülményekről, mint az olvasószoba biztosításáról és raktározási lehetőségről, továbbá a könyvállomány fejlesztéséről. Annak ellenére, hogy a szakmai és módszertani irányítást végző debreceni Körzeti Könyvtár külön felhívta a városi tanács figyelmét a rendeletben foglaltak betartására, nem történt érdemi változás. További nehézséget jelentett az, hogy a könyvállomány száma csak lassan gyarapodott. 1960-ig körülbelül 6000 kötet volt a könyvtár birtokában. A könyvtár életében a fordulatot az 1962-es esztendő hozta. Ekkor kapott külön olvasótermet és raktárhelyiséget, mellyel együtt a könyvtár alapterülete 131 m²-re bővült, ami még mindig nem haladta meg a minimális igény egyharmadát. A személyi feltételek is javultak, szakképzett vezető került a könyvtár élére és 8 órában foglalkoztattak egy könyvtáros munkatársat (Papp 2003: 219-220). 1965-ben ismét bővült egy helyiséggel a könyvtár, amit gyerekkönyvtárnak rendeztek be és külön nyitvatartással működött. A könyvállomány 1971-ben megközelítette a 30 000 kötetet, de ez a lakosság számához viszonyítva az országos átlagot még mindig nem érte el, és a raktározás újra problémát jelentett. A városi és gyermekkönyvtáron kívül 6 könyvkölcsönző működött a városban 5 pedig a tanyasi iskolákban. A Művelődési Házal együttműködve a könyvtárak rendeztek író-olvasó találkozókat és különböző kiállításokat (Bakó 1973:438). A könyvtárat a 70-es évek elején egy nagyobb, 170 m²-es helyiségbe költöztették át, amire azért volt szükség, mert a Köztársaság téri épület veszélyessé vált, így azon kisebb-nagyobb átalakításokat kellett elvégezni. A könyvtár dolgozói a szinte lehetetlent próbálták megoldani: biztosítani a zavartalan munkát, a könyvek tárolását, és az olvasók helyben tartását a norma szerinti terület mindössze hatodán. Igazi nagy fordulat 1984-ben érkezett el a könyvtár életében, amikor átköltöztették az egykor a Takarékpénztárnak és „Úri” Kaszinónak is helyet adó épületbe, a Bocskai utca 13 szám alá. Az államosítás után ezt a Pártbizottság használta, egészen addig amíg meg nem épült a párt új székháza szemközt a régi épülettel. A könyvtár alapterülete ezzel 426 m²-re nő, de még így sem éri el a normatíva szerint meghatározott alapterületet, ami 1054 m². Az épület belmagassága viszont lehetővé tette a galéria építését, amivel növelni tudták a könyvtár állományának elhelyezését (Papp 2003:220).

2.6. Hajdúnánás művészeti élete és közösségei a II. világháborútól a rendszerváltásig

A második világháború és az utána következő időszak a város művészeti életére is hatással volt. Az 1859-ben alakult „összhangzatos énekkar” 1949-ben megszűnt. A Városi Dalárda és az Iparos Dalkör Maklár Lajos vezetésével 1950-ben egyesült. Jelentősebb szereplésük 1956-ban volt, a Kőrösi Csoma Sándor Gimnázium fennállásának 300. évfordulóján tartottak egy hangversenyt, melyet a Magyar Rádió is felvett és többször közvetített. Létszámuk ekkor 60 fő volt és fellépésekben is bővelkedtek a következő években. 1960-ban a 68 tagú vegyes kórusában a lakosság minden rétege képviselve volt. Ebben az évben ünnepelte az énekkar 100 éves fennállását, melyben a karnagy a 48. évét kezdte meg és az 500. hangversenyéhez érkezett. Az ünnepség alkalmával nagyszabású hangversenyt szerveztek 1960. május 28-án melyen a nagy hírű Debreceni Kodály Kórus is fellépett. Maklár Lajosnak 4 évtizedes munkájáért „Szocialista kultúráért” kitüntetést adományoztak. Az énekkar tiszteletére egy kiadvány is készült, melyhez Bárdos Lajos Kossuth-díjas zeneszerző írt előszót, melyben kifejtette reményét, hogy ez a nagyszerű hagyomány folytatódni fog. Ez azonban nem így lett. A sikerek ellenére az énekkar felbomlott, aminek újjászervezésére 1966-ban tettek kísérletet, ami átmeneti sikerrel járt és egy 35-40 tagot számláló énekkart tudtak verbuválni, végül

1967-ben a Hajdúnánási Városi Énekkar újból megszűnt (Bakó 1973:440-441), de 10 év után ismét összeállt.

1970-ben a háborút megjárt cipésmester vitéz Zsuga János dr. Nagy Imre segítségével és szövegkönyvével felújította és színpadra vitte a Nánási lakodalmas népi színművet és újraszervezték az 1947-ben megszűnt Hajdú Bokréta Kört. A darab színpadra állításában nagy szerepe volt Sebestyén Miklós gimnáziumi tanárnak is. Zsuga János így emlékezett vissza a darabról: „...kis fattyú vótam, nagyon szerettem a fúvós zenét, a hallásom is megjárós vót. Kértem az akkori Dalárda vezetőjét és a zenekart vezető karmestert, vegyenek be. Nagy megtiszteltetés vót számomra, hogy dobolhattam, és vertem a cintányért, még meg ütemre. Ekkor még csak figyeltem a lakodalmas játékot előadókat, majd később kisebb szerepet is kaptam a lakodalmasba, magamba szíttam a korabeli nótákat, népdalokat” (Groma 2014:169). A kezdeményezés sikeres volt, hiszen a mai napig működik a közösség és időről-időre előadják a darabot is, így őrizve a mai kor számára meg az egykori lakodalmas szokásokat.

Az önszerveződésnek további remek példája a 60-as években alakult citerazenekar. Boros Imre, aki korábban az Iparos Dalárda tenor szólamának is tagja volt, toborzott maga mellé néhány lelkes, amatőr zenészt. Próbáiknak 1963-ban a Művelődési Otthon adott helyet, sőt fellépési lehetőséget is biztosítottak számukra a városban, később pedig más településekre is kaptak meghívást. 1973-ban a 10 éve működő citerazenekar bővülő létszámban és szólóénekesssel lépett fel a Felvidéki Alsóláncon. Ebben az időben nagy népszerűségnek örvendtek szerte az országban az „éneklő rajok”² és pávakörök, amik népszerűsítették a fiatalok körében is a magyar népdalt. 1974-ben a Háziipari Szövetkezetben éneklő csoport alakult Sebestyén Miklós gimnáziumi énektanár vezetésével és Kalapköltők néven egyesültek a citerazenekarral. Fonóházi esték címmel mutatkoztak be először közösen egy szerkesztett műsorral, amiben Bencze Lászlóné népdalgyűjtő is segítette a munkájukat. A pávakörök fénykorában több alkalommal is részt vettek minősítő versenyeken, szereplésükről rádiófelvétel is készült. Színpadra állították a szalmafonás történetét, a Vid mondáját és „A gulyafordítás szokása” című újévi köszöntőjüket, amit a televízió is bemutatott. 1978-ban újból megszervezték a város vegyeskarát, illetve a nánási lakodalmast, amihez a 30 fős pávakörből többen is csatlakoztak. A Dózsa TSZ égisze alatt ifjúsági együttes is működött a 80-as évek végéig (Sebestyén 2005:268-269).

A város művészeti életében a második világháborút követően több személy is feltűnt. Soós Zoltán groteszk verseivel keltett nagy feltűnést. Első verse 16 éves korában jelent meg. A fiatal költő, aki volt könyvtáros és művészeti előadó is Hajdúnánáson, 1958-ban költözött Budapestre. Alkotásait a helyi, megyei lapok, de irodalmi lapok is publikálták, és számos verseskötete is megjelent (Bakó 1973:440-441).

Az „ezereszű” Nánási Tóth Lajos amatőr szobrász és grafikus, a városi képzőművészeti kör első vezetője volt, nyaranta pedig tagja a Hajdúnánáson rendezett művésztelepnek. Első önálló bemutatóját 1971-ben rendezték meg a Szellőző Művekben. Ezeremester volt, készített fametszetet, linómetszetet, monotípiát, reliefet, üvegmozaikot, kovácsolt, készített szobrot, dolgozott olajjal, kővel, betonnal, cementtel, gipsszel stb. (Bakó 1973:441).

Madarász Gyula 1959-ben kötözött Hajdúnánásra, ahol rajztanárként és megyei rajzsakfelügyelőként dolgozott és vezette a képzőművészeti szakkört. Főként akvarell és olajtechnikát alkalmazott, képein az alföldi tájat ábrázolta. Munkáit először 1961-ben mutatták be a helyi és megyei közösség előtt, majd innentől kezdve számos meghívást kapott az ország különböző településeire. Tagja volt megyei képzőművészeti munkacsoportoknak és

² 1971-ben rendezték meg először Szentesen az Éneklő Rajok Országos versenyét, ahol a rajoknak nevezett iskolai osztályok énekelnek közösen főként népdalokat, de előadtak balladákat, úttörő- és mozgalmi dalokat is. (Molnár 1974)

rendszeres résztvevője a művésztáboroknak. 1968-ban elnyerte a Hajdúsági Művésztelep Káplár Miklós emlékérmét, egy év múlva a telep művészeti díját. Díjazták szakkörvezetői munkásságát is, majd 1971-ben elnyerte Debrecen város és Hajdú-Bihar Megye művészeti díját. Képeit Ungváron és Lublinban is kiállították. Felesége Kathy Margit szintén rajztanár volt és rendszeresen részt vett a művésztelepeken. Nagy sikerrel készített batik munkákat, melyeket több kiállításon is láthatott a közönség (Bakó 1973:442).

2.7. Az ifúság kulturális élete a népszerű Ifjúsági Házban és Pinceklubban

Hajdúnánáson Ifjúsági Ház is alapult 1958-ban a Dorogi u. 5 szám alatt, ami nemcsak a fiatalok szórakozóhelye, hanem a KISZ székháza is volt. Az Ifjúsági Házban a programok az esti órákban kezdődtek. Szerveztek közös tv-nézést, ami igen kedvelt volt, mivel kevés tv készülék volt a városban és főként a futballmeccsek voltak népszerűek. Rendeztek klubprogramokat, szakköröket, kiállításokat. Az átlagos látogatottság ezeken a programokon 30-50 fő között mozgott, míg a szombat esti táncesteken körülbelül 100-180 fő vett részt. Népszerű volt Nánási Tóth Lajos szobrászszakköre és a társasági táncklub is. 1965 és 1970 között 3 tagú – helyi fiatal cigányfiúkból álló – ifjúsági beat zenekar is működött a városban. A tagok, felhagyva a hegedüléssel, autodidakta módon, hallás után tanultak meg gitározni. A zenekarnak a felszerelést az ifjúsági ház biztosította. Ők léptek fel a táncesteken is, ahol egyébként alkoholt nem árúsítottak a szervezők, mert a résztvevők fele 18 éven aluli volt. A táncos rendezvény alatt egyébként rendőri intézkedésre sem került sor soha. Rajtuk kívül még több, fiatal gimnazistákból álló együttes tartott próbákat a házban. 1968-ban a helyi fiatalok ötlete és önkéntes munkája alapján létrehozták az épület pincéjében a Pinceklubot. Ott egy 40 fő befogadására alkalmas helyiséget alakítottak ki, bútorzattal és vendéglátó egységgel, jórészt felajánlásokból. A helyiség felkapott lett a fiatalok körében, sok klubfoglalkozást, vita estet tartottak, vagy éppen zenét hallgattak. Sört csak 18 év felett és hétköznapiokon lehetett kapni. Az Ifjúsági Házban volt egy pingpongasztal, ami sportlehetőséget jelentett a fiatalok számára. 1972-1978 között az Ifjúsági Házat az akkori vezetés, mint művelődési házat működtetett, majd 1978-ban hozzácsatolták a Városi Művelődési Központhoz, mert ekkor a ház költségvetését már nem a Hajdú-Bihar Megyei KISZ, hanem a város finanszírozta. Ebben az évben a tevékenysége meg is szűnt, hasonlóan, mint az országban működő többi ifjúsági ház (Mónus 2011:186-189).

3. Összegzés

Hajdúnánás művelődési életére a 19. századtól jellemző volt a pezsgés, a sokszínűség. A helyiek nemcsak részt vettek, hanem támogatták, mind anyagilag, mind szellemileg ezek működését. A második világháború után azonban ezeket az alulról működő közösségeket többnyire felszámolták, megjelentek ugyan kezdeményezések, de azokat főleg a politika szötte át, céljuk a propaganda, a meglévő rendszer támogatása volt. Persze voltak kivételek, mint Hajdúnánás esetében a Nánási Hajdú Bokréta Kör és Dalárda, melynek gyökerei az 1930-as évekig nyúlnak vissza és hosszú szünet után 1970-ben szerveződtek újra és a mai napig színpadra állnak többek között a közösség nevéhez fűződő Nánási lakodalmas népi színművel.

Felhasznált irodalom:

- BAKÓ Endre (1973): A szocializmus építésének útján – Művelődésügy In: Rácz István (szerk.): Hajdúnánás története, Alföldi Nyomda, Debrecen, 411-445. p.
- BUCZKÓ József (2019): A múzeumügy története Hajdúnánáson [Nánási Füzetek 31. szám] Móricz Pál Városi Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény, Hajdúnánás
- DRABANCZ M. Róbert – FÓNAY Mihály (2005): A magyar kultúrpolitika története 1920–1990, Csokonai Kiadó, Debrecen
- GROMA Gézné Nagy Judit (2013): A Nánási lakodalmas története I. rész In: RIGÓ Tamásné (szerk.) (2013): Hajdúnánási Kalendárium 2013, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Hajdúnánás, 195-198. p.
- GUT István (1982): A Hajdúnánási Művelődési Központ története 1950-1980. Főiskolai diplomamunka Debrecen Tanítóképző Intézet 1982 – részletek. In: RIGÓ Tamásné (szerk.) (2003): Hajdúnánási Kalendárium 2004, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúnánás, 231-238. p.
- JUHÁSZ Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó
- MOLNÁR István (1974): Az Éneklő Rajok II. Országos Találkozója In: Honismereti Híradó, 2. évfolyam, 5. szám, Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága, Budapest, 27-28. p.
- MÓNUS Imre (2011): A hajdúnánási Ifjúsági Ház történetéből In: RIGÓ Tamásné (szerk.): Nánási Kalendárium és Helytörténeti Olvasókönyv 2011, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúnánás, 186-189. p.
- PAPP Júlia (2003): A Hajdúnánási Városi Könyvtár története 1951-1988. Főiskolai diplomadolgozat részlet. In: RIGÓ Tamásné (szerk.): Nánási Kalendárium és Helytörténeti Olvasókönyv 2004, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúnánás, 217-223. p.
- SEBESTYÉN Miklós (2005): A népzene hajdúnánási évitizedei A kalapkötők In: RIGÓ Tamásné (szerk.) Nánási Kalendárium és Helytörténet Olvasókönyv 2006, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Móricz Pál Városi Művelődési Központ és Könyvtár, Hajdúnánás, 268-272. p.
- SZÓLLÁTH Zoltán (2016): Kell egy mozi... A hajdúnánási mozi a koalíciós korszakban és a szocializmus idején In: RIGÓ Tamásné (szerk.): Nánási Kalendárium és Helytörténeti Olvasókönyv 2015, Hajdúnánási Szellemi Műhely, Hajdúnánás, 221-231. p.

Szilvia Simándi – Adrienn Tengely – Márta Rakusz – Tímea Oszlánczi – Rita Acsán:

Catholic Small Communities and community education and culture

Absztrakt: Hazánkban a rendszerváltás után, 1990-ben újra lehetőség nyílt az egyház számára a nagyobb arányú társadalmi szerepvállalásra, ezáltal a közösségi és a felnőttkori művelődésbe való bekapcsolódásra is. Az 1990-es években megtartott egyházmegyei zsinatokon is kiemelten foglalkoztak a kérdéssel, s meghatározták ennek lehetőségeit, és a II. vatikáni zsinat szellemiségében a modern világ igényeihez alakított eszközeit. A rendszerváltás után a korábbi vallási egyesületek újraalakulására is lehetőség nyílt – melyek a két világháború között az egyházi felnőttnevelés fő színtereit jelentették –, azonban ezek ekkor már csak kis mértékben tudtak megújulni, s egyre inkább átadták a helyüket a lazább szerkezetű új típusú vallási kisközösségeknek és szerveződéseknek. Jelen kutatásunk során lokális vallási kisközösségekben igyekeztünk empirikus vizsgálatot készíteni. Munkánkban kiemelt figyelmet szántunk Heves településen működő vallási kisközösségeknek és szerveződéseknek, mely során a művelődési tevékenységet állítottuk a fókuszpontba. Munkánk főbb eredményeit jelen írásunk mutatja be. A publikáció elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Abstract: In Hungary after the democratic transition in 1990 the church had the possibility to take a bigger part in social responsibility, and through that in community and adult education and culture. In the diocese synods held in the 1990s this issue was highlighted and addressed, and the possibilities and tools - in the spirit of the Second Vatican Synod, but tailored to the needs of the modern world - were established. After the democratic transition it was possible for the former religious associations to reunite - which were the main platforms of religious adult education and culture between the two world wars -, however, these could renew only to a small extent, rather they gave the floor to new types of religious small communities and organizations, which had a looser structure. In our present research we performed empirical examination in local religious small communities. During our work we paid special attention to religious small communities and organizations operating in Heves town, and our focus was activities in community education and culture. The main findings of our work are presented in this paper. The research process and the preparation of the study were supported by the sub-program of the Cultural Research Program for Research Groups of the National Institute of Culture.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

The role of the Church nowadays in adult education and culture

Literature on the topic interpret community in several different ways, from which the three most common approaches are the following (see Willmott 1986; Lee and Newby 1983; Crow and Allen 1994; Arapovics 2016, Varga and Vercseg 1998):

- Local community (place)
- Interest/elective communities - based not on locality, communities are kept together by aspects other than locality: identity, profession, ethnicity, etc.
- Intellectual, spiritual communion - in its weaker form it is an attachment to a certain place, group or notion ('community spirit'), and it can mean a deep meeting, for example Christian communities.

Church communities can play a fundamental role in the life of a settlement, such as in the operation of communities, talent management, or in the preservation of traditions and in relation to different programs, events. Between 2016-2018 research was conducted (Szabó-Tóth and Várhelyi ed. 2018) on the social engagement of historical churches. The starting point of the research was that historical churches - in addition to their traditional activities in relation to religious life - undertake numerous roles highly important for society, and this research aimed at exploring these activities. At the same time the research highlights, that "it is hard to fight the tendency that less and less people go to church, to masses, indifference is high, and the reasons are atheist ideology of the previous dictatorship regime which made the practice of religion impossible, demography factors, indifference, material worldview, convenience and consumer approach. Traditional values tumbled, and religious service is carried out in a more and more complicated world." (Gyulai and Várhelyi 2018, 86) The research covers traditional churches: Roman Catholic, Reformed, Greek Catholic and Evangelical denominations, church officials and institutions. (Várhelyi and Szabó-Tóth Kinga 2018). Through the examples of Catholic vicarages and Reformed congregations the research named, among others, the following communities and community activities, where the target age group is clear: group of Bible teachers; group of ministrant children; Rosary Association; Eucharist Prayer Group; expiation prayer group; partner dating group; Christian playing house / baby-mother club; kindergarten group; group about the questions of life and faith for twelve-years-old children; group of secondary school students; circle of university students, young parents and single adults; service for families with babies; Sunday school for elementary school students; Bible class for the elderly; presbyter training; groups on history, literature (Gyulai and Várhelyi 2018, 68-69). From the above research it is clear that the creation and management of community groups is among the activities of the church officials' service. These activities can be multilayered and colorful, there are many possibilities from arts and crafts club to spine gymnastics. The generator of these communities is often the church leader in service, and in lucky cases these communities become self-sufficient (Gyulai and Várhelyi 2018). In addition, there are choirs in many vicarages, congregates with the contribution of chorus master.

Frames and outcomes of the research

Our research on the operation and cultural aspects of Catholic communities was implemented with the support of the National Education and Culture Institute's Community Education and Culture Scientific Research Program, Community Education and Culture grant sub program for research groups, in 2021-22 in the North-East Hungary region. In the early stage of our work (September-December 2021), we aimed at exploring the activities supporting community education and culture within the Catholic church between the two world wars, primarily based on the bishopric synod documents and statutes. After the exploration of the academic literature and historical sources, namely collecting the decrees of the bishopric synod statutes relating to community education outside of school and cultural communities, the documents were analyzed and typical processes and connections were established. We published the scientific results of the historical research under the title 'The issue of community education outside of school in the bishopric synods in the Horthy Era'. It was found that adult education and culture was seen quite differently in the different bishoprics. Four distinctive content groups could be formed from the synod statutes. The first one is restricted to adult religious education, which meant the deepening and widening of the religious knowledge primarily based on catechism acquired in elementary school - supplemented by some liturgic knowledge - the primary stage of which was the mandatory church catechism on Sunday and holiday afternoons since the Synod of Trent. At the synods this was not considered as part of community education outside of school, instead it was handled totally separately, though from time to time it was mentioned in connection with community education, that it is advised to give religious education in youth associations.

The second group meant the mentioning of religious erudition in a wider sense, for example, in the form of lectures on history of the church or art of the church.

The third group was the elaboration of various secular topics, mainly public life, social and economic issues, but strictly based on Catholic ideology, exclusively by 'trustworthy' lecturers. Its aim was evidently to strengthen the Catholic identity of the individual, to line up the masses of people in favor of the church's point of view in various public life topics, and eventually to strengthen Catholic society. Besides the above the fourth group seems less important in the synods, the 'classical' community education topics, that is activities aiming at the elevation of secular literacy and popular education, for example only the Synod in Eger in 1931 mentions specifically the support of courses on basic reading and writing. From this it is evident that the Church wanted to use off-school community education activities for the strengthening and spreading of the Catholic ideology, this was the main goal, and the development of the general literacy of adult people appeared only as a marginal element.

In the second phase of our work (January - April 2022), we undertook to learn about the activities of the Catholic Church supporting adult education and culture and cultural communities nowadays, primarily in the North-East Hungary region (Eger, Heves, Jászberény, Salgótarján, Szerencs, Terpes). We wanted to include regional capital cities, small towns as well as villages into our research. We searched the answers for the following questions from the interviewees, church and secular leaders of local catholic communities in relation to religious communities with cultural and educational activities.

Similarly, we considered it important to examine different types of communities. Accordingly, in our research we included traditional associations with a history of several hundred years (e.g., Franciscan and Dominican third order), as well as modern religious communities (e.g., Cursillo group). Similarly, in addition to associations with a sole purpose of religious devotion

(e.g., Bible circles) we also explored the operation of communities where religious life is connected to other - music or sport - activities (e.g., snooker, ping-pong group, choirs connected to vicarage life). In addition to the above, we considered it important to include different age groups in our research, so we examined communities with the participation typically of aged people (e.g., Rosary Associations), of middle-aged people (e.g. Weekend of Married Couples), and of youth and children (e.g. Scouts, Salesian groups). In our work we have included our students (Rita Acsán, Florentina Borosi, Szilvia Danyi, Zsolt Hamar, Adél Molnár, Krisztina Nagy) as well as professional partners (Eszter Buzás, Réka Madarász).

We searched the answers for the following questions from the interviewees, *church and secular leaders of local catholic communities* in relation to religious communities with cultural and educational activities:

- What are the primary goals, main activities of cultural communities?
- How did the number of members change over the years? How many members do they have presently?
- What is the age range of the members? What is the rate of women and men?
- Who are welcome to the community? How important it is for the community to involve new people? Is it their goal to involve non-religious people, that is evangelism?
- What works well even at present in the life of the community? What needs to be changed? Do you think there is a need to create new communities, or to renew the existing ones?
- What are your plans, goals for the future? Do you plan any changes in the life of the community?
- Are the leaders of the religious communities prepared for the community work?
- In your opinion, what is the difference between a religious and a secular community?

It must be noted that the planned survey coincided with the period of the pandemic, which can be considered as an obstacle of the research, since we were not able to meet in person with the interviewees in many places, we could only receive answers through online channels. In addition, the pandemic evidently influenced the activities supporting adult education and culture as well as community life, since we had numerous feedback saying that the referred activities had stopped, relapsed. For this reason, in our work we give a non-exhaustive picture based on the received answers, the results may not be considered representative.

The people who were interviewed, the spiritual and secular leaders of the local Catholic communities interpret community primarily as religious community: 'The aim of a Christian community is that we reach salvation through living truly by the teaching of Jesus Christ.' (Interviewee no. 4) To our question, as to what is the difference between a religious and a non-religious community, one of our interviewees replies: 'I think the difference between a non-religious and a religious community is that in the center of a religious community there is somebody, who is God, and he is the reason why we are there. Of course, it is fun to be together and play, chat and live through different things together, but the common goal is one: to approach towards God. And this is, what's missing from secular communities, because otherwise they live through everything else, like we do, except for this one thing. While approaching towards God we help each other on the way, and I think this is what makes religious communities more than secular ones.' (Interviewee no. 3).

One of our questions aimed at finding out about the age range of the members, and the ratio of men and women in the community. From the answers it seems that it is the older people who

are participating on a regular basis. As to the ratio of the sexes, there are somewhat more women than men. It is also worth examining children who join temporarily. From the ones who prepare for receiving First Communion, confirmation, there are few who remain in the life of the vicarage after the ceremony.

We found the following active communities: Bible circle, Men's Bible, Bible Lectures, Ping-Pong group, Snooker group, Meeting of Seekers (KKT), religious education group, choirs, rosary group, propitiation prayer group, Salesian group, but we also got a picture of some communities operating in the form of associations (Association for Christian Culture in Lajosváros), etc.

Although the pandemic did have an effect on the different activities, since there were much fewer personal gatherings, cultural group visits (e.g., to the Opera House), community bike tours, hiking, children's programs, during the interviews there were instances where they tried to remain active online, for which we give the following example: the primary goal of the Salesian community in Eger is to help the poor, disadvantaged youth. However, in Eger, not only they are the ones who attend the group, but children from average circumstances come too. Therefore, their other goal is that children from both backgrounds enjoy themselves, so that they find it important to experience community, love, tolerance, either through a game, stage play, arts and crafts activity, or common prayers. During the pandemic they continued their activities online, one hour a week. They tried to organize these events the same way, just like in person events. They had online games, plays, conversations, even arts and crafts activities. It was important for them that children do not lose contact with each other.

It was well articulated from the interviews that operating a community needs preparation and effort. We were curious whether the leaders of the religious communities receive any preparation for the work with communities. The answers were miscellaneous, there are communities where preparation for the work appears in a fully informal way, in others it is organized among the members, and there are communities with formal trainings built into the syllabus. For example, the leaders of the Salesian community have annual meetings where they help each other by sharing their work experiences. They find it a great help, since according to them, to lead a community is not easy. But managing a community appears in the frame of formal education as well, as one council representative of Jászberény vicarage told us: 'Nowadays the pastor theology and catechetica subjects wonderfully teach how to do it right.'

To our question, who is welcome in the community, all answers were the same, to which we give an example quoting one of our interviewees: 'Basically everyone. Let's see who was around Jesus. The poor, the rich, acknowledged people as well as people discarded from society. He invited people from everywhere. Jesus invites everyone today too. It would be crucial also for our church community to involve people, nevertheless, I see that it is not common practice'. (Interviewee no. 2) As for the goals, plans for the future, we received almost steady answers: involvement of youth and new members is the most typical answer. Mostly they address children and elderly people, they are the ones who are open to be active in small communities.

We received the most detailed data from Heves town, so in the upcoming part of our work we focus on religious life adult education and culture through the example of Heves town. Heves town (originally a country town, later great village, then town), lies in the North-East Hungary region, on the Great Plain territory, in Heves county, 42 kilometers from the regional capital. This territory - inhabited before the Hungarian conquest - had been a hub for the smaller nearby settlements since the reign of Saint Stephen I. In the Heves vicarage there were two priests serving. The Dean has been leading the community of the local congregation since

2010, and after a long hiatus the town now has a new chaplain since 2020. Considering that the father confessors have a crucial role in the formation and operation of religious communities, to the guidance of whom they are entrusted to, we find it fundamental for the mapping of local religious groups to listen to the opinion of the fathers. It is important for Christian people to be members of a community - both priests agreed on this. It is not easy to keep personal contact with and give personal help to communities, because you need to build trust and have sense of responsibility, motivation, you have to walk with and before them at the same time, all these have to be present in community forming (Interviewee no. 12 and 13). In the following we quote from the interviews conducted with the leaders of three active communities in Heves town:

"The Heves Group of the Charity Service of the Order of Malta was established in 1994. The goal was to raise and distribute donations, with the help of people knowing each other. The activity was mainly helping people in need, primarily distributing food, clothing and other practical things, which were donated by others for this purpose. The number of members changes between 15-30, mainly people over 60, 90 percent women. Before we used to organize excursions, pilgrimages, programs for children, mainly in summer. Unfortunately, these were and are all cancelled due to the pandemic. At present we would even be happy if we could continue our long-standing work." (Interviewee no. 6)

"20 years ago there was a Holy Spirit Seminar organized here in Heves. People attending church were addressed. There were people who knew each other, and there were ones who did not. Our goal: prayer, laudation and mediate for our nation, for our church community, our families, for conversions, for the youth and for a lot of intention for prayer. We operate with 17 members, but 20 years ago there were still 40 members. 3 men, 14 women. The members are mainly above 60 years, 30% is young people." (Interviewee no. 8)

"A cantor educated in music and experienced in leading a choir arrived at Heves. The one time teacher choir members approached the vicar, then the cantor, that they want to organize a choir. Their main mission is to make church rituals, masses more ceremonial, and to acquaint people with church music. The choir was established with 8 people. After the first introductory public performance the number of members increased to 18, then to 26. There was drop out as well, but new members joined too, while the constant group of 25 people formulated, who became stabile members of the choir. The age range of the members is from 35 to 70. But the choir fell apart because the chorus-master moved from Heves. The concerts are missed not only by the choir members, the people attending church, but also by the inhabitants of the town. If the choir was formed again, the former members would help with their experiences with pleasure." (Interviewee no 9)

Furthermore, in Heves it is worth presenting the former Youth Choir, the influence of which can be well traced even today: many of the young people involved by the choir decades ago you can see on the benches of the church - as mothers, fathers with their adult children. In the mid 1980's the members Heves Vicarage regularly used to attend the Nagymaros Youth Summit; this is where they first heard the Christian guitar songs of Jenő Sillye. They had the intention to bring this experience "home", so that they can take part in such common singing not only once a year. They recruited about fifteen people for the singing with Katalin Szántó, the cantor of the time. It was not intentional, but at that time only girls formed the group - and this hasn't changed since. At the celebration on 31 October 1987 Dr. István Seregély, the archbishop of Eger at the time also listened to the introductory performance of the newly formed group. The choir welcomed new applicants. Zsolt Acsán became the leader, who regularly visited the schools of the town, talked to bible class teachers and sang and played some songs on the guitar in bible classes for children. At the same time in many cases the

parents themselves wanted their children to become the member of the community: many of them also attended the Nagymaros Youth Summit, and from the beginning they supported, urged the realization of the idea to form a choir. Due to the great interest the age range for the recruitment had to be extended: generally, students from the upper classes of elementary school and secondary school were expected, but during the history of the choir the youngest member was a first grade elementary school student, and the oldest was a doctoral candidate student. The golden era of the choir was around the mid 1990's, in these years the choir operated with about 30 members. With the youngest members the parents also often attended the rehearsals. Knowing all this, although the community used the 'youth choir' name, it kept together not only people of this age. The one and a half hour long rehearsals were kept on Sunday afternoons, one third of it was spent on learning new songs, one third on music for joy, and in the last third the spiritual father gave bible lesson for the participants. This half an hour bible lesson gave rise to the Bible Youth group. The choir performed from time to time, they sang oratorio at masses, the Passio at Easter, and they participated at church masses and they also played the guitar. They also did charity work, every Christmas they performed in the retirement home and in the home for the physically disabled. They considered each of their performances as testimony, a form of evangelism. In summer they organized excursions to the nearby swimming pool in Jászszen András or to Szilvásvárad. When it was possible, they continued to attend the Nagymaros Youth Summit, and they were invited to Breganze, to the Italian twin town of our town. Although the original idea that started the community was related to songs with guitar, the 'secret and not admitted' goal of the leader was to build a Christian community, the singing was only the 'honey pot', a tool for building and strengthening the community. The goal was to create a Christian community, where the members have a good time together, and through singing and praying together they experience communion in the common faith. The members of the choir were able to become the members of a friendly and fraternal community where they could find a helper not only in singing, but also in other areas of life. The choir 'fulfilled its mission' by the early 2000's, it ceased to exist in a natural way. There was no significant fluctuation among members, it was not typical for members to exit the group, but after a while there were no new members either. The members became adults, they moved to a different city to study at college, university, from where they were not able to come home to attend rehearsals. Some got married, and there was one member, who was still attending as a bride. There were no new applications, therefore the choir ceased to exist, but the Bible Youth group created through the choir kept operating for another decade. After almost two decades, a couple of years ago, thanks to the organizing work of one of the founding members, today there are masses with guitar again in the church. (Interviewee no. 4)

Another clear example of religious adult education, learning is the one-time Weekend of Married Couples, which was stopped being organized by the end of the 2010's, however we think it is worth mentioning as a good example. The Weekend of Married Couples community was founded by a local couple, József Szalai and his wife. They met the Weekend of Married Couples Movement at a retreat, and a year later they participated at the Basic training weekend program, and they decided that they would like to pass on the experience to as many couples as possible. More than twenty couples in Heves passed the basic training, these couples formed the local community. They wanted to represent in the world the importance of love, marriage and child raising through Christ. The group gathered every first Tuesday of the month at the vicarage. The meetings started with prayers, followed by the so called HDYF circle (How Do You Feel?), during which everybody got a chance to share whatever happened to them since the last meeting. As their founder wrote: 'shared joy is double joy, shared pain is

half pain'. After this each time a different couple facilitated a group conversation on a topic that they had prepared for in advance. The evening ended with prayer. The community members participated at the annual group excursions, cooking parties, but they considered the organization of the Christian Charity Ball their biggest pride. The donations of the Ball were offered to the organizers of the Bible camp, but they donated for the church as well, for the chasubles. (Interviewee no. 2)

Conclusions

The extent of the social role of church communities vary from town to town. The examples and best practices presented also show that a number of community education and culture related elements can be found, for example the operation of the communities, talent development, and preservation of traditions in the form of various programs, events. With our research we wish to contribute to and enrich the works related to adult education and culture: we think that the community education and culture activities of the Catholic church is a less examined area of the historical researches of this special field. Also, we would like to recommend our work to be used in education: on the university majors Community Organization and Teacher of Community Education and Culture, with special attention to the 'Religion and culture' and 'Cultural researches - cultural community values' subjects. Our goal is that students get a wider view on the educational and cultural practices of religious communities.

Literature used:

- Acsán, Rita (2021): Római katolikus közösségek Heves városban a rendszerváltástól napjainkig. (Roman Catholic communities in Heves town from the democratic transition to date) Thesis. Eger, Eszterházy Károly University.
- Arapovics, Mária (2016): A közösségfejlesztés alapfogalmai és a kulturális közösségfejlesztés paradigmái. (Basic definitions of community development and the paradigms of cultural community development) Kulturális Szemle. 2. szám. p 36-53.
- Arapovics, Mária – Vercseg, Ilona (szerk) (2017): Községfejlesztés módszertani útmutató. (Community Development Methodological Guide) (Budapest, Szabadtéri Néprajzi Múzeum Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. Országos Széchényi Könyvtár.
- Balogh, Margit (1998): A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946. (The Catholic Fellow Association and Catholic society politics 1935-1946) Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 23. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.
- Beke, Margit (szerk.) (1992): A magyar katolikus püspöki tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között. (History and Minutes of the Bishops' Council Meetings) München, Aurora.
- Belovári, Anita (2011): Közművelődés és iskolán kívüli művelődés a két világháború között a Dél-Dunántúlon (A Somogy megyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság iratanyagának tükrében). (Community learning and culture and off-school learning between the two world wars in South-Transdanubia (Based on the documents of the

Off-School Community Education Committee of Somogy county) Thesis for the Doctor's Degree. Budapest, ELTE

- Borosi, Florentina (2020): Világi harmadrendek újoncképzési tevékenysége a mai Magyarországon. (Training Activities for New Recruits of Secular Third Orders) Thesis. Eger, Eszterházy Károly University.
- Crow, G. – Allan, G. (1994): Community life. An introduction to local social relations. New York, USA, Harvester-Wheatsheaf.
- Durkó, Mátyás (1999): Andragógia. (Andragogy) Budapest, MMI.
- Gelencsér, Katalin (é. n.): A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon. (Forms of community learning, self-initiative community education and culture) In: B. Gelencsér, Katalin (szerk.): Művelődéstörténet II. Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó. 674–702. p.
- Gianone, András (2010): Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. (The History of Actio Catholica in Hungary 1932–1948) Budapest, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola.
- Gyulai, Gergely – Várhelyi, Krisztina (2018): A vallási közösségek működése és az egyházi személyek szolgálata az interjúk alapján Borsod-Abaúj és Zemplén megyében. (Operation of religious communities and the service of church officials based on the interviews in Borsod-Abaúj and Zemplén counties) In: Szabó-Tóth, Kinga – Várhelyi, Krisztina (szerk.) (2018): Történelmi egyházak - modern társadalom. (Historical churches - modern society) Budapest, L' Harmattan Kiadó.
- Juhász, Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. (Education and community culture of adults in former times and today in Hungary) Debrecen, Csokonai Kiadó.
- Lee, David – Newby, Howard (1983): The problem of sociology: an introduction to the discipline. London, Unwin Hyman.
- Maróti, Andor – Rubovszky, Kálmán – Sári, Mihály (szerk.) (1998): A magyar felnőttoktatás története. (History of Adult Education) Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája.
- Maróti, Andor (1998): Fogalomváltás a magyar népművelés és felnőttoktatás történetében. (Change of paradigm in the history of Hungarian community education and culture and adult education) In Maróti, Andor – Rubovszky, Kálmán – Sári, Mihály (szerk.) (1998): A magyar felnőttoktatás története. (History of Adult Education) Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája. 52–62. p.
- Mózesy, Gergely (szerk.) (2016): A Székesfehérvári egyházmegye zsinatai a 20. század első felében. (Synods of Székesfehérvár diocese in the first half of 20th century) Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Petrás, Éva (2013): Társadalmi tanítás és szociális kérdés. Az egyház társadalmi tanításának recepciója a katolikus értelmiség körében, 1931–1944. (Social education and social issue. Reception of social education of the church among Catholic intellectuals) In: Egyháztörténeti Szemle, 14. évf. 2. sz. 3–19. p.
- Puskely, Mária (1990): Szerzetesek. (Monks) H. n., Zrínyi Nyomda Kiadója.

- Szabó-Tóth, Kinga – Várhelyi, Krisztina (szerk.) (2018): Történelmi egyházak - modern társadalom. (Historic churches - modern society) Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Székely, Andrea (1989): Katolikus Leánykörök Szövetsége: a KALÁSZ. (Association of Catholic Girl Communities - KALÁSZ) In: Katolikus Szemle 41. évf. 1. sz. 43-57. p.
- T. Kiss, Tamás (1998): Az iskolán kívüli népművelés és felnőttoktatás Magyarországon az 1920-as években. (Off-school community education and culture and adult education in Hungary in the 1920's) In: Maróti, Andor – Rubovszky, Kálmán – Sári, Mihály (szerk.): A magyar felnőttoktatás története. (History of Adult Education) Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája, 217-226. p.
- T. Kiss, Tamás (1999): Felnőttoktatás-történet Magyarországon. (History of Adult Education in Hungary) In: Educatio, 8. évf. 1. sz. 3-13. p.
- Tengely, Adrienn (2010): A katolikus hitbuzgalmi és karitatív egyesületek andragógiai tevékenysége a dualizmus kori Pécs példája alapján. (Andragogy activity of Catholic devotional and charity associations based on the example of Pécs in the era of Dualism) In: Juhász, Erika (szerk.): Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus. (Third level education, adult education and regionalism) Debrecen, Center for Higher Education Research and Development - University of Debrecen, 385-390. p.
- Tengely, Adrienn (2020): A felnőtt katekézis kérdése az egri egyházmegyei zsinatokon a 20. században. (The issue of adult catechism at the Eger diocese synods in the 20th century) In: Hideg, Gabriella – Simándi, Szilvia – Virág, Irén (szerk.): Prevenció, intervenció és kompenzáció. (Prevention, intervention and compensation) Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 356-361. p.
- Várhelyi, Krisztina – Szabó-Tóth, Kinga (2018): A Történelmi egyházak társadalmi szerepvállalása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében és Kárpátalja magyar lakta településeinek című kutatás koncepciója. (Concept of the research 'Social involvement of historic churches in Borsod-Abaúj-Zemplén county and in the Hungarian settlements of Transcarpathia') In: Szabó-Tóth Kinga és Várhelyi Krisztina (szerk.) (2018): Történelmi egyházak - modern társadalom. (Historical churches - modern society) Budapest, L'Harmattan Kiadó.
- Varga A., Tamás – Vercseg, Ilona (1998): Közösségfejlesztés. (Community development) Budapest, Magyar Művelődési Intézet.
- Willmott, P. (1986): Social networks, informal care and public policy. London, Policy Studies Institute.

Tengely Adrienn:

Az iskolán kívüli népművelés kérdése az egyházmegyei zsinatokon a Horthy-korszakban

Absztrakt: Az egyház társadalmi feladatvállalása a 19. század végétől megélénkült, elsősorban XIII. Leó pápa Rerum Novarum kezdetű 1891-es enciklikája hatására, mely először tárgyalta a szociális bajokat és annak katolikus megoldási lehetőségeit. Ez az 1930-as években újabb lendületet vett a hazánkban is megszerveződő Actio Catholica mozgalom és XI. Pius pápa Quadragesimo Anno kezdetű szociális enciklikája következtében, mely megerősítette és továbbfejlesztette a negyven évvel korábbi pápai gondolatokat. A két enciklika hatása a két világháború között a magyar egyházmegyei zsinatokon is érvényesült, s elsősorban ennek tudható be, hogy a zsinati statútumokban kiemelten foglalkoztak az egyház társadalmi szerepvállalásával, s ezen belül az iskolán kívüli népművelés kérdésével. Ennek azonban elsődleges célja nem a műveltség növelése, hanem a katolikus társadalom erősítése és a katolikus világnézet terjesztése volt, melyet az egyes egyházmegyékben különféle módokon és eszközökkel képzeltek el.

Abstract: The church began to take on the mission of social duties more actively from the end of the 19th century, primarily effected by the encyclical Rerum Novarum from 1891, issued by Pope Leo XIII. This was the first work in which social problems and the possible catholic solutions thereof were discussed. It gained momentum in the 1930s as a result of the Actio Catholica movement organized in Hungary as well, and the social encyclical Quadragesimo Anno written by Pope Pius XI, which strengthened and further developed the thoughts of the Pope from forty years before. The effect of the two encyclics was still valid at the diocese synods in Hungary between the two world wars, and this is primarily the reason why the issue of social responsibility of the church, more specifically the non-institutional community education was a highlight topic at the synod charters. We can see from the synod decrees that the primary aim of it was not to increase literacy, but to strengthen the catholic society and to spread catholic ideology, for which the methods and means were different in each diocese.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

A történelem során a felnőttkori művelődés számos formája ismert, mely mindig az adott kor és társadalom sajátos viszonyait tükrözte. A 19. századtól a modernizálódó társadalmi-gazdasági környezetben ennek jelenősége igen megnövekedett (Juhász 2016; T. Kiss 1999, Maróti – Rubovszky – Sári szerk. 1998). Magyarországon kezdetben elsősorban civil szervezetek foglalkoztak ilyen tevékenységgel, de a századfordulótól, s különösen a Horthy-korszakban a kultúrfölény elmélet jegyében már az állam is egyre nagyobb szerepet vállalt ebben: az 123.500/1922. VKM rendelet elrendelte az Iskolánkívüli [sic] Népművelés Országos Bizottságának felállítását, 1924-től pedig az ilyen irányú tevékenység államsegélyben is részesült (T. Kiss 1998. 217-226.; Belovári 2011. 32-48.).

A Katolikus Egyház is felismerte a korban a felnőttkori művelődés, korabeli szóhasználatával élve az „iskolánkívüli népművelés” jelentőségét.³ Az egyház társadalmi feladatvállalása a 19. század végétől élénkült meg, elsősorban XIII. Leó pápa (1878–1903) *Rerum Novarum* kezdetű 1891-es enciklikája hatására, mely először tárgyalta a szociális bajokat és annak katolikus megoldási lehetőségeit. Ez az 1930-as években újabb lendületet vett a hazánkban is megszerveződő *Actio Catholica* mozgalom és XI. Pius pápa (1922–1939) *Quadragesimo Anno* kezdetű szociális enciklikája következtében, mely megerősítette és továbbfejlesztette a negyven évvel korábbi pápai gondolatokat (Petrás 2013. 5-8.). A két enciklika hatása a két világháború között a magyar egyházmegyei zsinatokon is érvényesült, s elsősorban ennek tudható be, hogy a zsinati statútumokban kiemelten foglalkoztak az egyház társadalmi szerepvállalásával.⁴ Minden zsinat határozottan leszögezte, hogy a modern világban már nem elegendő a papságnak a vallás ügyeivel foglalkozni, hanem a társadalmi életben is szerepet kell vállalnia (Vác 1921. 39. §., 147. §.; Veszprém 1923. 25. §. 1. p.; Vác 1930. 51. §., 57. §.; Székesfehérvár 1934. 381. §.). Ahogy az 1924-es székesfehérvári zsinat megfogalmazta: „... a lelkipásztori kötelesség nem merül ki csupán a templomban és az iskolában. A hitbuzgalmi tevékenységen kívül népművelési, társadalmi, jótékonyosságai, család-, gyermek-, ifjúság-, munkásvédelmi s gazdasági stb. intézmények és mozgalmak az új idők lelkipásztori eszközei, és aki ezektől távol tartja magát, lelkipásztori mulasztást követ el.” (Székesfehérvár 1924. 84. §. 1. p.)

A korban az egyház társadalmi feladatvállalásának egyik legfontosabb területe az iskolán kívüli népművelés volt, melynek elsődleges célját egyértelműen a katolikus társadalom erősítése és a katolikus világnézet terjesztése jelentette. Ezért a zsinatok a papság és a katolikus tanítók elsőrendű kötelességévé tették a népművelési tevékenységben való részvételt: „Az elemi iskolai oktatás a népművelés igényeit ki nem elégítheti; az elemi iskola magasabb fokra való fejlesztése ez idő szerint nem lehetséges. Miért is szükséges az iskolánkívüli népművelés megszervezése. Az egyház érdeke, hogy ezen népművelés a kat. népnevelés elvein nyugodjék s az egyház népnevelői joga csorbát ne szenvedjen. Mivel népünk lelkében erkölcsi és hazafias szempontból megdöbbentő változások, sőt ijesztő tünetek mutatkoznak, azt – az *Actio Catholica* szellemében – úgynevezett iskolánkívüli népműveléssel ellensúlyozni, ezen nemzetmentő munkához, annak irányításához s az abba való bekapcsolódáshoz a lelkipásztor, de a hitvallásos iskolának tanítói kara is (belmissió) elsőrendű kötelességének tartsa.” (Veszprém 1934. 245. §. 1-2. p.) A székesfehérvári zsinatok még határozottabban leszögezték: „A pap legelső kötelessége [társadalmi téren] a népművelés.” (Székesfehérvár 1924. 86. §.; Székesfehérvár 1934. 376. §. 1. p.) Ugyanezen elvek tükröződnek a többi zsinat határozataiban is (Veszprém 1923 245. §.; Vác 1930. 308. §.

³ A korabeli forrásokban rendszerint egybeírják az „iskolánkívüli” kifejezést, jelen tanulmányban mi a jelenlegi helyesírásnak megfelelően külön használjuk ezt.

⁴ Az 1917-es egyházi törvénykönyv, a *Codex Iuris Canonici* 356. kánonja tízévente kötelezte a püspököket egyházmegyei zsinatok tartására. (CIC 1917. 356. can.). Magyarországon azonban 1918–1920 között a világháború elvesztése, az őszirózsás forradalom, a Tanácsköztársaság és az ország megcsonkítása olyan helyzetet teremtett, hogy lehetetlen volt ezt azonnal teljesíteni, de mielőtt konszolidálódtak a viszonyok, az egyházmegyékből sorra megindultak a zsinati munkálatok. Elsőként a Váci egyházmegyében tartottak zsinatot 1921-ben, majd ezt követte 1923-ban és 1934-ben a Veszprémi, 1924-ben és 1934-ben a Székesfehérvári, 1926-ban és 1940-ben a Pannonhalmi, 1927-ben a Szombathelyi, 1928-ban a Kalocsai, 1930-ban ismét a Váci, 1931-ben és 1942-ben az Egri, 1935-ben a Győri, 1936-ban a Pécsi és 1942-ben az Esztergomi egyházmegye zsinata (Gergely 1999. 210-220.). A zsinati határozatok a kánonokban általánosan előírt dolgoknak az egyházmegye térbeli és időbeli viszonyaira és igényeire igazított részletezését tartalmazták, gyakorlati útmutatást adva lehetőség szerint minden felmerülő ügyre vonatkozóan, így egyszerű forrásai a korabeli egyházi életnek és gondolkodásmódnak.

1-2. p., 316. §. 1. p.; Szombathely 1927. 589. §.; Székesfehérvár 1934. 374. §., 381. §., 320. §.; Győr 1935. 42. §.; Pécs 1936. 126. §.; Esztergom 1941. 62. §.; Eger 1931. 121. §., 154. §. 3. p.).

A zsinatok a népművelést alapvetően a katolikus oktatásügyhöz kapcsolták, annak „kisegítő részének” tekintették, s ebből adódóan ennek hivatalos felügyeletét az egyházmegyei tanfelügyelőségek látták el, a kerületi tanfelügyelőknek éves jelentéseikben a népművelésre is ki kellett térniük (Veszprém 1923. 245. §. 5. p.; Székesfehérvár 1924. 86. §.; Szombathely 1927. 588. §.; Vác 1930. 308. §. 4. p.; Eger 1931. 154. §. 4. p.; Veszprém 1934. 245. §. 7. p.; Székesfehérvár 1934. 334. §.; Eger 1941. 152. §. 5. p.). Úgy tűnik, hogy az egyház féltékenyen őrködött népművelési tevékenysége felekezeti jellege és önállósága fölött, azt nem engedték „besorozni” az állami népművelés rendszerébe, hanem csak megengedték, hogy a népműveléssel foglalkozó katolikus szervek, elsősorban a népakadémiák bekapcsolódhatnak a vármegyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottságok munkájába, de csakis úgy, hogy katolikus jellegük nem sérül, s az „a kath. Anyaszentegyház népművelési szellemének kárával nem jár.” (Székesfehérvár 1924. 86. §.; Veszprém 1923. 245. §.)⁵ Az egyház által támogatott, illetve „működtetett” népművelési tevékenység formái megvalósításában azonban nem volt egységesség, a különböző egyházmegyékben különféle módokon és formákban, illetve tartalmi hangsúlyokkal képzeltek el ezt.

Az egyesületek szerepe a felnőttek oktatásában és nevelésében

Az egyházmegyei zsinatok többsége elsősorban a katolikus egyesületek keretein belül képzelte el az elemi iskolából már kikerült ifjúság és a felnőtt korosztály oktatását és nevelését, ahogy az 1936-os pécsi zsinat megfogalmazta: „A katolikus szellemben való népművelés legyen az egyesületek egyik főfeladata [sic]. Ismeretterjesztő előadásokkal sok kártékony befolyástól lehet a tagokat megmenteni.” (Pécs 1936. 543. §.) Hasonlóképpen látták a veszprémi zsinati atyák is: „(...) legyen az egyleteknek komoly, művelő és nevelő tartalma.” (Veszprém 1923. 29. §. 2. p.) Több ok is indokolta ezt az elképzelést. Egyrészt a 19. században és a 20. század elején a különféle népművelési tevékenység eleve elsősorban egyesületi keretek között zajlott (Gelencsér é. n. 674-702.). Másrészt a 20. század első fele a katolikus egyesületek virágkorának tekinthető, a különböző nemű, korú és társadalmi státuszú csoportok számára létrejövő – vagy éppen minden megkötés nélküli tagsággal működő – különféle társulatok, egyletek, körök átszőtték a katolikus társadalom egészét (Gergely 1999. 155-176., 206-210.), így alkalmasnak látszottak a feladatra, mivel tagjaikon keresztül lehetővé vált a katolikus társadalom szinte minden csoportjának elérése. Egyedül a nagyipari munkásság befolyásolása jelentett ekkor már nehézséget az egyház számára, de egyes zsinatokon ennek orvoslására is történtek kísérletek (pl. Veszprém 1923. 30. §. 1. p.; Székesfehérvár 1924. 87. §.; Vác 1930. 316. §. 3-6. p.; Székesfehérvár 1934. 378. §.). Harmadrészt már korábban is léteztek kimondottan kulturális célú katolikus szervezetek – elsősorban a katolikus körök és katolikus olvasóköri –, amelyekre most lehetett építeni, s a más jellegű – hitbuzgalmi, társadalmi vagy gazdasági – katolikus egyesületek is végeztek időnként kulturális tevékenységet, például jótékony célú műsoros rendezvényeket, előadásokat szerveztek, illetve sok egyesület saját könyvtárat is fenntartott (Balogh 1998. 41., 122-128., 137-146.; Tengely 2010; Tengely 2014; Tengely 2017). Negyedrészt az egyesületek katolikus jellege garanciát nyújtott arra, hogy a kereteik között zajló nevelő és oktatási tevékenység az egyház számára megfelelő világnézeti síkon fog mozogni, annál is inkább, mert ezekben a helyi papság természetesen nagy

⁵ Az egyházi és állami szervek kapcsolatának tisztázása a népművelés terén még jövőbeni kutatások feladata.

befolyással bírt, sőt, sok esetben hivatalosan is vezette azokat, melynek fontosságát a zsinatokon is hangsúlyozták (Szombathely 1927. 270-271. §.; Vác 1930. 316. §. 1. p.).

Sokféle katolikus egyesület működött a 20. század első felében: a szorosan vett hitbuzgalmi társulatok (pl. Oltáregylet, Élő Rózsafüzér Társulat, harmadrendek) mellett működtek szép számmal karitatív (pl. Szent Vince Társulat, Karitás) és társadalmi egyesületek (pl. Katolikus Legényegylet, KALOT), különféle szakmai-érdekvédelmi szervezetek (keresztényszocialista szervezetek, iparos körök) és végül kulturális egyletek, mint a katolikus körök és a katolikus olvasókörök. A zsinatokon a katolikus egyesületek számára kötelezővé tették a népművelési tevékenységben való részvételt, ahogy az 1924-es székesfehérvári zsinat megfogalmazta: „Hangsúlyozza a zsinat, hogy a hitbuzgalmi egyesületek ne maradjanak a vallásgyakorlatoknál, hanem az amúgy is kötelező «jócselekedetek» címén fejtsenek ki templomgondozó, hitvédő, karitatív s más gyakorlati keresztény működést.” (Székesfehérvár 1924. 93. §.) A zsinatok számos olyan katolikus szervezetet felsoroltak, amelyeket különösen alkalmasnak tartottak a felnőttnevelési és népművelési feladatok ellátására: ilyenek voltak például a Katolikus Legényegylet, a Katolikus Tanoncokat Védő Egyesület, a különféle egyéb ifjúsági egyesületek, az Országos Katolikus Nővédő Egyesület, az Országos Katolikus Nőszövetség, a Katolikus Népszövetség, a keresztényszocialista szakmai szervezetek, a katolikus körök és olvasókörök, a különféle jótékonyági szervezetek; majd az 1930-as évektől ezekhez csatlakoztak az időközben megalakult nagy társadalmi egyesületek, a Katolikus Agrárfiújsági Legényegyesületek Országos Testülete (KALOT) és a Katolikus Leánykörök Szövetsége (KALÁSZ) (Veszprém 1923. 29. §. 1. p.; Szombathely 1927. 393. §.; Vác 1930. 316. §. 1. p.; Eger 1931. 154. §. 3. p.; Eger 1941 152. §.; Székesfehérvár 1934 377. §. 4., 378. §.; Pécs 1936. 540. §.). A katolikus körök tevékenysége eddig is elsősorban a felnőtt korosztály műveltségének emelését célozta, s ezeket az 1934-es székesfehérvári zsinat külön is kiemelte, kötelezve a papságot, hogy legalább hetente egyszer látogasson el a helyiségeikbe (Székesfehérvár 1934. 377. §. 4. p.). De ezeken túl néhány egyházmegyében azt is ajánlották a papságnak, hogy vegyenek aktívan részt a nem felekezeti alapon szerveződő, de hasonló szellemiségű szervezetek – például a cserkészlet, a Levente-szervezet, a gazdakörök, az olvasókörök, illetve a keresztény fogyasztási- és hitelszövetkezetek – népművelő és egyéb tevékenységében is a katolikus társadalom erősítése céljából (Szombathely 1927 394. §.; Eger 1931. 154. §. 1. p.; Győr 1935. 42. §., 402. §.; Eger 1941. 152. §. 2. p.).

Az egyesületek népművelési tevékenységének elsődleges célja „a katolikus öntudat nevelése és mélyítése” volt, illetve a baloldali, antiklerikális szellemi áramlatoktól a hívek távol tartása (Veszprém 1923. 29. §. 2., 4. p.; Szombathely 1927. 393. §.; Vác 1930. 316. §. 2. p.; Pécs 1936. 540. §., 543. §.). Ezt elsősorban különféle témájú előadások szervezésével vélték kivitelezhetőnek, melyek közül az egyes egyházmegyékben más-más elemre helyezték a hangsúlyt. A veszprémi zsinatok elsősorban a nép szélesebb rétegeit érintő aktuális társadalmi kérdésekkel foglalkozó előadásokat szorgalmazták, melyeken szigorúan a katolikus világnézet alapján tárgyalták az egyes témákat: „(...) az iparos kérdést, az iparos bajait, kríziseit szakszerűen kell ott tárgyalni, a nőkérdésről a kat. Egyház szellemében való oktatást kell adni, szóval tanítani, művelni és irányítani kell a tagokat. (...) Neveljék az egyesületek a kat. öntudatot, a kat. gondolkodásmódot a tagokban. (...) Az egyesületekben tehát tanítani kell a tagokat.” (Veszprém 1923. 29. §. 2-4. p.) Hasonlóképpen látták Pécsen is: „Ismeretterjesztő előadásokkal sok kártékony befolyástól lehet a tagokat megmenteni.” (Pécs 1936. 543. §.) Másrészt nagy hangsúlyt helyeztek a felnőtt lakosság vallási műveltségének emelésére is, hiszen az elemi iskolákban a hittanórákon csak éppen az alapokat sajátították el, a vasárnap délutáni templomi hitoktatáson pedig inkább kateketikai és gyakorlati hitéleti dolgokról volt szó (Tengely 2020; Vác 1921. 37. §. 7. p.; Veszprém 1923. 200. §., 207. §.; Szombathely 1927.

368. §.; Vác 1930. 171. §., 247. §. 4. p., 254. §.). Ezért különféle egyháztörténeti, egyházművészeti és más vallási témájú előadások tartását is szükségesnek vélték (Vác 1930. 308. §. 3. p.; Veszprém 1923. 29. §. 4. p.; Pécs 1936. 543. §.; Eger 1931. 154. §. 3. p.; Veszprém 1934. 308. §. 3. p.). Fontosnak tartották azonban a zsinatokon, hogy figyelmeztessék a papságot és a híveket, hogy nehegy „átessenek a ló túlsó oldalára” és az immár széles művelődési tevékenységet kifejtő egyesületek élete kimerüljön az ünnepségek és rendezvények tartásában (Veszprém 1923. 29. §. 2., 4. p.; Vác 1930. 316. §. 7. p.; Pécs 1936. 543. §.). Jól mutatja, hogy ez mennyire reális „veszély” volt, hogy ugyanerre Bangha Béla is figyelmeztette a Mária-kongregációkat (Bangha 1941. I. 355.).

A népakadémiák

Az egyesületekben zajló népművelési tevékenység mellett egyes egyházmegyékben tervbe vettek kifejezetten népművelési tevékenységet végző, a katolikus elemi oktatási struktúrához kapcsolódó ún. népakadémiák megalakítását is.

Szentiványi Károly plébános, a Katolikus Népszövetség korábbi igazgatója az 1910-es években közzétett egy javaslatot ún. falusi népakadémiák⁶ szervezésére, melyek célja a falusi népműveltségének emelése volt és a sok esetben nem túl eredményesen működő gazdasági ismétlőiskolákat váltották volna fel (Szentiványi 1917; Falusi népakadémiák 1921). Ezt a kezdeményezést azonban az első világháború éveiben nem sikerült keresztülvinni, a Katolikus Tanügyi Tanács véleményezése alapján a püspöki kar 1916. március 22-i ülésén elutasította, a kérdés rendezését a háború utáni évekre halasztva (Beke 2018. 519.).⁷ A háború után Szentiványi valóban újult erővel neki is látott a terv megvalósításának. A XIV. Országos Katolikus Nagygyűléshez kapcsolódóan a Katolikus Népszövetség 1922. október 11-én egy tanácskozást szervezett lelképásztörök és tanítók részvételével, melyen Szentiványi ismertette a népakadémiák megalakításának szükségességét (A katolikus nagygyűlés programja 1922; A Katolikus Nagygyűlés után 1922). Ekkor már megértő fülekre talált: az értekezlet elhatározta, hogy megindítja a népakadémiák szervezésének előkészítő munkálatait (Magasabb kultúrát... 1922.; A katolikus nagygyűlés utolsó értekezlete 1922; Falusi népakadémiák szervezése 1922) és hamarosan a püspöki kar is pozitívan véleményezte a kezdeményezést (Beke 1992 I. 134-135.), melyben valószínűleg nagy szerepet játszhatott a népművelés súlyának növekedése a közéletben, mint fentebb láttuk.

A népakadémiák megalakításának ügyét különösen a Veszprémi és a Székesfehérvári egyházmegyében karolták föl. Az 1923-as veszprémi zsinat erőteljesen ajánlotta a vidéki papságnak, hogy minden falusi iskolához kapcsolódóan szervezzenek népakadémiát. A zsinati statútumok ajánlották, hogy a népakadémiák működtetésébe a helyi plébános vonja be a tanítók mellett „a község katolikus értelmiségének alkalmas egyéneit” is. Az így létrejövő „népművelő testületek” feladata volt, hogy alkalmas időben – valószínűleg elsősorban a mezőgazdasági munkák szüneteiben, a téli időszakban vagy esetleg vasárnaponként – különféle előadásokat és tanfolyamokat szervezzenek a falusi népnek. A tananyag összeállítását a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium⁸ által kiadandó vezérfonalak, kész

⁶ Maga a népakadémia kifejezés már nem volt új, gondoljunk csak az Erzsébet Népakadémiára (Juhász 2016. 30.).

⁷ Érdekes módon a Katolikus Nevelés 1916. júniusi száma viszont azt sugallja, hogy a Tanács mégis elfogadta a népakadémiák felállításának tervét (Szabadoktatás és népakadémiák 1916). De valószínűleg voltak kétes pontok és ezért nem támogatta a püspöki kar.

⁸ A forrásban „m. kir. kultuszkormány” szerepel, de ez nyilvánvalóan a VKM-re vonatkozik.

előadások és szemléltető eszközök, illetve a különféle katolikus szervezetek oktatási anyagai alapján ajánlották (Veszprém 1923. 245. §.).

A Székesfehérvári egyházmegyében Prohászka Ottokár püspök 1923-ban kiadott egy körlevelet a falusi népakadémiák kötelező megszervezése tárgyában. Ebben a veszprémi zsinati határozatokkal azonos módon írja le a népakadémiák megszervezésének módját, de figyelemreméltó, hogy nem csak tanácsolja, hanem kötelezi rá papjait. A körlevél szerint ezek már több helyen működnek az egyházmegyében, de ahol nem, ott a szervezet legsürgősebb megalakítását írja elő. Nem véletlen eme sietség: ezekben az években az állami által is nagy erővel folyt az iskolán kívüli népművelés kiépítése, amely azonban nyilvánvalóan nem felekezeti alapon szerveződött, s amely így a Katolikus Egyházra hátrányos helyzetet eredményezhetett, mivel a hívek feletti befolyás csökkenését vonhatta maga után. Prohászka nem kerte: „Ez az ügy azért fontos és sürgős, mert ha mi nem csináljuk meg a népakadémiákat, megcsinálja az ún. Népművelési Tanács, csak hogy ez esetben az intézmény ki van véve a kezünkől. (...)” (SzPL Litt. Enc. 1923/IV. 11. – 1140/1923. Közli: Mózessy 2016. 114.) Hamarosan megtörtént a szervezet egyházmegyei alapszabályának jóváhagyása is (Székesfehérvár 1924. 86. §.).

Az 1924-es székesfehérvári zsinat gyakorlatilag a körlevélben leírtakat nyomtatékosította, illetve pontosította, leszögezve, hogy ahol nincs katolikus népiskola, ott a katolikus egyesületekre alapozva kell megszervezni a népakadémiát (Székesfehérvár 1924. 86. §.). A tíz évvel későbbi, 1934-es székesfehérvári zsinat határozataiba szinte változtatás nélkül kerültek be a kérdésre vonatkozó korábbi pontok (Székesfehérvár 1934. 376. §. 1. p.), amely azonban arra utal, hogy Prohászka püspök rendelete és a zsinati döntés ellenére sok helyen mégsem sikerült a népakadémiák létrehozása. Az 1934-es veszprémi zsinaton már meg sem említették a népakadémiákat, hanem – mint lentebb látni fogjuk – szerepüket az Actio Catholica vette át (Veszprém 1934. 245. §.).

Az Egeri főegyházmegyében a papság és a katolikus iskolák tanítóinak népművelési tevékenységét szintén hasonlóan képzelték el, bár ezt nem nevezték népakadémiának. Az egeri zsinatok előírták a papságnak, hogy támogassa a helyi „szabadoktatási bizottságok” – amelyeket valójában ekkor már hivatalosan nem így, hanem iskolán kívüli népművelési bizottságoknak neveztek – munkáját és mozdítsa elő az analfabéta tanfolyamok sikerét. De emellett a tanítókkal együtt a papoknak aktívan is részt kellett venniük a népművelési tevékenységben, a zsinatok előírták, hogy ők maguk is szervezzenek tanfolyamokat és tartsanak ismeretterjesztő előadásokat, köztük vallásos és egyháztörténeti témájúakat is, lehetőleg a Katolikus Népszövetség munkaprogramja keretében, melyet tíz év múlva az időközben létrejövő Actio Catholica munkaprogramjára cseréltek az újabb zsinati statútumokban (Eger 1931. 154. §. 3. p.; Eger 1942. 152. §. 4. p.).

Az egyházközségek és az Actio Catholica szerepe a népművelésben

Az 1930-as évek során megváltozott az egyházi népművelés formája két fontos tényező hatására. Egyrészt ebben az évtizedben épületek ki az ország minden részében az egyházközségek, a helyi katolikus közösség korlátozott autonómiával bíró szervei (Gergely 1999. 103–104.; Tóth 2015. 157–159.; Lénár 2017a. 242–245.; Sági 2020. 245–272.), melyek feladata az 1934-es székesfehérvári zsinat megfogalmazása szerint „minél több hívőt bevonni az aktív katolikus hitéletbe, eleven hitéletet, szociális-karitatív és kulturális életet és ezáltal erőteljes katolikus közszellemet teremteni a plébánián s mindjobban bekapcsolódni az egyházmegyei és országos katolikus mozgalmakba.” (Székesfehérvár 1934. 358. §.) Másrészt

1932-ben létrejött a katolikus társadalom egészét átfogó mozgalom, az Actio Catholica, amely a világi hívek bevonását jelentette az egyház társadalmi tevékenységébe, elsősorban az egyházközségi és az egyesületi életen keresztül, természetesen az egyházi hierarchia irányítása alatt (Gianone 2010). Ezek hatására az 1930-as évektől az egyházmegyei zsinatokon a katolikus népművelési tevékenységet már elsősorban az egyházközségek munkaköréiként képzelték el, az Actio Catholica központi iránymutatása és programja alapján. Ez természetesen nem zárta ki az előbbieket, a népakadémiák működtetését, illetve az egyesületi élet keretein belüli előadásokat, tanfolyamokat, de az egyházközségek és az Actio Catholica irányításával és égisze alatt.

Az 1934-es veszprémi zsinaton kimondták, hogy a tíz évvel korábbi zsinaton említett, a helyi papból, tanítóból és katolikus értelmiségiekből álló „népművelő bizottság” – melyet az 1934-es zsinat már „kulturális bizottságnak” nevez – feladata „általában a katolikus szellemű népnevelő, illetve népfelvilágosító munka és az erőteljes sajtóakció”, melyet az Actio Catholica szellemében, az AC egyházmegyei szervezeteinek működéséhez kidolgozott Útmutató alapján kell végezni (Útmutatás... 1933). Ennek „tananyagát” már elsősorban az Actio Catholica országos elnöksége által kiadott anyagok jelentették, a korábbi zsinaton meghatározott kultuszminisztériumi anyagok és a katolikus intézmények ilyen tartalmú oktatási anyagai mellett (Veszprém 1934. 245. §. 1., 4-5. p., 301. §. 4. p.). Hasonlóan gondolkodtak az Egri főegyházmegyében is: „az iskolán kívüli népművelés (...) lehetőleg az Actio Catholica munkaprogramjába állítandó be.” (Eger 1942. 152. §. 4. p.)

Az 1936-os pécsi zsinat az egyesületek népművelési feladatai mellett szintén megemlítette az Actio Catholica egyházmegyei központjának ilyen irányú tevékenységét, javasolva, hogy időnként tartsanak nagyobb szabású „katolikus kultúrelőadásokat” központi kiküldöttek bevonásával, „amikor is a katolikus kérdések megtárgyalásával újabb lelkesedést lehetne kiváltani.” (Pécs 1936. 529. §. f. p.) Bár a zsinat nem részletezi jobban az Actio Catholica kulturális feladatait, de egyéb forrásokból kitűnik, hogy ebben az egyházmegyében is a veszprémihez hasonló szisztéma alakult ki (Kerekes 1994 274-275).

Az 1934-es székesfehérvári zsinat az egyházközségek irányából közelítette meg a kérdést. Kimondták, hogy „az egyházközség legyen a mindent magában egyesítő szerv és a különböző hitbuzgalmi és társadalmi egyesületek, intézmények, mint az egyházközség egyes szakosztályai működjenek.” (Székesfehérvár 1934. 374. §. 1. p.) A népművelés tekintetében elsősorban az egyházközségek kulturális szakosztályainak szántak szerepet. A zsinat kimondta, hogy az egyházközségi képviselőtestület tagjaiból különféle szakosztályokat alakítson, melyeket aztán kiegészíthetnek nem képviselőtestületi tagokkal is. A zsinati határozatok ezen paragrafusában nem említik külön a kulturális szakosztályt, de a későbbi szakaszok egyértelműen utalnak rá, hogy ennek megalakítása is szerepelt a tervek között. A szakosztályok éves munkaprogramját be kellett terjeszteni elfogadás végett a képviselőtestülethez és év végén annak jelentést kellett tenni a végzett munkáról. Így a szakosztályok munkáinak fő irányítója az egyházközségi képviselőtestület volt és annak egyházi elnöke, a plébános. De ahol alkalmasabbnak látszott, ott megengedték, hogy a szakosztályok munkáját a már meglévő egyesületek vagy csoportok végezzék. Az egyes egyházközségek kulturális szakosztályainak munkáját az egyes esperesi kerületek területén az Esperesi Kerületi Tanács kulturális referensei felügyelték és irányították a tanács útbaigazítása szerint. A zsinat felhívta rá a figyelmet, hogy a referensek lehetőség szerint világi személyek legyenek. Mindez az Egyházmegyei Központi Tanács kulturális szakosztálya felügyelete alá tartozott, amelynek feladatául tűzte ki a zsinat, hogy „gondoskodjék olyan szerv létesítéséről, mely az ismeretterjesztést és szórakoztatást állandóan ellenőrzi és módot keres a lélekrontás meggátlására.” (Székesfehérvár 1934. 365. §., 368. §. 1-2. p., 369. 1-3. p.,

376. §. 3. p.). Az 1934-es székesfehérvári zsinat határozataiban emellett továbbra is szerepelt az 1924-es zsinatban is szereplő népakadémia terve, illetve az egyesületek népművelési tevékenységének hangsúlyozása, azonban a fentiekkel összevetve valószínűleg olyan formában, hogy mindezt az egyházközségi kulturális szakosztályok munkáján keresztül képzelték el (Székesfehérvár 1934. 376. §. 1. p.).

Az 1931-es és 1942-es egri zsinatok is az egyházközségek egyik fontos feladatának szánták a helyi katolikus népművelési tevékenység működtetését. 1931-ben így fogalmaztak: „[az egyházközség] a katolikus közművelődés és jótékonyosság előmozdítására intézményeket van hivatva létesíteni” (Eger 1931. 96. §. 2.p.). Tíz évvel később az egyházközségi tanácsok számára már nemcsak a közművelődési törekvések lelkes támogatását írták elő, hanem az ahhoz szükséges anyagi források előirányzását is az egyházközségi költségvetésből (Eger 1942. 133. §. 5. p.). Azért különleges ez a kitétel, mert az anyagi forrásokra csak az 1942-es egri zsinat tért ki, a többi „megelégedett” csupán a lelkesítő buzdításokkal, de a szükséges pénzügyi háttér meghatározása nélkül. Hasonlóan látták Győrben is a kérdést (Győr 1935. 402. §.).

A katolikus népkönyvtárak

Nagy jelentőségűek voltak a 20. század első felében a felnőttek művelődése szempontjából a társadalom széles rétegei számára elérhető nyilvános, ún. népkönyvtárak. Ezek megszervezésére már az 1840-es évektől történtek kísérletek, de széles körben való elterjedésük a 20. század első évtizedére tehető, elsősorban a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium 1901. évi 89.938. sz. rendeletének köszönhetően, mely meghatározta a magyar népkönyvtárak szervezési alapelveit. A világháborús pangás után az 1920-as évek elejétől ezt az iskolán kívüli népművelés területéhez kapcsolta a VKM, amellyel újabb lendületet vett a népkönyvtárak szervezése (Utasítás 1902; Csapodi-Tóth-Vértesy 1987. 203-205.; Belovári 2011. 156-160.; Belovári 2012. 101-108.).

Ennek ellenére csupán néhány zsinat foglalkozott a népkönyvtárak kérdésével, bár a „jó”, vagyis a katolikus világnézetnek és erkölcsi elveknek megfelelő sajtó és irodalom pártolása, illetve ezek ajánlása, mint papi kötelesség, minden zsinati statútumban megjelent (pl. Vác 1930. 273. §.; Szombathely 1927. 405. §.; Eger 1931. 9. §., 20. §., 124. §.; Eger 1942. 25. §., 99-100. §., 133. §. 6. p.; Esztergom 1941. 62. §.). De egyedül a székesfehérvári 1924-es zsinaton tértek ki részletesen a népkönyvtárak szervezésének szükségességére. Megállapították, hogy az egyházmegye központjában a papság és világi munkatársaik részére hitvédelmi és szociális könyvtár, az olvasóközönség számára pedig egyházmegyei központi népkönyvtár felállítása szükséges. Úgy gondolták, hogy ez utóbbit a székesfehérvári Belvárosi Katolikus Kör könnyen megközelíthető épületében lenne a legcélszerűbb felállítani, annál is inkább, mert a kört kívánatos lenne központi katolikus körre átalakítani. Hasznosnak vélték, ha ebben a központi könyvtárban elhelyezésre kerülnének a Püspökség és a Szeminárium, illetve esetleg a Reálgimnázium könyvtári katalógusainak másolatai is, hogy az ottani műveket a szélesebb közönség legalább egy napi használatra kikérhesse. A könyvtár szabályzatának megalkotását és a könyvek kezelését a megalakítandó Központi Katolikus Körre bízta az Egyházmegyei Hivatal ellenőrzése alatt. A zsinat a vidéki lakosság igényeinek kielégítésére esperesi kerületi vándorkönyvtárak felállítását is tervbe vette, olyan módon, hogy az esperesi kerületi koronagyűlések döntsenek ezek állományának összetételéről. (Székesfehérvár 1924. 94. §.) Azonban valószínűleg mindez papíron maradt: erre utal, hogy tíz évvel később, 1934-ben az újabb zsinat szó szerint közli az 1924-es tervezetet (Székesfehérvár 1934. 377. §. 1-2. p.).

A székesfehérvári mellett még az 1930-as váci, az 1931-es egri, az 1935-ös győri és az 1940-es pannonhalmi zsinat javasolta lehetőség szerint ifjúsági és népkönyvtárak felállítását, de minden közelebbi részletezés nélkül (Vác 1930. 273. §.; Eger 1931. 121. §.; Győr 1935. 403. §.; Pannonhalma 1940. 253. §.). Ezen a téren azonban Egerben fejlődést tapasztalhatunk: az 1931-es szűkszávú javaslattal szemben az 1942-es zsinaton már sokkal határozottabban kötelezték a helyi lelkipásztorokat katolikus népkönyvtárak felállítására, illetve a világi kölcsönkönyvtárak állományának ellenőrzését is rájuk bízta, „hogy hívei kimondottan katolikus szellemű, de legalábbis erkölcsileg kifogástalan könyveket olvassanak” (Eger 1942. 99. §.).

Az ifjúsági korosztály nevelése és oktatása

Az felnőttképzés területén egy speciális csoportot jelentett az elemi iskolából kimaradó ifjúsági korosztály, akiket a kor felfogása alapvetően már felnőtteknek tekintett. Az egyházmegyei zsinatok kivétel nélkül kiemelten fontosnak tartották az ifjúság nevelését és oktatását, mivel a többségében egyházi kézben lévő elemi és ismétlőiskola elvégzése után a fiatalok hirtelen kikerültek az addig kötelezően érvényesülő egyházi befolyás alól és félő volt, hogy különféle, a katolikus világnézettel nem összeegyeztethető szellemi áramlatok hatása alá kerülnek, vagy legalábbis eltávolodnak az addig az iskolai keretek között kötelezően gyakorolt vallási élettől. Az ifjúsági korosztály vallási és erkölcsi nevelését elsősorban a korban virágzó ifjúsági egyesületek keretében képzelték el (Vác 1921. 147. §. 1. p.; Eger 1931. 154. §. 1-2. p.; Székesfehérvár 1934. 373. §.), mivel „az ifjúság irányítása valláserkölcsi nevelés nélkül nem maradhat” (Székesfehérvár 1924. 90. §.).

A 12-21 év közötti fiúk kötelező állami szervezet, az elsősorban testgyakorlással és katonai ismeretekkel foglalkozó, a trianoni békediktátumban megtiltott sorkatonaságot pótlandó Levente a korban szinte minden településen működött (Gergely 1976), ezért ezzel az összes egyházmegyei zsinat kiemelten foglalkozott. A zsinati atyák figyelmét továbbá az is indokolta, hogy a korban sok összeütközésre adott alkalmat a Levente és az egyház között, hogy a foglalkozásokat vasárnap tartották, így sok fiatal ezért kénytelen volt elmulasztani a misét. Azonban a panaszoknak nem sok foganatja lett, ezért az állami szervezettel szemben valószínűleg az egyház sikeresebb taktikának vélte, ha abba inkább beépül, mintegy „megkeresztelve” azt (Gergely 1999. 153-154., 162-163.; EFL Körlevelek 1897/1926., 3096/1926., 5394/1927.). Ezért a zsinatok a plébánosok, a hitoktatók és a tanítók kötelességévé tették a Levente munkájában, sőt, irányításában való részvételt. Az ő feladatuk elsősorban abból állt, hogy a Levente-mozgalom világi jellegű intézményét mindinkább a vallás világához közelítsék, például követeljék meg a leventék misehallgatását, gyónását, áldozását, illetve tartsanak számukra vallási témájú előadásokat, elmélyítve az ifjúságban a vallásos érzületet. (Székesfehérvár 1924. 90. §.; Kalocsa 1928. 22. §.; Vác 1930. 310. §. 1-2. p.; Eger 1931. 122. §., 130. §. 1. p., 154. §. 1. p.; Veszprém 1934. 30. §. 1. p.; Székesfehérvár 1934. 106. §., 381. §. 1. p.; Győr 1935. 42. §.; Pécs 1936. 84. §., 126. §., 545. §.; Pannonhalma 1940. 253. §.; Eger 1941. 152. §. 2-3. p.). Ahogy az 1930-as váci zsinat megfogalmazta: „Kitűnő alkalom nyílik itt arra, hogy a Levente intézményben a testgyakorlatra kötelezett 21 éven aluli ifjúsággal a kapcsolatot fenntartva befolyásukkal elérjék, hogy ezen intézmény nemcsak fizikai fejlődést irányító szervezet legyen, hanem az ifjúság lelki fejlődését és világnézetét is katolikus irányban fejlesztő intézménnyé váljék, melyben a leventék rendszeres testedzés mellett fegyelemre, kötelességtudásra és istenfélelemre nevelődnek.” (Vác 1930. 310. §. 1. p.)

A tizenéves fiúk esetében emellett a kimondottan katolikus jellegű ifjúsági egyesületekben való részvételt is szorgalmazták. Különösen az Adolf Kolping által alapított, Magyarországon az 1850-es évektől ismert Katolikus Legényegyletet (Ruschek 1887; Szecskó 1992) és az 1892-ben Pokorny Emánuel által alapított Katolikus Tanoncokat Védő Egyesületet ajánlották, melyek fő feladata az iparostanulók vallás-erkölcsi nevelése és műveltségi szintjének emelése volt (Veszprém 1923. 29. §. 1. p.; Székesfehérvár 1924. 90. §.; Szombathely 1927. 393. §.; Vác 1930. 316. §. 1. p., 269. §.; Veszprém 1934. 29. §.; Székesfehérvár 1934. 378. §.; Pécs 1936. 540. §.). Az 1931-es egri zsinat az ún. Katolikus Ifjúsági Egyesületet emelte ki, mint olyan szervezetet, amelyben az ifjúság nevelésének történnie kell (Eger 1931. 154. §. 1. p.). A 20. század elején, az Egri főegyházmegyében valóban történtek kísérletek arra, hogy minden plébánián hozzanak létre egy katolikus ifjúsági egyesületet, azonban az éves sematizmusok tanúsága szerint, melyekben feltüntették az egyes plébániákon lévő katolikus egyesületeket, ezek csak ritka esetben működtek ténylegesen (EFL Körlevelek 4597/1902., 2197/1911.).

A fiúkkal szemben az ismétlőiskolából kikerült tizenéves leányok képzését a zsinatok többsége alig említi (pl. Székesfehérvár 1934. 364. §.). Egyedül az 1931-es egri zsinat foglalkozott részletesebben a kérdéssel. Számukra a zsinat a korban nagy népszerűségnek örvendő Mária-kongregációk megszervezését ajánlotta, elsősorban a tanítónők közreműködésével (Eger 1931. 154. §. 2. p.). A 16. századi gyökerekkel rendelkező, a jezsuita rendhez kötődő Mária-kongregációk a 20. század egyik legnépszerűbb katolikus hitbuzgalmi társulatainak számítottak. A kongregációk elsődleges célját a vallásosság és lelkiélet elmélyítése jelentette elsősorban Szűz Mária erényeinek követése által, emellett a jezsuita szellemi irányítás következtében a katolikus társadalmi elit kinevelése is feladatuk volt, ezért ez a társulati forma elsősorban az iskolázottabb felső- és középrétegekben, illetve a városokban vált népszerűvé (Bangha 1911. 3–9, 16–23.; Löffler 1925. 8–67.). Az egri zsinati statútumok a Mária-kongregációk alternatívájaként megemlítték a leányok számára egy bizonyos Szent Margit Egyesületet is (Eger 1931. 154. §. 2. p.). Mivel a kor egyháztörténeti irodalmában nem ismert ilyen nevű egyesület, lehetséges, hogy valójában a Katolikus Egyetemi és Főiskolai Nőhallgatók Szent Margit Körére kell gondolnunk. A Szent Margit Kört 1906-ban alapította a kor katolikus közéletének egyik legnagyobb hatású nőalakja, Farkas Edit, a Szociális Missziótársulat megalapítója az egyetemek és főiskolák katolikus női hallgatóinak összefogására, segélyezésére, hitéletének és katolikus öntudatának fejlesztésére (Csíky 2019. 248–256.). Azonban az is elképzelhető, hogy Egerben egy másik, bár nyilván hasonló leányegyesület tervéről volt szó, amelyet az 1943-as szentté avatása előtt igen nagy népszerűségnek örvendő, a magyar leányifjúság példaképének tekintett Árpád-házi Szent Margitról kívántak elnevezni, és amelynek megalapítását az egyházi vezetők üdvösnek látták volna. Ez utóbbi lehetőséget valószínűbbnek tekinthetjük, mivel a nagyrészt földművelésből vagy ipari munkából élő, kevésbé iskolázott hívekkel rendelkező egyházmegyében a felsőoktatásban részesülő leányok száma elenyészően csekély lehetett. Azonban a zsinat előírásai nagyrészt papíron maradtak: az 1930-as évek egri egyházmegyei sematizmusából kiderül, hogy szinte csak a városokban, vagy a városi jellegű nagyobb ipari központokban működtek Mária-kongregációk, míg a kívánt ún. Szent Margit Egyesület szinte sehol sem alakult meg.

Az 1930-as évek közepén a katolikus ifjúsági egyesületi életben nagy átalakulások történtek: 1935-ben létrejött a KALOT (Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Titkársága, majd 1938-tól Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testülete), a földműves legényeket összefogó nagy katolikus társadalmi szervezet, mely a vallás-erkölcsi nevelés mellett nagy hangsúlyt helyezett a tagok műveltségi szintjének emelésére is, ahogy jelszavában is hirdette: „Krisztusibb embert! Műveltebb falut!” A KALOT nagyon jelentős kulturális tevékenységet fejtett ki a falusi nép körében, elsősorban műsoros rendezvények és

előadások, tanfolyamok tartásával és népfőiskolák működtetésével (Balogh 1998. 41., 122-128., 137-146.). Egy évvel később megalakult a leányok számára a hasonló tevékenységet kifejtő **Katolikus Leánykörök Szövetsége, a KALÁSZ is** (Székely 1989. 43-57.). Ebből adódóan az 1940-es évek egyházmegyei zsinatai az ifjúsági korosztály számára a korábbi egyesületekkel szemben már elsősorban a KALOT-ot és a KALÁSZ-t ajánlották. Sőt, az 1941-es egri zsinat egyenesen az egyházmegye hivatalos ifjúsági szervezeteinek nevezte ezeket, amelyek megszervezését a lelkipásztorok kötelességévé tették, és tevékenységükben mind a helyi papság, mint a katolikus iskolák tantestületének tagjai kötelesek voltak részt venni (Eger 1942. 152. §. 1. p.; Pannonhalma 1940. 252. §.).

A felnőttképzés módszertana

A felnőttképzés módszereiről és eszközeiről meglehetősen szűkszavúan nyilatkoznak a zsinatok, nem nagy hangsúlyt helyezve rá. A korban általánosan elfogadott módon elsősorban előadások formájában képzelték el a felnőttek képzését, de ezek módszertanára csak ritka esetben tértek ki. Például az 1930-as váci zsinat felhívta a figyelmet az egyesületi előadások témáinak tervszerű összeállítására, melyet a plébános és a káplán közös feladatának szántak (Vác 1930. 253. §. 2. p.). Ugyanez a zsinat igen gyakorlatias módon azt is tanácsolta, hogy a pap az egyesületi előadásokra időnként egy-egy rátermett idegen előadót is hívjon meg, „aki nemcsak a maga újszerűségével, hanem hivatásával járó tudásával is rendszerint nagyobb érdeklődést vált ki.” (Vác 1930. 316. §. 7. p.) Hasonlóképpen az 1936-os pécsi zsinat is javasolta, hogy világiakat is vonjanak be az Actio Catholica előadásainak tartásába: „A világiak bevonása csak emeli a hatást. Ilyen világi férfiak most már szintén vannak s csak várnak a cselekvésre.” (Pécs 1936. 529. §. f. p.)

Csupán az 1934-es székesfehérvári zsinat határozataiban találkozunk részletesebb módszertani útmutatással. A zsinat javasolta a papságnak a népművelésben a modern technikai eszközök, a rádió és a vetítőgépek⁹ használatát, „melyek profán és üzleti kezekben óriási rombolást végezhetnek a nép lelkében, gondos kezekben pedig sok áldás dús forrásává válnak.” A népművelő előadások szemléltető anyagainak gyűjtését és az egyes településekre való eljuttatását, csakúgy, mint a szükséges technikai eszközök biztosítását az Egyházmegyei Központi Tanács kulturális szakosztálya feladatának szánták, csakúgy, mint az egyesületek papi és világi vezetőinek rendszeres továbbképzését (Székesfehérvár 1934. 376. §. 2., 4. p.).

Konklúziók

Az egyes egyházmegyékben nem egyforma intenzitással és részletességgel foglalkoztak a népművelés kérdésével. Leginkább a veszprémi és a székesfehérvári zsinatokon hangsúlyozták ennek fontosságát, melyben minden bizonnyal a két főpásztor, Rott Nándor és Prohászka Ottokár hatását kell látnunk, akik koruk társadalmi kérdések iránt leginkább érdeklődő, legagilisabb püspökei voltak (Mózesy 2006; Szabó 2007; Karlinszky 2020. 229-243.; Tengely 2020b. 273-292.). Ezt láthatjuk a téma formai megjelenését illetően is az egyes zsinati statútumokban: sok helyen nem szenteltek külön egységet a témának, csak egy-két paragrafusban említették leginkább a papság társadalmi tevékenységét taglaló fejezetekben; az 1930-as váci és az 1942-es egri zsinatokon külön alfejezetként szerepelt a téma az

⁹ Valószínűleg diapozitív- és filmvetítőgépekről is szó volt.

oktatásügy részeként, míg a veszprémi statútumokban önálló fejezetben olvashatunk róla „A felnőttek oktatása” címmel, mely szintén azt sugallja, hogy Veszprémben tulajdonítottak a legnagyobb jelentőséget a témának.

A zsinati határozatokból az is kitűnik, hogy a két világháború közötti években a katolikus egyházban nem volt egységes kép arról, hogy pontosan mit értenek az iskolán kívüli népművelés alatt. Voltak egyházmegyék, ahol elsősorban a felnőtt lakosság körében zajló népművelő vagy ismeretterjesztő tevékenységre igyekeztek helyezni a hangsúlyt, míg például Egerben legfőképp az ifjúság valláserkölcsi nevelését tartották fontosnak. Ennek megfelelően a népművelés formái megoldásai is színes képet mutatnak: az 1920-as években és az 1930-as évek elején ezt egyes helyeken népakadémiák és népkönyvtárak szervezésével, míg máshol inkább a katolikus egyesületek tevékenységének kiterjesztésével képzelték el. Az 1930-as években az egyházközségek létrejöttével azonban egységesülést tapasztalhatunk: a katolikus népművelési tevékenységet már elsősorban ezek keretében képzelték el az Actio Catholica központi szellemi irányításával, bár a korábbi formákat továbbra sem kizárva.

Tartalmi szempontból a felnőttképzést szintén meglehetősen különbözőképpen látták az egyes egyházmegyékben. Négy jól elkülöníthető tartalmi csoport állapítható meg a zsinati statútumokban. Az első a szűken vett hitoktatás, mely az elemi iskolában elsajátított hittani ismeretek elmélyítését és bővítését jelentette alapvetően a katekézis alapján – némi liturgikus ismerettel kiegészítve –, melynek elsődleges színtere a trienti zsinat óta kötelező vasárnap és ünnepnap délutáni templomi katekézis volt (Tengely 2020a; (Vác 1921. 37. §. 7. p.; Veszprém 1923. 200. §., 207. §.; Szombathely 1927. 368. §.; Vác 1930. 171. §., 247. §. 4. p., 254. §.; Eger 1931. 131. §. 8. p.; Székesfehérvár 1934. 268. §. 6. p.; Veszprém 1934. 200. §., 207.; Pécs 1936. 70. §. c.; Pannonhalma 1940. 38. §., Esztergom 1941. 61. §., 300. §.). Ezt a zsinatokon nem tekintették az iskolán kívüli népművelés részének, hanem attól teljesen függetlenül kezelték, bár időnként a népművelés kapcsán is megemlítették, hogy az ifjúsági egyesületekben időnként ajánlatos hitoktatást is tartani. A második csoportot a tágabb értelemben vett vallásos műveltség emelése jelentette, például egyháztörténeti, egyházművészeti témákról szóló előadások formájában. A harmadik csoport a különféle világi témák, főleg aktuális közéleti, társadalmi, gazdasági kérdések feldolgozása volt, de szigorúan a katolikus világnézet alapján, csakis „megbízható” előadók által. Ennek egyértelmű célja az egyénekben a katolikus öntudat erősítése, a különféle közéleti témákban az egyházi álláspont mögé a tömegek besorakoztatása, végső soron a katolikus társadalom megerősítése volt. Ezzel szemben kevésbé fontosnak tűnik a zsinatokon a negyedik csoport, a „klasszikus” népművelési témák, vagyis a világi műveltség emelésére és az ismeretterjesztésre irányuló tevékenység, például csak az 1931-es egri zsinat említi konkrétan az analfabéta tanfolyamok támogatását (Eger 1931. 121. §.). Ebből egyértelműen kitűnik, hogy az egyház elsősorban a katolikus világnézet erősítésére és terjesztésére kívánta felhasználni az iskolán kívüli népművelési tevékenységet, ez volt a fő cél, s mellette csak mellékes elemként jelent meg a felnőtt lakosság általános műveltségének emelése.

Felmerül a kérdés, hogy a zsinati határozatokat mennyiben követték gyakorlati tettek, milyen népművelési tevékenységet fejtett ki a Katolikus Egyház a vizsgált korszakban? Az Actio Catholica és a KALOT ilyen irányú munkája közismert (Balogh 1998. 41., 122-128., 137-146.; Gianone, 2010. 72-76.). Emellett kétségtelen, hogy voltak területek, ahol már az 1920-as évek elejétől rendkívül élénk népművelési tevékenység folyt katolikus nép főiskolák, előadások, tanfolyamok, kultúrházak létesítésével. Talán a Pannonhalmi egyházmegye bencés plébániáin folyt a legélénkebb népművelési munka, például Csanakfaluban alapította meg az első rendszeres magyarországi nép főiskolát Szekeres Bónis bencés atya 1921-ben (Dénesi 2021. 28-29., 30., 38., 41, 72., 86., 109-113., 118., 122. 130.). A Váci egyházmegye területén is több

mint félszáz kultúrház épült fel időszakunkban, nagy mértékben Hanauer Árpád püspök szorgalmazásának köszönhetően (Lénár 2017b. 83.), és ismert például a kaposvári egyházközségek ilyen irányú munkája is (Belovári 2011. 96-97., 136., 181.), csakúgy, mint a Szombathelyi egyházmegyei kezdeményezések (Tóth 2015. 188-190.). Feltételezhetően azonban az egyház népművelési tevékenysége nem volt mindenhol ilyen virágzó, de ennek részletes feltárása még a jövőbeli kutatások feladata.

Rövidítések:

EFL = Egri Főegyházmegyei Levéltár

SzPL = Székesfehérvári Püspöki Levéltár

KFL = Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár

Források:

- A Kalocsai Főegyházmegye zsinati határozatai. In: KFL Kalocsai Főegyházmegyei Körlevelek 1928. 99-105. p.
- A Szombathelyi egyházmegye zsinati törvénykönyve. Szombathely, K. n., 1927. In: Bakó, Balázs (szerk.) (2017): A Szombathelyi egyházmegye zsinatai. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 151-315. p.
- Az 1931. évi egri egyházmegyei zsinat határozatai és törvényei. Eger, 1931. In: Tengely, Adrienn (szerk.) (2016): Az 1931. és 1942. évi egri egyházmegyei zsinatok. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 177-277. p.
- Az 1935. évi győri egyházmegyei zsinat határozatai (1935). Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája.
- Az 1942. évi egri egyházmegyei zsinat határozatai és törvényei. Eger, 1942. In: Tengely, Adrienn (szerk.) (2016): Az 1931. és 1942. évi egri egyházmegyei zsinatok. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 329-428. p.
- Az Esztergomi Főegyházmegyei Zsinat (1941. nov. 11-12.) határozatai. Budapest, Stephaneum, 1942. In: Adriányi, Gábor (szerk.) (2017): Esztergomi zsinatok a 19-20. században. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. CD-melléklet.
- Decreta Synodalia. Az 1921. évben tartott váci egyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Budapest, Pallas, 1921. In: Lénár, Andor (szerk.) (2017): A Váci egyházmegye zsinatai és papi tanácskozásai a 19 és 20. században. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 233-312. p.
- Decreta Synodalia. Az 1924. június 24-től 26-ig Székesfehérvárott tartott székesfehérváregyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Székesfehérvár, Debreczeni István Könyvnyomdája, 1924. In: Mózes, Gergely (szerk.) (2016): A Székesfehérvári egyházmegye zsinatai a 20. század első felében. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 85-182. p.
- Decreta Synodalia. Az 1930. évben tartott II. váci egyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Rákospalota, Váci Egyházmegye, 1930. In: Lénár, Andor

- (szerk.) (2017): A Váci egyházmegye zsinatai és papi tanácskozásai a 19 és 20. században. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 353-502. p.
- Decreta Synodalia. Az 1934. június 20-tól 22-ig Székesfehérvárott tartott székesfehérváregyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Székesfehérvár, 1935. In: Mózessy, Gergely (szerk.) (2016): A Székesfehérvári egyházmegye zsinatai a 20. század első felében. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. CD-melléklet.
 - Decreta Synodalia. Az 1940-ben tartott pannonhalmi egyházmegyei zsinaton hozott egyházmegyei törvények. Győr, Győregyházmegyei Alap Nyomdája, 1940. In: Dénesi, Tamás (szerk.) (2021): A Pannonhalmi egyházmegye zsinatai. Budapest, Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 165-236. p.
 - Egyházmegyei határozatok és törvények. Decrata almae dioecesis Wesprimiensis anno 1923. diebus 19-21. Junii in synodo dioecisana publicata et approbata. Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1923. In: Gárdonyi, Máté (szerk.) (2016): Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 127-234. p.
 - Egyházmegyei határozatok és törvények. Decrata almae dioecesis Wesprimiensis anno 1934. diebus 25-28. Junii in secunda synodo dioecisana publicata et approbata. Veszprém, Egyházmegyei Könyvnyomda, 1935. In: Gárdonyi, Máté (szerk.) (2016): Egyházmegyei zsinatok és tanácskozások Veszprémben. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. CD-melléklet.
 - Statuta Synodalia. Pécs egyházmegyei zsinati határozatok. Pécs, Dunántúli Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda Rt., 1936. In: Damásdi, Zoltán (szerk.) (2017): Az 1936. évi pécsi egyházmegyei zsinat. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet. 75-336. p.

Felhasznált irodalom:

- A Katolikus Nagygyűlés programja. In: Nemzeti Újság 1922. okt. 7., 8. p.
- A Katolikus Nagygyűlés után. In: Nemzeti Újság 1922. okt. 12. 3. p.
- A katolikus nagygyűlés utolsó értekezlete. In: 8 órai újság 1922. okt. 12. 7. p.
- Balogh, Margit (1998): A KALOT és a katolikus társadalompolitika 1935–1946. Társadalom- és Művelődéstörténeti Tanulmányok 23. Budapest, MTA Történettudományi Intézete.
- Bangha, Béla (1911): Mi a kongregáció? Budapest.
- Bangha, Béla (1941): A Nagyasszony zászlaja alatt. Budapest, Szent István Társulat.
- Beke, Margit (szerk.) (1992): A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1919-1944 között. München, Aurora.
- Beke, Margit (szerk.) (2018): A magyar katolikus püspökkari tanácskozások története és jegyzőkönyvei 1892-1918 között. Budapest, Szent István Társulat.
- Belovári, Anita (2011): Közművelődés és iskolán kívüli művelődés a két világháború között a Dél-Dunántúlon (A Somogy megyei Iskolánkívüli Népművelési Bizottság iratanyagának tükrében). Doktori disszertáció. Budapest, ELTE

- Belovári, Anita: „Valljuk meg...a falunak nem is igen van viszonya a könyvvvel”. Népkönyvtárügy a két világháború között. In: Acta Scientiarum Socialium 15. évf. 37. sz. 101-108. p.
- Codex Iuris Canonici (1917). Roma. <http://www.jgray.org/codes/cic17lat.html> (2017. 02. 28.)
- Csapodi, Csaba – Tóth, András – Vértessy, Miklós (1987): Magyar könyvtártörténet. Budapest, Gondolat.
- Csíky, Balázs (2019): A Szent Margit Kör (1906–1947). In: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok 31. évf. 1-4. sz. 248-256. p.
- Dénesi, Tamás (szerk.) (2021): A Pannonhalmi egyházmegye zsinatai. Budapest, Eötvös Lóránd Kutatási Hálózat Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Falusi népakadémiák (1921). In: Vasárnap 2. évf. 48. sz. 1-3. p.
- Falusi népakadémiák szervezése (1922). In: Magyar Pedagógia 31. évf. 187. p.
- Gelencsér, Katalin (é. n.): A művelődés, az öntevékeny közösségi művelődés formái és funkciói Magyarországon. In: B. Gelencsér, Katalin (szerk.): Művelődéstörténet II. Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Mikszáth Kiadó. 674–702. p.
- Gergely, Ferenc (1976): Horthy levontái. A levanteintézmény története. [Budapest], Kossuth Kiadó.
- Gergely, Jenő (1999): A katolikus egyház története Magyarországon 1919–1945. H. n., Pannonica Kiadó.
- Gianone, András (2010): Az Actio Catholica története Magyarországon 1932–1948. Budapest, ELTE BTK Történelemtudományok Doktori Iskola.
- Juhász, Erika (2016): A felnőttek képzése és művelődése egykor és ma Magyarországon. Debrecen, Csokonai Kiadó.
- Karlinszky, Balázs (2020): Rétegpasztoráció a Veszprémi egyházmegyében (1919-1939). In: Karlinszky, Balázs - Varga, Tibor László (szerk.): [Rott Nándor és kora. A katolikus egyház 1918-1919-ben és a veszprémi püspökség a két világháború között](#). Veszprém, Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 229-243. p.
- Kerekes, Imre (1994-1995): Az Actio Catholica Baranyában. In: Baranya 7-8. évf. 267-277. p.
- Lénár, Andor (2017a): A Váci egyházmegye Hanauer Árpád István püspöksége idején (1919-1942). Pécs, Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola - Pécsi Egyháztörténeti Intézet.
- Lénár, Andor (2017b): A Váci egyházmegye zsinatai és papi tanácskozásai a 19. és 20. században. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Löffler, Fülöp (1925): A Mária-kongregációk. Budapest.
- Magasabb kultúrát kell adni a népnek. In: Magyarország 1922. okt. 12., 7. p.
- Maróti, Andor – Rubovszky, Kálmán – Sári Mihály (szerk.) (1998): A magyar felnőttoktatás története. Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája.
- Mózesy, Gergely (szerk.) (2006): Prohászka Ottokár – püspök az emberért. Székesfehérvár – Budapest, Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltár.

- Mózessy, Gergely (szerk.) (2016): A Székesfehérvári egyházmegye zsinatai a 20. század első felében. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet.
- Petrás, Éva (2013): Társadalmi tanítás és szociális kérdés. Az egyház társadalmi tanításának recepciója a katolikus értelmiség körében, 1931–1944. In: Egyháztörténeti Szemle, 14. évf. 2. sz. 3-19. p.
- Ruschek, Antal (1887): A Katholikus Legényegylet magyar földön. Budapest.
- Sági, György (2020): Egyházközségek megalakítása a Veszprémi egyházmegye területén Rott Nándor püspöksége idején. In: Karlinszky, Balázs - Varga, Tibor László (szerk.): [Rott Nándor és kora. A katolikus egyház 1918-1919-ben és a veszprémi püspökség a két világháború között](#). Veszprém, Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 245-272. p.
- Szabadoktatás és népakadémiák (1916). In: Katholikus Nevelés 10. évf. 6. sz. 281. p.
- Szabó, Ferenc (2007): Prohászka Ottokár élete és műve. Budapest, Szent István Társulat.
- Szecskó, Károly (1992): Az Egri Katolikus Legényegylet története (1860-1951). Tanulmányok Heves megye történetéből 12. Eger.
- Székely, Andrea (1989): Katolikus Leánykörök Szövetsége: a KALÁSZ. In: Katolikus Szemle 41. évf. 1. sz. 43-57. p.
- Szentiványi, Károly (1917): Népakadémia, mint a falusi általános és gazdasági népművelés országos intézménye. Pécs, Wessely-Horváth Nyomda.
- T. Kiss, Tamás (1998): Az iskolán kívüli népművelés és felnőttoktatás Magyarországon az 1920-as években. In: Maróti, Andor – Rubovszky, Kálmán – Sári, Mihály (szerk.): A magyar felnőttoktatás története. Budapest, Magyar Művelődési Intézet – Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszéke – Jászberényi Tanítóképző Főiskola Közművelődési és Felnőttnevelési Tanszék – Német Népiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete Budapesti Projektirodája, 217-226. p.
- T. Kiss, Tamás (1999): Felnőttoktatás-történet Magyarországon. In: Educatio, 8. évf. 1. sz. 3-13. p.
- Tengely, Adrienn (2010): A katolikus hitbuzgalmi és karitatív egyesületek andragógiai tevékenysége a dualizmus kori Pécs példája alapján. In: Juhász, Erika (szerk.): Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus. Debrecen, Center for Higher Education Research and Development - University of Debrecen, 385-390. p.
- Tengely, Adrienn (2014): „A jó könyv - levél a jó Istentől”. A katolikus hitbuzgalmi társulati könyvtárak a 20. század első felében Pécsen. In: Kerekes, Imre (szerk.): Öttorony vonzásában. Dolgozatok a Csorba Győző Könyvtár Helyismereti Gyűjteményének műhelyéből. Pécs, Csorba Győző Megyei Könyvtár, 116-126. p.
- Tengely, Adrienn (2017): A Mária-kongregációs könyvtárak a 20. század első felében. In: Kulturális Szemle 4. évf. 1. sz. 65-70. p.
- Tengely, Adrienn (2020a): A felnőtt katekézis kérdése az egri egyházmegyei zsinatokon a 20. században. In: Hideg, Gabriella - Simándi, Szilvia - Virág, Irén (szerk.): Prevenció, intervenció és kompenzáció. Debrecen, Debreceni Egyetemi Kiadó, 356-361. p.
- Tengely, Adrienn (2020b): Pro lege et grege - A törvényért és a nyájért. Rott püspök tevékenysége az őszirózsás forradalom időszakában. In: Karlinszky, Balázs - Varga, Tibor László (szerk.): Rott Nándor és kora. A katolikus egyház 1918-1919-ben és a veszprémi püspökség a két világháború között. Veszprém, Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, 273-292. p.

- Tóth, Krisztina (2015): A Szombathelyi egyházmegye története Grósz József egyházkormányzása idején (1936-1944). Budapest, MTA-PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport.
- Utasítás a népkönyvtárak szervezésére (1902). Budapest, Múzeumok és Könyvtárak Országos Tanácsa. <https://mek.oszk.hu/13900/13962/13962.pdf> (2021. 10. 27.)
- Útmutatás az Actio Catholica egyházmegyei szervezeteinek működéséhez (1933). Actio Catholica Országos Elnöksége.

Zsuzsa Koltai – Terézia Reisz – Mihály Kocsis:

Civil organizations in Baranya county in the service of community organization and supporting cultural activities of nationalities

Absztrakt: A Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Humán Fejlesztési és Művelődéstudományi Intézetének kutatócsoportja a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára című pályázatának támogatásával bonyolította le „Kultúraközvetítés és közösségi élet a Baranya megyei nemzetiségek körében” című kutatását 2021 szeptembere és 2022 augusztusa között. A széleskörű kutatás számos eredménye közül jelen tanulmány a Baranya megyei egyesületek nemzetiségi közösség-szervezésben és kultúraközvetítésben betöltött szerepét, valamint tevékenységük jellemzőit tárja fel a cél szerinti leírásukban a nemzetiségi kultúra és/vagy közösség-szervezés támogatását meghatározó Baranya megyei egyesületek vezetőivel készített 30 strukturált interjú elemzése alapján.

A rétegzett mintavételen alapuló kutatás feltárja a vizsgált egyesületek tevékenységében, eredményeiben és kihívásaiban a településtípus és nemzetiségi megoszlás alapján fellelhető különbségeket és hasonlóságokat. A szerzők továbbá összefoglalják a nemzetiségi kultúrát és közösség-szervezést támogató civil szervezetek működési kereteinek rendszerszintű fejlesztésével kapcsolatosan az interjúalanyok által megfogalmazott javaslatokat, melynek eredményeként a tanulmány átfogó képet ad e fontos kérdéskör helyi, regionális és országos szintű fejlesztési lehetőségeinek mérlegeléséhez.

Abstract: The research group of the Institute for Human Development and Cultural Studies of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Pécs conducted the research entitled "Cultural and Community Life of the Nationalities in Baranya County" with the financial support of the National Institute for Culture's Academic Grant Program for Public Culture between September 2021 and August 2022. Among the extensive research results, this study explores the role of Baranya county associations in community organization and cultural life of nationalities, as well as the characteristics of their activities through the analysis of the data of 30 structured interviews conducted with the leaders of Baranya county associations whose objectives include the support of nationality culture and community organization. The research, based on stratified sampling, reveals the similarities and differences in the activities, results and challenges of the examined associations based on settlement type and nationality distribution.

In addition, the authors summarize the interviewees' proposals for the systemic development of the frameworks of civil organizations supporting ethnic culture and community organization, as a result of which the study provides a comprehensive picture for considering the development possibilities of this important area at local, regional and national levels.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

Framework and objectives of the research

The research group of the Institute for Human Development and Cultural Studies of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Pécs conducted the research entitled "Cultural and Community Life of the Nationalities in Baranya County" with the financial support of the National Institute for Culture's Academic Grant Program for Public Culture between September 2021 and August 2022.

The aim of the research group was to conduct a comprehensive investigation regarding the cultural and community life of the nationalities in Baranya County in the light of the activities of nationality self-governments and civil organizations aiming to preserve nationality culture. The research team formulated the following specific research objectives for its year-long investigation:

- Exploring the current results, challenges and good practices of nationality culture and community organization in Baranya County;
- Examination of the subcultures and community spaces of Baranya County nationalities, as well as the analysis of the cultural specifics appearing in the operation of community spaces and organization of communities;
- Exploring the role of nationality self-governments and civil organizations in promoting nationality cultural life and communities in Baranya county;
- Examining the communication and networking practices of nationality cultural organizations and opinion-forming leaders;
- Revealing the practices related to the collection of funds and the use of funds;
- Examination of the local and regional changes that shape nationality cultural life, as well as the analysis of their causes and processes;
- Exploring the impact of the pandemic on the cultural life and community organization of the nationalities in Baranya County;
- Mapping the methods of activities promoting cultural sensitivity related to nationality culture, as well as exploring adaptable good practices from the activities of nationality self-governments and NGOs, furthermore determining those institutional good practices from the high-quality internationalization activities of the University of Pécs that could be adapted in the cultural activities of nationalities;
- Processing and analysis of the Hungarian and international regulatory documents, strategies and recommendations related to the support of nationality culture and the organization of ethnic communities;
- Formulating proposals related to strengthening and promoting nationality cultural life and community organization based on the research results.

The research fills a gap in several ways, since mainly historical works are available on the nationalities of Baranya County and there is a lack of literature based on empirical research that comparatively examines the current cultural and community activities and processes of the nationalities in Baranya county. In addition, the research explored the provisions, strategies and recommendations at the European, national, county and local levels that define the framework of the cultural and community life, as well as the possibilities for preserving and developing the culture and identity of the nationalities in Baranya County (Dóri, Koller & Koltai, 2022). An important result of the research is that it reveals the needs and suggestions of leaders who play a decisive role in the organization of nationality culture and communities in Baranya county in connection with the possible improvements of the general, system-level

factors of legal regulation and financing as well as the local social practice having impact on the organization of their nationality culture and community life.

Among the extensive research results, this study explores the role played by civil organizations in Baranya County in culture and community organization of nationalities, as well as the framework and characteristics of their activities.

Research methods

Between December 2021 and March 2022 the research team explored the cultural and community organizing activities of the nationalities in Baranya County in the framework of structured interviews based on a stratified sampling procedure conducted with 30 nationality self-governments leaders and 30 leaders of civil organizations dealing with culture and community building of nationalities.

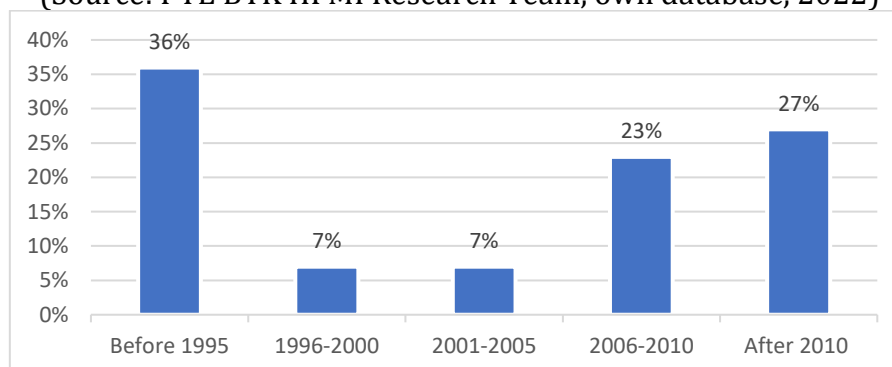
In the method of our sample selection, we followed the principles of stratified sample selection, in which we sought to present the spatial formation of ethnic and cultural characteristics. Within this, we made visible the vertical structure of the nationalities' self-governments. In a horizontal cross-section, the 13 nationality groups of Hungary were used as the basis for the sample selection. Since there are many NGOs operating in Baranya County that do not represent a specific nationality, but whose founding objectives include the support of nationalities' culture, the sample of civil organizations includes 5 such associations in addition to the 11 Roma, 10 German, 3 Croatian and 1 Serbian associations we involved. The distribution of the sample was based on settlement size (Pécs; country towns; villages with 2000-4999 inhabitants; villages with 1000-1999 inhabitants; villages with 500-999 inhabitants; villages with less than 500 inhabitants).

The motivations and goals of the establishment of civil organizations dealing with nationality issues

Among the laws preparing the political transition, the II. law of 1989 on the right of associations was among the first to appear, which defined the formation of a community with progressive goals as a fundamental right of freedom for those living in the country. Although the legal background has changed several times since then, this fundamental right has remained unchanged. As a result, the activities of associations can be examined, analyzed and evaluated based on decades of practice, regardless of when and for what purpose they were created, or under what personal and material conditions they operated or operate. Among the associations included in our research, we find some that have been continuously carrying out their originally undertaken activities for more than three decades, and some that were established only a few years ago. (See figure 1). It is clear from the presented figure that after the change of the political system in 1989, the establishment of civil organizations increased, which stopped somewhat from 1996, and then increased again from 2006. 50% of the associations we examined were established in 2006 or later. (Two associations trace their origins back to the first half of the 20th century.).

Figure 1: The foundation period of the associations included in the research, divided by time intervals (%), (N=30)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

During the founding period, the examined associations could have been inspired by many social influences to finally formulate their goals with the intention of solving some specific set of tasks. These could be aimed at dealing with a single problem, but they could also be aimed at creating an umbrella organization, for example bringing together cultural groups (choirs, dance ensembles, children's groups, etc.) belonging to a given nationality and coordinating their activities. However, there were many "transitions" in the definition of goals between these two extreme formation models.

Most of the examined associations wanted to change the conditions of some segment of cultural life or to improve the effectiveness of cultural activities. It has happened several times that the initially relatively narrow target designation has continuously expanded during operation and by now the organizations perform comprehensive tasks and have wide range of participants. So, the tasks undertaken at the beginning were continuously "actualized" by "time". Among the associations included in the research sample, a clearly distinguishable group was formed by those that considered the representation of the community, the protection of its interests, and the historical-economic-cultural self-reflection of its social context to be the most important among their goals. Among the mentioned goals, the representation of ethnic communities is a field that is legally regulated in detail. Only ethnic organizations registered at least three years prior to the year of the election could nominate candidates in the elections of the nationalities. This legal "compulsion" may have played a role in the creation of several associations, and in our research, this definition of founding goals also occurred. Some associations based their day-to-day activities on protecting the interests of those they represent and promoting coexistence with members of mainstream society. These organizations considered it important to promote the integration of nationalities into local societies, but at the same time, making their own cultures well known in order to promote cultural sensitivity toward them was also defined as an important task.

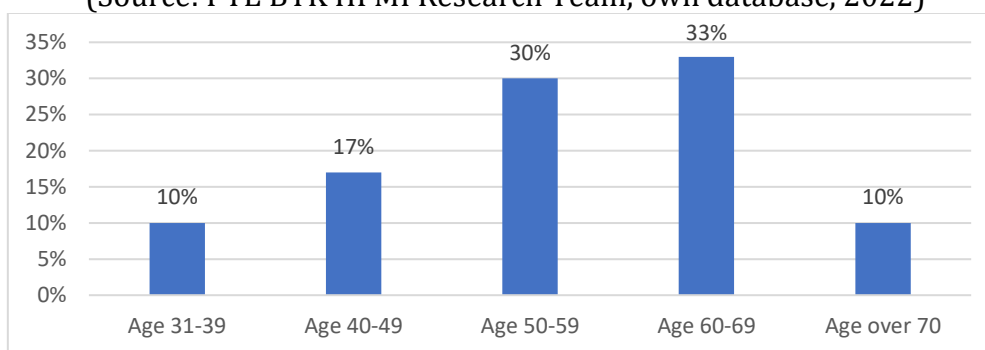
Hungarian studies analyzing the financing of ethnic organizations generally agree that the most important sources of income for these associations are provided by state and local government tenders (Morauszki, 2019). Some of the associations participating in the research were created with the declared aim of obtaining support from tender sources. In several cases, such founding processes were also supported by nationality self-governments.

10% of the interviewed association leaders – mostly those who live in the most depressed regions from a socio-geographic point of view – reported that their ethnic associations were organized specifically for the purpose of improving social conditions and helping those who live in disadvantaged situations.

The most important data of the leaders of associations dealing with nationality culture and community organization

60% of the interviewees included in the research sample are women. The average age of the respondents was 54.6 years, of which 55.1 years for women and 53.8 years for men. Young people are completely absent from the age groups of association leaders included in the research (the youngest interviewee was 34 years old), while leaders over 70 are represented with a rate of 10%. (see Figure 2). Almost one fifth of the interviewees performed their association leader duties as pensioners. In terms of planning the future of associations, an important result is that the proportion of respondents younger than 50 does not reach one third.

Figure 2: Age distribution of the interviewed association leaders, (N=30)
(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

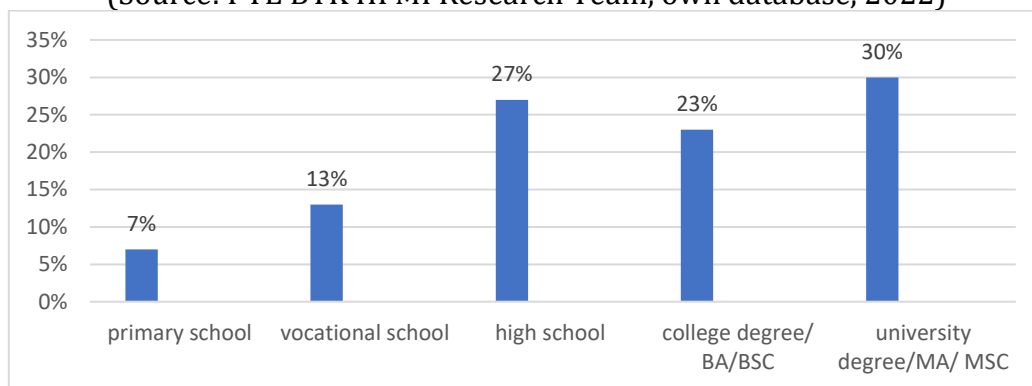

More than half of the interviewed association leaders obtained higher education qualification and only two people (7%) had only primary education. (See figure 3). The qualification level of the women in our sample is higher than that of the men: 61% of the women had a graduate degree, the same rate for the men was 41%. 22% of the women obtained some kind of doctorate - half of them a PhD -, in the case of men, the proportion of those with a doctorate was 16%, but these were all associated with law degrees.

The professional training of the interviewees with higher education degree showed a colorful picture: half of the interviewees had some level of teaching qualifications, more than 10% of them finished their studies as lawyers, at the same time, sociologists, economists, linguists, social workers and electrical engineers were also included in our sample. The professional qualifications of the interviewees with secondary education were also diverse (for example, carpenter, ceramicist, mason, electrician, butcher, accountant, etc.). Several of them used their skills in the daily operation of their associations. One-third of the association leaders included in the research had specialized education that could most likely be successfully adapted to the everyday practice of cultural and community organization (e.g. cultural organizer, community development assistant, romologist, social worker, mentor pedagogue, business and lifestyle coach). Our interviewees usually obtained these specialized qualifications as a result of their individual ambitions, their acquisition was less inspired by the competence requirements of the management of the given associations.

Figure 3: The distribution of interviewed association leaders according to educational level
(N=30)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

In the individual career plans of the association leaders further learning was mostly not included as a priority area. 80% of the respondents did not plan to pursue further studies at all. Some of them had already taken a lot of further education courses, others would rather be happy to share their own knowledge, and finally there were those who, in addition to passing on their knowledge, would also pass on their leadership role in the association. Among association leaders planning studies, the focus was primarily on their personal, long-term goals, for example obtaining the "habilitation" title or continuing foreign language studies in the hope of employment abroad. Two of our interviewees planned further studies in order to perform the tasks related to the leadership of the association more effectively. One of them wants to improve his skills in writing tenders, and the other wants to gain additional knowledge regarding the social sphere.

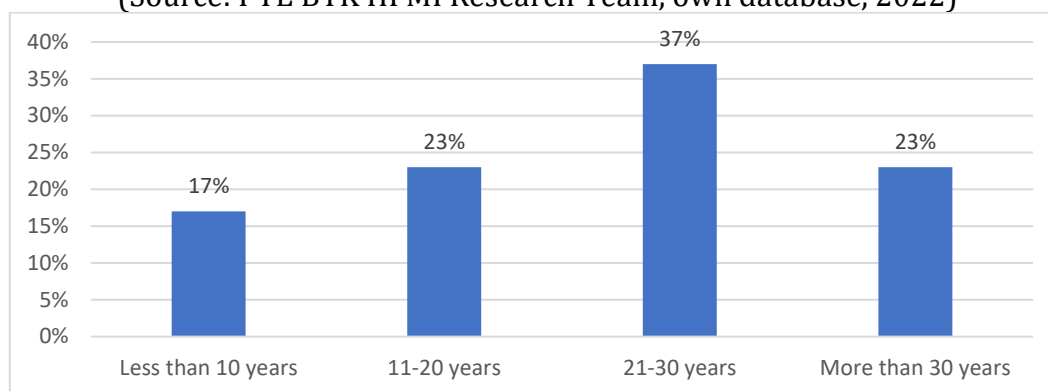
By examining the narratives of our interviewees, the following typical features could be observed in many of their life paths:

- being brought up in the nationality culture through the family;
- early (childhood) involvement in the activities of ethnic amateur, art-loving or artistic groups;
- later the leadership of these groups;
- the involvement of parents or family members in the interests of ethnic communities;
- conducting studies related to nationality culture;
- undertaking a role in nationality self-governments;
- undertaking the leadership role of the association.

As a result of all this, those involved in the research had particularly extensive experience, the average number of years they have spent as contributors to nationality affairs is 22.6 years, 60% of them have spent more than 20 years in some nationality role. (See figure 4).

Figure 4: The experience background of the interviewed association leaders expressed in years (N=30)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

At the time of our research, 57% of the associations included in our sample were led by the founding presidents. This fact points to the relative stability of the associations, especially if we take into account the time that has passed since their foundation. (We mentioned earlier that 50% of the associations were established before 2006, so they can look back on at least 17 years of history today. - See Figure 1). In the case of the founding presidents, it did happen that they handed over their role to someone else for a while, but in the end it returned back to them.

70% of the associations that participated in our study had no paid colleagues or employees at all. In total, there were five cases where the given NGO had the resources to employ staff. At the time of the examination of the associations, two organizations could involve public workers in the implementation of their tasks. The associations involved in the study were usually managed by a three-member board.

Activities of the examined NGOs

An overview of the programs of the associations representing one particular nationality (German, Roma, Croatian, Serbian) shows that there are some fields of activity that appear in the work of all or several nationality associations included in the research. These are:

a.) programs related to traditional holidays

The examined associations most often offer programs which are in connection with traditional holidays such as Easter, Christmas or Advent. German, Croatian and Roma associations also offer such programs. The leaders of two village Roma associations (Endrőc, Pereked) also highlighted their involvement in celebrating Women's Day and the Santa Claus holiday. Some German village associations organize programs related to Pentecost and May Day.

b.) keeping local ethnic traditions alive

The German and Croatian associations proved to be active in the revival of local ethnic traditions. In Óbánya, the winter tradition of rolling the wheel of fire was revived and restarted by the local German association, but it is worth mentioning the "Fool Carnival" organized by the German association in Mágocs, the range of Martin's day events (e.g. pumpkin roasting, lantern making and parade in Mágocs), the carnival-related donut baking in Máza, as well as the Nagypall donut baking competition. The Croatian associations included

in the research are also active in preserving local traditions (e.g. Croatian stiker competition in Felsőszentmárton; indulgence feasts; „Danube washing” in Mohács).

c.) performance of choirs, orchestras and organization of concerts

In the case of German associations, traditional wind instrument music and the accordion are at the center of these initiatives (Göröcsöndoboka, Újpetre, Véménd, Pécs). In the activities of the Serbian association included in the research, we encountered the organization of concerts, and in the case of the Croatians, the Christmas concert. One of the Roma cultural associations in Pécs organizes both classical and popular music concerts.

d.) nationality youth camps and meetings

The organization of youth camps also often appears in the activities of the associations involved in the research. While the camps organized by German associations specifically serve to convey Swabian traditions (e.g.: dance camp (Göröcsöndoboka) / nationality camp (Újpetre, Véménd), the youth camp of the Croatian association in Pécs provides historical knowledge as part of a trip to Croatia. In the village of Felsőszentmárton, with the cooperation of the local Croatian association the Croatian Self-Government organizes the meeting of Croatian youth. 3 of the Roma associations included in the research organize children's camps, all three are of different kinds. While the association in Komló organizes a general children's camp, the children camp organized by the association of the village of Pereked aims to preserve roma traditions, the Roma association in Göröcsöny organizes day camp which expands children's knowledge of Gypsy folklore. The Serbian association involved in the research also organizes a children's camp.

e.) book launch events, book publishing

The range of German associations included in the research is particularly active in organizing book launch events, the German associations of the villages of Máza and Véménd as well as one of the examined German associations in Pécs also organize such programs. The Serbian and one of the Croatian associations involved in the research also organize book launch events. Among the examined civil organizations, a German and a Roma association from Pécs, and the Croatian association from the village of Felsőszentmárton deal with book publishing.

f.) organizing or participating in the organization of nationality balls

Nationality balls are organized by the German association in the village of Máza and the Croatian association in the city of Mohács.

g.) Nationality Day/Evening

Nationality Day/Evening is organized by German (Villány, Nagypall, Újpetre) and Roma associations (Roma Day in Pereked, Komló and Endrőc).

h.) craft activities

3 German associations in the sample offer craft activities in connection with holiday preparations (Mágocs, Nagypall, Óbánya), and one Roma association offers such programs in order to pass on traditional Gypsy crafts.

i.) conferences and lectures

From the sample, one German and one Roma association in Pécs organize conferences related to the history, traditions, identity as well as current research results regarding the given nationality (gypsy research; Malenkij Robot). In addition to the two Pécs organizations, the German association in the village of Máza also organizes local history presentations.

j.) organization of theater performances, theater meetings, theater visits

Among the associations included in the sample, the organization of theater programs is most often encountered in the activities of the German associations. The German association in Mágocs organizes theater performances with invited actors, and one of the traditional programs of the German associations in Villány and Nagypall is the organization of theater

visits to other settlements. The theater meeting organized by one of the Roma associations in Pécs created a tradition, and since then nationality theater meetings have also been organized at the national level.

k.) exhibitions

One of the sample's Roma cultural associations in Pécs has been cooperating with the Faculty of Arts of the University of Pécs for 12 years, as part of which the graduate students of the faculty exhibit their works in the Rácz Aladár Community Hall. The exhibitions are organized by the association's staff, and the posters are designed by young people. The association's activities in the field of fine art exhibitions are outstanding. One of the sample's German associations in Pécs also organized high-quality exhibitions on the folk art of the nationalities in the past, and also organized painting exhibitions on several occasions.

l.) hiking tours

Hiking tours are organized by a village Roma (Hoszúhetény) and a village German association (Máza).

m.) nationality language education

The teaching of the nationality language has appeared in the activities of a German and a Roma association in Pécs.

n.) festivals

One of the sample's Roma associations in Pécs organizes a Spring Festival, which is tied either to the end of March, to the day when the association was founded, or to April 8, the International Roma Day. One of the sample's German associations in Pécs organizes the Baranya German Children's Dance Festival, which takes place in a different settlement inhabited by Germans each year. The organization of the dance festival is always carried out in cooperation with the local German self-government of the settlement. The other German association in Pécs started the so-called Accordion Festival to promote the instrument. In the first 3 years, the association organized the event as the main organizer, in the last 2 years it has been co-organizer. The only Croatian association of the sample in Pécs organizes the County Croatian Harvest Festival and the County Croatian Sausage Filling Competition, while the traditional program of the Croats in Mohács is the Bean Cooking Festival.

The programs organized by German nationality associations are typically bilingual (Mágocs, Óbánya, Villány), but the music is always Swabian. Among the examined associations, the only program which is presented almost exclusively in German is the Nut Festival organized for the 15th time in Máza.

In addition to the more frequently appearing program types, one or two unique but interesting initiatives from the activities of the examined German associations should be highlighted, such as

a.) organization of trips (Nagypall, Máza, Pécs); b.) pig sticking organized and implemented in cooperation with the local government (Nagypall); c.) At Christmas, young people prepare and bring presents to single elderly people (Véménd); d.) so-called Heritage Club organized by one of the examined German associations in Pécs which presents the influence of the Swabians on the culture and public life of Pécs; e) organization of film screenings (German association in Pécs); f.) filmmaking (German Association in Pécs); g.) organizing the performance of dance groups (German Association in Pécs)

Mass in the nationality language and the connection to religious life and church programs can be found in the overview of programs organized by German, Croatian and Serbian nationality associations as well. In the case of the German nationality, examples of this are the masses conducted in German from time to time in several settlements or the cooperation with the Catholic Church on Palm Sunday in connection with the Mágocs flower consecration. For the

Serbs, these are the Saint Sava Day and the organization of pilgrimages, for Croats the Croatian language masses, the meeting of the Croatian church choirs and organization of pilgrimages. At the time of the recording the interview, the sample's Croatian association in Pécs was planning to release a CD of Croatian church songs in the upcoming year. Among the Roma associations included in the research, the leader of the Roma association in the village of Pereked stated that they organize pilgrimages.

Exclusively nationality language programs are organized by 2 of the 3 Croatian associations in the sample. The cultural and gastronomic festival as well as the meeting of the Croatian church choirs organized by the sample's Croatian association in Pécs are entirely in Croatian, just like the dance house organized by the Croatian association in Mohács. In addition to the programs conducted exclusively in the nationality language, the Croatian associations in the sample also offer bilingual programs (e.g. the „Danube washing” and the Bean Cooking Festival in Mohács), so both Croatian and Hungarian are used during the implementation of the programs. Another specific feature of the Croatian associations (compared to the other NGOs in the sample) is that the preservation and promotion of cross-border relations have the greatest importance in the case of the Croatian associations (Felsőszentmárton, Pécs). In Felsőszentmárton, this is realized by inviting Croatian associations. One of the expressed goals of the gastronomic festival and fishing competitions organized by the sample's Croatian association in Pécs is to develop cross-border partnerships.

"This year we had a consecration of the cross, where the choir from Zagreb sang, then the Croats across the border organized a performance entitled "Treasures of Croatian folklore", then there was a sausage-stuffing competition, then in the evening there was a cultural program: a choir from Harkány, a tambourine band from Bácska and a dance group from Zagreb performed, which connected the enrichment of faith, spiritual life and culture. This complexity is also important." (Pécs, head of the Croatian association)

Among the 5 associations in the sample, which do not present specific nationalities but state the support of nationality culture among their objectives, two do not organize programs related to nationality culture at all. One of them unites local cultural groups that are not organized in the form of an association, coordinates their performances and helps them collect funds. Another cultural association of this group also does not organize independent programs. Although the third association belonging to this group organized two large-scale programs presenting the nationality culture of Baranya in 2014 and 2015, it didn't organize any programs related to nationality culture in the last 5 years. Its activities are primarily related to local cultural programs (Cultural Heritage Days, Zsolnay Light Festival) in Pécs, and the situation is the same for the last two associations belonging to this group of the sample (organized programs: carnival, crafts-related children's camp, village day, Advent fair, organization of dance group performances).

While all German, Croatian and Serbian associations in sample organize their programs almost exclusively around culture, the preservation of traditions and religious life, in the activities of the majority of Roma associations the improvement of social conditions, the collection of donations and the organization of children's catch-up sessions are also of prime importance. Out of the 11 Roma associations included in the research, 4 do not organize cultural programs at all, their activities focus on improving the quality of life of the local or neighboring Roma communities and distributing donations (Baranyajenő, Zádor, Göröcsöny, Szigetvár).

It is feature of the majority of Roma associations that the support of children plays prominent role in their activities. For example: children's camps (Komló, Pereked, Göröcsöny); organization of sports events for children; supporting children's catching up, early

development of children (Hosszúhetény, Pécs); drawing lessons, dance lessons (Komló); children's program (Hosszúhetény); children's day, Santa's holiday (Endrőc, Pereked); nationality language education (Pécs); Roma Holocaust awareness program for schools (Pécs).

The vast majority of the Roma associations we examined offer their programs exclusively in Hungarian. The association leaders explained the reason for this as the lack of interest and linguistic competence of the Roma youth in the Romani language. The omission of the use of the Romani language in the activities and programs of the associations appeared in villages, regardless of their population. (Endrőc, Hosszúhetény).

"Unfortunately, we don't organize programs in Boyash language, because the young people do not understand the language and they are not interested." (Baranya county village, Roma ethnic leader)

"Mostly we speak Hungarian, we only use our Boyash language in the family, we don't speak in Romani at our events." (Baranya county village, Roma ethnic leader)

At the same time, in one village (Pereked) the head of the local Roma association reported that the rate of use of the nationality language in their programs is high. An important objective of one of the sample's Roma associations in Pécs is the education and promotion of the Roma language among children. The other Roma association in Pécs offers its programs in Hungarian, but they also organize lectures and publish writings in their nationality language. At the time of the interview, the head of the Roma organization in Komló was also planning to start a Romani language course.

Health preservation and prevention (Bodolyabér), drug prevention (Hosszúhetény), legal aid service (Komló) and the organization of community programs not related to holidays (e.g. cooking, garbage collection in Komló) appeared in the scope of activities of the Roma associations.

Association leaders' assessment of their NGOs

We examined how the association leaders evaluated the effectiveness of the local and regional activities of their associations from several perspectives and with several methods. We also explored what priorities they set in their work, and what are the criteria by which they evaluate their activities. Finally, using a five-point Likert scale, we asked the association leaders to self-assess. The association leaders involved in the research approached the success factors of their work from a wide range of perspectives. By reviewing the arguments, reasons and aspects mentioned during the interviews, we can state that the interviewees evaluate their activities with self-reflective approach and leadership attitude, which focuses on preserving and ensuring cultural and community identity.

Among the evaluation aspects defined by the interviewees, in addition to the strategic goal, the operative tasks, target groups of the cultural activity, as well as creating of "generational connections with children, adults and the elderly" appear. The assessment aspects of the associations' work also focused on the conditions of the activity. Defining the basic infrastructure for ethnic community work as a key evaluation aspect is not evident among the nationality organizations. Because neither the associations nor the majority of nationality self-governments have own real estate. Their places of operation are either rented properties or they use the cultural and other community spaces of local governments free of charge on a courtesy basis.

One of the basic conditions for the effective activity of associations is the use of consistent methods of communication. Creating successful relationships is based on choosing the right form of personal contact and communication tool. In many respects, association work in the field of ethnic culture is based on community building methods. Association work based on personal relationships was valued by the interviewees. The pandemic has greatly reduced personal relationships. During the period of forced distancing caused by covid19, the association work was stable if they could continue to use their already proven communication methods and tools.

On the other hand, the new communication methods brought organizational relationships that had not yet been tried, as well as the creation of new network connections. Electronic connections ensured the technical possibility of this forced innovation. The associations used electronic communication tools even before covid19. However, the forced distancing made the associations to reconsider, think over and articulate the priorities of their community work and community building methods. At the same time, several association leaders emphasized the priority of interpersonal relations.

„Those who still enthusiastically and actively participate in the civil sphere, even as volunteers, are getting old. Generations active in the labor market have no time, they are busy with work, family and the computer. It is also not good that everything has already been transferred to IT. Because in the past, anyone who closed the door at work went home and took care of his family. Now they go home, take out the computer, the family members are sitting next to each other, and everyone is pressing gadgets.” (head of German cultural association, Pécs)

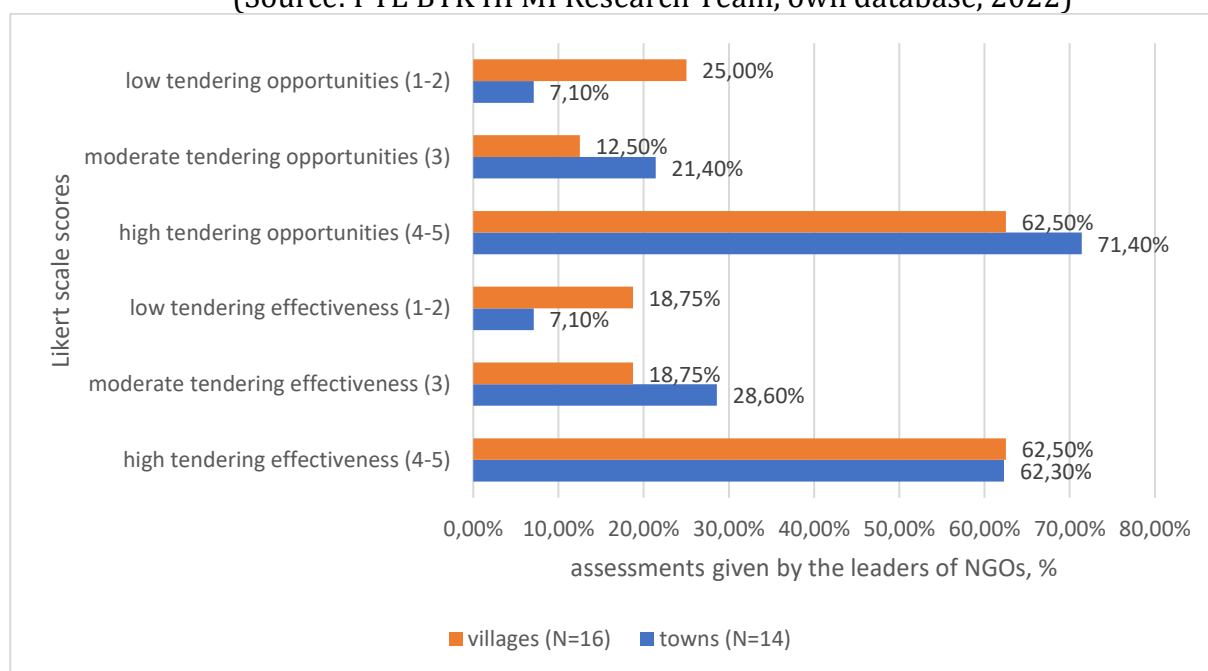
Leaders of associations active in the field of nationality culture adapt their community methods and programs to the associations' membership and the needs of other target groups in their settlement. Knowledge of the local society, responding to cultural needs, and choosing the appropriate local contact method have fundamental importance in the community work. This model perceives the association as a service-providing organization and strengthens the consumer attitude among association members. There are only few self-development associations where the leader only animates the association's activities and the members create their own programs and community activities through continuous learning, cooperation and implementing creative ideas. Among the associations, there is no administrative motivation similar to the funding system of nationality self-governments, which would encourage organizational collaboration. Civilian collaboration is mostly based on mutual benefits between organizations. These relations are based on mutual aid, during which material or symbolic cultural values are exchanged. The relationship is also characterized by the fact that collaboration and its conditions are rarely recorded in a formal contract or in a written document. Building inter-settlement or regional relations is not common for the examined associations. However, the most effective associations operate as members of extensive regional, national and cross-border professional networks. The involvement of young people in the everyday life of the association and the generational change face serious obstacles in the vast majority of the examined civil organizations.

The activities of associations were evaluated by their leaders on a 5-point Likert scale. 27.5% of the association leaders find it difficult, 10% very difficult to deal with problems related to their work, and they believe that operational problems significantly affect the effectiveness of the NGO they lead. At the same time, 34% of the interviewees (by selecting the values of the Likert scale between 1-2) indicated that the problems related to the operation of the associations are minor, so they do not significantly affect the effectiveness of their work. The majority of NGO leaders plan only to the extent of the available resources, which requires serious planning and careful preparation.

By examining the tendering activities of the associations included in the research, we can see that while almost the same proportion of village and city NGO leaders stated that they had good or excellent application opportunities and high level of tendering success, village NGO leaders reported much more often that their application opportunities were limited, as well as the fact that their tendering efficiency is at a low level compared to their colleagues managing associations in towns. (See figure 5)

Figure 5: Assessment of the tendering opportunities and effectiveness of their associations by NGO leaders, according to type of settlement; Summary of the Likert scale 1-5 evaluation, (%), (N=30)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

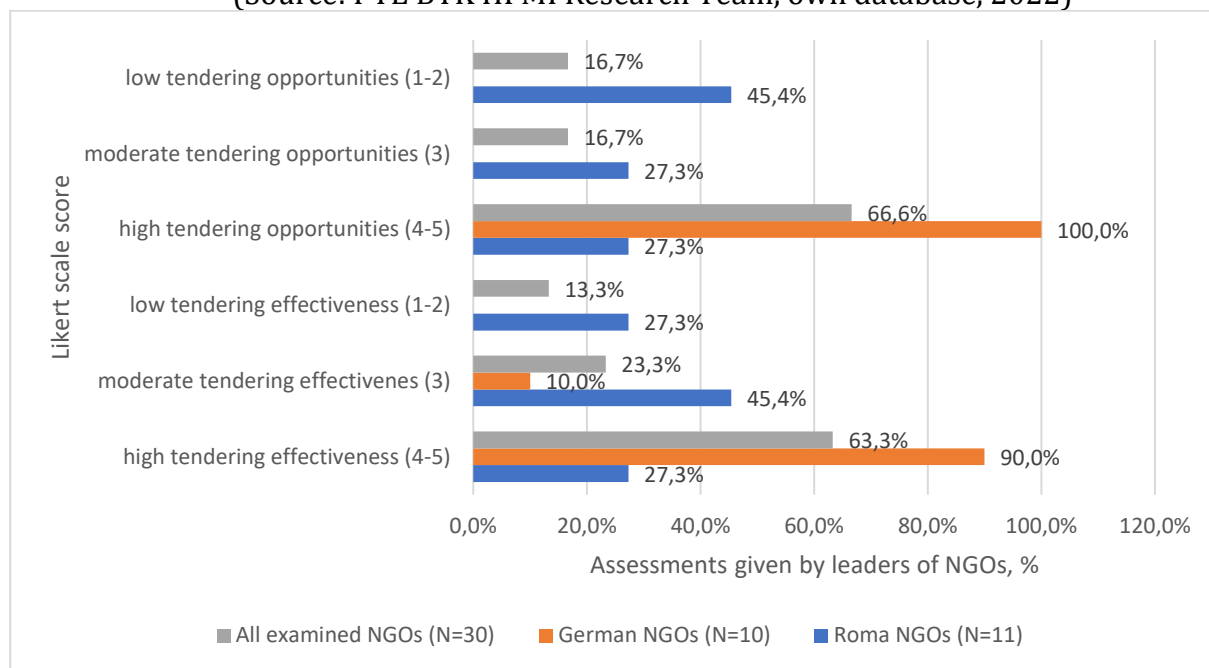

If we examine the assessment of NGO leaders regarding their tendering opportunities and effectiveness based on nationalities, we can discover a significant difference. While 66% of the leaders of all NGOs included in the research and 100% of the heads of the German associations reported good or excellent tendering opportunities, this rate among the leaders of Roma associations was only 27.3%. The result is very similar if we examine the NGO leaders' assessments regarding the success of their tendering applications. While 63.3% of the leaders of all NGOs and 90% of the leaders of the German associations reported good or excellent tendering effectiveness, this rate among the leaders of the Roma associations was again only 27.3%.

The difference in the assessment is even more significant if we examine the nationality of the NGO leaders reporting on limited tendering opportunities and low application success. While no one among the leaders of the German associations included in the study said that their association's tendering opportunities are limited, 16.7% of all NGO leaders interviewed in the research and 45.4% of the Roma association leaders thought so. The above-mentioned results are obviously partially related to the fact that while none of the leaders of the German associations reported unsuccessful or low-level tendering effectiveness, 13.3% of all NGO leaders interviewed in the research, and 27.5% of the Roma association leaders said so. (See figure 6).

Figure 6: Assessment of the tendering opportunities and effectiveness of their associations by NGO leaders according to their nationality, Summary of the Likert scale 1-5 evaluation, (%), (N=30)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

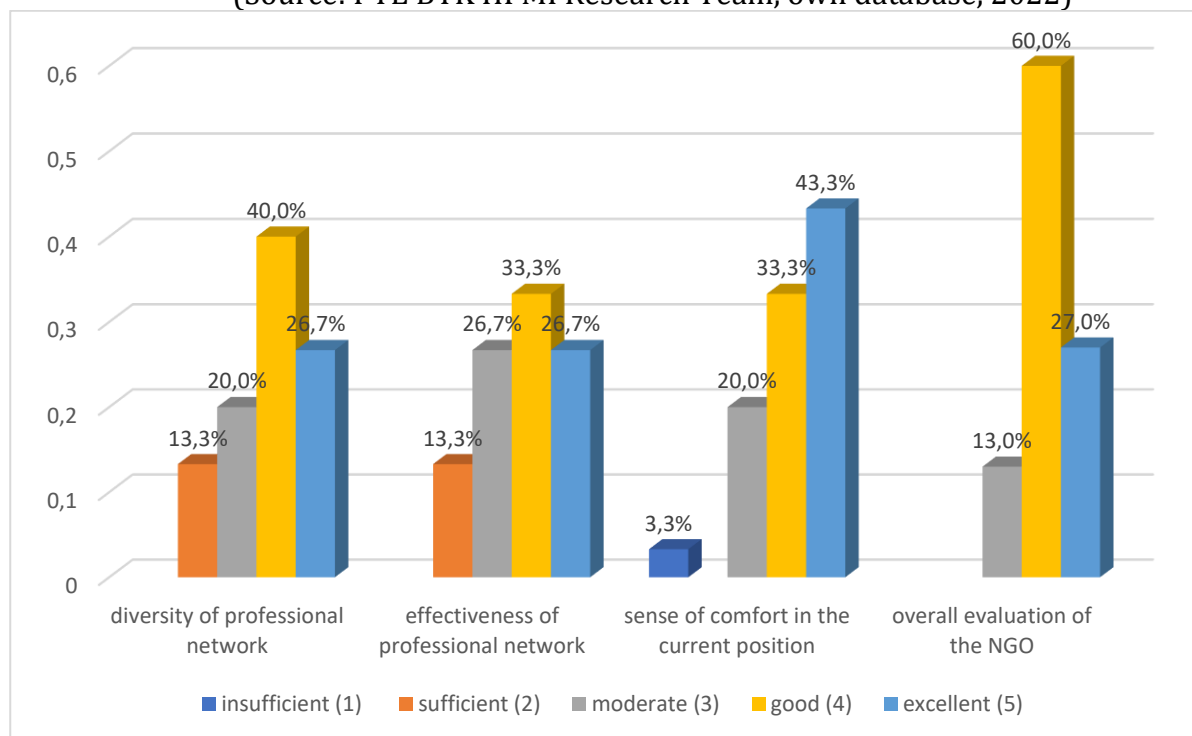
The fact that the head of the Baranya County Regional Office of the German Nationality Self-Government of Hungary (who is also the vice-president of the Baranya County German Nationality Self-Government) operates a high-quality and active information e-mail network, may play a major role in the particularly positive assessment of the German association leaders regarding tendering opportunities. This information network includes around 600 recipients from 100 settlements, from the representatives of German nationality self-governments through the leaders of ethnic associations to local residents who play a role in the cultural life of the German nationality. This information network, in addition to sharing various news concerning the German nationality and their events, provides German association leaders with continuous and detailed information about tendering opportunities. In addition, we also find an example of a major urban German association (Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs) running a so-called village assistance program, the purpose of which, among other things, is to continuously inform their village colleagues about the current tendering opportunities and programs.

We also examined how efficient the association's relationship is with other organizations, and how networking is evaluated by the leaders. On the one hand, we examined how they evaluate the composition and extent of their professional network, and on the other hand, we also measured how they evaluate its effectiveness. By examining the composition and extent of the professional network of association leaders on a scale of 1-5, we found that one third of the interviewees indicated that the composition of their professional network was sufficient or moderate. However, another 66,7% of the association leaders have good or excellent professional relationships. Regarding the effectiveness of their professional network the association leaders gave a slightly less favorable evaluation. 40% of the interviewees rated the effectiveness of their professional network as sufficient or moderate. They are the ones who,

in a certain sense, are more isolated in the smaller settlements of Baranya. 60% of the association leaders considered that they use effectively their extensive collaboration opportunities. This can provide an advantage in fundraising (e.g. information about calls for tenders) or in receiving valuable news about performance opportunities for art groups. (See figure 7)

Figure 7: Assessment of the NGOs by their leaders, Summary of the Likert scale 1-5 assessments (%), (N=30)

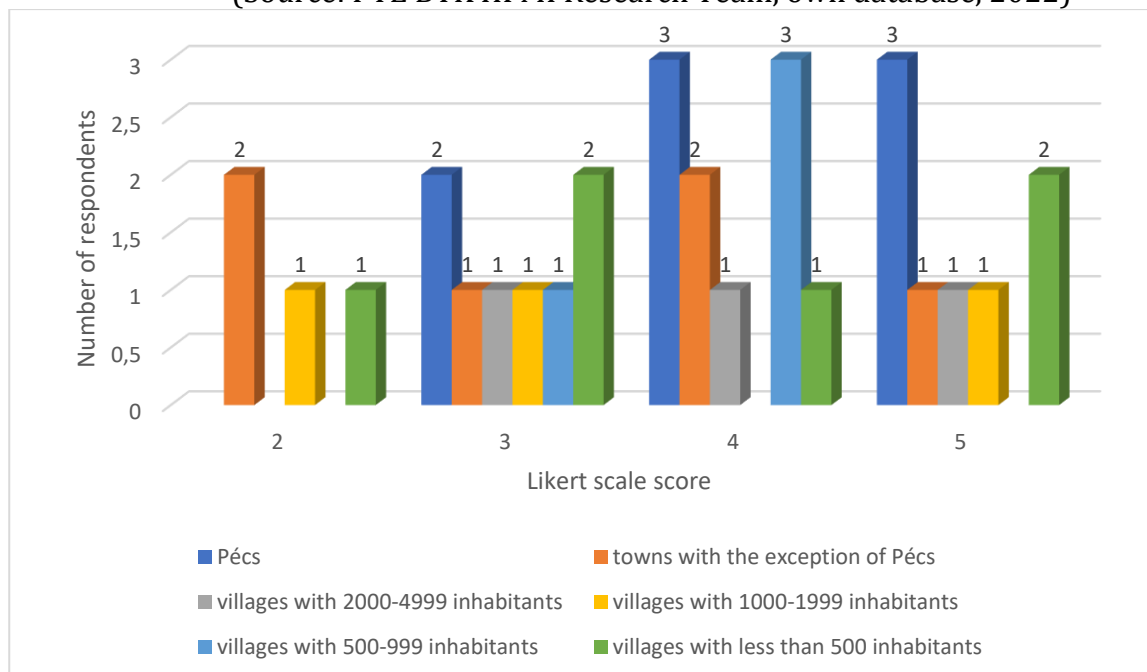
(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

Upon closer examination, it becomes clear that association leaders working in villages and smaller towns have fewer connections and a less layered networks than of those who lead NGOs in Pécs, the county seat of Baranya. While 43,75% of heads of village associations and 50% of the leaders of civil organizations in smaller towns assessed the diversity of the composition of their professional network as sufficient or moderate, none of the interviewees in Pécs reported such difficulty.

In relation to the effectiveness of the professional network of associations, the same result was obtained in the case of the village association, since 43.75% of the interviewees rated the effectiveness of their professional network as sufficient or moderate. The situation is the same for associations in smaller towns, where 50% of the respondents assessed the effectiveness of their professional network as sufficient or moderate. At the same time, it is interesting that based on the research results, the diversity of the professional network does not necessarily lead to its effectiveness, since 25% of our interviewees in Pécs stated that the effectiveness of their professional network is only moderate. Nevertheless, it is worth to mention, that while 12.5% of the leaders of village associations and 33.3% of the interviewees working in smaller towns evaluated the effectiveness of their professional networks as only sufficient, none of the leaders of the civil organizations in Pécs indicated such low value in relation to this issue. (see figure 8)

Figure 8: Effectiveness of the professional network of association leaders by type of settlement, Likert scale assessment (N=30)
(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

The majority of association leaders are satisfied with their leadership position, with the exception of one interviewee working in Pécs. One third of the association leaders feel good, and 43.3% of them feel excellent in their leadership position.

The positive assessment of the level of comfort of the association leaders coincides with their assessment of the effectiveness of the association's work. 86.7% of the interviewees gave a good or excellent rating to the overall assessment of the performance of the NGO they lead. No one chose either insufficient or sufficient assessment.

Assessment of the local ethnic cultural life and community organization

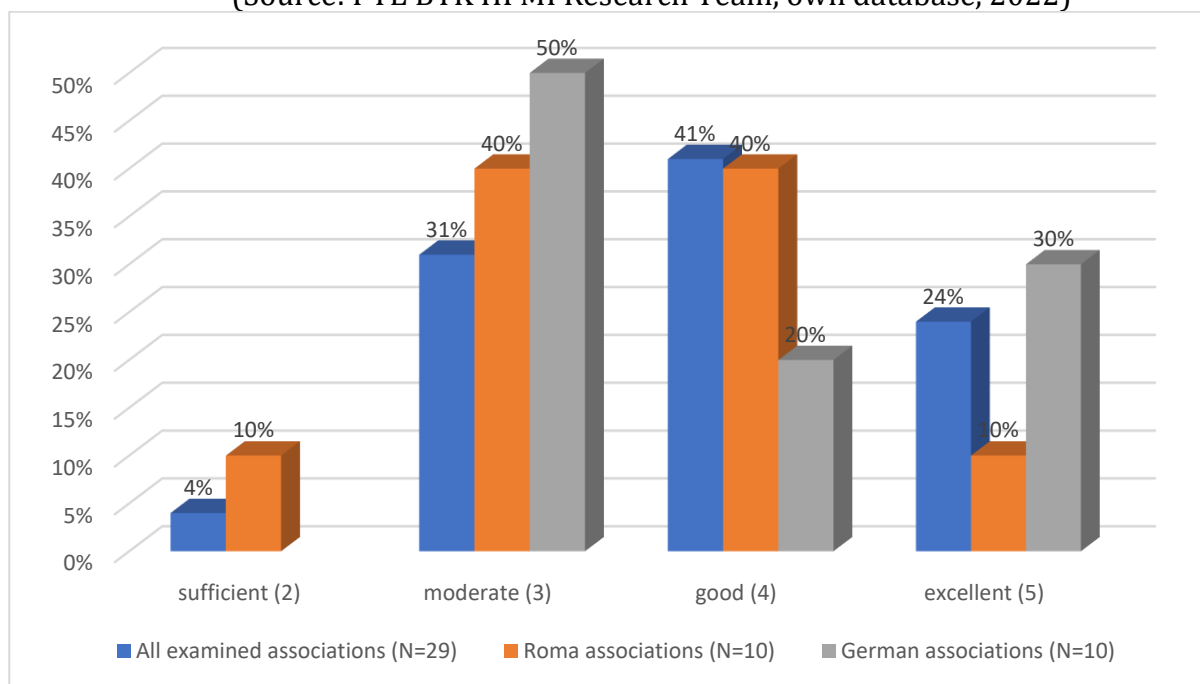
According to the association leaders the preservation of ethnic identity is not clearly successful (3.7 average). Less than a quarter of them (24.1%) rated the effectiveness of preserving the ethnic identity in their own settlement as excellent, 41.4% as good, and almost a third (31%) as only moderate. This issue is definitely worth examining according to settlement size and nationalities. While half of the interviewees from smaller towns reported that the success rate of preserving ethnic identity is only moderate, 75% of the interviewees from Pécs and 66.6% of the leaders of the village associations rated the effectiveness of preserving their nationalities' identity in their own settlement as good or excellent.

Based on a detailed analysis of the data, it is clear that while the difference between the Roma and German nationalities is smaller in terms of the medium effectiveness of preserving the ethnic identity, 30% of the German association leaders and only 10% of the Roma association leaders reported excellent effectiveness. (See figure 9). It is also worth mentioning that from all of the examined associations only the head of a Roma association in a small village marked

the lowest value (sufficient, 2 points) in relation to the effectiveness of preserving ethnic identity.

Figure 9: Effectiveness of preserving the Roma and German ethnic identity in the given settlement based on the assessment of the leaders of the NGOs representing the given nationality, Summary of Likert scale rating 1-5, %

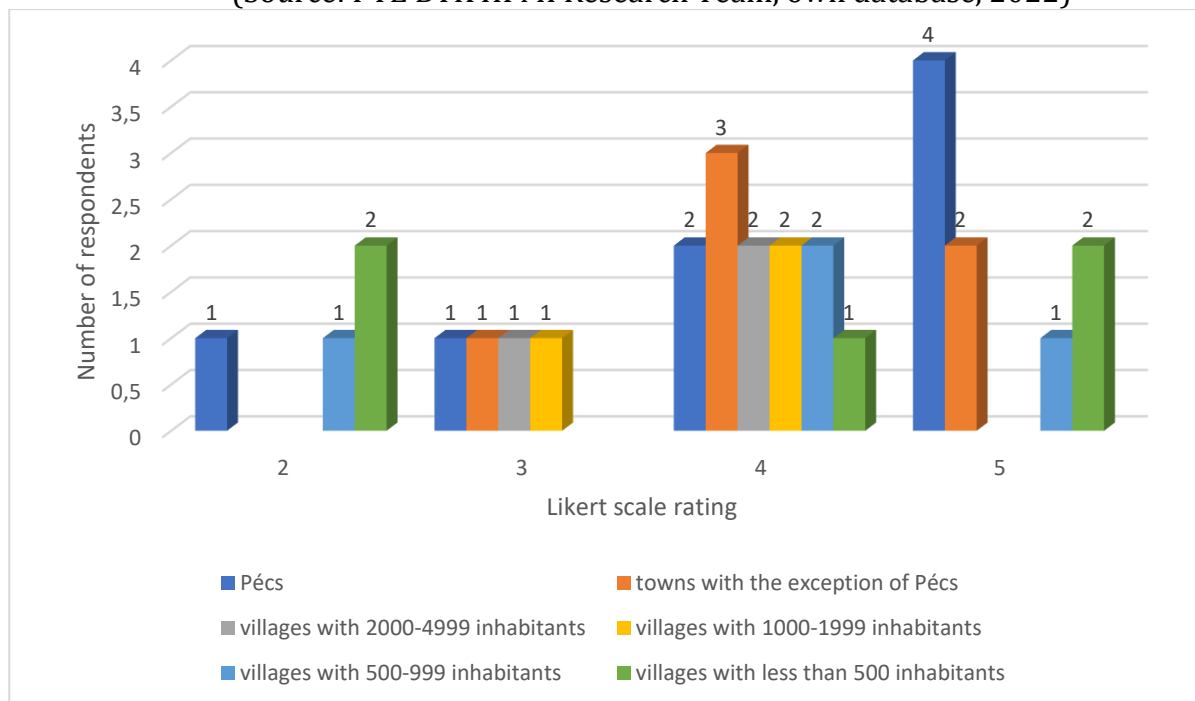
(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

While 13.8% of all surveyed NGO leaders rated the success of keeping the nationality language alive in the given settlement as sufficient or moderate, 41.4% of them rated it as good, and 31% as excellent. At the same time, this issue should also be subjected to a deeper analysis, as we can discover interesting results if we examine it by settlement size and nationalities. While only 21,4% of the leaders of the urban NGOs believed that the effectiveness of the preservation of the nationality language was only sufficient or moderate, 33,3% of the leaders of the village associations gave these two lower assessments. (See figure 10). The range of high-quality nationality schools established in the cities certainly plays a major role in this result.

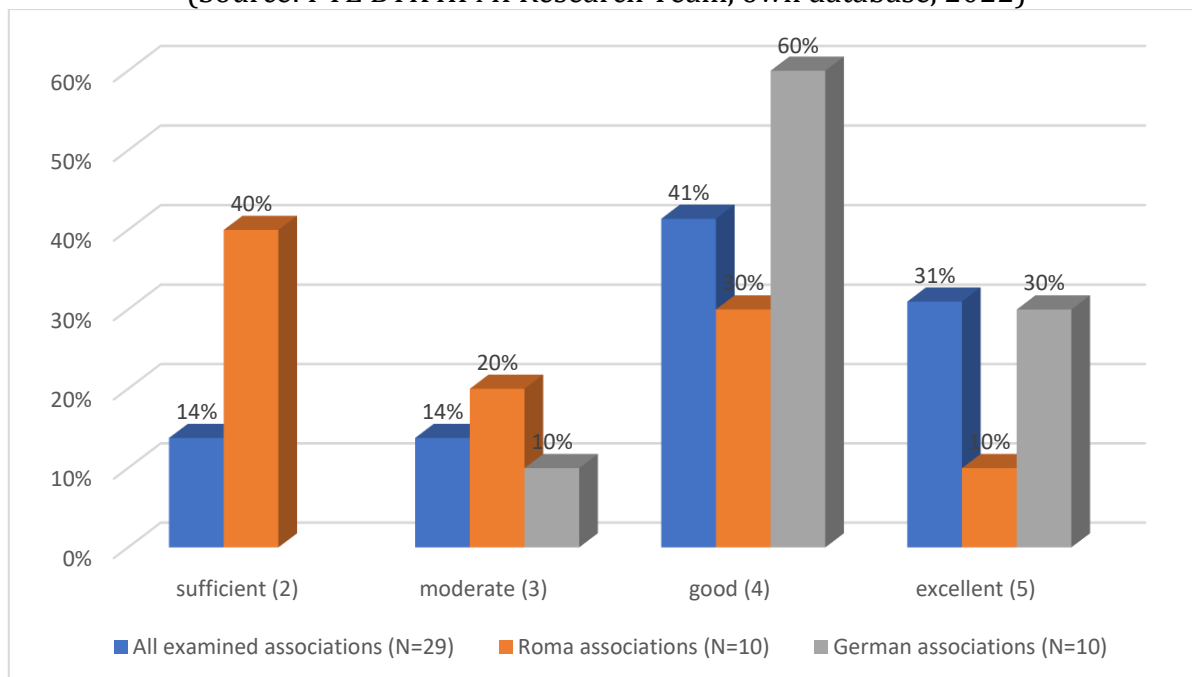
Figure 10: Effectiveness of the preservation of the nationality language in the given settlement based on the assessment of the interviewees by settlement type, Likert scale rating 1- 5, (N=29)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

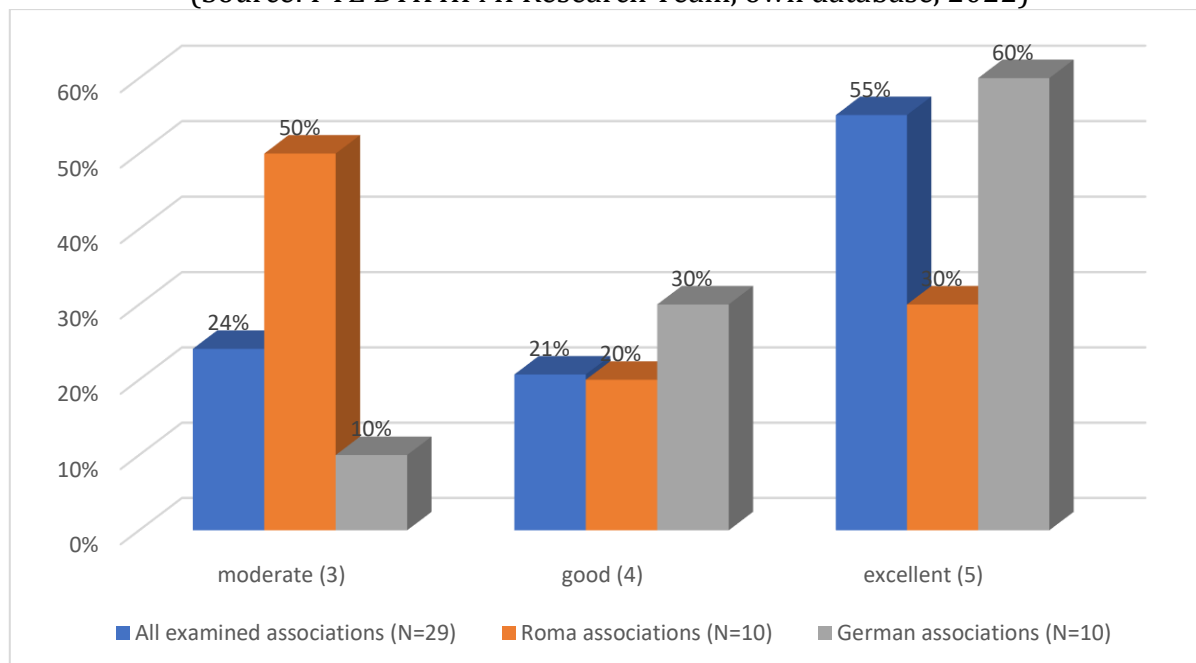
Regarding this issue, it is worth reviewing the differences in the evaluations given by the leaders of the Roma and German NGOs. While 90% of the leaders of German NGOs rated the effectiveness of the preservation of the German nationality language in the given settlement as good or excellent, only 40% of the leaders of Roma NGOs said so, while another 40% of them rated it as sufficient. (Leaders of German NGOs didn't rate this issue so low at all). (See figure 11)

Figure 11: Effectiveness of preserving the Romani and German nationality language in the given settlement based on the assessment of the leaders of the NGOs representing the given nationality, Summary of Likert scale rating 1-5, %
(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

We can discover an even more significant difference in the assessment of the leaders of the Roma and German NGOs regarding the presentation of their own traditions and culture in their settlements. While 60% of the leaders of the German associations, only 30% of the leaders of the Roma associations rated the presentation of their own traditions and culture in the settlement as excellent. (see figure 12). It is a thought-provoking result that half of the Roma association leaders believe that the presentation of their own traditions and culture in their settlement is only moderately successful. This is particularly problematic in light of the fact that only 24.1% of the entire sample felt this way.

Figure 12: Effectiveness of the presentation of Roma and German traditions and culture in the given settlement based on the assessment of the leaders of the NGOs representing the given nationality, Summary of Likert scale rating 1-5, %
(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

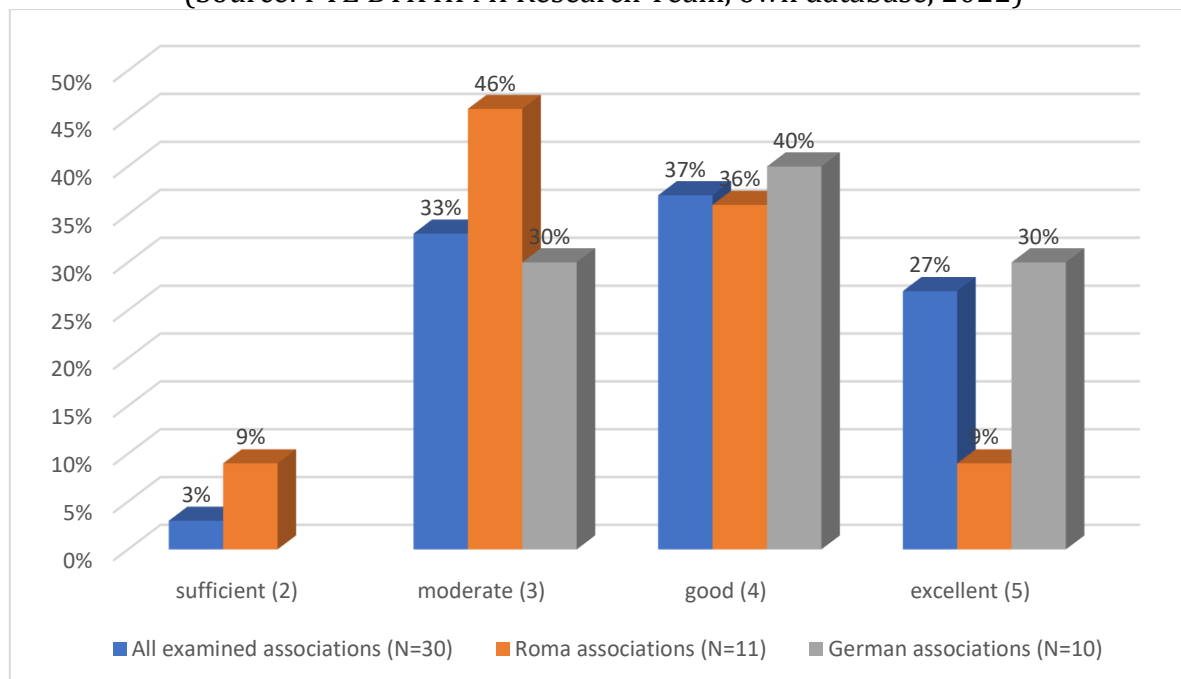
Based on the type of settlement, we cannot discover a particularly significant difference in relation to keeping ethnic traditions and culture alive in the settlement. While 57% of the leaders of urban NGOs rated the presentation of ethnic traditions and culture in the given settlement as excellent, 53% of the leaders of village associations felt the same way.

According to our interviewees, the organization of ethnic communities is slightly more successful in villages than in cities. While 69% of village association leaders rated the effectiveness of local ethnic community organization as good or excellent, this rate was 57% among city association leaders. In connection with the effectiveness of ethnic community organization, it is also worth examining the differences in the evaluations of Roma and German association leaders. While 60% of the Roma NGO leaders assessed the effectiveness of the local Roma community organization as moderate or sufficient, 70% of the German association leaders assessed the effectiveness of the local community organization of their own nationality as good or excellent. (see figure 13)

Figure 13: Effectiveness of local community organization of Roma and German nationalities based on the assessment of the leaders of the NGOs representing the given nationality,

Summary of Likert scale rating 1-5, %

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

Proposals for the systemic development of NGO activity

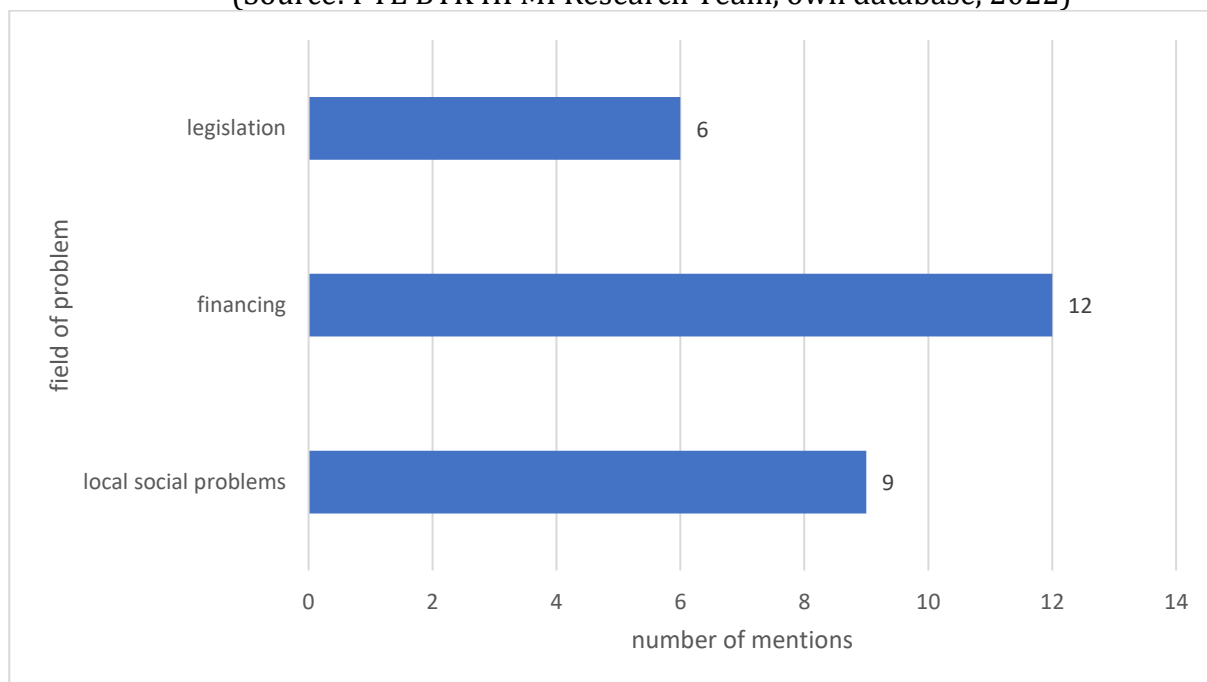
The everyday practice of association work constantly brings to the surface the problems that can become obstacles to effectiveness, efficiency or even functionality. In order to analyze some elements of these problems more thoroughly, we asked the leaders of the associations included in the research to determine the general, system-level factors of legal regulation, financing as well as the local social practice that negatively influence or hinder their work and to give their proposals on the possible corrections too.

36% of the interviewees did not identify a system-level problem, 7% of them diverted the conversation in connection with the question, and another 7% believed that everything is fine at the moment, so there is no need to change the framework. 50% of the interviewees made specific suggestions, several of them reflected on all three fields.

Some of the proposals related to the legal regulation of the work of associations were of a „technical” nature. For example: proposals regarding the simplification of the statistical forms and their "filler-friendly" conversion; suggestions for reviewing the bureaucratic system and adapting it to everyday practice. This issue includes the set of procedures developed for the judicial procedure for maintaining the validity of the association's basic documents, renewing their content and monitoring changes, which can also become a barrier to "up-to-dateness" with the mandatory use of the state electronic portal. This proposal was inspired by cases that could not be solved even by the officially involved lawyers - and have remained unsolved ever since - so several interviewees proposed the simplification of the administration system. Some of the associations cannot meet these administrative challenges with their own human resources.

Figure 14: The number of proposals made by the interviewees in order to correct the systemic difficulties by problem area (N=30)

(Source: PTE BTK HFMI Research Team, own database, 2022)

In order to ensure accurate planning, continuous work, building and maintaining strong communities and efficient use of resources several interviewees suggested that the final deadline for the evaluation of tenders for the upcoming year's funding should be December 15. The system could thus eliminate several operational anomalies, for example, it would not be necessary to "wait for a miracle", suspend activities for months, "overprice" tenders, and adjust the association's activities to the call for tenders.

In the field of legal regulations, a specific proposal was to supplement the nationality law with a so-called conflict of interest regulation, such as, for example, that family members should not be allowed to be representatives of the same nationality self-government or leaders of two interdependent organizations at the same time.

Regarding the financing of associations, 40% of the interviewees formulated specific proposals. A third of them defined the unpredictability of the tendering system as a problem, mentioning that this also applies to the dates of announcements, the content and acceptance criteria, the duration of decisions, the disbursed tender amount and the conditions of disbursement. Therefore, they advised to adapt the tendering system to some kind of "schedule", which could provide information regarding the so-called critical dates and the frameworks of the association's activities. These suggestions are also strengthened by the proposal, which would simplify the entire tendering system and save external tender writing costs, referring to the lack of competent, full-time tender writing specialists in NGOs.

In relation to financing, the interviewees also raised the often-observable discrepancy between the goals of the nationality associations and the content of the tenders thus they suggested to announce more colorful and thematic tenders. A richer selection of tenders should go hand in hand with an increase in funds. The need to increase the tender funds is proven by the relatively large proportion of associations that do not receive such financial support.

10% of association leaders raised the need for an additional financing system, emphasizing its importance, especially in the case of long-standing and effective associations. The need for this additional support was formulated by the interviewees based on their experiences and they gave them different names as follows:

- "basic funding": to be determined based on the size and activity of the existing association;
- "quota system": if "x" number of nationalities live in a settlement, "y" amount could be applied per person, then the amount of support could be estimated in advance;
- "normative support": if an association has been operating for "x" years, reaches "y" people annually, it should receive some kind of basic financial support.

All three proposals considered this additional financial support to be necessary and feasible in addition to the current tendering system, so they did not propose the change of the financing model.

30% of the association leaders included in our study formulated their specific proposals for reducing or solving the economic, demographic and value system problems of the local societies. Within this, a third of the respondents looked for possible solutions for villages that are depopulating, aging, and unable to offer upward prospects for young people who are about to start a family. They believed that increasing the population retention power of settlements, helping young people's settlement aspirations and ensuring the "critical mass" of children should be strongly supported. As a consequence of this, villages could run kindergartens and schools (or one of the nearby settlements) and organizing cultural programs on the basis of educational institutions would be much easier. Among the proposals, it was mentioned that the main aspect is that there should be educational institutions in these settlements, even if they are not exclusively ethnic, since they could still provide nationality education to the relevant groups/classes. In this context, it was suggested that associations should cooperate more closely with nationality self-governments.

A third of the association leaders who gave specific answers regarding the problems of the local society formulated their proposals in relation to the Roma organizations and the current tasks of the Roma as well as ensuring equal opportunities and supporting the disadvantaged. The only effective solution to reduce prejudices against Gypsies would be to build an inclusive society and to make inclusive education and cultural life common. In this process, in addition to the priority state and local government care, Roma organizations should support the development of self-help, self-building and self-reflective communities, as well as the strengthening of the self-awareness of Roma children and young people.

The most important task of the examined associations is to preserve and pass on their own culture, and to ensure the opportunity for children and young people to join the ethnic community. The interviewed association leaders considered the organization of activities involving different age groups to be fundamentally important, but at the same time they also emphasized the lack of programs and methodological guidelines to support this process. In this regard, the interviewees considered it important to strengthen ethnic identity and to strengthen the positive attitude of non-nationality citizens regarding inclusion.

Conclusion

The research revealed the characteristics, results and challenges of associations working in the field of nationality culture and community organization, as well as the fields of their

activities. In addition, the study summarized the proposals of the association leaders regarding the development possibilities of the legal, financial and social frameworks of NGOs. One of the most significant challenges for the examined associations is the aging of their membership which particularly affects the German associations. While a third of all NGO leaders included in the research, 60% of the leaders of the German associations reported that the most significant problem affecting the association is the absence of young people and the aging of the membership. 3 out of the 10 interviewed German association leaders reported that the biggest problem at the moment is the lack of young, agile people to whom they could hand over the leadership. Although they love their work as association leaders, due to their age (all three are over 60) they would like to hand over the leadership, but there is currently no one in their environment that they can count on in this regard.

The majority of NGO leaders plan the activities of their associations only to the extent of the available resources. If we examine the assessment of NGO leaders regarding their tendering opportunities and effectiveness by nationalities, we can discover a significant difference. The leaders of the Roma associations rated both the extent of the application opportunities and the tendering effectiveness of their NGOs much lower than the heads of the other associations included in the research.

Building inter-settlement or regional relations is not common for the examined associations. The relationship is also characterized by the fact that collaboration and its conditions are rarely recorded in a formal contract or in a written document.

Based on the research results, in smaller settlements, such as villages and smaller towns, the professional networks of civil organizations are narrower and less layered than that of the associations in Pécs.

With the exception of the Roma associations, the activities of all other associations in the sample are almost exclusively linked to keeping ethnic culture and traditions alive. In the case of the majority of Roma associations, in addition to or instead of the cultural mission, the focus of the activity is the improvement of social conditions and the provision of assistance, such as health care and prevention, drug prevention or legal aid services.

While 2 of the 3 Croatian associations in the sample organize programs exclusively in the nationality language in addition to their bilingual programs, the programs of the German NGOs are bilingual, and the cultural and community programs of the Roma associations are characterized by the use of the Hungarian language. According to the reports of the leaders of the Roma associations, the reason for abandoning the nationality language is the lack of interest and competence of the Roma youth in their own nationality language.

Based on the results of the research, the German nationality associations organize the largest number and widest range of cultural and community organizing programs among the ethnic NGOs in Baranya County. According to our interviewees, the preservation of ethnic identity is more effective in villages and Pécs than in smaller cities, and the organization of ethnic communities is slightly more successful in villages than in cities, regardless of settlement size. Based on the results of the research, it can be concluded that keeping nationality culture and traditions alive among the Roma communities is much less effective than in the case of the other nationalities included in the sample.

The proposals made by the interviewees related to the possible development of the system-level framework of the association's work focused on the legal background, financing system and local social issues. Based on their extensive experience in the practice of NGO work, the interviewees formulated specific proposals regarding the possibilities of adapting state tenders to the needs of associations, expanding tender resources, and reducing administration-related challenges. In addition to the recommendations of the association

leaders regarding financing and administration, it would also be worthwhile to consider their suggestions regarding legal and local social issues at the relevant decision-making level.

Reference:

- Dóri, Éva- Koller, Inez- Koltai, Zsuzsa (2022): A Baranya megyei nemzetiségek kultúrákövetítő és közösség-szervezői tevékenységét meghatározó rendelkezések, stratégiák és ajánlások. In: Kulturális Szemle, 2022 (1). Elérhető: <https://www.kulturalisszemle.hu/22-szam/nemzetkozi-kitekintes/dori-eva-koller-inez-koltai-zsuzsa-baranya-megyei-nemzetisegek-kulturakozvetito-es-kozossegszervezo-tevekenyseget-meghatarozo-rendelkezesek-strategiak-es-ajanlasok>
- Morauszki, András (2019): Nemzetiségi szervezetek pályázati támogatása Magyarországon. In: Regio. 27. évfolyam, 1. szám, 292-324 p.

Annex No. 1: Interview questions for the leaders of NGOs dealing with ethnic culture and community organization in Baranya County, PTE BTK HFMI Research group, "Cultural and Community Life of the Nationalities in Baranya County" research, National Institute for Culture's Academic Grant Program for Public Culture 2021-2022

Name of the interviewee:

Name of the NGO:

Address, e-mail, phone number of the NGO:

Website of the NGO:

Settlement name:

Current population of the settlement:

Date of the interview:

Duration of the interview:

Way of recording the interview (in person/ live online/ telephone):

In the case of a live online interview, the online communication platform used:

The way of reaching the interviewee, background of the contact search:

The interview was conducted by:

1. Ethnic composition of the settlement - What nationalities live in the settlement? About what proportion?

2. Number and name of the nationality self-governments in the settlement:

3. The total number of non-nationality NGOs that you know:

4. How many ethnic NGOs do you know from your own settlement? Which nationality do they belong to?

5. Could you list some of these nationality NGOs by name?

**6. The number and name(s) of sister settlements.....,
number of years of relationship:.....**

7. Who founded the association? What was the motivation for founding the association?

8. Please introduce the main stages of your life as association leader, your work and yourself.

- a.) workplace, job title
- b.) qualifications
- c.) age
- d.) professional background
- e.) Do you live locally?
- f.) How did you become the leader of the NGO, what kind of life situation did you come to the leadership position from?
- g.) What events, activities, personal influences shaped your nationality leadership commitments and activities?
- h.) What - and how many years - experience do you have in nationality community leadership?
- i.) What kind of work schedule do you work in as the head of the NGO?
- j.) How does your current community leadership work appear in your career plan? What personal plans do you have in the field of nationality culture and community organization? For the sake of your career, are you planning a specialized study, and if so, what kind of training would you take?

9. Please introduce the activities of ethnic community/cultural institutions and organizations in your settlement. What kind of ethnic cultural and community activities were organized in the settlement in the last 5 years? Please also reveal the programs of your own organization.

- a.) Types of programs, grouped list (proportion of permanent and temporary programs). Please also indicate which of these programs are presented in nationality language.
- b.) The methods, occasions and regularity of exploring community needs. Trends of changes in residential needs.
- c.) The process of program planning, the prioritized aspects of the planning - with a list of the declared values, the range of organizations, colleagues/community members involved, the approval process
- d.) What are the examination criteria for the effectiveness of your activity? Key ranking of the success of community activity/life.
- e.) What kind of community activities appear due to the sister settlement relationship? (regularity, number of activities, expected collaborations, type of activities)
- f.) Please explain whether there is a larger number of residents from other countries who have settled in your settlement in the last 3 decades? (e.g.: Dutch; Finns; Germans, etc.) If so, approx. how many such residents live in the settlement? What programs and initiatives are associated with them?

10. Please describe the participants of the ethnic community and cultural life in the settlement!

- a.) Typical groups of users of ethnic community spaces, their cultural, ethnic, professional, educational, social, age, gender and residence composition.
- b.) Distribution of visitors of the permanent and temporary/occasional programs (own nationality/other nationality/non-nationality visitors)
- c.) The ratio of those who are active in the community life of the nationality and those who stay away from it; the reasons of absence; trends and reasons of the changes in the rates; initiatives aimed to involve those who are left out; community development methods.
- d.) Describe the personal ties of sister settlement relations and the target groups of common activities.

11. Please describe the target groups of the NGO you lead.

12. Please describe the organizational framework of the NGO you lead.

- a.) The number and composition (gender, age, education) of your colleagues.
- b.) In relation to your work, how much can you rely on the competences of your colleagues? What competences are missing? How could they be complemented?
- c.) Can you count on volunteers? Which social groups are the most active in volunteering?

13. Please describe the infrastructural and equipment conditions of the local ethnic culture and community organization.

- a.) List and description of the infrastructure available for the ethnic community(ies); its effect on the working conditions; advantages, disadvantages, financial obligations of its maintenance; characteristics of use.
- b.) How many municipal and ethnic community buildings are available? When were they built and for what purpose? To what extent do they meet today's needs?
- c.) How would you characterize the facilities? In which areas are there optimal supplies and biggest shortages? Which devices are particularly important, and how can they be acquired or replaced?
- d.) Evaluate the quality of your association's infrastructural, equipment and operating conditions, as well as compare its capabilities with the possibilities of other nationalities in the settlement/region and other civil organizations of your own nationality.
- e.) In terms of infrastructural and equipment provision, in which area would specific improvements be necessary?

14. Please describe the financial and management background of the NGO you lead.

- a.) What sources does your annual budget come from, and what additional sources can you count on - for example, donations, sponsorships, tenders?
- b.) Do you have a fundraising obligation? Do you have tendering experience? How often do you submit tenders? Who prepares the applications?
- c.) In what form are external organizations and the sister settlements involved in the collection and use of funds?
- d.) Is the association operating with increasing or decreasing resources compared to 2015? What factors influenced the economic/fundraising trends you mentioned? What do you expect in the near future?
- e.) How can the balance of planned programs and resources be estimated? Is there a lack of resources? If so, to what extent?
- f.) How should the financial support system be corrected in order to ensure safe and high-quality operation?

15. Cooperation and networking. Please explain to what extent, how, with what frequency and efficiency your NGO cooperates with other organizations/institutions. To what extent and form does the association participate in networking activities?

- a.) The scope of its relationships: the nature, content, frequency, and expected results of existing relationships with national/regional/local groups/umbrella organizations and/or other professional organizations.
- b.) Contact with the local government and the mayor (occasion, forum)
- c.) Relationship with the local nationality self-government and its leader
- d.) Relationship with the community's cultural institutions
- e.) Connection with the museums/collections of the settlement
- f.) Relationship and communication with other ethnic civil organizations of the settlement
- g.) Relationship and communication with non-nationality civil organizations of the settlement

h.) Relationship with the public education /vocational training /art education institutions of the settlement/region.

i.) Relationship with the National Institute of Culture

j.) Relationship with the Pécs Cultural Center

k.) Contact with the regional civil referents of the County Civil Information Center

l.) Relationship with the organizations, leaders and other networks of the sister settlement

m.) Do you receive professional support and advice from state / professional organizations? If so, from whom and in what form?

16. Does your association have programs specifically for improving cultural sensitivity? If so, what are they? What is the target group? What methods are used? What were the most successful programs/initiatives in this field?

17. What changes, challenges, results and innovations did the pandemic bring to the operation of the NGO you lead?

18. Please describe the communication of the NGO you lead.

a.) Forms and ranking of the communication methods and channels used (posters, invitations, personal information, electronic/printed newsletters, etc.), distinguished target groups, availability, effectiveness

b.) Contact with national, regional and local mass communication institutions (radio, TV, etc.)

c.) Frequency and method of using social media. What social media platforms do you use? In what way? (only sharing information vs. conducting community programs and initiatives online); Who manages the NGO's profile on social media platforms?; How often is it updated? How many followers does the NGO have on different social media platforms?

d.) Does the NGO have its own website? Who manages it? For what purposes is the website used? How often is it updated? How many views does it have?

e.) Channels and methods of communication with local governments/ other ethnic organizations of the settlement/ local education institutions/ local cultural institutions/ local museums/ local civil organizations/ professional organizations.

g.) Typical difficulties and critical situations of communication

h.) Where do you get current news about the life of your own nationality?

19. Please list and describe the operational problems of your NGO.

a.) Number, extent and ranking of the everyday operational problems; trends; possibilities and conditions for solving problems; examples of successful and unsuccessful interventions

b.) Local and systemic factors of operational problems.

20. Please describe the development plans of the NGO you lead.

a.) Goals, prospects, financial and personal conditions of the ideas related to the development; documents created so far; the circle of those who formulated the development plans.

b.) The range of participants in the development work; Were you personally involved in the development process?

c.) The method of implementing the development; its risks and the expected results in the operation of the organization.

21. Adaptation of good practices

21.A.) According to what criteria would you define the so-called "good practice" in the field of ethnic culture and community organization? (What makes a good practice a good practice?)

21.B) If there is an area in the operation of the NGO you lead that you could recommend to others as a "good practice", please describe it according to the following aspects:

a.) networking, cooperation

b.) contact with the community

c.) programs, applied community organization methods

d.) methods and channels of communication

e.) management, fundraising

f.) organizational culture

g.) activities promoting the cultural sensitivity of the non-nationality / other nationality population

h.) other

21.C.) What are the most important novelties of the NGO you lead? Which of these do you value as innovation related to community building, renewal or programs? How many such new developments can you report? When were these introduced? Please describe the 3 most important innovations from the operation of the NGO you lead.

1.

2.

3.

21.D.) Do you know any good practices that could be adapted from the operation of other organizations/institutions dealing with ethnic culture and community organization in Hungary? If so, please mention a specific example and area of implementation.

a.) networking, cooperation

b.) contact with the community

c.) programs, applied community organization methods

d.) methods and channels of communication

e.) management, fundraising

f.) organizational culture

g.) activities promoting the cultural sensitivity of the non-nationality / other nationality population

h.) other

21.E.) Do you know any foreign or sister settlement organization/institution dealing with culture and community organization that implement good practices which could be adapted in Hungary? If so, please mention a specific example and the area of implementation.

a.) networking, cooperation

b.) contact with the community

c.) programs, applied community organization methods

d.) methods and channels of communication

e.) management, fundraising

f.) organizational culture

g.) activities promoting the cultural sensitivity of the non-nationality / other nationality population

h.) other

21.F.) Do you know good practices that could be adapted from the operation of non-nationality organizations/institutions dealing with culture and community organization? If so, please mention a specific example and the area of implementation.

a.) networking, cooperation

b.) contact with the community

c.) programs, applied community organization methods

d.) methods and channels of communication

e.) management, fundraising

f.) organizational culture

g.) activities promoting the cultural sensitivity of the non-nationality / other nationality population

h.) other

21. G.) What problem could the above-mentioned good practices solve in the NGO you lead? Have you already applied any of these in the operation of your own organization? If yes: What and when?

22. Please describe what system-level proposals you have regarding the development of nationality culture and community organization.

a.) the need for changes in legal, administrative and organizational frameworks

b.) financing

c.) connection and network issues

d.) local social, economic, demographic, democratic problems, thoughts related to the characteristics and changes of ethnic identity

e.) the issue of cultural sensitivity

23. What is the difficulty or problem of your civil organization /nationality community life or culture that you are currently dealing with?

24. Who do you think would be able to provide additional information about the settlement's ethnic culture and community organization for the research?

Name, contact information

25. Please evaluate the relationship of the NGO you lead with the self-government of your own nationality with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

26. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and the local government with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

27. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and the community's cultural institutions, with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

28. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and the museums/local collections of the settlement(s), with points from 1-5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

29. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and local (nationality or non-nationality) educational institutions with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

30. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and other local NGOs of your own nationality with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

31. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and the local NGOs of other nationalities with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

32. Please evaluate the relationship between the NGO you lead and the local, non-nationality NGOs involved in cultural life and community organization with points from 1 to 5.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

33. Please evaluate the level of professional collaboration between the NGO you lead and the National Institute of Culture.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

34. Please evaluate the level of professional collaboration between the NGO you lead and the Pécs Cultural Center.

1- they don't collaborate; 5- smooth collaboration

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

35. Please rate to what extent the strengthening of cultural sensitivity appears in the activities of the NGO you lead?

1- it does not appear; 5- it is particularly important

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

36. Please evaluate the effectiveness of strengthening ethnic identity in the settlement with points from 1 to 5.

1- poor; 5 - excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

37. Please evaluate the effectiveness of preserving the nationality language in the settlement with points from 1 to 5.

1- poor; 5 - excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

38. Please evaluate the effectiveness of keeping ethnic traditions and culture alive in the settlement with points from 1 to 5.

1- poor; 5 - excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

39. Please rate the community organization of the nationality in the settlement with points from 1 to 5.

1- passive; 5- very active

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

40. Please evaluate the operating conditions of the NGO you lead with points from 1 to 5.

1- worst conditions; 5-excellent conditions

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

41. Please evaluate the organizational framework of the NGO you lead with points from 1 to 5 in terms of optimal functioning.

1- worst conditions; 5- excellent conditions

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

42. Please evaluate the professional cooperation of the staff, helpers, and members of the NGO you lead with points from 1 to 5.

1- poor; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

43. Please rate the features, condition, and quality of the infrastructure of the NGO you lead with points from 1 to 5.

1- poor; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

44. Please rate the quality of the equipments of the NGO you lead with points from 1 to 5.

1- poor; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

45. Please evaluate the existing financial resources of the NGO you lead with points from 1 to 5.

1- worst; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

46. Please evaluate the tendering opportunities of the NGO you lead with points from 1 to 5. G

1- worst; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

47. Please evaluate the tendering effectiveness of the NGO you lead with points from 1 to 5.

1- worst; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

48. Please evaluate the programs of the NGO you lead with points from 1 to 5 according to the level of participation of the local population.

1- poor; 5- excellent

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

49. Please evaluate the communication of the NGO you lead with points from 1 to 5 in terms of effectiveness.

1- unsuccessful; 5- always successful

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

50. Please rate the composition and extent of your professional network on a scale of 1-5.

1- I don't have professional network; 5- very extensive

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

51. Please rate the effectiveness and efficiency of your professional network on a scale of 1-5.

1- ineffective; 5- very effective

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

52. Please rate to what extent operational problems affect the efficiency of the NGO you lead?

1- „not influenced”; 5- "definitely determined"

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

53. Please rate your sense of comfort in your current position in the NGO.

1- I don't enjoy it at all; 5- I enjoy it

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

54. Overall, how do you evaluate the effectiveness of the activities of the NGO you lead?

1-unsuccessful; 5- successful

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

Annex No. 2: Sample - Civil organizations dealing with ethnic culture and community organization in Baranya County, PTE BTK HFMI Research group, "Cultural and Community Life of the Nationalities in Baranya County" research, National Institute for Culture's Academic Grant Program for Public Culture 2021-2022

1. Baranya Kulturális Egyesület, Pécs
2. Baranyai Horvátok Egyesülete, Pécs
3. Baranyai Német Táncegyesület, Pécs
4. Bodolyabéri Romákért Egyesület, Bodolyabér
5. Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület, Pécs
6. Európai Romák Érdekvédelmi Egyesület, Szigetvár
7. Élen a Romákért Egyesület, Pereked
8. Fogd a Kezem Roma Egyesület, Görcsöny
9. Harkányi Kulturális és Művészeti Egyesület, Harkány
10. Hidas Néptánc és Hagyományőrző Egyesület, Hidas
11. Hosszúhetényi Hajnal Roma Érdekvédelmi Egyesület, Hosszúhetény
12. Kethaniphe Roma Összefogás Egyesület, Pécs

13. Komlói Fekete Láng Egyesület, Komló
14. Magyarországi Németek Pécs-Baranyai Nemzetiségi Köre, Pécs
15. Majsi Kulturális Egyesület, Majs
16. MARTINCE Kulturális Egyesület Felsőszentmárton
17. Mágocsi Német Nemzetiségi Egyesület, Mágocs
18. Máza Német Nemzetiségi Egyesület, Máza
19. Mohácsi Sokacok Olvasóköre, Mohács
20. Nagypalli Magyar-Német Barátság Klub, Nagypall
21. Német Olvasókör, Óbánya
22. Pécs-Baranyai Szerb Egyesület, Pécs
23. Romákat Segítő Egyesület, Zádor
24. Schomberger Dorfmusikanten Német Nemzetiségi Fúvószenekar Egyesület, Görcsönydoboka
25. Tegyük a Romákért Egyesület, Baranyajenő
26. TOTAL ART Nemzetközi Művészeti Egyesület, Pécs
27. Tudatos Roma Fiatalok Egyesület, Abaliget
28. Újpetrei Német Nemzetiségi Hagyományőrző Egyesület, Újpetre
29. "Véméndért" Egyesület, Véménd
30. Villányi Német Nemzetiségi Kulturális Egyesület, Villány

JUNIOR KUTATÓMŰHELY

Hadházi Rita:

Az egész életen át tartó tanulás gyakorlatának megvalósulása Hajdú-Bihar megyében

Absztrakt: A kutatás témája az egész életen át tartó tanulás gyakorlatának megvalósulása Hajdú-Bihar megyében. A kulturális statisztika közművelődési adatai segítségével statisztikai elemzést végeztünk, amely a 2014-2020 közötti időintervallumot foglalja magában. Elemzésre kerültek többek között a képzések, a rendszeres művelődési formák, valamint az ismeretterjesztés.

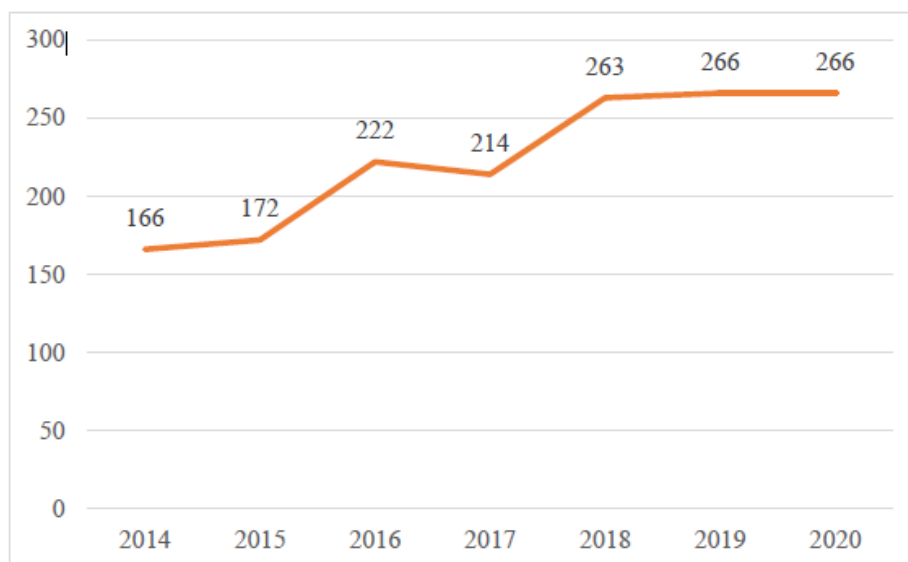
Abstract: The topic of my study is the appearance of lifelong learning in Hajdú-Bihar county. With the data of cultural education of cultural statistics a statistical analysis was performed covering the time interval between 2014 and 2020. Among other things, trainings, regular forms of culture and the dissemination of knowledge were analyzed.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program Tudományos Diákköri munkát végzők számára alprogramja támogatta.

Bevezetés

A kulturális statisztika 1438-as közművelődési adatlapja alapján az intézmények által szolgáltatott adatok segítségével másodelemzést végeztünk, különös tekintettel az egész életen át tartó tanulásra, mely területileg Hajdú-Bihar megyére fókuszál. Ennek tükrében elemeztük az évről-évre alakuló létszámadatokat a rendszeres művelődési formák tekintetében az alkotó művelődési közösségek; a képzések; a nem rendszeres művelődési formák tekintetében az ismeretterjesztésre, valamint a klubokra, körökre, szakkörökre vonatkozó rendelkezésre álló adatokat. A statisztikai elemzés a 2014 és 2020 közötti időintervallumot foglalja magában. A kultstat.oszk.hu honlapon éves bontásban bárki számára elérhetőek az elmúlt időszak statisztikai adatai táblázatos formában. Adattisztítás után a számunkra releváns értékeket grafikonokon ábráztuk. Korábban többen is foglalkoztak hasonló jellegű elemzéssel, Talata-Dudásnak (2009, 2010, 2011) például közművelődési intézmények szervezeti hátterére, valamint tevékenységére vonatkozóan találhatunk elemzéseit, Márkus (2014) pedig felnőttképzési aspektusból a képzések alakulását tekinti át. Earl Babbie (2001) szerint a másodelemzés fontos és hasznos, hiszen ennek segítségével költséghatékony módon kereshetünk válaszokat a társadalmi élettel kapcsolatos kérdéseinkre.

1. ábra: Adatszolgáltató intézmények száma Hajdú-Bihar megyében (db) 2014-2020
(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

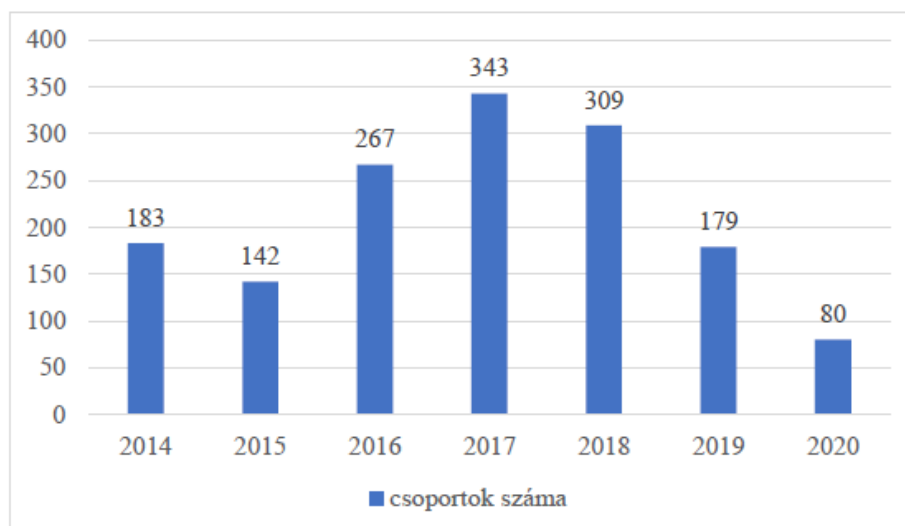
Ha az adatszolgáltató intézmények számát tekintjük (1. ábra) az adatok 2014 és 2020 között folyamatos növekedést mutatnak a 2017-es év kivételével, ebben az évben enyhe csökkenés figyelhető meg. A 2014-es évhez képest 62 %- kal növekedett az adatszolgáltatók száma. Ennek oka, hogy az intézmények számára fontos volt a pontos statisztikai adatszolgáltatás, 2014-től ugyanis a különböző pályázati forrásokhoz való hozzáférés feltételei között található az adatszolgáltatási tevékenység. (Gégény:2017)

Képzések

A felnőttképzési tevékenység statisztikai adatainak alakulását elsősorban az OSAP 1665. számú adatlapjában találhatjuk, azonban Márkus (2014) szerint a közművelődésben történő felnőttképzési tevékenység nem teljesen egyértelműen jelenik meg ebben a statisztikában. Az alábbi grafikonokon a 1438-as közművelődési adatlapon található adatokat vizsgáltuk meg. A közművelődési intézmények által folytatott képzések csoportjainak, résztvevőinek számát, illetve többek között a korcsoportonkénti eloszlást tekintettük át.

2. ábra: A közművelődési intézmények által folytatott saját képzések csoportjainak száma Hajdú-Bihar megyében (db) 2014-2020

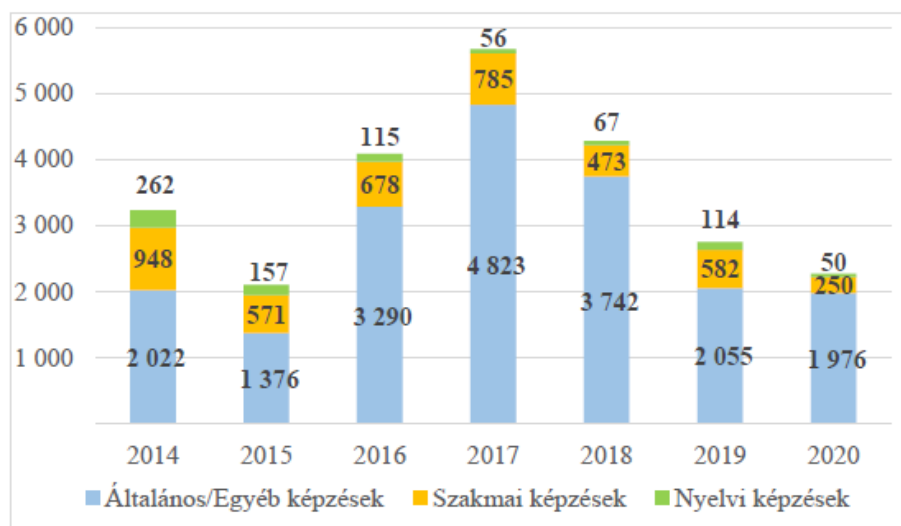
(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

A közművelődési intézmények által folytatott saját képzések csoportjainak számát vizsgálva (2. ábra) hol csökkenés, hol növekedés figyelhető meg. 2015 és 2017 között évről-évre nagy fokú növekedés, míg 2017 után drasztikus csökkenés tapasztalható.

2015-höz képest 2017-re 141%-kal nőtt a képzési csoportok száma saját szervezésben. 2017-hez képest viszont 2020-ra 76%-os csökkenés mutatkozik. Ennek oka a 2020-ban kialakult járványhelyzet, azonban, ha az előző évet, 2019-et nézzük, abban az esetben is 46%-os a csökkenés. 2016 és 2019 között zajlott a Cselekvő Közösségek projekt, melynek konzorciumi vezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (SZNM) – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK). Konzorciumi tagként a Nemzeti Művelődési Intézet is részt vett a programban, amelynek keretén belül számos képzést valósítottak meg, illetve ebben az időszakban zajlott a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programja, amelynek VI. periódusa 2019-ben zárult le. Valószínűsíthető, hogy a képzési csoportok száma az előbb említett programoknak köszönhetően nőtt meg.

3. ábra: A közművelődési intézmények által folytatott saját képzések beiratkozottak száma képzési típusonként Hajdú-Bihar megyében (fő) 2014-2020
(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

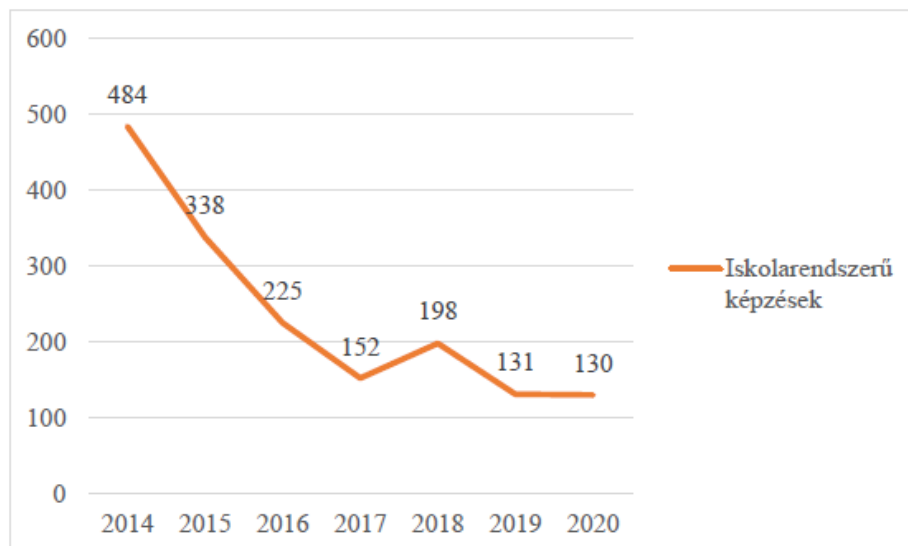
Ha az intézmények által folytatott saját képzésekre beiratkozottak számát egy másik aspektusból, a képzési típusok szerint vizsgáljuk, megkülönböztetünk általános/egyéb képzéseket, melyekhez művészeti, sport, természetgyógyászati, személyiségfejlesztő, egészségvédelmi, mentálhigiénés, helytörténeti, valamint honismereti képzések tartoznak és megkülönböztetünk ezenkívül szakmai képzéseket, illetve nyelvi képzéseket. (www.kultstat.oszk.hu) Az adatok szerint (3. ábra) az általános/egyéb képzések a leginkább meghatározóak a vizsgált időszakban. Az általános célú képzésekre beiratkozottak száma 2017-ben volt a legmagasabb (4823 fő) és 2015-ben a legkevesebb (1376 fő). Az általános képzések után a szakmai képzéseket vizsgáljuk, melyekre 2014-ben iratkoztak be a legtöbben (948 fő) és 2020-ban a legkevesebben (250 fő). Ez az alacsony adat valószínűsíthető, hogy a koronavírus világjárvány miatt csökkent le ekkora mértékben, azonban a vizsgált időszakban a 2017-ben mutatkozó legnagyobb érték után ennek ellenére is csökkenő tendenciát láthatunk. A nyelvi képzéseket tekintve 2014-ben iratkoztak be a legtöbben (262 fő), ezt követően minden évben alacsonyabb ez a szám a vizsgált időszakban. Ennek oka valószínűleg az lehet, hogy a nyelvtanárok és nyelviskolák saját szervezésben bonyolítják le a képzéseiket, amelyek nem kerülnek be a közművelődési intézmények falai közé. Összességében elmondható, hogy 2017 után minden képzési típusnál csökkenés ment végbe.

1. táblázat: A közművelődési intézmények saját képzéseire beiratkozottak száma életkori csoportok szerint Hajdú-Bihar megyében (fő) 2014-2020
(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
15 év alatti	549	424	1326	1612	960	403	385
15-29 éves	876	759	1467	1415	1359	826	1005
30-54 éves	1544	808	991	2182	1335	1050	601
55 év fölötti	263	113	299	455	628	472	285

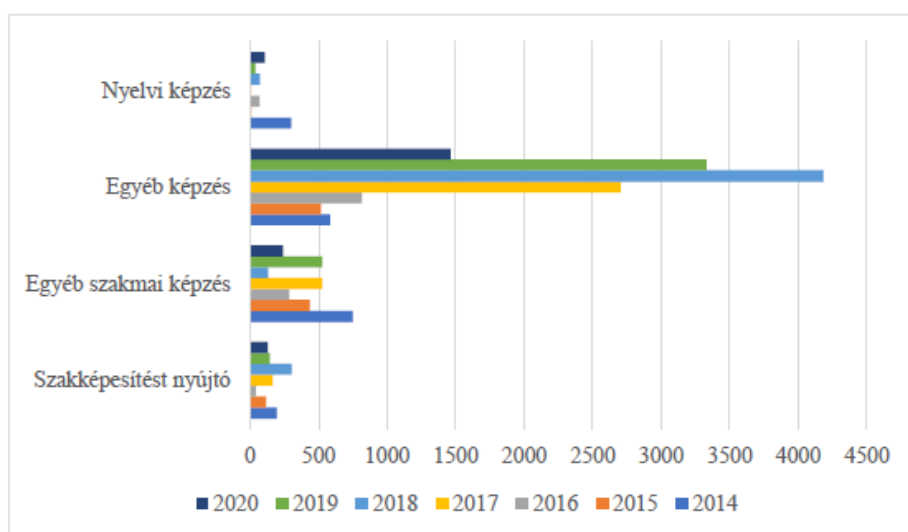
Fontosnak tartottuk, hogy az egyes képzésekre beiratkozottak számát korcsoportos bontásban is megvizsgáljuk (1. táblázat). A 15 év alattiak körében látható, hogy 2015-höz képest nagymértékű növekedés következett be 2016-ra és 2017-re, ezt követően csökkent a létszám és 2020-ra a 2014-es érték alá esett. A 15-29 éves korosztályban alapvetően többen iratkoztak be, mint a 15 alattiak esetében, viszont a növekedő tendencia ennél a korosztálynál is 2016-tól vehető észre a 2014-es értékekhez viszonyítva. A 30-54 év közötti korcsoportban 2017-ben volt a legnagyobb létszám a vizsgált időszakban és a kor szerinti megoszlásban is (2182 fő). Az 55 év fölöttiek adatait vizsgálva azt látjuk, hogy 2016-tól 2018-ig növekedett a képzésekre beiratkozók létszáma, ezután pedig 2019-től újra csökkent. Összességében azt láthatjuk, hogy a közművelődési intézmények a 30-54 éves korosztályt tudják a leginkább elérni megyénkben. Valószínűsíthető, hogy ez a korosztály egyrészt igényli a képzési, továbbképzési lehetőségeket, másrészt jellemző lehet a korosztályra a munkahelyváltás is, amely által új képzettségre van szükség.

4. ábra: Együttműködő partnerrel közösen szervezett oktatás, képzés – iskolarendszerű képzések résztvevők száma szerint Hajdú-Bihar megyében 2014-2020
(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

Ha az együttműködő partnerrel közösen szervezett oktatást, képzést nézzük (4. ábra), akkor azt láthatjuk, hogy a vizsgált időszakban évről-évre csökken az iskolarendszerű képzésben résztvevők száma 2014-hez képest. 2014-ben számlálható a legtöbb résztvevő (484 fő). Valószínűsíthető, hogy ez az érték azért csökkent szinte minden évben, mert egyrészt az elérni kívánt egyének már megszerezték ebben a rendszerben a végzettségüket, másrészt véleményem szerint népszerűbbek az iskolarendszeren kívüli, kevesebb idő alatt elvégezhető képzések.

5. ábra: Együttműködő partnerrel közösen szervezett oktatás, képzés – iskolarendszeren kívüli képzések résztvevők száma képzés célja szerint Hajdú-Bihar megyében 2014-2020
(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

Az együttműködő partnerrel közösen szervezett oktatás, képzés témakörében a kulturális statisztika kitér az iskolarendszeren kívüli képzésekre is. Ezen adatokat a képzés célja szerint vizsgáljuk a résztvevők száma alapján (5. ábra). Négy képzési cél szerint oszlanak meg a résztvevők: szakképesítést nyújtó, egyéb szakmai, nyelvi, illetve egyéb képzések. Az adatokat tekintve azt láthatjuk, hogy a vizsgált időszakban az egyéb képzések a meghatározóak. 2018-ban vettek részt a legtöbben (4185 fő) 2015-ben pedig a legkevesebben (518 fő) egyéb jellegű képzéseken. Résztvevői sorrendben az egyéb képzéseket az egyéb szakmai képzések, a szakképesítést nyújtó képzések majd a nyelvi képzések követik.

A felnőttképzési tevékenységek visszaesése nemcsak Hajdú-Bihar megyére vonatkozik, hanem országos jelenség. Ez összefüggésben áll azzal, hogy az államilag finanszírozott képzések nagy arányban az államilag finanszírozott oktatási rendszerbe kerültek be, úgymint a szakképzési centrumokba, így az egyéb és nonprofit felnőttképzési szereplők képzési és résztvevői száma jelentősen csökkent.

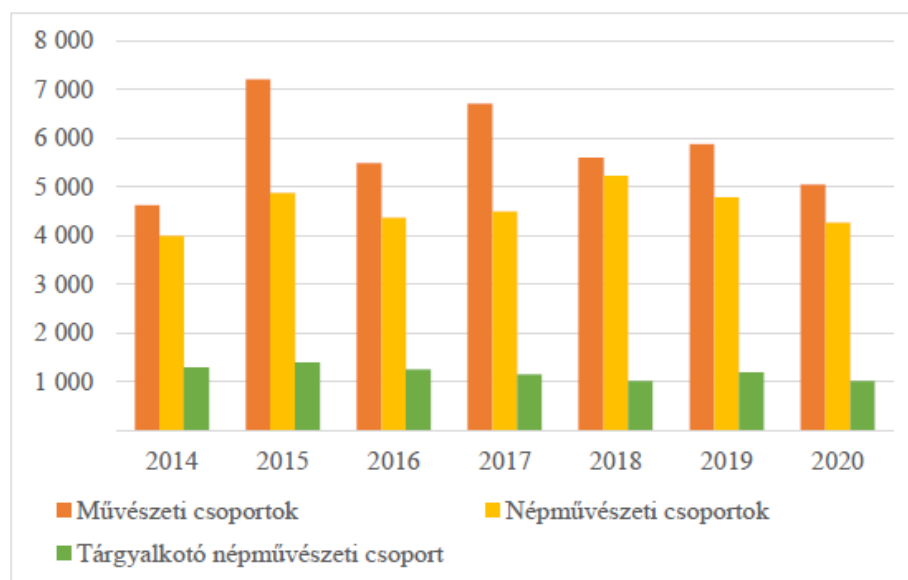
Rendszeres művelődési formák

A rendszeres művelődési formák tekintetében megkülönböztetünk művészeti, népművészeti és tárgyalkotó népművészeti csoportokat. Ezen kategóriák további alkategóriákra bomlanak:

- művészeti csoportok: színjátszó-, drámacsoport, vers-és prózamondó csoport; bábcsoport; klasszikus- és modern tánccsoport; társastánc; képző-és iparművészeti csoport; fotó-, film-, videocsoport; kórus, énekkar; könnyűzenei együttes; komolyzenei együttes (szimfonikus, fúvós, kamara, egyéb) egyéb amatőr művészeti csoportok
- népművészeti csoportok, előadóművészet: hangszeres népzenei csoport; népdalkör, pávakör; néptánc együttes; hagyományőrző együttes; egyéb
- tárgyalkotó népművészeti csoportok: fazekas; faragó; bőrműves; fonható szálal anyagmegmunkálók; textil; egyéb komplex népi tárgyalkotó csoportok. (www.kultstat.oszk.hu) Elemzésünkben a fő kategóriák szerint vizsgáltuk az adatokat.

6. ábra: Rendszeres művelődési formák- tagok éves átlagszáma Hajdú-Bihar megyében 2014-2020

(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

A tagok éves átlagszáma (6. ábra) a vizsgált időszakban a művészeti csoportokban a meghatározó, a legmagasabb létszám 2015-ben látható (7212 fő), míg a legalacsonyabb létszám 2014-ben volt (4627 fő).

A népművészeti csoportok tekintetében azt láthatjuk, hogy 4000-és 5000 fő között mozog 2014-től 2020-ig a résztvevői létszám, mely viszonylag kiegyenlítettnek mondható.

A művészeti csoportok magas létszáma a megyében található különböző művészeti táncszoportoknak köszönhető.

A három művelődési forma közül a tárgyalkotó népművészeti csoportok létszáma a legalacsonyabb (1382 fő a maximum érték, 1009 a minimum érték), azonban a résztvevők száma ebben a művelődési formában szinte állandónak látszik. Valószínűsíthető, hogy ugyan alacsony létszámú, de konzisztens réteg foglalkozik tárgyalkotó népművészettel.

Nem rendszeres művelődési formák

Az ismeretterjesztés, valamint a klubok, körök, szakkörök tevékenységei a nem rendszeres művelődési formák közé tartozik. (www.kultstat.oszk.hu) A lenti ábrán (7. ábra) a résztvevők és az alkalmak számát együttesen kívánjuk megjeleníteni a tudományos ismeretterjesztő előadásokon és a konferenciákon, tanácskozásokon. A függőleges tengely bal oldala a résztvevők számát, míg a jobb oldala az alkalmak számát mutatja. Az adatfeliratok a résztvevők számát mutatják. A résztvevők számát tekintve a tudományos előadásokat vizsgálva azt láthatjuk, hogy 2014-től nagymértékű növekedés következett be, ezzel pedig az alkalmak száma is nőtt. 2016-tól csökken az előadások száma, azonban a résztvevők száma magasabb, mint az előző két évben. 2019-ben látható egy kiugró érték a résztvevőknél (170 642 fő).

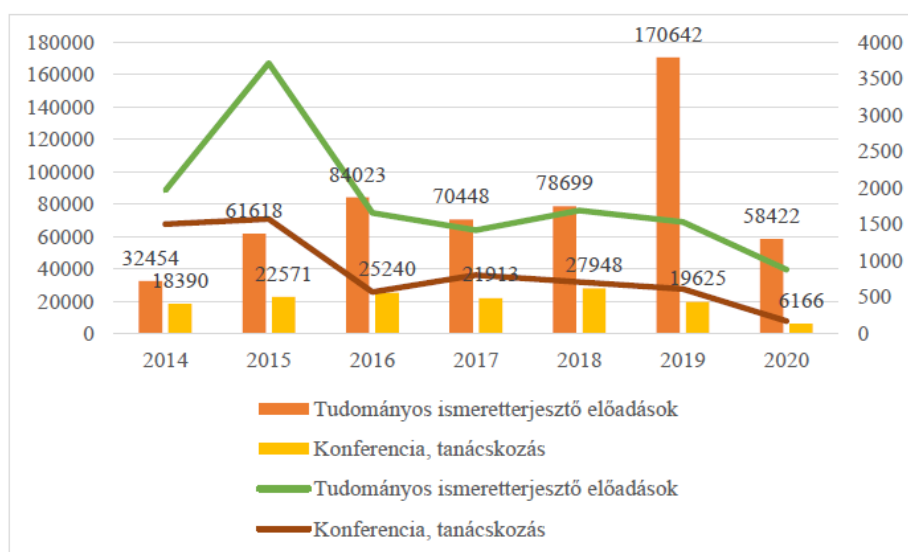
2020-ban a koronavírus járvány ellenére is többen vettek részt előadásokon mint 2014-ben.

A konferenciák, tanácskozások résztvevői kis mértékben változnak az ismeretterjesztő előadásokon résztvevőkhöz képest. 2018-ban 612 alkalommal került megrendezésre konferencia/tanácskozás, azonban ekkor vettek részt a legtöbben (27 948 fő).

2020-ban a koronavírus járvány miatt a konferenciák többsége is elmaradt vagy online formában zajlott. A résztvevők száma ebben az évben a legalacsonyabb mindössze 6166 fő.

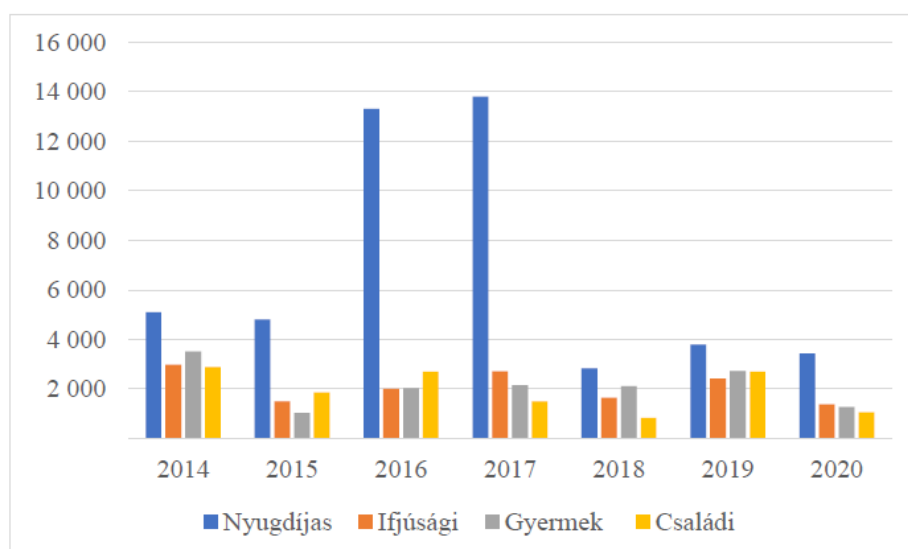
7. ábra: Ismeretterjesztés – Résztvevők száma és alkalmak száma szerint Hajdú-Bihar megyében 2014-2020

(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

8. ábra: Klubok, körök, szakkörök – tagok száma Hajdú-Bihar megyében 2014-2020

(Forrás: Saját szerkesztés a kulturális statisztika alapján)

A fenti ábrán (8. ábra) a Hajdú-Bihar megyében található klubokban, körökben, szakkörökön résztvevők számát vizsgáljuk nyugdíjas, ifjúsági, gyermek és családi szempontból. Az ábrán

azt láthatjuk, hogy a nyugdíjas résztvevők száma 2015-höz képest 2016-ra és 2017-re ugrásszerűen növekedett, majd 2018-tól kevesebben vesznek részt mint 2014-ben és 2015-ben. Az ifjúság részvétele hol csökkenést, hol növekedést mutat.

2014-ben vettek részt a legtöbb ilyen alkalmakon (2887 fő), illetve 2018-ban a legkevesebben, mindössze 836-an. E két érték között mozog a részvétel. A gyermekek részvételét tekintve 2014-ben 3516 főnél tetőzik a létszám, ezt követően minden évben kevesebb gyermek vesz részt ilyen alkalmakon. A családok részvételét tekintve azt láthatjuk, hogy 2014-ben vettek részt a legtöbb, ezt követően a vizsgált időszakban csökken a részvételi arány.

A számok alakulását tekintve megállapíthatjuk, hogy a nyugdíjasok vesznek részt a legtöbb klubok, körök, szakkörök alkalmain. Véleményünk szerint ez a szabadidővel lehet összefüggésben, hiszen a nyugdíjas korosztály már nem a munka világában tölti elsősorban az idejét, így több lehetősége adódik a fent említett alkalmakon részt venni.

Összegzés

Véleményem szerint a 2020-ban kialakuló pandémiás helyzet nagymértékben hozzájárult az online megvalósuló képzésekhez, továbbképzésekhez, hiszen a korlátozások miatt nem volt lehetőség kontakt alkalmak megvalósítására. Emiatt az online oktatás olyan új személyeket is bevonzott, akik korábban el sem tudták képzelni az ilyesféle tudásszerzési módszert. Úgy gondolom, a jövőben az eddigieknél is több online képzés fog megvalósulni és széles körben terjedni a leendő tanulók körében, hiszen rugalmas, helytől független.

Az adatok alapján azt láthatjuk, hogy a képzések képzési típusonként történő lebontásában az általános jellegű képzésekre történik a legtöbb beiratkozás, a lakosság az ezen jellegű képzéseket részesíti előnyben. Összességében tekintve minden évben, hol nagyobb, hol kisebb mértékben, de a képzést befejezők száma alacsonyabb, mint a beiratkozottak száma, ezért lemorzsolódást tapasztalhatunk. 2016 és 2018 között a képzések tekintetében magasabb résztvevői létszámokat tapasztalhatunk. 2016 és 2019 között zajlott például a Cselekvő Közösségek projekt, melynek konzorciumi vezetője a Szabadtéri Néprajzi Múzeum (SZNM) – Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ (MOKK). Konzorciumi tagként a Nemzeti Művelődési Intézet is részt vett a programban, amelynek keretén belül számos képzést valósítottak meg, illetve ebben az időszakban zajlott a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Foglalkoztatási és Képzési Programja, amelynek VI. periódusa 2019-ben zárult le. Valószínűsíthető, hogy a képzési csoportok száma az előbb említett és egyéb más támogatásoknak köszönhetően nőtt meg.

A rendszeres művelődési formák vizsgálata során láthatóvá vált, hogy a művészeti csoportok résztvevői száma a legmagasabb Hajdú-Bihar megyében. Ez a létszám a megyében található különböző művészeti tánccsoportoknak köszönhető. A legalacsonyabb létszámot a tárgyalkotó népművészeti csoportok mutatják. Véleményem szerint az alacsony létszám ellenére ez egy erős magot jelenthet, akik elhivatottak művészetük iránt.

A klubok, körök, szakkörök adatait tekintve a nyugdíjas csoportok a legjellemzőbbek megyénkben. Ennek oka valószínűleg az, hogy a nyugdíjas korosztálynak amellet, hogy van ideje a csoportok különböző tevékenységeihez csatlakozni, szempontként jelenik meg, hogy ezekben a körökben társasági életet is élhetnek.

Kijelenthetjük, hogy a közművelődés az egész életen át tartó tanuláshoz kapcsolható tevékenységeit meg tudta őrizni a pandémiás korszak ellenére is, hiszen 2020-ban a 2019-es adatok több mint felét tudta tartani szinte minden területen. Láthatunk olyan területeket, ahol

az online világba való áttérés miatt növekedtek az adatok, például a képzések, konferenciák, ismeretterjesztő alkalmak nagy része is ebbe a kategóriába sorolható.

2019-től a járványhelyzetet megelőzően a folyamatosan csökkenő adatok a szükségszerű társadalmi változásokat mutatják.

Felhasznált irodalom:

- Babbie, Earl (2001): A társadalomtudományi kutatás gyakorlata. Budapest, Balassi Kiadó.
- Gégyény János (2017): A közművelődési statisztikai adatszolgáltatók infokommunikációs fejlettsége – változások és változatlanságok. In: Kulturális Szemle, 2017/2. szám. 87-100.p.
- Márkus Edina (2014): Közművelődés és felnőttképzés a statisztikák tükrében. In: Kulturális Szemle. 2014/2. szám 55-69.p.
- Talata-Dudás Katalin (2009): A közművelődés helyzetének alakulása a 2005-ös /2008-as közművelődési statisztika tükrében. Szín, 2009. 14. évf. 5. szám, 4-43.p
- Talata-Dudás Katalin (2010): A közművelődés helyzete alakulása a 2006- 2009-es közművelődési statisztika adatai alapján. Szín, 2010. 15. évf. 5. szám, 4-62.p.
- Talata-Dudás Katalin (2011): A közművelődés helyzetének alakulása a 2006-2010-es közművelődési statisztika tükrében. Szín, 2011. 16. évf. 5. szám, 4-28.p.
- Kulturális Statisztika. Elérhető: (www.kultstat.oszk.hu)

Majoros Ágnes – Varga Balázs:

A közművelődési intézményekben végbement működési forma megváltozásának hatásai az intézményekben zajló kulturális tevékenységekre

Absztrakt: A tanulmány a közművelődési intézmények működéséhez kapcsolódó fontosabb fogalmakat, illetve a témakörbe tartozó folyamatok elméleti alapjait igyekszik bemutatni. Ezen felül a közművelődésben a közelmúltban végbement strukturális változások hatásait vizsgálja, valamint a tárgyhoz kötődő folyamatok elméleti és gyakorlati alapjainak bemutatására tesz kísérletet. A kérdőíves megkérdezésre és interjúk vizsgálatra épülő kutatásban annak járunk utána, hogy a közművelődési és közösségi művelődési formákban működő intézményekre milyen hatással volt a működési forma megváltozása, illetve hogyan befolyásolta ez a programstruktúrát.

Abstract: The study aims at introducing major concepts attached to the operation of cultural institutions and the theoretical background of the underlying processes. The study researches the effects of recent structural changes as well as describing both theoretical and practical basics of the processes connected with the topic. In our research based on written questionnaires and interviews we analyse what are the impacts of changes in the operational forms and how it influenced the programme structure.

A kutatási folyamatot és a tanulmány elkészítését a Nemzeti Művelődési Intézet Közművelődési Tudományos Kutatási Program kutatócsoportok számára alprogramja támogatta.

A tanulmány célja felmérni, hogy a választott intézményeknél milyen hatással van a működési forma megváltozása a közművelődési intézményekben zajló szakmai munkára.

A törvényi háttér

A rendszerváltás utáni Magyarországon a közművelődésben az 1976. évi V. törvény volt hatályos, mely a fejlett szocialista társadalom tudatos építését határozta meg célként. Feladatként írta elő a közművelődés fejlesztését, melyhez jó alapnak tekintette a közművelődésben addig elért eredményeket. A törvény rögzítette az állami szervek, a társadalmi szervezetek, vállalatok, szövetkezetek legfontosabb közművelődési feladatait és ezek együttműködési kereteit is.

Jelenleg a közművelődési intézmények működését és ennek alapfeladatait a magyarországi közművelődési és kulturális közbeszédben az ún. Kulturális Törvény, azaz a **muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről** szóló 1997. évi CXL. törvény, illetve ennek a 2017. évi LXVII. törvény által történő 2018. január 2-án hatályba lépett módosítása határozza meg. (<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700140.tv>)

A rendszerváltás és az azóta eltelt időszak időszerűvé tette a változtatásokat a törvénykezés szintjén is. 2012-ben indult el – a hatályban lévő törvényt alapul véve – a Magyar Művelődési Intézet korszerűsítési folyamata, a törvényi szintű új jogi norma megalkotása, a kapcsolódó

részletek kidolgozása és szabályozása, valamint az új közművelődési rendeletek meghatározása. A jogszabályi háttér részét képezi még a 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet, amely a közművelődési alapszolgáltatások, illetve a közművelődési intézmények és a közösségi szintek követelményeit foglalja magában.

A Kulturális Törvény előírja, hogy minden magyarországi településnek kötelező közművelődési szolgáltatást nyújtani. Ennek teljesítésére többféle lehetősége nyílik a helyi önkormányzatoknak. Települési kötelező feladatellátás a helyi közművelődési tevékenység támogatása, a törvényben felsorolt közművelődési alapszolgáltatások (hét alapszolgáltatás-lakosságszámtól függően) megszervezése, a törvény 80. §-ban meghatározott pénzügyi támogatás biztosítása.

Alapszolgáltatások:

- Művelődő közösségek létrejöttének elősegítése, működésük támogatása, fejlődésük segítése, a közművelődési tevékenységek és a művelődő közösségek számára helyszín biztosítása
- A közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése
- Az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása
- A hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése feltételeinek biztosítása
- Az amatőr alkotó- és előadó-művészeti tevékenység feltételeinek biztosítása
- A tehetséggondozás és- fejlesztés feltételeinek biztosítása
- Kulturális alapú gazdaságfejlesztés

A törvény 73. §-a kimondja, hogy a közművelődéshez való jog gyakorlása közérdek, a közművelődési tevékenységek támogatása közcél, és ezek biztosítása alapvetően az állam és a helyi önkormányzatok feladata. Az önkormányzatok maguk dönthetnek arról, hogy a törvényi előírásnak milyen formában kívánnak eleget tenni. Önkormányzatok látják-e el ezt a feladatot, vagy valamilyen formában kiszervezik a feladatellátást. A kiszervezett feladatellátás egyik formája a közművelődési intézmény fenntartás, melynek szintén törvényi előírásai vannak (74., 75 §).

A törvényi meghatározás szerint a közművelődési intézmény szerepét betöltheti:

- művelődési otthon, ház, központ, szabadidő központ, közösségi ház, ifjúsági, illetve gyermekház, faluház,
- -az oktatási és közművelődési, illetőleg egyéb feladatokat ellátó általános művelődési központ,
- -az alaptevékenységéhez kapcsolódóan közművelődési feladatokat is ellátó önálló vagy többfunkciós, közös igazgatású kulturális és sportlétesítmény,
- -minden olyan egyéb közművelődési szolgáltatást ellátó intézmény, amely a polgárok közösségi művelődését szolgálja, fenntartójától függetlenül.

Közösségi szintér, illetve közművelődési intézmény működtetője települési önkormányzat, önkormányzati társulás, valamint közművelődési megállapodás keretében egyéb szervezet (egyesület, alapítvány stb.) vagy magánszemély is lehet.

A törvény 77. §-a kimondja, hogy a települési önkormányzat a helyi társadalom művelődési érdekeinek és kulturális szükségleteinek figyelembevételével a helyi sajátosságok alapján rendeletben határozza meg, hogy a 76. §-ban felsoroltakból mit, milyen formában, és milyen mértékben lát el. A települési önkormányzatok közművelődési feladatait az említett 76. §

határozza meg. A helyi önkormányzat kötelessége a közművelődés támogatása, melyet a törvény nyolc pontban határoz meg:

- az iskolarendszeren kívüli, öntevékeny, önképző, szakképző tanfolyamok, életminőséget és életesélyt javító tanulási, felnőttoktatási lehetőségek, népfőiskolák megteremtése,
- a település környezeti, szellemi, művészeti értékeinek, hagyományainak feltárása, megismertetése, a helyi művelődési szokások gondozása, gazdagítása,
- az egyetemes, a nemzeti, a nemzetiségi és más kisebbségi kultúra értékeinek megismertetése, a megértés, a befogadás elősegítése, az ünnepek kultúrájának gondozása,
- az ismeretszerző, az amatőr alkotó, művelődő közösségek tevékenységének támogatása,
- a helyi társadalom kapcsolatrendszerének, közösségi életének, érdekérvényesítésének segítése,
- a különböző kultúrák közötti kapcsolatok kiépítésének és fenntartásának segítése,
- a szabadidő kulturális célú eltöltéséhez a feltételek biztosítása,
- egyéb művelődést segítő lehetőségek biztosítása.

A települési önkormányzatok kötelező közművelődési feladatait a törvény a település lakosságszáma alapján határozza meg. Feladatellátás szempontjából a törvény megkülönböztet 1000 fő alatti, 5000 fő alatti és feletti településeket, valamint megyei jogú városokat és fővárosi kerületeket. A megyei jogú városokban, valamint a fővárosi kerületekben az önkormányzatoknak közművelődési intézményt kell biztosítaniuk. Községekben közösségi színtereket, illetve közművelődési intézményt.

Egy település önkormányzata közművelődési intézményt – a már többször említett 1997. évi CXL. törvény 81. §-a alapján – a következők figyelembevételével létesíthet:

- önálló közművelődési intézmény: művelődési központ, művelődési ház, művelődési otthon, faluház, közösségi ház, ifjúsági ház, gyermekek háza stb.
- általános művelődési központ, többfunkciós, integrált intézmény, részben önálló gazdálkodású közművelődési intézmény
- az önkormányzati feladatot részben az önkormányzat közművelődési intézménye, részben közművelődési megállapodással közhasznú szervezet, vagy magánszemély
- a feladatellátást közművelődési megállapodás keretében közhasznú szervezet, vagy közművelődési megállapodás keretében jogi vagy magánszemély vállalkozóként biztosítja.

A közművelődésről

A fent említett törvény a közművelődési tevékenység fogalmát a következőképpen definiálja: polgárok iskolán kívüli, öntevékeny, önművelő, megismerő, kultúraelsajátító, művelődő és alkotó célú cselekvése, amely jellemzően együttműködésben, közösségekben valósul meg.

Napjainkban a társadalom egyre többet vár el a közművelődési intézményektől, így hangsúlyossá válik a minőség. Ez a településeken egyfajta presztízskérdésként jelenik meg, és stratégiai fontosságúvá válik a helység megítélésakor, így a művelődési intézmények jelentősége növekszik, tevékenységük a városok és falvak életében egyre inkább meghatározóvá válik.

Évtizedekkel ezelőtt a művelődési házak fenntartása a települési, míg Budapesten a kerületi önkormányzatok hatáskörébe tartozott, de ez a tendencia napjainkban egyre inkább

megváltozott. A fenntartást a területi illetékesek különböző működési formákba kiszervezik (Bt, Kft, Nonprofit Kft. stb.), így a közvetlen feladatellátás alól mentesül az önkormányzat. A kutatási folyamatban vizsgált intézményekben is ilyen működési forma váltás történt. A vizsgált terület Pest megye alábbi települései: Cegléd, Dány, Dunakeszi, Gödöllő, Kistarcsa, Kóka, Maglód, Monor, Ócsa, Pilis, Szentendre, Üllő, Tárnok, Szigetújfalu. Ezekben a helységeken nagyrészt nonprofit kft. formájában működik a helyi művelődési intézmény, míg két településen közművelődési megállapodás jött létre a helyi önkormányzat és a művelődési intézmény között. A választott kutatási területen, Pest megyében 188 település található, ebből 49 olyan intézmény létezik, amely a Nemzeti Művelődési Intézettel, mint szakmai szervezettel kapcsolatban áll. Ezek közül – a választott szempontok alapján – 14 olyan helység akad, ahol költségvetési szervként működik a közművelődési feladatellátás.

A kultúráközvetítés

Meghatározó tényező lehet, hogy az értékközvetítésben milyen mértékű szerepet kap a közvetítők felkészültsége, képzettsége, ezen keresztül érvényesülnek-e a filozófusok, tudósok gondolatai, és azok milyen hatással vannak a közvetítők döntéseire.

A kulturális programok szervezői számára izgalmas kérdés, hogy miért vágnak közösségekbe az emberek, milyen értékek mentén találnak egymásra, és hogyan alakulnak ki a különböző – az otthonuktól, szeretteiktől távoli, „idegen” – terekben a közösségek. *„Talán az elidegenedés elleni harcban segítségül hívhatjuk a közös identitást, a kollektív tudattalant, a „sensus communis”, a kor „közösségi szellemét”, az egyének cselekedeteinek belső mozgatórugójaként.”* (Lőrincz, 2020)

A kulturális értékközvetítés – a 21. században is még létező – szigeteit jelentik a művelődési intézmények, sajátos, az évtizedek alatt kialakult, formálódó, mindig változó tevékenységszerkezettel.

A kultúra közvetítőinek személye, a szubjektum értékteremtő és -közvetítő tevékenysége, ereje meghatározó, befolyásoló, orientáló erővel hat a kultúráközvetítés folyamatára és eredményére. A kultúra mediátorai (szervezők, menedzserek), valamint a műalkotás megteremtői (alkotók, művészek) meghatározó szerepet játszanak az értékteremtésben.

A közösség, mint érték megjelenik és döntő szerepet játszik az egyén életében, s a közösségbe tartozás vágya az egyén értékítéletét, választását is meghatározza. Az emberek alapvető igénye a társadalomba, annak kisebb-nagyobb közösségeibe való tartozás, amely az egyének számára jelentőséggel bír. Az ember ezért a kulturális-közösségi programok részesévé válik, ezzel elégtételt ki közösségi vágyát.

A művelődési intézmények – mint közösségi színterek – meghatározó szerepet játszanak a közösségi lét, valamint a kulturális fogyasztás folyamatában. A kultúráközvetítő munkához, közösségek működéséhez, valamint a programokon való részvételhez a kulturális intézmény ad fizikai keretet, a kultúráközvetítők segítő tevékenysége által. A kultúrház közösségi színtérként hatást gyakorol az emberek értékítéletére, értékválasztására.

A kultúra definiálása

A kifejezés használata sokrétű, legtöbbször az ún. magaskultúra fogalomként használjuk – ha a kultúrát, mint tudományos témakört közelítjük meg – leszűkítve ezzel a kifejezés jelentéstartalmát. (Agárdi, 2012)

A kultúra mérését a kulturális értékek vizsgálatával tudjuk elérni. Ennek egy szegmensét szeretném vizsgálni a közművelődési intézményekben végbement működési forma váltás által előidézett változásokon keresztül.

A kultúra fogalma és modellek

A kultúra fogalma többféle módon ragadható meg. Alapvetően két területen keresztül gyakorol hatást ránk. Egyfelől a kultúrafogyasztás által (közvetlen műélvezet: pl. színházlátogatás, irodalmi művek olvasása stb.), másfelől az emberiséget körülvevő kulturális környezet (szociokulturális környezet) révén.

Az első aspektusban a kulturális „produktumok” által hordozott gondolatok, érzetek, ideológiák, világképek vannak ránk befolyással, formálják életünket. A másik aspektus pedig a minket körülvevő kulturális környezet. A nemzetiség, földrajzi meghatározottság, vallás, életkor, szubkulturális környezet, normák stb. A kulturális környezet állandóan jelen van, és automatikusan hatást gyakorol ránk, melyet gyakran a mindennapi életünkben észre sem veszünk.

A kulturális szokásaink vizsgálata

Ha a művelődési intézmények programkínálatával kapcsolatban végzünk kutatómunkát, akkor a kultúrafogyasztási szokásaink vizsgálatával kell kezdenünk. Ehhez különböző fogalmakat szükséges társítanunk, melyek jól körülhatárolják és meghatározzák a vizsgált témakört és annak aspektusait.

A társadalomtudományok egyik manapság gyakran használt terminusa a kultúrafogyasztás. Leegyszerűsítve ezalatt azt értik, hogy napjainkban a kultúra a fogyasztói társadalom egyik termékeként értelmezhető, mindenki által hozzáférhető. Eszerint a különböző társadalmi csoportok mást és mást fogyasztanak ebből is, csakúgy, mint egyéb fogyasztási cikkekből.

Értékorientáció alatt az egyénre ható külső tényezők (szocializációs ágensek) által meghatározott, az egyénre ható követendő értékeket értjük. Ebből a szempontból meghatározó szerepe van az egyén szocializációjának.

A kulturális elit által „fogyasztott” kultúrát nevezhetjük magaskultúrának. A magaskultúra termékei semmiképpen sem a közhöz, a sokasághoz szólnak.

Populáris vagy popkultúra alatt a kultúra azon rétegét értjük, ami a tömegek, a többség rendelkezésére áll, és amit ők fogyasztanak, vagy – szélsőségesen megfogalmazva – használnak.

A létrehozott vagy létrejött kultúrát valamilyen módon el kell juttatni a befogadóhoz, azokhoz, aki használják. A kultúraközvetítés az interaktív szocializáció és kommunikáció, a közösségi identitás és magatartásrend (viselkedés) életidőn belüli átvétele, átadása.

Értékrendek, kánonok és művelődéspolitikák

A kultúrafelfogás kifejezés használatakor a kulturális értékrendről, a kulturális normákról, a művelődés kultúrában elfoglalt helyéről, a kultúra szerepéről, a kultúra feladatairól, a kultúrában rejlő lehetőségekről, a teóriákról, illetve ezek összességéről, valamint az ezek által kialakított rendszerekről beszélünk. Ez nem fedi a művelődéspolitikát és a kultúrfilozófiát, de közelít hozzá és merít belőle.

Az 1990-es években Magyarországon a kulturális helyzetet nem a politikai nézetek és nem a tradíciók határozták meg, hanem a társadalmi életszínvonal, a szociális környezet és a szociálpszichológiai helyzet. Ezek a tényezők erősen hatottak a kor ízlésére, értékrendjére, a művelődéspolitikára, a kulturális paradigmákra, valamint a kulturális- és közművelődési intézményekre is. Kultúrával és művelődéssel foglalkozó szakemberként azt tapasztalom, hogy ez a tendencia napjainkban is aktuális. Sajnos azonban értékválságban élünk, ami különösen a kulturális élet különböző területein érzékelhető. Az elmúlt években fokozottan tapasztalható a minőségi vagy magaskultúra és a tömegkultúra szétválása, és a közöttük lévő távolság növekedése. Ez komoly veszélyeket rejt magában a kultúra jövőjét vizsgálva, ezért is nagy a felelőssége minden kultúrával foglalkozó szakembernek. Nem szabad elhinnünk, hogy amire legtöbbször fokozott igény mutatkozik, az a minőséget képviseli. Különösen fontos, hogy az elitkultúra ne az elit csoport kisajátítottja, hanem minél szélesebb rétegek számára elérhető legyen.

A kutatás módszertana

A közművelődési intézmények, közösségi szintek tevékenységét, alapvető szolgáltatásait a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény közművelődésről szóló fejezete szabályozza (továbbiakban Kulturális törvény).

A vizsgálati módszerek

A kutatásom során kérdőíves módszert alkalmaztam. Ezen felül statisztikai adatokat elemeztem, valamint interjúkat készítettem intézményvezetőkkel, illetve kulturális szervezőkkel.

A kérdőíveket igazgatók és más vezető beosztású munkatársak töltötték ki. Pest megyében 14 olyan közművelődési, költségvetési intézmény található, amelyben nem közvetlenül önkormányzati szinten történik a feladatellátás. A kutatási terület kiválasztásához a Nemzeti Művelődési Intézet Pest Megyei Igazgatóságától kaptam segítséget és információkat az adatbázisról.

A kérdőíves megkérdezésre és interjú vizsgálatra épülő kutatásban annak próbálom utánajárni, hogy a közművelődési és közösségi művelődési formákban működő intézményekre milyen hatással volt a működési forma megváltozása, valamint hogyan hatott ez a programstruktúrára.

Intézményi működési formák

Megfigyelhető, hogy több, korábban közvetlen önkormányzati fenntartású intézmény (ún. költségvetési szervként működő) átalakult és különböző gazdasági formákban tevékenykedik tovább. A vizsgálat során kiderült, hogy 14 intézmény közül 10 nonprofit kft-ként működik, három közművelődési megállapodással rendelkezik, míg egy betéti társaságként ténykedik. Az alapító okiratokat vizsgálva megfigyelhető, hogy tulajdonosként – egy kivétellel – mindenhol a helyi önkormányzat van megjelölve. (Az alapító okiratokban szerepel, hogy az „egyszemélyi” tulajdon nem átruházható.)

A Dunakeszin működő Vasutasok Országos Közművelődési- és Szabadidő Egyesülete (VOKE) József Attila Művelődési Központ több fenntartóval is rendelkezik. Az állam és az önkormányzat mellett fenntartóként szerepel a Vasutasok Országos Közművelődési- és Szabadidő Egyesülete is.

A kutatás folyamán kiderült, hogy a vizsgált közművelődési szervezetek többsége folyamatos monitorozást végez látogatói között, az intézmények tevékenységével kapcsolatban. Akad olyan, ahol a honlapon is megtalálható az igényfelmérő kérdőív. Van, ahol papír, és van, ahol online kérdőívet használnak, de többségükben a személyesen megkérdezést preferálják, nem szervezett formában. Ugyanis a szervezők rendszerint rögtön a programokat követően – beszélgetések során – kéri ki a résztvevők véleményét az adott rendezvénnyel kapcsolatban. Az intézmények dokumentumaiban általában nincsen rögzítve a helyi lakosság bevonásának módja. A helyi közművelődésben változó mértékben, de mindenhol jelen vannak a civil szervezetek is. A helyi közművelődési koncepció kialakításában azonban szinte csak minimális szerepük van (ennek jogszabályi előírása nincsen). Ez részben köszönhető annak, hogy a civil szervezetek sokféle tevékenységgel bírnak.

A kutatás fő megállapításai

A vizsgált intézmények a programjaik ismertetéséhez, népszerűsítéséhez többségében az internetet használják, leginkább saját vagy önkormányzati honlapok, valamint közösségi média platformok (Facebook) formájában. 11 település rendelkezik önálló honlappal, 3 viszont nem. Facebook oldalt minden helység üzemeltet. A honlapot működtető települések többségének oldalán nem találhatók meg az ún. kötelező dokumentumok.

A vizsgált települések eltérő lakosságszámúak. A legnagyobb helység 43490 fős (Dunakeszi), míg a legkisebben 4303-an élnek (Dány) (KSH 2008-as adat). Közigazgatási besorolás alapján városban, nagyközségben és községben találhatók a vizsgált intézmények.

A 2020. évi XXXII. törvény a kulturális intézményekben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonyának átalakulásáról, valamint egyes kulturális tárgyú törvények módosításáról május 29-én lépett életbe. A törvény – többek között – kimondja, hogy a költségvetési szervként működő kulturális- és műzeális intézményekben, valamint az előadó-művészeti szervezetekben foglalkoztatottak közalkalmazotti jogviszonya megszűnik, és ezentúl általános munkavállalóként kerülnek foglalkoztatásra.

Ez a törvény jelentős változást hozott a költségvetési szervként működő közművelődési intézményeknél. Több ilyen szervezet ekkor alakult át gazdasági társasággá, többnyire nonprofit kft-vé. Az önkormányzatok ekkor cégeket alapítottak és kiszervezték a közfeladatok ellátását. A kutatásba olyan intézményeket vontam be, melyek már nem minősülnek

költségvetési intézménynek. Arra kerestem a választ, hogy ez az átalakulás hogyan hatott a szakmai működésükre.

A vizsgálat során kiderült, hogy mind a 14 intézményben már 2020 előtt megtörtént ez az átalakulás, így az akkor hatályba lépő törvény nem módosította az intézmények működését, tehát nem volt hatással a szakmai munkára. Érdekes megfigyelni, hogy míg a főváros több kerületében és a nagyobb városokban ez a változtatás jelentősen érintette az intézményeket, addig a Pest megyei szervezetek tevékenységét nem befolyásolta.

A működési formák változásának idejét megvizsgálva kiderül, hogy mindegyik intézményben már évekkel korábban végbement ez az átalakulás. Több olyan szervezet is akad, ahol a költségvetési szervként működő intézményt átalakították valamilyen gazdasági formában működővé, majd pár év elteltével ismételten átalakították egy másik gazdasági formává. (Ilyen pl. a Szentendrei Kulturális Központ, ami 2007-2009 között közhasznú társaságként működött, majd 2017-től nonprofit kft-ként tevékenykedett tovább.)

A fenntartók általánosságban a gazdaságosabb és hatékonyabb működés érdekében döntöttek az átalakítás mellett.

Fontos kutatási kérdés volt, hogy mennyiben változott meg az intézmény által ellátott feladat? Erre a kérdésre az egybehangzó válasz az volt, hogy növekedett a feladatok száma. Megmaradtak az addig ellátott tevékenységek, és ezek mellé többletfeladat ellátás társult, mindez úgy, hogy a meglévő feltételek nem változtak (ugyanannyi humánerőforrás, gazdasági forrás és infrastrukturális forrás állt rendelkezésre).

Arra a kérdésre, hogy milyen közművelődési feladatokat lát el az intézmény, különböző válaszok érkeztek. Az egyértelműen kijelenthető, hogy a fenntartóval kötött feladatellátási szerződésben foglaltakat mindegyik intézmény teljesíti. Van, ahol ez kimeríti a hét alapszolgáltatást, van ahol nem éri el, és akad olyan is, ahol a fenntartó plusz feladatellátást is előír az együttműködési szerződésben. Ilyen pl. a ceglédi Kossuth Művelődési Központ.

A közművelődési feladatellátásnál – a gazdasági forma átalakulásával – megmaradtak az addigi kötelezettségek, és plusz ellátottakkal bővült a tevékenységi kör. Feladatcsökkenésről egyik intézménynél sem beszélhetünk. Megfigyelhető, hogy az ellátandó kötelezettségek bővülésekor szempont volt, hogy a még hiányzó alapfeladatokból több kerüljön be a tevékenységi körbe. Van, ahol nem ez változott, de ott is minőségi és mennyiségi javulásról számolnak be. Az átalakulás előtt minden intézményben megtalálható volt a művelődő- vagy civil közösségek működésének biztosítása és segítése is.

Az átalakulással megjelentek a színházi előadások, illetve a koncertszerű fellépések is. Minden vizsgált intézményben működnek különböző csoportok, melyek leggyakrabban heti, illetve havi rendszerességgel jönnek össze. Figyelemre méltó, hogy a különböző testmozgásra épülő foglalkozások minden intézménynél megtalálhatóak (pl. zumba, aerobics, karate stb.). Több szervezetnél szerepel az állandó és legrégebbi programok között a néptánc, illetve a nyugdíjas klub. Sok helyen működik baba-mama klub is. Az OSAP statisztikai adatokból kiderül, hogy ha az életkori eloszlás szerint vizsgáljuk a programokat, akkor az ifjúsági korosztálynak szólnak a legritkábbak. Kultúraszervezőként gyakran panaszkodunk, hogy nem tudjuk „becsábítani” ezt a korosztályt a művelődési házakba, ugyanakkor elmondható, hogy a legalacsonyabb programszámmal szerepelnek az őket megcélzó programok.

A legrégebben működő programoknál – 70%-ban – a művelődő közösségeket jelölték meg az intézmények, a legújabbaknál pedig nagyon eltérő válaszok érkeztek. Egyes helyeken a városi rendezvények a legújabbak, míg máshol a szakkörök, kézműves foglalkozások. (Valószínű, hogy itt már szerepeltették a Nemzeti Művelődési Intézet által indított „A szakkör” elnevezésű programsorozatot.) A programok gyakoriságánál a már említett testmozgásos foglalkozások a leggyakrabban látogathatóak, általában heti rendszerességgel. Az alkalmi programok között

mindenhol szerepelnek a színházi előadások és a koncertek, valamint a város rendezvények is. A városi ún. nem hagyományos nagyrendezvények száma az utóbbi években növekedett meg mindegyik településen, de ez nem köthető az intézmények működési formáihoz.

A működési forma átalakításával kapcsolatban adekvát kérdés, hogy mi az, ami a programok tervezésénél meghatározó szerepet tölt be, mi a legfontosabb szempont. A várható látogatószám, a várható látogatószám és a gazdasági szempontok együttese, és ezek egyensúlya a meghatározó. Egyik intézmény sem jelölte meg preferáltként kizárólagosan a gazdasági szempontot. Hogy mennyire határozza meg a programok minőségét a rendelkezésre álló költségvetés kérdésre a kitöltők 66,7 %-a a számít, de nem ez az elsődleges szempont választ adta, míg 33,3%-nál teljes mértékben meghatározó a költségvetés nagysága. A programtervezésénél a szakmai programok tervezésére 68 % szerint csak kompromisszumos megoldással van lehetőség és 33 %-nál teljes mértékben meghatározó az anyagi kondíció. (A művelődési intézményekben megtalálható programok nem mindegyikét tekinthetjük szakmai programnak.)

Az intézmények egyharmadának a bevételi kötelezettség teljesítése nem jelent gondot, míg kétharmadának igen. Ebből azonban nem lehet következtetéseket levonni, mivel a bevételi kötelezettség mértéke szignifikánsan eltérő lehet az intézményeknél. Erről nem rendelkezünk adatokkal. Szintén az intézmények kétharmadánál tartanak fenn egyéb intézményt vagy telephelyet, mint például könyvtárat, galériát, tájházat stb., ami meghatározó a működés szempontjából, mind gazdasági tekintetben, mind a programok összességét nézve.

Összegzés

A vizsgálatban szereplő Pest megyei közművelődési intézményeknél a költségvetési szervként funkcionáló intézmény működési átalakítása nem jelentett nagymértékű szakmai változásokat, azonban gyarapodott új feladatellátásokkal. Összefoglalva, a vizsgált intézmények többségénél a működési forma megváltozása sokkal komplexebb feladatellátást vont maga után. Megnövekedett munkavégzést generált, valamint – a programstruktúra tervezésénél – új szempontok megjelenését is előidézte. Meghatározóbbá vált a gazdaságosabb és hatékonyabb működés a szakmai magas minőségi munka megtartása mellett. A programtervezésénél azonban megmaradt a nézőszám meghatározó szerepe, bizonyos intézményeknél pedig – a szakmai színvonal növelését szem előtt tartva – megjelentek a minőségbiztosítási szempontoknak való megfelelési kívánalmak.

Felhasznált irodalom:

- Agárdi, Péter (2012): *Kultúravesztés vagy kultúraváltás? (Nemzeti értékek - kultúraközvetítés - művelődéspolitikák)* Pécs, PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Kar, Andragógiai, Könyvtártudományi és Kultúratudományi Intézetek
- Csepeli, György (2015): *A szervezkedő ember. A szervezeti élet szociálpszichológiája*, Kossuth Kiadó, Budapest
- Bevezetés a pedagógiai kutatás módszereibe, Budapest, Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft., 2001-2004, internetes forrás:

https://regi.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_531_pedagogia/ch07.html#id533020 [2020. 10. 28.]

- Lőrincz, Edina (2020): Érték és értékorientáció az Óbudai Kulturális Központ kultúráközvetítő tevékenységében – szakdolgozat Széchenyi István Egyetem, Győr
- Márkus György: Kultúra, tudomány, társadalom A kultúra modern eszméje, Atlantisz kiadó, Budapest, 2011.
- Farkas, Zoltán [2020. 10. 19.]: Az egyéni és a kulturális érték fogalma és típusai. In.: Terestyéni Tamás, at al., (szerk.) Jel-Kép Kommunikáció, közvélemény, média, 2007/4.-2008/1, 67-85.o., internetes forrás: http://real-j.mtak.hu/5609/4/JelKep_2007_4-2008_1.pdf
- Hankiss, Elemér (1977): Érték és társadalom. Tanulmányok az értékszociológia köréből, Magvető Könyvkiadó, Budapest
- Hunyadi, Zsuzsa: A művelődési házak közönsége, helye, szerepe a kulturális fogyasztásban, Találkozások a kultúrával 1. kötet, Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 2004
- Majoros, Pál, Dr. (2004) A kutatómódszertan alapjai. Tanácsok, tippek, trükkök (nem csak szakdolgozat-íróknak), Perfekt Kiadó, Budapest
- Ponyi László: Társadalmiasítási folyamatok, közösségi részvétel és az önkéntesség jellemzői a közművelődésben - Közművelődési intézmények és közösségi színterek reprezentatív felmérése (2. rész) - <https://www.kulturalisszemle.hu/16-szam/nemzetkozi-kitekintes/ponyi-laszlo-tarsadalmiasitasi-folyamatok-kozossegi-reszvetel-es-az-onkentesség-jellemzoi-kozmuevelodesben-kozmuevelodesi-intezmenyek-es-kozossegi-szinterek-reprezentativ-felmerese-2-resz>
- Oszlanczi Tímea: A magyarországi közművelődési intézmények feltételrendszere a statisztikák mentén - http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/5370/1/141_149_Oszl%C3%A1nczi.pdf

Jogszabályok:

- 1997. évi CXL. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 2017. évi LXVII. törvény a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról
- 20/2018. (VII. 9.) EMMI rendelet a közművelődési alapszolgáltatások, valamint a közművelődési intézmények és a közösségi színterek követelményeiről

KÖNYVAJÁNLAT, RECENZÍÓ

Fekete Rita:

Rend a rendezvényben:
Recenzió Kerülő Judit – Csatlósné Komáromi Katalin: Községi
események menedzsmentje című művéről.
Tudástár a községi művelődésben, III. kötet

A különböző rendezvények és események szervezése életünk szerves részét képezik, emiatt a mindennapjaink során is alkalmazunk rendezvényszervezési technikákat: ha nem is nagyrendezvényeket, de családi összejöveteleket, születésnapokat, különböző községi eseményeket mindannyian szervezünk az életünkben. Nem véletlen azonban, hogy egy külön iparág jött létre a rendezvényszervezéshez kapcsolódóan, hiszen egy nagyobb esemény megszervezése komplex, nagy tudást és fontos kompetenciákat igénylő feladat, amelyeket tanulni és fejleszteni kell. A közművelődési hivatás tevékenységei során is gyakran találhatjuk szemben magunkat rendezvényszervezési feladatokkal, amelyek elemeit el tudjuk sajátítani a munka alkalmával.

Ennek az elsajátítási és tanulási folyamatnak az igényére született meg a ***Községi események menedzsmentje*** című mű Kerülő Judit és Csatlósné Komáromi Katalin tollából, amely a Nemzeti Művelődési Intézet által kiadott *Tudástár a községi művelődésben* című kötetsorozat harmadik kötete. A kötetsorozat célja, hogy tananyagként szolgáljon, valamint tanulást segítő anyagokat biztosítson azok számára, akik a közművelődési képzések valamely szintjén bekapcsolódtak a tanulási folyamatba, illetve azok számára is elérhetővé váljon, akik autodidakta módon kívánják elsajátítani az egyes tartalmakat, ismereteket, kompetenciákat.

A kötetsorozat egységes borítója a Nemzeti Művelődési Intézet színvilágában azonnal magára vonzza a tekintetet a színes, hagyományőrzés és községi események tematikájában készült fényképekkel, ezzel is azt érzékeltetve az olvasóval, hogy egy igazán sokszínű és tartalmas, emberekkel és községekkel kapcsolatos kötetsorozat olvasójává válhat. A Tudástár a községi művelődésben kötetek online formában érhetőek el, mindazonáltal limitált számban találkozhatunk vele nyomtatott verzióban is az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. kiadásában. Mint mindegyik kötet, a szóban forgó 141 oldalas kötet is széles és hiteles szakirodalmi háttér feldolgozásával készült, amely tovább erősíti a hitelesség és megfelelő tananyag tényét.

Manapság egyre nagyobb relevanciáját tapasztalhatjuk a rendezvényszervezésnek, amely területtel már több szerző is foglalkozott mind a hazai, mind az idegen nyelvű szakirodalmakat tekintve. Érdemes kiemelni Judy Allen: A rendezvényszervezés nagykönyve című könyvét, amelyben a szerző a rendezvényszervezést egy élő színpadi előadáshoz hasonlítja, amikor is kötélen táncolunk védőháló nélkül: elsősorban kell sikerülnie a rendezvénynek, nincs főpróba és nem lehet újravenni a jelenetet – nem úgy, mint egy filmforgatás során (Allen 2010:25). A rendezvényszervezés nagykönyve leginkább amerikai rendezvények példáját és szabályait hozza, azonban a magyar kiadásban Görög Ibolya által magyar példákat is olvashatunk a könyvben többek között a magyar szokásokhoz, elvárásokhoz és feltételekhez kapcsolódóan. Ennek ellenére úgy gondolom, hogy a Kerülő Judit és Csatlósné Komáromi Katalin által írt ***Községi események menedzsmentje*** című kiadványnak nagyszerű kiegészítése lehet A rendezvényszervezés nagykönyve számos gyakorlati példájával, check list-jeivel és tippjeivel.

Ahogy azt Márkus Edina is leírta a kötetsorozatról írt recenziójában, a kétszerzős kötetek mindegyike ötvözi magában az elméleti és gyakorlati tudást, ez ***Kerülő Judit és Csatlósné Komáromi Katalin: Közösségi események menedzsmentje*** című művénél sem történt másképp: egy elméleti és egy gyakorlati szakember összefogásával született meg a harmadik kötet is 2018-ban, amely a szakma számára hiánypótló, nagy jelentőséggel bír, hiszen a különböző képzések alkalmával a kötet tananyagként is használható, amely nem csak elméleti alapokon nyugszik, hanem gyakorlati elemekkel is kiegészül: feladatok részletes kidolgozásával, esetpéldák bemutatásával válik a kötet a tanulás szerves részévé. Ezáltal a kötet felépítése is kettős: egy elméleti és egy gyakorlati részből áll. A mű jól strukturált, a fejezetek kellőképpen elkülönülnek egymástól, amelyek még világosabbá teszik a szöveget és annak megértését. A gyakorlati rész oldalai egy keretet kaptak a kötetben, amely még inkább szemlélteti a két nagy fejezet elkülönülését egymástól. Ennek ellenére mindazok az ismeretek, amelyek az elméleti részben fellelhetők és elsajátíthatók, szükségesek a gyakorlati feladatok megoldásához és elvégzéséhez.

A kötet nagy hangsúlyt fektet a fogalmak tisztázására, amelyek az alapját adják a megfelelő és kollektív megértésnek. Fontos, hogy egy-egy fogalom alatt ugyanazt értse a szerző és olvasó, így lesz egységes a szakmai tudás átadása és hasznosíthatósága. Ezt a mű jól alkalmazza, hiszen *Kerülő Judit és Csatlósné Komáromi Katalin* kötete is a rendezvényszervezés és rendezvényszervező fogalmi meghatározásával kezdődik, majd kitér arra is, hogy milyen egy jó rendezvényszervező, milyen készségekkel, képességekkel kell rendelkeznie. A jellemzők és készségek után bemutatja a kötet a rendezvényszervezés folyamatát, amely három fő szakaszból áll: az első szakasz a tervezés és előkészítés, a második szakasz a megvalósítás, amely *„nem egyéb, mint a megszervezett program fegyelmezett végrehajtása”* (21. o.). A harmadik fázis pedig a rendezvény utáni feladatokat foglalja magába, a zárást és értékelést. Ezután a rendezvények különböző típusai szerint strukturálják a kötetet a szerzők: a kulturális rendezvények szempontjából mutatják be a rendezvényszervezés folyamatait, valamint azokat a jogszabályokat felsorolásszerűen, amelyek meghatározzák a rendezvények és azok szervezésének törvényi kereteit, majd rátérnek a tudományos rendezvényekre, művészeti témájú rendezvényekre, illetve a komplex rendezvényekre is.

A tudományos rendezvényeket bemutató fejezeten belül teljesebb képet kaphatunk a konferencia-, ismeretterjesztő előadás- és vetélkedőszervezésről is, amelyekben közös, hogy *„céljuk a résztvevők szakmai ismereteinek bővítése, egy-egy tudományos probléma megoldása, megvitatása, elemzése. Mindezek mellett további fontos szempont a szakmai kapcsolatok kiépítése, ápolása, szakmai szervezetek működésének, tevékenységének megismertetése.”* (24. o.) A kiállítások és komolyzenei koncertek szervezésébe nyerhetünk betekintést a művészeti témájú rendezvényekről szóló fejezetben. A művészeti célú rendezvények *„célja a művészet területén történő ismeretszerzés, a kikapcsolódás, szórakoztatás és művészi élmények megszerzése.”* (37. o.) Továbbá a kötetben egy kisebb fejezetet szenteltek a szerzők a gyermeknapokról a komplex rendezvények kapcsán, amelyek *„több dolog együttes megvalósítását tűzik ki célul,”* (41. o.) hiszen nagyon változatosak, sokszínűek lehetnek ezek a komplex rendezvények.

Mindezen rendezvényekre és egyes pontjaira példákat is ismertet a szerzőpáros, amelyek még inkább elősegítik a könnyebb megértést. A példákon túl számos praktikus, gyakorlati kiegészítés, javaslat és tipp, szabály fogalmazódik meg a kötetben, mindezek pedig fogalommeghatározásokkal egészülnek ki, így alkotva komplex, egész ismeretanyagot.

Az elméleti rész után 20 gyakorlat következik, amelyek mind tantermi vagy otthoni feladatok, kiscsoportos, plenáris vagy egyéni feladatmegoldást igényelnek. Leírják a gyakorlati feladat célját, célcsoportját, a módszereket, a szükséges eszközöket, részletesen ismertetik a

feladatot, az értékelés lehetséges módját, a speciális körülményeket és a konklúziókat is, így ezek a gyakorlatok bármikor könnyen alkalmazhatók a tanulási folyamat során gyakorlásként. A gyakorlati fejezet második részeként 10 jó gyakorlat és esetpélda bemutatása történik: témakör, módszer és időtartam bemutatása után a feladat és a megfigyelési szempontok leírását olvashatjuk, majd ezután következik a konkrét esetpélda, amelyekhez közművelődési szakemberek, illetve A Művelődés Háza és Könyvtára gyakorlataiból, valamint különböző szakirodalmi anyagokból, cikkekből merítenek forrásokat, amelyek valamilyen esemény bemutatására fókuszálnak. Ennek segítségével konkrét, megvalósult gyakorlati példákon keresztül értelmezhetjük a közösségi rendezvények szervezésének és menedzsmentjének kérdéseit.

Ezután 32 tanulást segítő kérdést tesznek fel a kötet szerzői annak érdekében, hogy ellenőrizhessük tudásunkat, könnyebben elsajátíthassuk a rendezvényszervezéshez köthető ismeretek. Ezek a kérdések és feladatok változatosak, nem csak a konkrét ismeretekre vonatkozó kérdéseket tartalmazzák, hanem a megértést is elősegítik, például két fogalom közötti különbség tételével, érveléssel, indoklással, véleményformálással.

Mindezek megerősítik azt a tényt, hogy a kötetek tananyagoknak készültek, annak tökéletesen megfelelnek, hiszen közérthető, világos megfogalmazással, jól tagolt egységekkel segítik a tanulási folyamatot, nem kizárólag a Közösségszervezés BA, Kulturális mediáció MA vagy Közösségi művelődés tanára OMA egyetemi szakok keretein belül, hanem minden olyan szakmai képzés során, amelyek elvégzése után kapcsolatba kerülhetünk különböző témájú rendezvényekkel és eseményekkel. Így lehet rend a rendezvényben: rendszerben, komplex gondolkodási folyamat által létrehozott események szervezésével, amelyek elősegítik a közösségi élet sokszínűségét és tartalmában való megerősödést is.

Felhasznált irodalom:

- Allen, Judy (2010): A rendezvényszervezés nagykönyve, Akadémiai Kiadó, Budapest
- Kerülő, Judit – Csatlósne Komáromi Katalin (2018): Közösségi események menedzsmentje. [Tudástár a közösségi művelődésben sorozat II. kötet], Budapest, NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Márkus, Edina (2018): Recenzió a Nemzeti Művelődési Intézet Tudástár a közösségi művelődésben című sorozatáról. In: Kulturális Szemle, 10. szám. Nemzeti Művelődési Intézet

Tudástár

a közösségi művelődésben

III. kötet

Közösségi események menedzsmentje

Miklósi Márta:

Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában

(Debrecen, Debreceni Egyetem BTK
Nevelés- és Művelődéstudományi Intézete –
Nemzeti Művelődési Intézet, 2020, 308 oldal
ISBN 978-963-651-547-8)

A Hálózatok a művelődés és a felnőttképzés világában című könyv 2020-ban jelent meg az Acta Andragogiae et Culturae sorozat 29. köteteként Juhász Erika Ph.D. és Pető Lilla szerkesztésében a Debreceni Egyetem BTK Nevelés- és Művelődéstudományi Intézete és a Nemzeti Művelődési Intézet kiadásában.

A kiadvány a Durkó konferenciák sorához illeszkedik, amely konferenciák 2006-tól kerülnek megszervezésére Durkó Mátyás emlékére. Durkó Mátyás (1926-2005) alapította a népművelés szakot, amely 1956-ban a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Pedagógiai Tanszékén jött létre, először ún. C szakként, két tanárszakkal rendelkező hallgatók vehettek fel. Durkó Mátyás nevéhez köthető az andragógiai diszciplína alapjainak lerakása is, 1968-ban megjelent *Felnőttnevelés és népművelés* című könyvével. „A magyar andragógiai tudományág ebből a könyvből „bújt elő”, akárha úgy, mint Dosztojevszkij szerint az orosz prózairodalom Gogol „köpönyegéből”” – fogalmaz Csoma Gyula. Amit a mai közhasználatban átfogóan leginkább felnőttoktatásként és felnőttképzésként értelmezünk és emlegetünk, az Durkó műveiben következetesen felnőttnevelésként jelenik meg, emellett a durkói gondolkodásban a nevelés mellé, másik alapkategóriaként, a művelődés társult. Munkájának eredményei az andragógiai tudományosság alapvonulatát alkotják, megteremtve azokat a műveket, amelyek mind a mai napig az andragógia tudományterület alapművei. Tanszék és szakalapító tevékenysége mellett fontos megemlíteni tudományszervezésben betöltött szerepét is, 1976-ban az ő kezdeményezésére alakult meg a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának Felnőttnevelési Albizottsága, amelynek két cikluson át az elnöke volt. Fáradhatatlan volt, konferenciákat szervezett és konferenciákon képviselte választott tudományát, nemzetközi kapcsolatokat épített, publikált – ez utóbbi területen szinte egészen haláláig aktív volt.

Szak- és tanszékalapítónkra emlékezve, munkássága előtt tisztelegve, halálát követően kétévente konferenciát szervezünk. Az I. Durkó Mátyás Konferencia és Jubileumi Szakmai Találkozó - a Debreceni Egyetem BTK Művelődéstudományi és Felnőttnevelési Tanszék általi - megszervezésére 2006-ban került sor, mégpedig a képzés 50. évfordulója, az alapító, Durkó Mátyás professzor születésének 80. évfordulója, és az önálló tanszékké válás 35. évfordulója alkalmából. A második konferenciára 4 évet kellett várni, 2010-ben került megszervezésre Nemzetnevelés – Felnőttnevelés – Közművelődés Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Karácsony Sándor és Durkó Mátyás emlékére címmel, rendhagyó módon nem Debrecenben, hanem Földesen. 2012-től kezdődően kétévente szerveztük meg a konferenciát, minden páros év júniusában vártuk a hazai és határon túli szakembereket rendezvényünkre.

A harmadik konferencia a Közoktatás – Felsőoktatás – Felnőttképzés – Közművelődés Tudományos Konferencia és Szakmai Találkozó Karácsony Sándor és Durkó Mátyás emlékére címet viselte 2012-ben, a Debreceni Egyetem megalakulásának 100. jubileumi évfordulója rendezvénysorozata részeként került megszervezésre.

A 2014-es konferencia a „Közösségi művelődés – közösségi tanulás” címet viselte, és korábbi tanszékvezetőnk, Rubovszky Kálmán halálát követően nemcsak Durkó Mátyás, hanem Rubovszky Kálmán emlékére is szerveztük. 2016-os konferencián a „Népműveléstől a közösségi művelődésig” címmel került megszervezésre, a 2018-as a „Közösségek a művelődés és képzés világában” címet viselte.

A 2020-as konferencia a pandémia miatt rendhagyó módon – adaptálódva a kialakult helyzethez - nem jelenléti, hanem online formában került megszervezésre „Hálózatok a művelődés és felnőttképzés világában”, de szerencsére ebben az évben sem szakadt meg a hagyomány, hogy két évente találkozhassanak a témában érdekelt szakemberek tudományos eszmecserére. A 2022-es konferencia a világjárványt követően kialakult sajátos helyzetre reagálva az „Innovációk a művelődés és felnőttképzés világában” témakörre épülve került megszervezésre.

Minden Durkó Mátyás emlékére szervezett konferencia hasonló programmal szerveződik, először a kollégák megkoszorúzzák Durkó Mátyás, és 2011 után már Rubovszky Kálmán sírját, ezt követően ünnepélyes megnyitóra, plenáris előadásokra, szekcióelőadásokra, poszterbemutatókra, kulturális programokra kerül sor. A konferencia-sorozathoz kapcsolódik a Durkó Mátyás Emlékérem. 2006-ban alapította a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar akkori Andragógia Tanszéke, ma Művelődéstudományi és Humán Tanulmányok Tanszéke és a Magyar Tudományos Akadémia Andragógia Albizottsága. Az emlékérmet minden Durkó Konferencia keretében adja át a két egység aktuális vezetője annak a szakembernek, aki a művelődés és a felnőttkori tanulás szervezésével foglalkozó képzések és szakmák terén kiemelkedő teljesítmény nyújtva segítette ezek fejlődését, fejlesztését. A díj alapítóihoz csatlakozott 2020-ban a Nemzeti Művelődési Intézet is, így ekkortól már a három szervezet vezetői adják át a kiemelkedő tudományos életműdíjat. A díjat 2006-ban Maróti Andor, 2010-ben Harangi László, 2012-ben Csoma Gyula, 2014-ben Horváth Margit, 2016-ban Sári Mihály, 2018-ban Boga Bálint, 2020-ban Kleisz Teréz, 2022-ben Szabó Irma kapta.

A 2020-as konferenciához kapcsolódóan most megjelent kötet az elhangzott legérdekesebb előadások írásos verzióját tartalmazza, egységes formában. A kötet egyszerű, ugyanakkor elegáns megjelenésű, könnyen forgatható, több mint 300 oldalon keresztül mutatja be a vizsgálat tárgyát, és ad teljes képet a hálózatok művelődés és felnőttképzés világában történő megjelenéséről. Felépítése jól strukturált, egy rövid szerkesztői előszó után haladunk előre a közművelődési kutatások (1. fejezet) vizsgálatát követően a felnőttek a tanulás és képzés világában (2. fejezet) témakörén át a harmadik nagy szerkezeti egységig, az online és offline közösségi hálózatok vizsgálatához (3. fejezet). A szerzők által bemutatott témakörök számos izgalmas kérdést vetnek fel: érdekes tanulmányokat olvashatunk a kistelepülések közművelődési fejlesztési lehetőségeitől kezdve az online táborszervezésen át a jogszabályi környezet vizsgálatán keresztül a blogok és vlogok szerepéig.

A kötet, ahogyan a címe is mutatja, a művelődés és a felnőttképzés világában működő hálózatok világába kalauzol el minket, roppant érdekes és változatos témájú tanulmányokkal. A hálózatkutatás jelenleg az egyik legdinamikusabban fejlődő tudományterület, mostanra nem maradt szinte olyan terep, ahol nem indultak volna meg hálózatkutatások. A

huszonegyedik században elengedhetetlen a komplex rendszerek vizsgálata, így a közművelődés és a neveléstudományé is, hiszen számos olyan kapcsolatot, mintázatot lehet felderíteni, amelyekkel vizsgálhatóvá válnak az együttműködések és az egymáshoz való viszonyok.

A kötet három részben vizsgálja a hálózatok egy-egy elemét a felnőttképzés és művelődés területén. A könyv első része hat közművelődési kutatást mutat be. Az első tanulmányban, amely Fekete Rita tollából született, a szerző egy település példáján keresztül járja körbe a közművelődés rendszerét a közösségek tükrében. Túristvándit, egy Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kistelepülést vizsgálta kvalitatív és kvantitatív módszerekkel, amelyből elkészült a településről egy SWOT-analízis is. A közösségi felmérés módszere és a közösségépítés hatása, gyakorlati alkalmazásának eredményei nem csak Túristvándira relevánsak, hanem minden hasonló szerkezetű település számára is, ezért a tanulmány nagyon hasznosnak tekinthető, eredményei más településekre is adaptálhatóak.

A második tanulmányban, amely Horváth Fani és Mohos Edina munkája, a fiatalok közművelődés területén történő elérésének lehetőségeiről, nehézségeiről olvashatunk. Az írásból kiderül, hogy az ifjúság rendkívül összetett, változásokra érzékeny korcsoport, alapvetően a modernizáltságban hisz, így számukra a hagyományörzés, a népművészet és egyéb múltbéli értékek kevésbé kerülnek előtérbe. Az értékek, hagyományok átörökítésére esetükben a virtualizált, innovatív lehetőségek igénybevétele által lehet eredményes, a közművelődési intézmények bevett marketing felületeihez jellemzően tartozó nyomtatott sajtó, poszter, plakát, az offline felületek elérésükre elavultnak bizonyulnak. A közösségi média jelentős hatással van az ifjúságra, így elérésük érdekében az online jelenlétre kell nagyobb hangsúlyt fektetni. A szerzők egyetértenek abban, hogy a fiatalokkal való munka és sikeres bevonásuk a közművelődésbe csak a korosztály mélyebb, akár kifejezetten helyi szintű megismerése által valósulhat meg.

A harmadik tanulmány Kocsis Mihály, Koltai Zsuzsa és Reisz Teréz írása, amelyben a Baranya megyei községek közművelődési helyzetét vizsgáló 2019-2020-as kutatásuk eredményeiről olvashatunk. A szerzők rétegzett mintavételi eljárással kialakított mintát vizsgálták, 29 település közművelődési és közösség-szervezési állapotát tárták fel strukturált interjúk segítségével. A tanulmányban részletesen bemutatásra kerül a vizsgált kistelepülések demográfiai jellemzőinek közművelődésre gyakorolt hatása, a humánerőforrás gazdálkodás biztosításának módja, valamint a közösségi aktivitás – részletesen foglalkozva a fesztiválokkal, bálokkal, nemzetiségi hagyományokápolásával, hagyományörző nyári táborokkal. A tanulmány legfontosabb része a kommunikáció témakörét vizsgálja, körbejárja azon kérdéseket, hogy mennyire tartják eredményesnek a közösség-szervezők kommunikációját a helyiek, mennyire tekinthető eredményesnek a kapcsolati háló. A szerzők a tanulmány konklúziójában megállapítják, hogy az a helyi társadalom képes identitását megőrizni, ahol a méltányos megélhetési források előteremtését a térségi munkaerőpiac kínálata támogatja, ahol a helyi közösségek művelődési tereinek infrastruktúrája rendelkezésre áll, valamint ahol a helyi társadalmat ismerő, annak igényeire reflektáló művelődési szakember segíti az önszerveződésre képes civil szervezeteket.

A negyedik írás Marosán Gréta – Márkus Edina tollából született, célja a kulturális alapú gazdaságfejlesztéshez kapcsolódó fontosabb fogalmak és elméleti munkák bemutatása. A tanulmány szorosan kapcsolódik a Helyi szellemi, épített és természeti örökségen alapuló kulturális gazdaságfejlesztés című, terepkutatásra és interjú vizsgálatra épülő kutatáshoz. A szerzőpáros munkájában körbejárja a legfontosabb kapcsolódó fogalmakat, így kitér az

ökonómia, helyi gazdaság, kulturális innováció, kreatív gazdaság és kulturális alapú gazdaságfejlesztés definícióinak elemzésére. A tanulmány második részében a kreatív gazdaságfejlesztés témakörében született legfontosabb írásokat elemezve a szerzők megvizsgálják, hogy milyen érték-orientációkat különböztetünk meg, milyen értékek tehetnek egy települést kreatívvá. Végül a kultúracentrikus és gazdaságcentrikus értékorientáción alapuló koncepciók kapcsán a szerzők megalkotnak egy saját eszköz egy koordináta rendszer segítségével, amelynek egyik tengelyén az értékorientáció, a másik tengelyén a kezdeményezés kiindulása helyezkedik el, ezzel az innovatív eszközzel ugyanis könnyebben leírhatók, bemutatathatók, megismerhetők a kulturális alapú gazdaságfejlesztési kezdeményezések.

A következő írás, Miklósi Márta tanulmánya a minőség közművelődésben betöltött szerepével foglalkozik, a kapcsolódó alapfogalmak bemutatásán keresztül. A tanulmányban részletesen olvashatunk a minőség stratégiai kérdéssé válásáról, a minőség definíciójáról, a minőségelvű működésről. A tanulmány legfontosabb fejezete a minőség közművelődés rendszerében történő értelmezéséről szól, kitérve az észlelt minőség két összetevőjének, az elvárt és a tapasztalati minőségnek a bemutatására, valamint a Rés-modell közművelődésben történő alkalmazására. A tanulmány utolsó fejezete körbejárja, hogy milyen főbb hasonlóságok és eltérések fedezhetők fel a termelő-szolgáltató és közművelődési intézmények között, elemezve, kit értünk szolgáltató és vevő, valamint látens igények alatt, vizsgálva, miért meghatározóak az emberi kapcsolatok a jelzett kérdésben.

Az első rész utolsó, hatodik írása Széman Emese Rózsa tanulmánya, aki egy online tábor – a zsoboki, internet és térerő nélküli tábor - megszervezésének tapasztalatait mutatja be tanulmányában. Az Aranka György Ifjúsági Anyanyelvi Tábor a kalotaszegi Zsobokon szervezik meg, 2009 óta. A zsoboki Aranka-tábor, a régióban egyedülálló tevékenységgel, az anyanyelvi kultúra megtartása és továbbadása, az általános műveltség, a viselkedés- és magatartáskultúra fejlesztése mellett a közösségépítést, kapcsolatteremtést is szolgálja. Kettős kihívás elé állította a pandémia a szervezőket, hogyan lehet megtartani a tábor szellemiségét, hagyományait, a meglévő keretekhez igazítani a programokat, illetve kihasználni az online tér adta lehetőségeket. A tanulmányból megtudhatjuk, hogyan lehet megteremteni azt a közösséget megerősítő „Zsobok-érzést”, amelyet a táborozók hónapokig, évekig emlegetnek, hogyan lehetett a nehézségek ellenére is sikeres az AIT első online tábora ebben az időszakban.

A kötet második részegysége a felnőtteket vizsgálja a tanulás és képzés világában.

Beszédes Viktória tanulmányában a felnőttnevelési szakemberek tevékenységét meghatározó jogszabályi környezetet vizsgálja, összehasonlítva a hazai és a szerbiai jogszabályokat. Munkájában abból indul ki, hogy a felnőttnevelés, mint szakma professzionalizációjára jelentős hatással bír a jogszabályi környezet, amely első sorban a szakmai tevékenység gyakorlati megvalósulásának szabályozásáért a felelős. A szerző kutatása eredményeiből azt az általános következtetést vonja le, hogy a szerbiai jogi előírások és stratégiák mélyrehatóbban foglalkoznak a felnőttnevelési szakemberek témakörével, mint a magyarországi jogszabályok, ahol a felnőttek általános iskolai és az államilag elismert felnőttnevelési intézmények szakkaderére komoly előírások vonatkoznak. Az andragógus szakemberekkel kapcsolatban megemlíti az andragógia alapképzés megszűnését, ami azt jelenti, hogy ez a szakma alapképzés nélkül maradt, így a szerző végső konklúzióként arra következtet, hogy Magyarországon a felnőttnevelési szakemberek professzionalizációja gyengébb, mint Szerbiában.

A második írás Boga Bálint tollából született, az informális kulturális tanulás incidentális mellékágaival foglalkozik. A szerző az alapfogalmak (informális tanulás, incidentális tanulás, műveltség, általános műveltség) tisztázása után kifejti, miért csak a kulturális tudástartalom terjedését érinti munkájában, azon belül is a mindennapi élet menetében teljesen „véletlenszerű” tanulás kérdéskörét járja körbe. Az „enpassant” learning fogalmának bemutatását követően példákkal színesíti a vizsgált témakört, mégpedig két területen: a gyakorlati, legtöbbször gazdasági jellegű ismertető, valamint a közösségi zárt és nyitott tereken elhelyezett, kulturális ismereteket tartalmazó leírások vonatkozásában.

A harmadik írás Fábián Gyöngyi nevéhez köthető és az igazított metaforaanalízis (IMA) felnőttképzésben történő alkalmazhatóságával foglalkozik. A szerző megállapítja, hogy a metaforaelemzés a nézetek feltárásának kvalitatív módszereként alkalmas lehet mind kutatási mind fejlesztési célokra. Munkájában a hagyományos metaforaelemzés módszert a kognitív nyelvészeti ismeretei felhasználásával kialakított Igazított Metaforaelemzés eljárását alkalmazva, az irányított konstrukcióellenőrzés technikájával kiegészítve mutatta be. A bemutatás során áttekintette az IMA módszer alkalmazásának folyamatát, összevetette a folyamat két szakaszának hasonlóságait és különbségeit, valamint megvizsgálta az irányított konstrukcióellenőrzés technikához szükséges metaforakonstrukció ábráját. Fábián Gyöngyi a bemutatott eljárást különösen figyelmébe ajánlja mindazoknak, akik a felnőttképzés valamely területén a résztvevők nézeteinek megismerésében kívánnak izgalmas, újszerű és hatékony eszközt alkalmazni.

Márkus Edina A felnőtt tanulók tanulási motivációjának hazai vizsgálata címet viselő tanulmánya kimutatja, hogy a felnőtt tanulás eredményességének feltétele, hogy ismerjük a hallgatók motivációját, érdeklődési területeit. Ennek eléréséhez elengedhetetlen a képzési tartalmak, tanulási formák fejlesztése. Nem előzmények nélküli a felnőtt tanulók sajátosságainak kutatása, több hazai és nemzetközi felmérés foglalkozik a felnőtt tanulók aktivitásával, motivációjuknak, a tanulásuk akadályainak vizsgálatával. Márkus Edina jelen kutatásában ezen folyamatokat vizsgálja magyarországi vonatkozásokban.

Németh Balázs A felnőttoktatási professzió fejlesztése az Erasmus+ KA2 intall projekt keretében című tanulmányában arra próbált rámutatni, hogy milyen érdekes és különleges folyamat mentén alakult az elmúlt negyedszázadban a felnőttoktatási professzió fejlesztése az Európai Unióban. Vizsgálta, hogy ezen történések milyen módon kapcsolódtak a felnőttek tanulását és tanítását vizsgáló összehasonlító elemzések és kutatások minőségi megújításához. Felveti a kérdést, hogy vajon a magas szintű szaknyelvi képességet és kutatói kompetenciát és tájékozottságot feltételező területen miért vesz részt olyan kevés hazai szakember az együttműködésre és partnerségre építő tevékenységben. Ugyanakkor megerősíti, hogy már az is nagy eredmény, hogy az olyan projekt-alapú innovációk, mint például az INTALL lehetőséget teremt arra, hogy a szakemberek minőségi ismereteket gyűjtsenek osszanak meg szakmai és tudományos közösségben nemzetközi trendek figyelembevételével.

Szeitz János tanulmányában a felnőttfejlesztés kérdéseit vizsgálja korunk társadalom és gazdaságpolitikai viszonyaiban. A felnőttfejlesztés krízisének vizsgálatából indul ki, majd a felvetett kérdésekre keres szükséges, lehetséges és elégséges válaszokat. Megvizsgálja, hogyan történik meg a társadalmi ismeretek fejlesztése szükségességének felismerése a hatalom részéről Németországban elemezve, hogyan működhet sikeresen a demokrácia. Kitér a cselekvésre történő önkényszerítés kérdésének vizsgálatára, elemezve Kurt Lewin mezőelméletét, majd kifejti, hogyan történik a felkészülés a társadalmi változások

irányítására, hiszen – osztva Knowles meglátását – korunk társadalma nem várhatja meg, hogy a következő generáció megoldja a problémáit.

A **kötet harmadik szerkezeti egysége** az online és offline közösségi hálózatokat vizsgálja, négy tanulmánnyal.

Az első írás Csaba Alexa tollából született, Hangadók az ifjúság szociális életében címmel. A szerző célja, hogy bemutassa, hogyan formálják az úgynevezett hangadók az ifjúság személyiségét, és a szocializációs folyamatot, kitérve a szociális kompetencia, szocializációs közeg, „screenagerek” fogalmának bemutatására. Empirikus kutatásában – 126 fő töltötte ki az online kérdőívet - arra volt kíváncsi, hogy kik a fő hangadók, motivátorok, példaképek az ifjúság életében és hogy ezek a személyek hogyan képesek hatni a fiatalokra. A szerző végső konklúziója szerint napjaink ifjúsága egyszerre képviseli a múlt és a jelen értékeit, felnéznek családjukra, tisztelik és becsülik őket, fontosnak tartják azt a szociális környezetet, amelyben élnek, mindemellett pedig maximálisan kihasználják a digitális világ nyújtotta lehetőségeket, amely nélkül ez a generáció az életet már el sem tudja képzelni.

A második tanulmányban az IKT, mint közösségépítő eszközt ismerhetjük meg a Debreceni Egyetem Nevelés- és Művelődéstudományi Intézetében a COVID helyzet tükrében, Herczegh Judit írásából. A szerző abból az alapvetésből indul ki, hogy a 21. században a technológia fejlődésével párhuzamosan az oktatási rendszerek megkérdőjeleztek és megkérdőjeleznek technológiai alapú eszközöket integrálni a pedagógiai és adminisztrációs tapasztalatok és gyakorlatok javítása érdekében. Megállapítja, hogy az IKT eszközök használata sokrétűen épül be az oktatási gyakorlatba, ugyanakkor nem csupán a formális tudásátadás képességét kell ezen eszközök segítségével kiterjeszteni, de a virtuális térben létre kell hozni azokat a tudás bázisokat és tudáselemeket, amelyek a hallgatókat közösség szintjén szólítják meg és a jelenlétüket formális közösségi jelenlétként értelmezik. Bemutatja, milyen elektronikus tanulási felület és facebook csoport működik a vizsgált intézetben és konkrétan milyen változásokat hozott az IKT eszközrendszer kiépítése és használata.

A harmadik írás ebben a szerkezeti egységben Tímea Mária tanulmánya, amelyben az archetipikus szimbólumokat vizsgálja a hálózatépítésben. A szerző munkájában abból indul ki, hogy a globalizálódás olyan időszakában élünk, amelyben a nevelés eddigi paradigmái alkalmatlanná váltak a pedagógia új kihívásainak való megfelelésre és egy új pedagógiai paradigma kibontakozása történik. Kifejti, miért fontos a szimbólumok alkalmazása a társas jól-lét megteremtésében, majd részletesen bemutatja kutatását, amelyben az autizmusra utaló viselkedést mutató gyermekek integrációjának alkalmával vizsgálták meg kortárs közösségeikben a társas jól-lét megteremtésének lehetőségeit. Kétcsoportos pedagógiai kísérletet végeztek, ehhez kapcsolódóan 40 vizsgálatot elemeztek, elemezve a háttér adatok hatásait is. A kialakított modell előnye, hogy a beilleszkedési nehézséggel küzdő személyek integrációját segítheti, emellett növelheti a tanulás eredményességét, s ezáltal a társadalmi beilleszkedés esélyeit.

Az utolsó tanulmány Kenyeres Attila Zoltán és Szabó Eszter közös munkája, a blogok és vlogok szerepét vizsgálja a tanulásban és a tudományról szóló ismeretek megszerzésében – egy debreceni egyetemisták körében végzett kutatás alapján. Empirikus kutatásukban azt vizsgálták, hogy milyen szerepet játszanak a YouTube-on található videoblogok a fiatalok mindennapos tanulásában és ismeretszerzésében. Az online kérdőívet a debreceni egyetemisták Facebook csoportjában tették közzé, a kérdéseket a témában fellelt szakirodalom alapján állították össze, három hipotézist fogalmaztak meg. Összességében

elmondható, hogy a megkérdezett egyetemisták túlnyomó többsége gyakran használja a YouTubeot ismeretszerzési és tanulási célokra is; egy-egy tudományterületben történő elmélyedés helyett elsősorban az általános ismereteket és érdekességeket tartalmazó vidoblogok bizonyultak a legnépszerűbbeknek és a tutorial videók kapcsán leginkább az informatikával kapcsolatos témákban, a praktikák/trükkök/barkácsolás területén találnak azonnal hasznosítható gyakorlati tippeket a megkérdezettek.

A tanulmánykötetben megjelenő írások tartalmának rövid ismertetését követően megállapíthatjuk, hogy jelen kötet szerzői arra vállalkoztak, hogy az eddigi tapasztalatokat és elméleteket rendszerezve részletes és átfogó képet adjanak a hazai aktuális közművelődési és felnőttképzési kutatásokról, nemcsak hazai, hanem a határon túli viszonyokat elemezve, többek között szerbiai és romániai esetpéldákat is felsorakoztatva. A kötet felvonultatja napjaink legfontosabb hazai elméleti írásait és kutatásának összefoglalóit a művelődés és felnőttképzés világában működő hálózatokhoz kapcsolódóan, mindezt igényes, jól strukturált és szerkesztett formában. Ajánljuk mindenkinek, aki érdeklődik a téma iránt és szeretné megismerni a legújabb hazai írásokat ebben a témakörben.

TUDOMÁNYOS KONFERENCIÁK HÍREI

Juhász Erika – Szabó-Nagy Csilla:

Oktatás egy változó világban – Kutatás, innováció, fejlesztés

A Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete (Hungarian Educational Research Association – HERA) 2022. május 26-27. között rendezte meg éves konferenciáját az egyesület jelenlegi és leendő oktatáskutató tagjai számára. A 2022. évi HuCER (Hungarian Conference on Education Research – Magyar Oktatókutatók Konferenciája) rendezvény, amelyre 11. alkalommal került sor, a pandémiás helyzet után újra jelenléti formában zajlott. A kétnapos rendezvény címe és fő témája az „Oktatás egy változó világban – Kutatás, innováció, fejlesztés” volt. A téma választásának elsődleges indoka, hogy az oktatás korábban nem tapasztalt átalakuláson ment keresztül, ugyanakkor az elmúlt évtizedben tapasztalt változásokat követően vissza kell térnie a középpontjához, lényegiségéhez. A szektor előtt álló legjelentősebb jövőbeni kihívás, hogy megtanítsák a diákokat a kritikus gondolkodásra és a tanárokat különböző trendek, témakörök mentén új ismeretekkel vértessék fel, és felkészítsék őket az oktatásra egy folyamatosan változó világban.

A Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesületét a konferencia és szakmai programjának megszervezésében több társszervező is segítette, mindamellett tudományos, szakmai háttérrel biztosítottak a rendezvényhez, úgy mint:

- Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
- Nemzeti Művelődési Intézet vezetői, munkatársai,
- KultúrÁsz Közhasznú Egyesület (Debrecen) tagjai.

A kétnapos konferenciát Kozma Tamás, a HERA elnöke nyitotta meg, majd a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemet képviselő Koltai Tamás, dékán köszöntötte a résztvevőket. Ezt követően bemutatásra kerültek a konferencia fő irányvonalai és témakörei, úgymint a tartalom és tantervek a jövő oktatásában; az értékelés megváltozott szerepe; a tanítás jövőbeni perspektívái; a tanulás megváltozott környezetben és változó tanulókkal; szervezet és oktatás kapcsolata a jövőben; közösségek, kultúra és művészet az oktatás, tanulás világában; vezetés és értékek a jövőbeni oktatásban; oktatás és tanulás a hátrányos helyzetben; konnektivizmus; fizikai és technológiai infrastruktúrák. Az említett irányzatok érintik az oktatás minden szegmensét, és motiválják azokat a tevékenységeket, amelyek célja, hogy megfelelő és korszerű megoldásokat alkossanak az oktatás változó valóságára. Ezen konferenciának célja az oktatás jövőbeni trendjei megfogalmazása a történeti előzményekre alapozva. Ezek a trendek megértése segít olyan megoldások és cselekvési utak megfogalmazásában, amelyek a 21. század igényeinek megfelelően előmozdítják az oktatást és a társadalmat.

A plenáris köszöntőt követően az angol és magyar nyelvű plenáris előadásokat hallgathatták meg a konferencia résztvevői. Paulina Korsnakova angol nyelvű plenáris előadása, *Extending from Achievement to Well-being in IEA Studies* címmel, majd következett Halász Gábor magyar nyelvű plenáris előadása *Együttműködés és együtt alkotás a kutatásban* címmel.

A konferencia programjának ebben az évben is fontos része volt az egyesület vezetősége által megítélt elismerések átadása. 2022-ben a Báthory-díjat Halász Gábor, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Pedagógiai és Pszichológiai Karának professzora vehette át. A Báthory Zoltán emlékérmét a Magyar Nevelés- és Oktatókutatók Egyesülete (Hungarian Educational

Research Association) a nevelés- és oktatáskutatás bármely területén (közoktatás, szakképzés, felsőoktatás, felnőttképzés) kimagasló tudományos teljesítményű kutatók elismerése céljából hozta létre. A HERA kiemelten támogatja a kiváló tudományos publikációkat. Erre a célra alapította a vezetőség a HERA Publikációs díjat, amelyet Tóth Péter, a HERA alelnöke és Benedek András, egyetemi tanár, a bírálóbizottság 2022. évi elnöke adtak át a díjazott szakembereknek. A HERA-ért díjat pedig a HERA kimagasló közösségi szervező és fejlesztő munkát végzők elismerésére alapított díja. A HERA-ért díjat azoknak a szakembereknek ítélik oda, akik önkéntes munkájukkal nagyban hozzájárulnak az oktatás-kutatás eredményeihez, szervező munkájukkal jelentősen segítik a Magyar Nevelés- és Oktatáskutatók Egyesületének működését. A díjat Juhász Erika, a HERA alelnöke adta át Pogátsnik Monikának, a HERA korábbi általános titkárának.

A szakmai díjak átadását követően került sor a HERA IX. évkönyvének bemutatására, amely a Tanuló társadalom – Oktatáskutatás a járvány idején címet kapta. Az évkönyv Kattein-Pornói Rita, Mrázik Julianna és Pogátsnik Monika szerkesztésében valósult meg. A kötet központi témája az oktatáskutatás helyzete és produktumai a járvány idején. Az évkönyv hatvanöt tanulmányt foglal magában négy fejezetre bontva.

Az évkönyv bemutatását követően vette kezdetét szekcióülések formájában a szakosztályok kutatási eredményeinek bemutatása. A konferencia két napja alatt 43 szekció, illetve poszterbemutató keretében mutathatták be az előadók összefoglalva kutatási eredményeiket, és tudományos vitákat folytathattak egymással kérdéseket megfogalmazva az előadók felé.

A szekciók keretében elhangzottak olyan kulturális és közművelődési vonatkozású előadások, mint Márkus Edina – Guba Vanda: A Láthatatlan iskola, mint társadalmi innováció. Az előadás keretében egy olyan tanácsadói, mentorálási koncepciót mutattak be, amely jól hasznosítható, részelemeikben adaptálható a közösségek segítése kapcsán. A Felnőttkori és közösségi tanulás szakosztályon belül tartott szekcióelőadást Benkei-Kovács Balázs, Juhász Erika és Márkus Edina: Közművelődési szakemberek pályakép vizsgálata leendő szakemberek perspektívájából címmel. Az előadás egy közel kétéves kutatás eredményeit mutatja be, amelynek fókuszában a leendő közművelődési szakembereknek a munkájukkal kapcsolatos gondolkodásának feltérképezése állt. A szakmai professzió területén a pályaképhez tartozó attitűdök változásáról adott a felmérés helyzetképet. Hegedűs Anita: Tanulási tér és múzeumok – Szegedi egyetemisták a közgyűjteményekben című előadása a múzeumok kulturális tanulási lehetőségeit mutatta be, Bocsi Veronika: Hallgatók kultúrafogyasztásának mintázatai a tömegesedés utáni felsőoktatásban című előadása pedig egyetemista hallgatók körében végzett kutatását arra vonatkozóan, hogy milyen kulturális tevékenységeket végeznek az egyetemisták szabadidejükben.

A plenáris poszterszekció keretén belül a konferencián résztvevő szakemberek megtekinthették a kiállítók posztereit, illetve adott időszámban kérdéseket is feltehettek a poszter készítőjének. A poszterszekció résztvevői is számos fontos kulturális témájú kutatási eredményt mutattak be, mint például Herczegh Judit Kulturális üzenetek és közösségek a mémeken keresztül; Gulyás Enikő: Fejlesztő e-biblioterápiás foglalkozások kreativitásfejlesztő hatása vagy Kelemen Henrietta: Szülői vélemények és tapasztalatok a zenei nevelés tekintetében.

A konferencia plenáris előadásokkal zárult, a levezető elnök Kozma Tamás professzor volt. A plenáris zárszó keretében Mrázik Júlia, a HERA szakosztályi koordinátora által kiosztásra

kerültek a Best poster díjak, és a hagyományoknak megfelelően kihirdetésre került a HuCER 2023. konferencia helyszíne és időpontja: 2023. május 26-27-én a szombathelyi HERA tagszervezet ad otthont a konferenciának.

A közművelődés területén dolgozó szakemberek együttműködésének, együtt gondolkodásának biztosítására többféle lehetőséget kell nyújtani tágabb tudományos közegben is, mert ezáltal segíthető elő a szakma fejlődése. Ennek a közös gondolkodásnak ad teret az évenként megrendezésre kerülő HuCER konferencia.

Bővebb információk a konferenciáról a <http://hera.org.hu/> oldalon olvashatók.

FELHÍVÁS PUBLIKÁLÁSRA

A folyóirat magyar elnevezése: Kulturális Szemle

A folyóirat műfaja: interdiszciplináris online tudományos folyóirat

A folyóirat angol elnevezése: Cultural Review

A publikálás feltételei:

1. A Kulturális Szemlébe bárki publikálhat, aki az alábbi feltételeknek megfelel.
2. A Kulturális Szemlébe a kultúra tágabb értelmezési témakörébe tartozó írásokkal lehet nevezni, azonban elsődlegesen a közművelődés és a közösségi művelődés témaköreiben, illetve az ezekkel kapcsolatba hozható témákban várjuk az írásokat. A beküldött írásokkal kapcsolatosan elvárás, hogy tematikailag a Kulturális Szemle küldetésnyilatkozatához igazodjanak.
3. A Kulturális Szemlébe a tudományos etika betartásával, a tudományos hivatkozási és bibliográfiai rendszer elveinek alkalmazásával lehet publikálni (formai megoldását a honlapon elérhető publikációs sablon keretében adjuk meg).
4. A Kulturális Szemlébe magyar nyelvű tanulmányokat várunk rövid, angol nyelvű absztrakttal a publikációs sablon alapján. A szerkesztőbizottság angol nyelvi különszám megjelentetését külön meghirdeti és alapján kezdeményezni fogja.
5. A Kulturális Szemlében elsősorban ún. első közlések fogadhatók el, ettől csak szerkesztőbizottsági döntés értelmében térünk el. A más nyelven megjelent, de a Kulturális Szemlébe leadott nyelven még nem publikált írások első közlésnek minősülnek.
6. A Kulturális Szemle tanulmányait minden esetben a szerző nevének megjelölése nélkül két független lektor bírál, akik közül az egyik lektor általában a szerkesztőbizottság tagja, a másik lektor pedig más, a tudományos közéletből felkért személy. A felkért lektorok mindegyike tudományos fokozattal rendelkezik, és a hazai kulturális életben ismert, elismert kutató. Amennyiben az egyik bíráló nem fogadja el a tanulmányt közlésre, a másik bíráló pedig elfogadja, akkor harmadik bíráló kijelölésére kerül sor. A lektorálás módja dupla vak lektorálás:
 - **Blind, or Anonymous Peer Review**
Content is reviewed by external reviewers and the author's identity is unknown to the reviewer. A double-blind peer-review process is where both the reviewer and the author remain anonymous throughout the process.
 - **Vak vagy névtelen lektorálás**
A cikk tartalma külső szakértő által kerül lektorálásra és a szerző személye ismeretlen a lektor számára. Dupla vak lektorálásnak nevezzük azt, amikor a szerző és a lektor személye is ismeretlen marad egymás előtt a lektorálási folyamat során.
7. A Kulturális Szemlébe leadott publikációkat csak a 3. pontban jelzett, elérhető publikációs sablonban elkészítve fogadjuk el. Min. terjedelem 8.000 karakter, max. terjedelem 25.000 karakter. Ettől csak kivételes esetekben térhet el a szerkesztőbizottság.
8. A publikálás díjtalan mindkét fél részéről: sem a publikációt megjelentető Nemzeti Művelődési Intézet, sem a szerző nem tartozik díjazással a publikáció megjelentetésért.

9. A publikáló a tanulmányának publikálásra történő beküldésével hozzájárul, hogy a szerkesztőbizottság a Kulturális Szemlét (és benne a beküldött tanulmányokat) elektronikus formában honlapján, és más, szakmai és tudományos honlapokon (pl. Magyar Elektronikus Könyvtár, Magyar Folyóiratok Adatbázisa) közzétegye.
7. A publikációk leadása folyamatosan történik, és évente min. 4 alkalommal kerül elbírálásra. Az elbírálási határidők a honlapunkon nyomon követhetők. A tanulmányok beküldésének elektronikus levelezési címe, és a szerkesztőbizottság elérhetősége:
kulturalisszemle@nmi.hu

A folyóirat publikációs sablonja elérhető a www.kulturalisszemle.hu honlapon.

IMPRESSZUM

Kulturális Szemle

online interdiszciplináris tudományos folyóirat
2022. évi 2. szám (IX. évfolyam 2. szám)

Nyilvántartási száma: CE/4420-2/2017 Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
ISSN: 2416-2329

Tárgyköre: művelődéstudomány-kultúra

Alapító: Nemzeti Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
6065 Lakitelek, Szentkirályi út 2.

Felelős kiadó: Závogyán Magdolna, ügyvezető igazgató

Online elérhetőség: www.kulturalisszemle.hu

Email: kulturalisszemle@nmi.hu

Főszerkesztő:

Dr. Juhász Erika

A szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Barabási Tünde

Dr. Kerülő Judit

Dr. Kleisz Teréz

Dr. Ponyi László

Dr. Simándi Szilvia

Dr. Szabó Péter

Dr. T. Molnár Gizella

Dr. Viola Tamasova

Szerkesztőségi titkár:

Deák Orsolya